

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav českých dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Miloslav Macela

Čeněk Šlégl (1899 – 1970)

Konfrontace umělce s dvěma totalitními režimy

Čeněk Šlégl (1899 – 1970)

The Confrontation of an Artist with Two Totalitarian Régimes

Praha 2009

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jan Kuklík, CSc.

Děkuji panu Prof. PhDr. Janu Kuklíkovi CSc. za vedení práce a cenné rady, pracovníkům archívů, jmenovitě PhDr. Daliboru Státníkovi z Archívu Ministerstva vnitra, PhDr. Miroslavu Veselkovi z Archívu hlavního města Prahy a p. Ivaně Zuranové z Archívu Českého rozhlasu, za pomoc při vyhledání potřebných podkladů a zpřístupnění dosud nezpracovaných archívních fondů. Paní Blance Weissové, p. Zuzaně Poulicek a p. Ivanu Liškovi děkuji za jejich osobní svědectví a informace, kterými nedisponuje žádný z archívních pramenů.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s využitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 29. července 2009

OBSAH

1. ÚVOD	8
1.1. Vymezení tématu a cílů práce	8
1.2. Rozbor pramenů	11
1.3. Rozbor literatury	12
2. CESTA K POPULARITĚ „LIDOVÉHO KOMIKA“	16
2.1. Dětství a školní léta	16
2.2. Hercem u cestujících společností	19
2.2.1 Pištěkovo divadlo	21
2.2.2. Karlínské varieté	22
2.2.3 Uranie a Lachmanova Česká činohra	25
2.2.4. Martinova společnost	27
2.2.5. Rokoko a Národní divadlo	30
2.3. V Divadle Vlasty Buriana	31
2.3.1. Organizace, soubor a repertoár Divadla Vlasty Buriana	31
2.3.2. Šléglovo postavení v souboru Divadla Vlasty Buriana	35
2.3.3. Na skok v Osvobozeném	37
2.3.4. Burianovo divadlo v době ohrožení republiky	37
2.4. Filmový herec a režisér	39
2.4.1. Poslední léta němého filmu	39
2.4.2. Ve zvukovém filmu	40
2.4.3. Scénárista a režisér	41
2.5. Analýza Šléglovy autorské tvorby z hlediska její politické tendence	43
2.6. Shrnutí	44
3. PŘÍČINY A PROJEVY ŠLÉGLOVA AKTIVISMU	46
3.1. Česká kultura v době okupace	46
3.1.1. Koncepce protektorátní kulturní politiky	46
3.1.2. Česká divadla v době okupace	48
3.2. Příčiny Šléglovy spolupráce s okupanty	51
3.2.1. Situace Židů v protektorátu	51
3.2.2. Okolnosti vstupu do hnutí Vlajka.	53
3.3. Formy Šléglovy spolupráce s okupanty	58

3.3.1. Výprava českých kulturních pracovníků do Říše	58
3.3.2 Sicherheitsdienst a „Dr. Balke“	60
3.3.3. Román <i>Návrat</i>	62
3.4. Causa antisemitských rozhlasových skečů	63
3.4.1. Rozhlas jako nástroj okupační propagandy	63
3.4.2. Vliv zahraničního rozhlasového vysílání	66
3.4.3. Okolnosti vzniku rozhlasových skečů	66
3.4.4. Šléglova účast na skečích	70
3.4.5. Rozhlasové skeče v letech 1943 – 1945	73
3.4.6. Závěrečná poznámka k rozhlasovým skečům	74
3.5. Šlégl a protektorátní film	74
3.5.1. Šléglovo postavení v protektorátním filmu	74
3.5.2 Prag-film	77
3.6. Šlégl v „Salónu odmítnutých“	78
3.6.1. Protektorátní společenské kluby	78
3.6.2. Antonín Jaromil Kozíšek	79
3.6.3. Politický salón A. J. Kozíška	81
3.6.4. Návštěvníci salónu	82
3.6.5. Šlégl a „Salón odmítnutých“	87
3.7. Byl Čeněk Šlégl konfidentem gestapa?	89
3.8. Závěrečné období okupace	92
3.8.1. Svatováclavská orlice	92
3.8.2. Uzavření českých divadel	94
3.8.3. Události během Pražského povstání	95
4. POVÁLEČNÉ VYŠETŘOVÁNÍ A JEHO PERIPETIE	97
4.1. Retribuce jako reakce společnosti na léta okupace	97
4.2. Právní rámec retribucí	100
4.3. Šlégl a očistný proces v uměleckých svazech	102
4.3.1. Svaz filmových pracovníků	102
4.3.2. Divadlo kolektivní tvorby	104
4.3.3. Disciplinární komise Odborové rady divadelníků	106
4.4. Vyšetřování	111
4.5. Trestní komise	112
4.5.1. Zvláštní komise č. 50	112
4.5.2. Trestní komise ve Vršovcích	115

4.6. Mimořádný lidový soud	116
4.6.1. Před vyšetřujícím soudcem	116
4.6.2. Rozsudek	119
4.7. Dozvuky retribučního soudnictví	122
5. POD DOHLEDEM STÁTNÍ BEZPEČNOSTI	124
5.1. V nucených pracovních oddílech	124
5.2. Náchodská komise a akce „ Izolace“	125
5.2.1. Nová role Státní bezpečnosti	125
5.2.2. Náchodské protokoly	126
5.2.3. Akce „I“	128
5.3. Akce Karel	131
5.4. Stáří ve Strašnicích a Domově důchodců v Kobylicích	132
6. ZÁVĚR	134
RESUMÉ	138
PRAMENY	142
LITERATURA	143
PŘÍLOHY	149
I. Soupis divadelních rolí Čenka Šlégl	149
II. Soupis divadelních režii Čenka Šlégl	152
III. Filmografie Čenka Šlégl	153
IV. Dramatické a literární dílo Čenka Šlégl	157
V. Filmografie Eduarda Šlégl	159

SEZNAM ZKRATEK

A ČRO	Archív Českého rozhlasu
AHMP	Archív hlavního města Prahy
AMV	Archív Ministerstva vnitra
BBC	British Broadcasting Company
CIC	Counter Intelligence Corps
ČLPB	Česká liga proti bolševismu
ČNTS	Český národně-sociální tábor
ČTK	Česká/Československá tisková kancelář
DKT	Divadlo kolektivní tvorby
IS	Intelligence Service
KSČ	Komunistická strana Československa
KVNB	Komise pro vnitřní národní bezpečnost
LA PNP	Literární archív Památníku národního písemnictví
MLO	Ministerstvo lidové osvěty
MLS	Mimořádný lidový soud
MNB	Ministerstvo národní bezpečnosti
MŠNO	Ministerstvo školství a národní osvěty
MV	Ministerstvo vnitra
NA	Národní archív
ND	Národní divadlo
NFA	Národní filmový archív
NOF	Národní obec fašistická
NOÚZ	Národní odborová ústředna zaměstnanecká
NS	Národní soud
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei
NSR	Německá spolková republika
ONV	Okresní/obvodní národní výbor
ORD	Odborová rada divadelníků
RČS	Republika Československá
RG	Revoluční gardy
ROH	Revoluční odborové hnutí
RRG	Reichsrundfunkgesellschaft
ŘNB	Ředitelství národní bezpečnosti
SD	Sicherheitsdienst
SOA	Státní oblastní archív
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SS	Schutzstaffeln
StB	Státní bezpečnost
ÚNS	Ústavodárné národní shromáždění
ÚNV	Ústřední národní výbor
ÚRO	Ústřední rada odborů
ÚŘP	Úřad říšského protektora
ÚVOD	Ústřední vedení odboje domácího
VOS	Veřejná osvětová služba
ZNV	Zemský národní výbor
ZOB	Zemský odbor bezpečnosti
ZÚ	Zemský úřad

1. ÚVOD

1.1. Vymezení tématu a cílů práce

Prvotním motivem pro výběr tématu této práce, kterým je líčení životních osudů a umělecké kariéry divadelního a filmového herce a režiséra Čenka Šléglů (vl. jménem Schlögela)¹, byl prostý divácký zájem o tuto bezesporu zajímavou a dodnes populární osobnost a zároveň fakt, že Šléglův životní příběh dosud nebyl komplexně zpracován.

Podrobnější zkoumání dostupné literatury vedlo ke zjištění četných rozporů v základních životopisných údajích. Jako příklad lze uvést heslo „Šlégl, Čeněk“ z reprezentativního *Českého biografického slovníku XX. století*, které, aniž by to běžný čtenář zaznamenal, obsahuje hned tři nepřesnosti: v křestním jméně, datu narození a počtu filmových rolí:

Šlégl Čeněk, vl. jm. Vincenc Schlögel, 30. 9. 1893 Praha – 17. 2. 1970 tamtéž, č. herec, režisér a scénárista. Hereckou dráhu začínal v kočovných společnostech, kabaretech a v Divadle Vlasty Buriana. Hrál v téměř stovce němých a zvukových filmů (často s V. Burianem), kde představoval komický typ bonvivánů, důstojníků a záletných starších pánů z vyšších vrstev. Devět filmů také režíroval (mj. *Armádní dvojčata*, 1937, *Děti na zakázku*, 1938, *Stříbrná oblaka*, 1938). Za německé okupace se kompromitoval styky s nacisty, což znamenalo konec jeho kariéry. (TOMEŠ Josef a kol., *Český biografický slovník XX. století*, III. díl, Praha - Litomyšl: Paseka, Petr Meissner, 1999, s. 277, ISBN 80-7185-247-3).

Absence ucelených informací je markantní zejména u posledních třiceti let Šléglůva života, které citované heslo lakonicky shrnuje do věty: „Za německé okupace se kompromitoval styky s nacisty, což znamenalo konec jeho kariéry“.

Šléglůva činnost v období okupace evokuje obecné téma této diplomové práce, kterým je **kolaborace**. Moderní česká (resp. československá) společnost byla historickým vývojem opakovaně postavena před volbu mezi otevřeným odbojem, pasivní rezistencí či aktivní spoluprací s režimem: habsburskou monarchií, komunistickou totalitou a nejvyhraněnější podobě - dané realitou nezměrných zločinů proti lidskosti – nacistickou okupací.

Poznání rozhodovacích procesů ve společnosti není možné bez hlubší analýzy jednání jednotlivých společenských vrstev, profesních či sociálních skupin a významných jednotlivců. Jednou ze skupin, jejíž postoj k nacistické okupaci vyvolává i v dnešní době mimořádnou pozornost laické i odborné veřejnosti, jsou čeští umělci. Motivy a formy jejich spolupráce

¹ V úředním styku používal Čeněk Šlégl zpravidla rodné příjmení Schlögel, v uměleckém životě jeho počestlý tvar. V této práci je užíván český tvar, pod nímž je Šlégl znám široké veřejnosti.

s okupanty se staly předmětem bouřlivých diskusí ihned poté, co opadlo prvotní nadšení z osvobození a rozjela se mašinérie „očistného procesu“, tzv. retribuční. Tento diskurs rázně ukončil Únor 1948, který na dlouhá desetiletí učinil v otázce kolaborace „jasno“. K určité reflexi této problematiky došlo jen krátce v období Pražského jara a v literatuře emigrace a disentu. Za všechny, kdo se jí i přes nepřízeň doby zaobírali, jmenujme literárního vědce Václava Černého, který se ve svých rozsáhlých pamětech věnoval pozornost vztahu umělců k oběma totalitním režimům², či historika Františka Červinku, z jehož přednášky *Kultura a charakter* z konce 60. let minulého století pochází motto této práce: „galerie českých kolaborantů byla pestrá a zasluhovala by analytický průzkum“.³

Jedním z analytických podkladů, z nichž mohou čerpat pozdější souhrnné práce, je i tato biografie. Na Šléglově životním příběhu, zasazeném do širších společenských souvislostí, můžeme sledovat umělecké a aktivistické prostředí v době okupace, průběh a metody tzv. retribučního soudnictví, ale i pokusy Státní bezpečnosti z 50. a 60. let o zpravodajské využití osob, které se kompromitovaly styky s nacistickými bezpečnostními orgány. Práce je i výzkumem lidského jednání v mezních situacích a procesů vedoucích k aktivní spolupráci jedince s evidentně zločinným režimem.

Samotnou definicí pojmu kolaborace se tato práce zabývá jen okrajově. Odkazuje se v tomto ohledu zejména na Tomáše Pasáka, který poukázal na tenkou hranici mezi existenčním minimem a aktivní podporou okupačního režimu, mezi spoluprací vynucenou a dobrovolnou, a doporučil užívat pojem *přísluhovačství*, vystihující lépe smysl zavrženíhodné **dobrovolné** spolupráce s okupanty. Hodnocení, zda jde o přísluhovačství, spočívá v rozdílu mezi „chtít“ a „muset“.⁴ Na základě této definice byla posuzována Šléglova činnost v době okupace a také v 50. letech, kdy byl znovu postaven před rozhodnutí o spolupráci s totalitním režimem.

Včetně úvodu a závěrečného shrnutí je práce rozdělena do šesti částí. Po vymezení tématu práce a zhodnocení pramenů a literatury následuje kapitola popisující Šléglovy rodinné poměry, dobu mládí a studií, okolnosti jeho příchodu k divadlu a další vývoj umělecké kariéry až do osudového roku 1939. Práce nemá ambici provádět filmově- či divadelně vědní rozbor Šléglovy umělecké činnosti a soustředí se především na faktografii.

² ČERNÝ Václav, *Paměti 1938-1945. II, Křik Koruny české*, 3. vyd., Brno: Atlantis, 1992. 438 s., ISBN 80-7108-059-4; týž, *Paměti. 3 (1945-1972)*. 2. rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1992. 670 s. ISBN 80-7108-036-5.

³ ČERVINKA František; k vydání připravila Eva ČERVINKOVÁ; jmenný rejstřík sestavil Petr TUREK, *Česká kultura a okupace*. 1. vyd., Praha: Torst, 2002. 153 s., ISBN 80-7215-180-0.

⁴ PASÁK Tomáš, *Pod ochranou říše*, Praha: Práh, 1998. 302 s., ISBN 80-85809-88-5, s. 349; týž, PASÁK Tomáš, předmluvu napsal Robert KVAČEK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha: Práh, 1999. 486 s., ISBN 80-7252-017-2, s. 378n.

Provedení analýzy není možné bez stanovení výchozího stavu, kterým je v tomto případě postavení Čenka Šlégl v uměleckém a veřejném životě první, resp. druhé československé republiky. K nalezení odpovědi na otázku, zda konjunkturalismus byl jedním z motivů Šleglovy spolupráce s Němci, je nutná komparace tohoto postavení s vývojem jeho kariéry v období protektorátu. Umělecká tvorba, především samostatná autorská činnost (divadelní hry, filmové scénáře atd.), může poodhalit i Šléglvy politické postoje v předválečném období, zda již v této době tendoval k fašismu či jiné formě politického extremismu a motivem jeho aktivistického chování v době okupace tak bylo politické přesvědčení.

Těžiště práce tvoří 3. a 4. kapitola. V třetí kapitole, popisující období let 1939 – 1945, je hlavní důraz kladen na objasnění okolností, za nichž se Čeněk Šlégl vydal na cestu spolupráce s okupačním režimem a formy této spolupráce. V této souvislosti jsou podniknuty exkursy do dvou dobových fenoménů: antisemitských skečů, vysílaných českých rozhlasem v letech 1941 – 1943 za účasti mnoha populárních herců (mj. Vlasty Buriana, Ference Futuristy a samozřejmě Čenka Šlégl), a díky Šléglovým kontaktům s novinářským prostředím také do poměrně kuriózního „politického salónu“ šéfredaktora *Poledního listu* Antonína Jaromila Kožíška, v němž se v letech 1943 – 1944 scházeli přední reprezentanti českého aktivismu. Vzhledem k tomu, že Šlégl sám jako hlavní pohnutku své spolupráce s Němci uváděl ochranu židovského manžela své jediné dcery, sleduje práce i vývoj protizidovských opatření na území protektorátu. Zhodnocením všech faktorů (konjunkturalismus, politické přesvědčení, míra ohrožení rodiny) bude hledána odpověď na otázku, zda Šlégl lze označit za kolaboranta (resp. přísluhovače).

Čtvrtá kapitola líčí peripetie poválečného vyšetřování Šléglových okupačních aktivit, počínaje disciplinárními řízeními v rámci uměleckých svazů, přes trestní komise podle tzv. malého dekretu po vyšetřování a líčení před mimořádným lidovým soudem. V obecné rovině je popsán systém spolupráce soudních a bezpečnostních orgánů (zejména Zemského odboru bezpečnosti a Státní bezpečnosti) v letech 1945 - 1947. Práce rovněž zkoumá otázku postavení populárních umělců v „očistných“ procesech (od postoje veřejnosti po přístup disciplinárních orgánů k provinilcům).

Pátá kapitola (období 1948 – 1970) sleduje neradostná léta Šléglva života po jeho návratu z trestu v nucených pracovních oddílech. Na Šléglově případu jsou dokumentovány některé z akcí StB směřujících k využití osob z bývalých agenturních sítí Sicherheitsdienstu a Gestapa. Práce se rovněž zabývá otázkou, proč se Šlégl (na rozdíl od mnoha jiných kolegů s problematickou okupační minulostí) již nevrátil k umělecké práci.

Ve zkratce můžeme hlavní cíl práce definovat takto: vytvoření první ucelené biografie populárního filmového a divadelního herce, která bude zároveň příspěvkem k výzkumu spolupráce umělců s totalitními režimy v českých zemích. Vedle toho má práce i aspekt „pozitivistický“ spočívající v potvrzení či vyvrácení různých spekulací (údajný německý původ, přijetí německé národnosti během války atd.) a odstranění nejasností a zjevných chyb, které se v souvislosti se Šléglovou osobou objevují v odborné i populární literatuře. Jako „vedlejší produkt“ práce vznikl kompletní přehled Šléglovy činnosti v českém filmu, soupis literární a dramatické tvorby a také výběrový seznam divadelních rolí.

1.2. Rozbor pramenů

Čeněk Šlégl nepatří mezi osobnosti, jejichž pozůstalost tvoří ucelený soubor písemností. Po jeho smrti v roce 1970 činil veškerý jeho majetek několik kusů oblečení, jednu kabelu, tři kufry, fotoaparát značky Pionýr a jednu fotografii.⁵ Byl však zároveň více než 30 let osobou umělecky, tedy veřejně činnou. Od osudového roku 1939 měl navíc co do činění s nejrůznějšími bezpečnostními a po roce 1945 i soudními orgány.

Písemné prameny se vztahem k Čenku Šléglovi jsou fragmentárně rozesety po desítkách archívních fondů. V rámci několikaleté přípravy této práce byly prozkoumány zejména ty, jež se týkají Šléglovy činnosti v období okupace a z poválečného vyšetřování. Úskalím této podrobné přípravy bylo nashromáždění velkého množství informací, často marginálního charakteru, a také řady odkazů na další archívní fondy. V určitém okamžiku však bylo nutné výzkum pozastavit s vědomím, že není vyloučeno nalezení dalších pramenů, které mohou údaje o Šléglově životě upřesnit či lépe objasnit.

Popis Šléglových rodinných poměrů a mládí vychází z různých typů dokumentů uložených převážně v Archívu hlavního města Prahy (rodný list, školní katalogy, konškrpční karta atd.). Mapování uměleckých počátků (zvláště u kočovných divadelních společností) vyžadovalo bádání v rozsáhlých fondech úředních institucí, do jejichž působnosti spadaly záležitosti divadel (Zemská politická správa, Policejní ředitelství, Prezidium a VI. Odbor Ministerstva vnitra, Ministerstvo školství a národní osvěty atd.) a sbírkách divadelních plakátů, časopisů a programů, zejména v Památníku národního písemnictví a Divadelním oddělení Národního muzea.

Spisy z období poválečného retribučního soudnictví (fondy Mimořádného lidového soudu ve Státním oblastním archívu Praha a Trestní komise vyšetřovací a nalézací v Archívu

⁵ Domov pro seniory v Kobylisích, osobní spis Čenka Šlégla, s. 21. Soupis pozůstalosti z 18. února 1970.

hlavního města Prahy) představují hlavní pramennou základnu ke stěžejním kapitolám této práce. Spolu s písemnostmi bezpečnostních orgánů (Národní archiv, Archiv ministerstva vnitra) jsou nejen zdrojem velkého množství údajů, ale i vážného metodologického problému spočívajícího v jejich interpretaci. Badatel má sice k dispozici velmi ucelený materiál, možnost avšak jeho konfrontace s primárními prameny z období protektorátu je velmi omezená. Existuje proto riziko, že obraz protektorátních událostí vytvoříme spíše z toho, co se o protektorátu psalo, říkalo a myslelo v prvních poválečných letech. Tyto prameny mohou více než o událostech doby válečné vypovídat o atmosféře let 1945 – 1947. Při jejich hodnocení je proto nutno brát zřetel na míru provázanosti retribučního soudnictví se společenským klimatem třetí republiky, a v případě veřejně exponovaných osob (známí umělci, přední politici, novináři) i na možné zpravodajské hry bezpečnostních složek, v tomto období již silně politicky angažovaných.⁶

Podklady k výzkumu byly čerpány také ze specializovaných archivů (např. u causy antisemitských rozhlasových skečů z Archivu Českého rozhlasu). Okrajově byly využity písemnosti uložené v Národním filmovém archivu a Divadelním ústavu. Řadu podrobností, zejména o posledních letech Šléglova života, obsahuje osobní spis z Domova důchodců (dnes Domov pro seniory) v Kobyliších.

Jako zdroj informací byl rovněž využit dobový tisk a vedeny rozhovory s pamětníky. Během přípravy práce se podařilo navázat kontakt s dcerou Čeňka Šlégla Blankou Weissovou a vnučkou Zuzanou Poulicek, žijícími v zahraničí. Jejich autentické vzpomínky, konfrontované s dostupnými písemnými prameny, odhalují řadu detailů ze Šléglova osobního a profesního života.

1.3. Rozbor literatury

Od konce 80. let minulého století je v odborné literatuře postupně splácen dluh české historiografie vůči tématům kolaborace, retribučního soudnictví, odsunu a dalších ožehavých témat, vystavených v předchozích desetiletích jednostrannému a schematickému výkladu. Spolu se zpřístupňováním archivů byla otevírána i témata dosud zapovězená, např. fungování bezpečnostních složek totalitního režimu. Na reflexe událostí doby okupace z pera autentických účastníků navázaly práce Tomáše Pasáka, Jana Gebhardta, Jana Kuklíka, Detlefa

⁶ BORÁK Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. Vyd. 1. Ostrava: Tilia, 1998. 450 s. ISBN 80-86101-07-X., s. 11n.

Brandese, Dušana Tomáška, Roberta Kvačka, Milana Nakonečného a dalších.⁷ Objevují se i první pokusy o komparativní studie fenoménu kolaborace v různých časových obdobích či zemích.⁸

K dispozici jsou i práce, zabývající se otázkou kolaborace ve specifických profesních skupinách. Pozornost je věnována mj. novinářskému prostředí⁹ či uměleckým kruhům. Ze starší produkce, zčásti poznamenané dobovou ideologií, jmenujme sborník *Theater – Divadlo* (ed. František Černý) z roku 1965 a práce divadelního historika Bořivoje Srby,¹⁰ z novějších prací studie Jindřicha Černého či monografie Lukáše Kašpara a Petra Bednaříka zaměřené na vývoj v českém protektorátním filmu. Obě „filmové“ práce obsahují i stručné životopisné medailony Čeňka Šléglů.¹¹

Strukturu nacistických bezpečnostních orgánů popsal detailně již na počátku 70. let Stanislav Biman.¹² Obdobný charakter, ovšem s tématem vývoje Státní bezpečnosti, mají

⁷ GEBHART Jan, KUKLÍK Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1. vyd. Praha: Themis, 1996. 287 s., ISBN 80-85821-35-4; tíž *Velké dějiny země koruny české, sv. XVa. 1938 – 1945*, Praha: Litomyšl: Paseka, 2006, 623 s., ISBN 80-7185-582-0; tíž *Velké dějiny země koruny české, sv. XVb. 1938 – 1945*, Praha: Litomyšl: Paseka, 2007, 743 s., ISBN 978-80-7185-835-5; BRANDES Detlef, přeložil Petr Dvořáček, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, v českém jazyce 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 657 s., ISBN 80-7260-017-6; TOMÁŠEK Dušan, KVAČEK Robert, *Obžalována je vláda*, 1. vyd.. Praha: Themis, 1999. 236 s., ISBN 80-85821-68-0; NAKONEČNÝ Milan, *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*, 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001. 332 s., ISBN 80-86183-24-6, atd.

⁸ Dalibor STÁTNÍK, *Kolaborace! Kolaborace? Kolaborace...* In *Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!:* sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006. Sestavil Jiří Petráš. V Českých Budějovicích: Jihočeské muzeum, 2007. 131 s., ISBN 978-80-86260-63-1, s. 5 – 8; MITÁČKOVÁ, J., *Nevyhnutelnost kolaborace aneb Pomahači zla v Protektorátu Čechy a Morava a v Nizozemí*, Brno 2008, Diplomová práce na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí diplomové práce Libor Vykoupil.

⁹ PASÁK Tomáš, *Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace*, in *Příspěvky k dějinám KSČ č. 1*, Praha: Ústav dějin KSČ, 1968, s. 52 – 80; *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. Jakub KONČELÍK, Barbara KÖPPOVÁ, Jitka KRYŠPÍNOVÁ. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2003. 503 s. ISBN 80-246-0591-0; ČELOVSKÝ Bořivoj, *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*, 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002. 204 s., ISBN 80-86101-64-9. Tematická řada diplomových prací, zabývající se osudy jednotlivých aktivistických novinářů, vzniká pod vedením Pavla Večeři na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Jejich těžištěm jsou poválečné procesy žurnalistů před Národním soudem.

¹⁰ ČERNÝ František, *Theater = Divadlo: vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku*, Praha: Orbis, 1965. 442 s.; SRBA Bořivoj, úvod HÁJEK Jiří *O nové divadlo: nástup nových vývojových tendencí v českém divadelnictví v letech 1939-1945*, 1. vyd. Praha: Panorama, 1988. 295 s.

¹¹ Seriál článků Jindřicha ČERNÉHO v časopisu *Divadelní revue* Praha: Divadelní ústav, 2003-2004, ISSN 0862-5409; BEDNAŘÍK Petr, *Arizace české kinematografie*, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2003. 153 s., ISBN 80-246-0619-4; s. 108; KAŠPAR Lukáš, *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 491 s. ISBN 978-80-7277-347-3. s. 243n. Kašparova monografie pracuje téměř výhradně s materiály z poválečného vyšetřování a memoárovou literaturou. To se mj. projevilo i v pasáži o Čeňku Šléglůvi, která opakuje řadu klišé ze starší literatury: „přesvědčený fašista a antisemita“ (s. 187), „hlásil se k fašismu již před okupací“ (s. 235), apod. Na stranu druhou práce přináší velmi zajímavé a objevené informace o fenoménu „Prag-film“.

¹² BIMAN Stanislav, *Nacistická bezpečnostní služba v Protektorátu Čechy a Morava. Vznik, organizace a činnost*. In *Sborník archivních prací*, r. XXII, č. 2, Praha: Ministerstvo vnitra, 1972, s. 297 – 355. ISSN 0036-5246.

práce Jana Frolíka a Dalibora Státníka.¹³ Základní informace pro poznání mechanismů činnosti mimořádných lidových soudů a retribučního trestání přináší práce Karla Kaplana, monografie Mečislava Boráka, Tomáše Staňka a dalších.¹⁴

Souběžně s odbornou produkcí se v posledních dvou desetiletích objevila záplava nejrůznějších vzpomínkových knih a biografii hvězd českého prvorepublikového a protektorátního filmu. V některých případech jde o nová zpracování publikací, vydaných před rokem 1989 v exilových nakladatelstvích.¹⁵ Vyznačují se mnohdy subjektivním pohledem a jejich vypovídací hodnotu je třeba zvažovat s určitou rezervou. Týká se to i četných prací o dvou nejbližších Šléglových profesních kolezích Vlastimilu Burianovi a Jaroslavu Marvanovi. Nad běžný průměr vystupují dvě knihy Vladimíra Justa o V. Burianovi, které jsou této práci blízké i pozorností, jež věnují Burianově činnosti v době okupace a jeho poválečnému vyšetřování.¹⁶

Co se týče přímo Šléglovy osoby, jsme odkázáni především na práce z oblasti filmové a divadelní vědy, kde hlavním předmětem zájmu je Šléglova umělecká činnost. Některé z nich obsahují i základní životopisná data (často chybná), a strohé konstatování o Šléglově spolupráci s nacisty.¹⁷ Z odborných publikací se schematický pohled a nepřesnosti přenášejí do další literární produkce. Obecnou povědomost o osobě Čenka Šlégla (a nejen o něm) tak vytváří populární knižní produkce, případně i bujnou fabulací poznamenané články ve

¹³ FROLÍK Jan, *Nástin organizačního vývoje státněbezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948 – 1989*. In Sborník archivních prací, r. XLI, č. 2, Praha: Ministerstvo vnitra 1991, s. 447 – 510. ISSN 0036-5246; STÁTNÍK Dalibor, *Agenti nacistických bezpečnostních složek gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB. (Kurt Wilfer a ti druzí)*. In Internetová verze Sborníku Archívu Ministerstva vnitra, 1/2003, s. 5 – 35. [cit. 2009 05-14]. Dostupné z <http://www.abscr.cz/cs/sbornik1>.

¹⁴ KAPLAN Karel, *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty: (1946-1947)*, 2. vyd.. Praha: R, 1992. 346 s., ISBN 80-901431-1-3; BORÁK M., *Spravedlnost podle dekretu*; STANĚK Tomáš; překlad resumé do němčiny FRANKOVÁ Tamara, *Tábory v českých zemích 1945-1948*, 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. 263 s., ISBN 80-902075-3-7.

¹⁵ BAAROVÁ Lida, *Života sladké hořkosti*. V nakl. Ametyst 1. vyd. Praha: Ametyst, 2005. 242 s., ISBN 80-85837-72-2; SVATOPLUK Beneš, VALTROVÁ Marie, *Být hercem*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992. 193 s., ISBN 80-7023-118-1; KOHOUT Jára, *Hop sem - hop tam*, 1. vyd. Praha: J. Kanzelsberger, 1991. 267 s., ISBN 80-85387-00-X; MANDLOVÁ Adina, *Dneska už se tomu směju*, 1. vyd. Praha: Filmový ústav, 1990. 283 s., ISBN 80-7004-058-0; KABÁTOVÁ Zita, literární spolupráce FORMÁNKOVÁ Marie, *Lásky a lidé z mého života*, 1. vyd. Praha: BVD, 2006. 195 s., ISBN 80-903754-3-X a mnohé další.

¹⁶ JUST Vladimír, *Věc: Vlasta Burian. Díl 1., Rehabilitace Krále komiků*, 1. vyd. Praha: Rozmluvy, 1991. 142 s., ISBN 80-85336-04-9; týž, *Vlasta Burian: mystérium smíchu: život a dílo krále komiků*, 1. vyd. Praha: Academia, 1993. 264 s., ISBN 80-200-0490-4.

¹⁷ Např. Šárka BARTOŠKOVÁ, Luboš BARTOŠEK. *Filmové profily 2: českoslovenští filmoví herci*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1990. 2 sv. (605 s.). ISBN 80-7004-017-3, s. 479; BARTOŠEK Luboš, *Náš film: kapitoly z dějin. D. 1, (1896-1945)*, 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1985. 420 s., poznámka na s. 383, FIKEJZ Miloš. *Český film: herci a herečky*. III. díl S-Ž. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. 907 s. ISBN 978-80-7277-353-4, s. 353 – 356; HALADA Andrej, *77 českých filmových komiků*, 1. vyd. Praha: Brána, 1999, 344 s., ISBN 80-7243-056-4.

filmových, televizních či „ženských“ časopisech.¹⁸ Světlou výjimkou je článek filmového publicity Jaroslava Sedláčka z roku 2003, který jako první prezentoval informace ze soudního spisu mimořádného lidového soudu. Ani ten se však nevyvaroval několika věcných omylů.¹⁹

Za zcela ojedinělý počín lze označit televizní dokument režisérky Věry Knappové *Na další štaci* z roku 2000, pojmenovaný podle jednoho ze Šléglových obrazů. Dokument sice použil Šléglovu spolupráci s okupanty jako základní téma, jeho osoba však nakonec zůstala poněkud stranou.²⁰

Práce proto vychází především z pramenné základny. Literatura je využívána zejména v oblasti komparace a hledání širších souvislostí. V omezené míře, a to výhradně z ověřených zdrojů, jsou využívány i informace dostupné pouze na internetu.

¹⁸ Průvodním jevem této produkce je multiplikace zkreslených informací. Díky rozmachu internetu se tyto chyby dostávají i do mnoha internetových databází, viz např. hesla o Čeňku Šléglovi na stránkách http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cen%C4%9Bk_%C5%A0l%C3%A9gl [citováno 2009-05-20]; <http://www.csfd.cz/herec/3301-slegl-cenek/> [cit. 2009-06-13], či <http://www.fdb.cz/lidi/22057-cenek-slegl.html>, [cit. 2009-06-13], kde samotný úvod hesla stojí za citaci: „Narodil se 30. září 1893 v Praze v německé rodině jako Vincenc Schlögel, ale už jako dítě se učil mluvit i psát česky a v dospělosti se hlásil k českému národu. Proto si také změnil i jméno.“

¹⁹ SEDLÁČEK Jaroslav, *Čeňk Šlégl*, in *Cinema* : filmový měsíčník 5, 2003, Praha: Albatros nakladatelství, ISSN 1210-132X, s. 108-110. Jde např. o zařazení českého policejního komisaře a poválečného šéfa pražské kriminálky Zdeňka Borkovce do řad SD, chybné datum nástupu Šléglova zetě do transportu atd.

²⁰ Česká televize 2000, režie Věra Knappová, scénář Věra Knappová a Pavel Tausig, dramaturg Karel Hynie. Šléglov obraz *Na další štaci* zpodobňuje kočující hereckou společnost.

2. CESTA K POPULARITĚ „LIDOVÉHO KOMIKA“

2.1. Dětství a školní léta

Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, rozpory v informacích o Čeňku Šléglovi zaznamenáváme hned u prvotního údaje, data narození. Nejen encyklopedie, ale i řada odborných a populárních publikací uvádí datum 30. září 1893.²¹ V úředních spisech z poválečného období se objevovala i data 30. listopadu 1893 či 30. září 1899. Jedno z mála dobových novinových oznámení o Šléglově úmrtí uvádělo jako věk zemřelého 77 let.²²

Výpis z matriky narozených římsko-katolického farního úřadu kostela svatého Rocha v Praze na Olšanech stanovuje den narození zcela jednoznačně: Eduardu Schlöglvi, obchodníkovi, a jeho ženě Boženě, rozené Slavíkové, se syn Čeněk narodil dne **30. září 1899.**²³ Radostná událost, při níž asistovala porodní bába Julie Hrdličková, se udála na Žižkově v domě č. p. 887. V další části této práce bude vysvětlena pravděpodobná příčina pozdější záměny roku narození (viz kapitola 3.2.2.).

Matriční zápis poskytuje odpověď i na další otázku: do jaké rodiny se Šlégel narodil, české či německé? O českém původu matky nemůže být pochyb. Příjmení Schlögel svádělo v pozdější době k tvrzením, že z otcovy strany šlo o rodinu německou. Pro posouzení národnostní příslušnosti na konci 19. století je relevantním kritériem „umgangssprache“, obcovací řeč,²⁴ která byla v případě žižkovské rodiny Schlögelových jednoznačně česká: svědčí o tom tvar křestního jména, které prvorozený syn dostal při křtu dne 22. října 1899. Jméno „Čeněk“ je počestělou podobou latinského jména „Vincenc“. Německá rodina by použila tvaru „Vincenz“ či „Vinzent“.²⁵ Český původ dokládá nejen křestní jméno, ale i fakt, že Schlögelovi posílali svého jediného syna výhradně do českých škol.

Žižkov, povýšený teprve v roce 1881 na město, dal na přelomu 19. a 20. století českému umění několik výrazných talentů. Necelé dva měsíce před Šléglem (7. srpna 1899) se na nedalekém Komenského náměstí narodil Oldřich Nový. O něco mladší byl pozdější

²¹Viz rozbor literatury. Některé publikace uvádějí jen rok 1893, např. BŘEZINA Václav, *Lexikon českého filmu: 2000 filmů 1930-1996*. 2. vyd.. Praha: Cinema, 1997. 545 s. ISBN 80-85933-13-6, s. 529.

²² *Lidová demokracie*, 19. 2. 1970, s. 4. Čeněk Šlégel zemřel v nedožitých 71 letech.

²³ Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Matrika římsko-katolického farního úřadu kostela sv. Rocha v Praze na Žižkově z let 1899 – 1900, sign. ŽKR N 36, s. 170, č. postupné 1037.

²⁴ Podle nařízení Ministerstva vnitra č. 103/1880 ř.z. ze 6. srpna 1880 (Reichsgesetzblatt, č. XXXVI) byla počínaje sčítáním lidu z roku 1881 „umgangssprache“ zařazena mezi zjišťované údaje. Bohužel příslušný archivní fond v AHMP, v němž by teoreticky mohl být i sčítací lístek domu č. p. 887 v Havlíčkově ulici na Žižkově z roku 1901, je nepřístupný pro vysoký stupeň poškození archiválií.

²⁵ KNAPPOVÁ Miloslava, *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?*, Vyd. 3. (dopl. a přeprac.). Praha: Academia, 1996. 358 s., ISBN 80-200-0591-6, s. 79 a 177.

Šléglov dlouholetý divadelní partner Jaroslav Marvan (*11. prosince 1901 v Milíčově ulici č. p. 23). Za „Žižkováka“ lze považovat i Vlastu Buriana, jehož rodištěm je sice Liberec (*9. dubna 1891), který však od roku 1901 žil s rodiči v žižkovské Riegrově (dnes Bořivojově) ulici. A rodily se zde talenty nejen herecké. Za všechny jmenujme osobu nejvýznamnější: básníka a nositele Nobelovy ceny za literaturu Jaroslava Seiferta (*23. září 1901), který zachytil atmosféru Žižkova počátku 20. let ve svých vzpomínkách *Všechny krásy světa*.²⁶

V době Šléglova narození procházel Žižkov mohutným rozvojem. Obec čítající v roce 1866 kolem 3.000 obyvatel a 95 domů se do konce století rozrostla na více než šedesátitísícovou aglomeraci s téměř tisícovkou domů (v roce 1910 měl Žižkov již téměř 80 tis. obyvatel). V každém žižkovském domě bydlelo průměrně kolem 70 obyvatel, šlo tedy většinou o vícepodlažní činžovní domy.²⁷ Nové město trápila nedostatečná infrastruktura: nedlážděné blátivé ulice, nedostatek vody, elektřiny a během tuhé zimy v roce 1900 i uhlí. Některé atributy plnoprávného města byly postupně doplňovány – na přelomu 19. a 20. století došlo ke zřízení okresního hejtmanství, reálky, elektrického osvětlení ulic apod. V roce 1900 zahájila provoz první elektrická tramvaj ze Žižkova na Malou Stranu. V roce 1903 získalo město také vlastní kostel sv. Prokopa²⁸, který v roce 1907 navštívil osobně i císař František Josef I.²⁹

V porovnání s ostatními pražskými čtvrtěmi bylo zdejší obyvatelstvo chudší. Kvótu pro placení tzv. osobní daně, tj. 1200 K ročního příjmu, dosahovalo pouze 28,14 % výdělečně činných mužů, zatímco u tradičního rivala, sousedních Vinohrad, to bylo 47,88 %.³⁰ Složení obyvatelstva odpovídaly i možnosti kulturního vyžití: několik biografů a žižkovský lidový kabaret.

Žižkov počátku 20. století byl prostředím, kde se střetával většinový český s menšinovým německým a židovským živlem. Během svého dětství zde mohl Čeněk Šlégel jistě odpozorovat typy, které později s velkým úspěchem ztvárňoval ve filmu a na divadle (vzpomeňme na karikatury postav se silným německým akcentem).

Rodina Schlöglových bydlela na konci 90. let 19. stol. v jednom z typických žižkovských domů č. p. 887 v Havlíčkově (dnes Řehořově) ulici, který patřil strojnímu

²⁶ SEIFERT Jaroslav, *Všechny krásy světa*. 3. přeprac. vyd.. Praha: Československý spisovatel, 1993.544 s. ISBN 80-202-0368-9.

²⁷ ŠESTÁK Zdeněk, *Jak se ze Žižkova stalo velké město: 1865-1914*, 1. vyd.. Praha: Academia, 2008. 492 s., ISBN 978-80-200-1599-0, s. 7n.

²⁸ Žižkov dosud využíval pro církevní život barokní kostelík na olšanských hřbitovech, kde byl pokřtěn Čeněk Šlégel a v roce 1902 i Jaroslav Marvan

²⁹ ŠESTÁK Z., *Jak se ze Žižkova*, s. 219n.

³⁰ Tamtéž, s. 403n. V Karlíně dosahovalo příjmu nad 1200 K ročně 49,09 % výdělečně činných mužů, na Smíchově 43,27 % a v Praze průměrně 39,07 %. Ze 6.417 žižkovských občanů s příjmem nad 1.200 K ročně se pak téměř dvě třetiny pohybovaly v pásmu do 2.000 K ročních příjmů.

zámečníkovi a majiteli realit Václavu Mojžíšovi a jeho ženě Augustině.³¹ Šléglův otec Eduard (*27. března 1869 na Starém městě pražském) měl obchod se sportovními potřebami *Sportovní bazar* v domě Na Poříčí č. p. 8. Na rozdíl od svého bratra Čenka (Šléglůva kmotra), jehož filiálka *Sportovního bazaru* na Václavském náměstí prosperovala, nebyl Eduard příliš úspěšným obchodníkem. Jejich pozice se v prvních letech nového století vyměnily. Vývoj kariéry obou bratrů můžeme sledovat za pomoci pražských adresářů.³²

Rok	Eduard Schlögel	Čeněk Schlögel
1896	Spolumajitel domu Táboritská ul. 1824, Praha II, soukromník tamtéž	Neuveden
1901	Obchodník s módním zbožím pro pány a sportovními potřebami „Sportovní bazar“, Praha II, Na Poříčí 8, filiálka Václavské náměstí 66	Neuveden (vedl filiálku bratrova obchodu na Václavském náměstí)
1907	Obchodvedoucí filiálky firmy „Vincenc Schlögel“	Obchodník s módním zbožím pro pány, sportovními a sokolskými potřebami, Praha II, Václavské nám. 66, filiálka Na Poříčí 8
1910	Spolumajitel domu 59-I, Veleslavínova ul. 3	Obchodník s módním zbožím pro pány, sportovními a sokolskými potřebami, spolumajitel domu 805-II, Praha II, Václavské nám. 66

Příčinou neúspěchu Eduarda Schlögela byl nejenom nedostatek podnikatelského talentu, ale i poněkud bohémský styl života. V obchodě proto musela občas vypomáhat i jeho žena Božena (např. v době, kdy její manžel odejel na tři týdny s cirkusem do Vídně). Rodina se často stěhovala, nejprve do žižkovské Veleslavínovy ulice (dnes Víta Nejedlého), v roce 1912 na Smíchov (Švédská ul. č. p. 28) a nakonec v roce 1915 na Vinohrady (do Nerudovy, dnes Polské ulice č. p. 46). V té době se Eduard živil jako dekoratér a aranžér výkladů. Ve 20. letech vyráběl návrhy plakátů pro filmovou společnost A-B a ztvárnil řadu epizodních rolí v českém filmu.³³

Čeněk Šlégl nastoupil od školního roku 1906/1907 do české obecné školy. Ačkoliv byl domovským příslušníkem žižkovské obce, docházel do školy u sv. Františka v Křižovnické ulici na Starém Městě. Nebylo to nic neobvyklého. Výstavba obecných škol nedokázala držet krok s bouřlivým rozvojem Žižkova. Řada žáků proto navštěvovala školy v sousedních

³¹ *Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství* Zpracoval kolektiv autorů pod vedením Marka LAŠŤOVKY; úvodní stať napsal Václav LEDVINKA. 1. vyd. Praha: Libri, 1997-1998. 2 sv. (604, 725 s.). ISBN 80-85983-23-0, sv. 2, s. 162; *Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí 1901*, Praha 1901, s. 494.

³² *Adresáře královského hlavního města Prahy a sousedních obcí*, ročníky 1901, s. 680; 1907, s. 966; 1910, s. 1168.

³³ Rozhovor s Blankou Weissovou, 3. – 4. 7. 2004. O filmové kariéře Eduarda Schlögela více v kap. 2.4.1.

čtvrtích.³⁴ Po ukončení páté třídy obecné školy složil přijímací zkoušky na C. k. českou reálku v Dušní ulici v Praze I. Studium na tomto typu škol, které měly vychovávat budoucí inženýry, techniky, chemiky či ekonomy, bylo sedmileté.³⁵ Od prvního ročníku byl průměrným žákem a jeho prospěch se postupně zhoršoval. Lepších výsledků dosahoval pouze ve dvou předmětech – v náboženství a (díky svému výtvarnému talentu) i v kreslení. Když se ve školním roce 1914/1915 stal Šléglovým učitelem češtiny pozdější významný literární kritik a historik Arne (Arnošt) Novák, dosáhl na hodnocení „velmi dobré“ i v tomto předmětu. Sestupný trend studijních výsledků vyvrcholil v kvintě (školní rok 1915/1916), kdy propadl z češtiny, matematiky a nepovinné němčiny. V srpnu 1916 mu česká zemská školní rada povolila vykonání opravné zkoušky. V katalogu žáků k tomu nalézáme následující sdělení: „žák tento, jemuž opravná zkouška po prázdninách byla povolena, prohlásil, že ke zkoušce opravné se nedostaví. Dne 18. září 1916 se opravné zkoušce nepodrobil“.³⁶ V necelých 17 letech tak Šlégl vstoupil do samostatného života.

2.2. Hercem u cestujících společností

Šléglův příchod k divadlu a první roky jeho umělecké kariéry můžeme zrekonstruovat díky dvěma „rekapitulačním“ článkům, které vyšly v roce 1939 v časopisech *Kinorevue* a *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*. Medailon z divadelního časopisu byl obratem otištěn téměř beze změn v neblaze proslulém deníku *Vlajka*.³⁷ Šléglovy osudy jsou zde vypsány sice chronologicky, ale bez přesnějších časových údajů. V obou článcích je Šléglův první krok k divadlu popisován takřka shodně: po maturitě (sic!) na reálce chtěl pokračovat ve studiu na vysokém učení technickém. Jel však na prázdniny ke strýci Emanuelu Doležalovi, který v té době se svojí manželkou Terezií působil jako herec u divadelní společnosti J. Kalenského. Krátce po příjezdu k příbuzným se dozvěděl, že jeden z herců utekl a je potřeba, aby převzal

³⁴ *Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM* [elektronický zdroj] : věrná digitální replika Ottova slovníku naučného ve 28 svazcích (1888-1909) : vyhledávání v plných textech Ottova slovníku naučného (1888-1909). Aion CS; ve spolupráci s firmou AMD. Verze 2. Zlín: Aion CS, c1997. Podle *Ottova slovníku naučného* (sv. XXVII, s. 883) byla první škola na Komenského náměstí postavena v roce 1873. V letech 1885 až 1888 byly postaveny další dvě školní budovy a Žižkov rozdělen na tři školní obvody. Ačkoliv byla v roce 1894 dostavěna čtvrtá školní budova v Palackého ulici, kapacity nestačily a obec byla nucena najímat místnosti pro školy v soukromých domech.

³⁵ FOJTÍK Pavel, *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství: (1903-2003)*, Nymburk: Gymnázium, 2003, 252 s, s. 17n. Reálky byly zřízeny v roce 1851. Doba studia byla původně šestiletá, v roce 1868 byla prodloužena na 7 let. V roce 1872 byla zavedena povinná maturita.

³⁶ AHMP, f. Státní reálka Praha I, Dušní 7, 1865 – 1953. Katalogy žáků ze školních let 1911/1912 až 1915/1916.

³⁷ *Herec a režisér Čeněk Šlégl*, in *Kinorevue*, roč. VI., č. 11, Praha: Průmyslová tiskárna, 1939, s. 206n. (zn. O.K. = Oldřich Kautský); LEBL Julius, *Medailony našich herců. Čeněk Šlégl*, in *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*, prosinec 1939; *Povíme vám něco o Čeňku Šléglovi*, in *Vlajka*, roč. X, č. 4, 6. 1. 1940, s. 10. (zn.e.f. = František Šulc ?)

jeho úlohu: šlo o roli malíře ve hře *Tosca* francouzského dramatika Victoriena Sardou. Šléglův první herecký výkon ohodnotil strýc údajně slovy „no, ty jsi ses vycajchnoval“. Ujal se ho však jeden ze zkušenějších herců souboru Adolf Jetel a zasvětil ho do tajů herecké práce. Jetel posléze napsal rodičům, že jejich syn Čeněk má herecký talent a měl by zůstat u divadla.

Podle tohoto líčení se měl Šlégl dostat k divadlu v podstatě náhodou. Z průběhu jeho školní „kariéry“ můžeme dovozovat, že k popisované události došlo o prázdninách roku 1916, tedy v době přípravy na reparát. Motivem pro odjezd ke strýci Doležalovi a kočovnému divadlu tak mohlo být i řešení této překerní životní situace. Pozdější datum je takřka vyloučen, protože od sezóny 1916/1917 se stal Emanuel Doležal členem činohry brněnského Národního divadla.³⁸

V podrobném seznamu divadelních licencí, který pořídila zemská správa krátce po vzniku Československé republiky, Kalenského společnost nefiguruje. Podle Lebla měl Šlégl sehrát svoje první představení v Pavlíkově u Rakovníka. Určitým vodítkem k určení divadelního souboru mohou být dochované divadelní cedule. Jméno herce J. Kalenského se v roce 1916 vyskytuje mezi na plakátech cestující společnosti Rajmunda Příbramského, která se v létě roku 1916 skutečně pohybovala v okolí Slaného a Rakovníka.³⁹ Můžeme proto vyslovit (i když velmi odvážnou) hypotézu, že k vstupu Čenka Šlégl na divadelní prkna došlo v létě roku 1916 u činoherní a operetní společnosti Rajmunda Příbramského.⁴⁰

Místo opravné zkoušky tak Šlégl zůstal u cestujících divadelních společností. Šlo o prostředí tvrdé konkurence držitelů divadelních koncesí, kteří na „trhu“ poznamenaném válkou bojovali o „štace“, divadelní budovy či holé přežití společnosti. Existenční problémy pokračovaly i po skončení války. Ve fragmentech dochovaných písemností zemské politické správy a příslušných ministerstev se setkáváme s častými stížnostmi na příliš velký počet

³⁸ Zpracoval Kabinet pro studium českého divadla Divadelního ústavu; hlavní redaktor Eva ŠORMOVÁ, *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. 1. vyd. Praha: Divadelní ústav, 2000. 615 s., ISBN 80-7008-107-4, s. 191; BUCHNER Alexandr, *Cedule kočovných divadelních společností v Čechách a na Moravě*. Praha: Divadelní ústav, 1968. 521 s., s. 62 a 141. Komik **Emanuel Doležal** řídil v roce 1898 Jelínkovu divadelní společnost. Na dochovaných divadelních cedulích ho nacházíme u kočovných společností působících ve Východních Čechách, v roce 1903 u Divadelní společnosti Jana Košnera (zde i režíroval), a v roce 1911 i s manželkou Terezií v Umělecké družině Marie Procházkové – Malé. Zde působil i Václav Jiříkovský, v letech 1917 – 1919 ředitel brněnského divadla (převzal provozování divadla po svém tchánovi Františku Lacinovi). Zřejmě díky němu se Doležal dostal do stálého angažmá v Brně. Podle sdělení archivního oddělení Národního divadla v Brně z 9. června 2007 se Doležalovo jméno objevuje se na divadelních cedulích brněnského divadla do roku 1928.

³⁹ BUCHNER A., *Cedule*, s. 153. Např. 15. 7. 1916 hrála ve Slaném hru *Sen rakouského záložníka*.

⁴⁰ *Postavy brněnského jeviště: umělci Národního, Zemského, a Státního divadla v Brně*. Sv. 2, 1884-1989. Brno: Státní divadlo v Brně, 1985-1989. 754 s., s. 535n. **Rajmund Příbramský**, vl. jménem Matěj Chroust (*7. 1. 1858 Příbram - † 14. 10. 1925 Praha). Začínal v různých kočovných společnostech, od roku 1889 měl vlastní společnost, která se pohybovala zejména v jižních a středních Čechách, ale i na Moravě. V letech 1912 – 1913 měl Příbramský zadáno divadlo v Kladně.

divadelních společností. V červenci 1919 dokonce divadelní ředitelé požadovali, aby se ochotnickým souborům úředně zakázaly výjezdy do jiných měst, neboť svojí činností připravují profesionální divadla o práci.

Cestujícími společnostmi prošly mnohé z pozdějších hereckých hvězd. Ačkoliv mezi kočovnými společnostmi existovaly velké kvalitativní rozdíly, jejich vzpomínky mají společné jmenovatele: časté změny angažmá, rychlé střídání repertoáru, povrchní nebo neexistující režie, velký časový tlak na herce a herečky, nucené učit se ve velké rychlosti texty a ve volných chvílích navíc propagovat představení. Herci neměli prakticky žádné zajištění v době nemoci či ve stáří. Jejich služební poměry se až do roku 1919 řídily čeledním řádem z roku 1866.⁴¹ Cílem většiny herců proto bylo dostat se do „kamenného divadla“, kde byly oproti venkovským společnostem cca dvojnásobné výdělky.⁴² Život herce cestující společnosti byl jistě těžký, ale s neopominutelnou výhodou: byl to život svobodný.⁴³

V těchto podmínkách strávil Čeněk Šlégl léta 1916 – 1925. Podle medalionu v divadelním časopise měl nejprve hrát pět let u venkovských společností a poté postupně projít Pištěkovým divadlem, karlínským Varieté, Uranií, Lachmanovou Českou činohrou a společností Jana Otakara Martina. To vše ještě s armádním intermezem na sklonku první světové války. Pokusme se tyto informace konfrontovat s dostupnými prameny a zasadit do pevnějšího časového rámce.

2.2.1. Pištěkovo divadlo

Především je nutné hned na počátku oponovat informaci, že Čeněk Šlégl strávil pět let u kočovných společností, než získal angažmá v Pištěkově divadle. K divadlu by totiž musel utéci nikoliv jako student reálky, ale přímo z obecné školy.

⁴¹ Národní archiv (NA), f. 371, Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠNO) 1918 – 1949, karton 491, Přehled o stavu českého divadelnictví z 26. 1. 1921 a karton 3319, Informativní zpráva o vývoji sociálních poměrů v českém divadelnictví z 1. 7. 1942. K výraznému zlepšení došlo až v roce 1920 zásluhou Svazu českého herectva, který prosadil zvýšení platů o 100 – 500 % oproti původnímu stavu. Všemi stálými divadly byla přijata kolektivní smlouva zaručující minimální gáže pro sólisty i členy souboru. Divadelní podnikatelé mohli uzavírat smlouvy jen s řádnými členy Organizace českého herectva (předsedou byl Vojta Novák). V rámci gáže měl herec sehrát max. 15 (u opery), 20 (v operetě), resp. 25 (v činohře) představení měsíčně. Práce navíc byla honorována podle zvlášť stanoveného sazebníku. Každý den se mohlo zkoušet maximálně 7 hodin, v den představení pouze 5 hodin. Kolektivní smlouva chránila stávající pracovníky a omezovala přijímání (levnějších) začátečníků. Na každých 10 členů souboru mohli být ročně přijati jeden začínající herec a jedna herečka.

⁴² Tamtéž. V roce 1920 činil minimální plat začátečníka u venkovského divadla 300 Kč v prvním roce a 500 Kč v roce druhém. U kvalifikovaného herce byla minimální gáže stanovena na 600 Kč u cestujících společností a 800 Kč u kamenných divadel. V praxi zde však začátečník bral 800 Kč a zkušený herec 1.600 Kč měsíčně. Až do roku 1929 se penzijní pojištění vztahovalo pouze na herce stálých divadel.

⁴³ Poměry v kočovných divadelních společnostech na počátku 20. století popisuje zřejmě nejkomplexněji ve svých vzpomínkách někdejší divadelní ředitel Josef Burda in BURDA Josef, *Aby se nezapomnělo*. Praha: Orbis, 1958. 663 s.

Z článku Julia Lebla se dozvídáme, že do Pištěkova divadla byl angažován ředitelem Karlem Šottem. Pištěkovo lidové divadlo existovalo v letech 1900 – 1919. Sídliilo v budově v dnešní Slezské ulici na Vinohradech (tzv. „Pištěkárna“ nebo „Pištěkova Aréna“). Po smrti zakladatele společnosti Jana Pištěka v roce 1907 se řízení ujala jeho žena Marie. Krátce po vypuknutí první světové války však byla nucena divadlo uzavřít. V roce 1915 v Aréně příležitostně vystupoval operní soubor italských dětí a Česká činohra Hany Benoniové. Nezaměstnaní herci (mezi nimi i zmiňovaný Karel Šott) se posléze sdružili a pod vedením Adolfa Kafkovského sami provozovali divadlo do konce války.⁴⁴ Šléglovo účinkování v Pištěkově divadle tak můžeme ohraničit roky 1916 – 1918.

Do jeho angažmá v „Pištěkárně“ však zasáhla válka. Ročník 1899 byl odváděn v průběhu roku 1917.⁴⁵ Pokud by Šlégl zůstal na reálce, potkal by ho zřejmě osud mnoha spolužáků, kteří byli ze šesté či sedmé třídy reálky odvedeni na frontu. K uznání dospělosti jim stačila narychlo složená ústní maturitní zkouška.⁴⁶ V rodinné tradici přežívá historka, jak Šlégl přestal zcela jíst, aby se vyhnul narukování. Tento drastický způsob úniku hrůzám války nebyl v té době nijak neobvyklý: např. Olga Scheinpflugová vzpomíná ve svých pamětech *Byla jsem na světě* na bratra Karla, který byl uznán neschopným vojenské služby pro celkovou tělesnou slabost po pěti hladovkách.⁴⁷ Šléglovo hladovění skončilo podezřením na tuberkulózu, zápallem plic a pobytem v nemocnici.⁴⁸

2.2.2. Karlínské varieté

Po návratu z nemocnice se Šlégl do Pištěkova divadla již nevrátil. Další jeho „štací“ se stal soubor karlínského Varieté, které od roku 1896 provozoval podnikatel Eduard Tichý.⁴⁹ Podle *Přestávky Divadla Vlasty Burian* přišel „do nového operetního divadla za vedení

⁴⁴ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 390n.

⁴⁵ KLUČINA Petr [et al.], *Vojenské dějiny Československa*. Díl 2, 1526-1918. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. 589 s., s. 495. Na konci války byly vojenské rezervy monarchie tak vyčerpány, že došlo k povolání schopných mužů ročníku narození 1865 a nováčků ročníku 1900. Povolanci byli po krátkém doplňovacím výcviku soustředováni do pochodových praporů a posíláni na frontu.

⁴⁶ AHMP, f. Státní reálka Praha I, Dušní 7, 1865 – 1953. Katalogy žáků ze školních let 1916/1917 až 1917/1918. Například 10. března 1917 byla odvedena téměř čtvrtina žáků z bývalé Šléglovy třídy, vesměs ročníky narození 1899.

⁴⁷ SCHEINPFLUGOVÁ Olga; [k vydání připravil a doslov napsal František KRČMA], *Byla jsem na světě*, 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. 349 s., ISBN 80-204-0421-X, s. 27.

⁴⁸ Domov důchodců Kobylisy, osobní spis Čeňka Šlégl, zdravotní dokumentace, s. 25. Podle Blanky Weissové měl její otec při této nemoci přijít o hlas. Předtím byl výborným zpěvákem – barytonistou.

⁴⁹ NA, f. 1075 Ministerstvo vnitra (MV), karton 184, sign. 9-73-8. Licence umožňovala Tichému provozovat „představení akrobatická, gymnastická, baletní, pantomimická, zápasnická (pouze muži), předvádění cvičených zvířat, hudební, zpěvní a deklamační výkony, zpěvohry, frašky a burlesky se zpěvy vylučující operety a výpravné kusy s některou proměnou na jevišti, dále provádění jednoaktovek jen s mluveným textem“. Dle dodatečného povolení mohl předvádět i „zpěvohry, frašky a burlesky i s několikerou proměnou a mluvené kusy divadelní, kusy více než jednoaktové“.

kapelníka Julia Bochníčka a režiséra Vladimíra Marka“. Julius Bochníček vedl zdejší orchestr v letech 1909 – 1913, a poté znovu od roku 1917.⁵⁰ Působení režiséra Vladimíra Marka v Karlíně skončilo nejpozději v září 1919 jeho odchodem do Národního divadla v Brně.⁵¹

Karlínská scéna měla velmi dobrou pověst. Artista či komik, který zde vystupoval, měl otevřenou cestu do nejvyhlášenějších varietních podniků v celé Evropě. Čeněk Šlégl se v angažmá zhruba o rok minul se svým rodákem Oldřichem Novým, který zde strávil část sezóny v roce 1917.⁵²

Krátce po vzniku republiky se Eduard Tichý dostal do nečekaných potíží, když mu zemská politická správa odmítla prodloužit koncesi - přestože byl spoluvlastníkem budovy. O varieté totiž projevovali eminentní zájem propuštění členové zpěvohry Vinohradského divadla, kteří našli mocného spojence v Ministerstvu školství a národní osvěty.⁵³ Místo varietního podniku zde měla působit „Lidová zpěvohra spol. s.r.o.“. Záminkou pro zrušení koncese se stalo z dnešního pohledu nevinné vystoupení budoucího „krále komiků“, tehdy však pro úřady jen „jakéhosi Vlastimila Buriana“, označené ministerstvem za protistátní projev.⁵⁴ 11. prosince 1919 obdržel Tichý sdělení, že mu nebude licence prodloužena „jelikož podle došlých stížností předváděné jednoaktovky nevyhovovaly intencím zušlechťujícím a přednášené sólové výstupy nebyly prosty nářeků politických a protistátních“. Podnikatel se zákazu snažil po určitý čas vzdorovat. Odvolal se k Nejvyššímu správnímu soudu a divadlo provozoval dál až do 1. března 1920, kdy byla budova za protestů zaměstnanců úředně zabavena pro Lidovou zpěvohru. Ta se sice nejprve zavázala, že převezme veškerý personál za dosavadní gáže, provoz ovšem nezahájila. Při bližším ohledání zpěvoherci zjistili, že budova vyžaduje nákladnou rekonstrukci a že si Tichý odvezl část technického vybavení. V patové situaci se zaměstnanci Varieté se ocitli bez prostředků a bez angažmá. Julius

⁵⁰ <http://www.ceskyhudebnislovník.cz> [citováno 2009-5-20]. **Julius Bochníček** (*12. 4. 1871 Praha – † 17. 6. 1951 tamtéž), český tenorista, sbormistr a dirigent. Před nástupem do karlínského varieté působil jako pěvec v českých i zahraničních divadlech.

⁵¹ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 354.

⁵² TUNYS Ladislav. *Šarm & šeptý Oldřicha Nového*. 1. vyd. Praha: Interpress, 1992. 167 s.

⁵³ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 518. Zpěvoherní soubor městského divadla na Vinohradech vstoupil v září 1919 do stávký na protest proti nevyhovujícím sociálním podmínkám, která přerostla do boje proti silící pozici činohry. Spor vyhrála činohra a zpěvohra opustila Městské divadlo.

⁵⁴ NA, f. 1075 MV, karton 184, sign. 9-73-8. MŠNO 15. listopadu 1919 referovalo: „Upozorněno byvši stesky z obecnstva, vyslalo zdejší ministerstvo k představení v divadle Varieté svého důvěrníka a zjistilo, že stížnosti obecnstva jsou správnny, ba že se s jeviště Varieté – připomínáme mimochodem, že správa tohoto divadla je podnes přes svůj český program německá! – dělala nálada proti státní půjčce ! Jakýsi Vlastimil Burian přednášel tam sólový výstup, v němž způsobem naprosto obscénním a nevkusným hleděl využití nálady obecnstva proti německému císaři, pak řekl doslovně: »Také jsem chtěl upsati 300.000 K na naši půjčku, ale pak mne napadlo, že by to nějaký ministr prohrál ve ferblu a neupsal jsem nic! « Zdejší ministerstvo vyslovuje podivení, že takové výjevy nejen nevkusné, ale zrovna protistátní jsou na jevišti hlavního města republiky trpěny a prohlašuje to za vážné ohrožení veřejného vkusu a veřejné mravnosti. Doporučuje, aby se dosavadní licence v divadle Varieté neprodlužovala, a žádá podporu pro snahu, aby divadlo mohlo býti pronajato k účelům lidové opery, jichž by se tam mohla ujmout dosavadní opera vinohradská.“

Bochníček 5. června 1920 marně intervenoval u ministra vnitra Antonína Švehly se žádostí o bezodkladné zakročení. Ačkoliv byla Tichého žaloba 28. června 1920 správním soudem zamítnuta, zpěvohra činnost nezahájila.⁵⁵ Osířelou budovu oživil definitivně až Karel Hašler na podzim roku 1924.

Šléglovo angažmá ve Varieté tak můžeme ohraničit listopadem 1918 a (jako mezním datem) 1. březnem 1920. Někdy v této době se seznámil se svojí budoucí ženou, o osm let starší zpěvačkou Helenou Ječmenovou (* 14. července 1891 v Nýřanech).⁵⁶ 27. února 1919 uzavřeli u okresní politické správy na Královských Vinohradech civilní sňatek. Helena Ječmenová byla v této době bez vyznání.⁵⁷ Krátce po sňatku, 13. března 1919, vystoupil z římskokatolické církve i Čeněk Šlégl.⁵⁸ Učinil krok vážný, ale v té době nikterak výjimečný.⁵⁹ 5. února 1920 se manželům narodila jejich jediná dcera Blanka. Po porodu zanechala Helena Šléglová umělecké činnosti.

Během působení ve Varieté se Šlégl poprvé (a velmi nesměle) setkal s dalším uměleckým oborem – filmem. Počátkem roku 1918 vznikla nová filmová společnost *Excelsior*, jejímiž hlavními režiséry byli známí divadelní herci Richard František Branald (otec spisovatele Adolfa Branalda)⁶⁰ a Miloš Nový (strýc populárního herce Oldřicha Nového). Filmová výroba sídlící na Perštýně vystupovala navenek jako filmová škola. V ateliéru byly pořádány herecké kurzy s praktickými zkouškami před kamerou. Žáci této filmové školy dostávali rovněž příležitost v epizodních filmových rolích.⁶¹ Na vlně vzedmutého vlastenectví po vzniku republiky začal Branald s kameramany Svatoplukem Innemannem a Josefem Kokeislem natáčet film *Utrpením ke slávě*, oznámený v novinách jako „typ ideového filmu s cenným nábojem myšlenkovým a dějem filmově poutavým“. Šlo

⁵⁵ tamtéž

⁵⁶ Rozhovor s Blankou Weissovou, 3. – 4. 7. 2004. Podle B. Weissové se její rodiče seznámili (zřejmě při zájezdu) v Drážďanech.

⁵⁷ AHMP, fond Popisní referát IV Magistrátu hl. m. Prahy, Konskripční karta Čenka Šlégl z evidence pražských domovských příslušníků za léta 1920-1949.

⁵⁸ AHMP, Matrika římsko-katolického farního úřadu kostela sv. Rocha v Praze na Žižkově z let 1899 – 1900, sign. ŽKR N 36, s. 170, č. postupné 1037, záznam o sdělení okresního hejtmanství na Královských Vinohradech z 13. března 1919.

⁵⁹ BĚLINA Pavel (et al.), *Dějiny Prahy. 2, Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, 1. vyd. Praha Litomyšl: Paseka, 1998. 565 s., ISBN 80-7185-143-4, s. 308 – 309. Po první světové válce silně poklesl počet katolíků mezi Pražany. Jestliže při sčítání lidu v roce 1910 tvořili na území pozdější Velké Prahy více než 90 % populace (přes 570 tis. obyvatel), v roce 1921 klesl jejich podíl na necelých 60 % (cca 400 tis. osob). Počet osob bez vyznání oproti tomu vzrostl z 2.500 v roce 1910 na 127.000 v roce 1921. Svoji roli hrála i národnostní příslušnost. Bez vyznání bylo 20 % Čechů, ale pouhá 2 % Němců.

⁶⁰ TOMEŠ Josef a kol., *Český biografický slovník XX. Století*. Praha-Litomyšl: Paseka, Petr Meissner, 1999, s. 277, ISBN 80-7185-247-1, I. díl, s. 132. **Richard František Branald** (3. 4. 1876 Praha – 1. 4. 1950 tamtéž), po nedokončených studiích na učitelském ústavu se stal typografem, ale od roku 1901 působil jako herec, v letech 1902 – 1904 v Městském divadle v Plzni, 1904 – 1908 v Národním divadle. Poté hrál na Vinohradech a hostoval mj. v Záhřebu. V roce 1918 vedl ostravskou operetu.

⁶¹ BARTOŠEK L., *Náš film*, s. 55; BROŽ Jaroslav – FRÍDA Myrtil, *Historie československého filmu v obrazech 1898-1930*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1959. 235 s: 622 il., s. 151.

však spíše o sled živých obrazů z české mytologie a dějin od kněžny Libuše přes Bílou Horu až k čs. legiím. Režisér sám ztvárnil tři role (Sibyllu, českého bratra a Jana Žižku). V roli Jana Ámose Komenského, loučícího se s vlastí, stanul poprvé před kamerou i Čeněk Šlégl. Nelze bohužel zjistit, zda docházel do filmových kurzů jako další protagonisté filmu: Karel Lamač (hrál československého písmáka a další dvě role), Mary Jansová či Vladimír Pospíšil - Born. Ačkoliv se na natáčení podílelo šest stávajících či budoucích režisérů⁶², skončil film velmi neslavně. Pro technické nedostatky nebyl vůbec do kin uveden a dnes je pokládán za ztracený. Zbyly po něm jen dluhy tvůrců a několik fotografií.⁶³ Ve stejném roce vznikl film *They Červenkové*⁶⁴ *Zloděj*, natáčený v bytě zubního lékaře a nadšeného amatérského fotografa Alfréda Baštýře (exteriéry vznikaly v Chotkových sadech). Šlégl zde ztvárnil roli svůdníka barona Malenického, tedy v oboru, který se stal později jeho doménou.⁶⁵ Šléglovy filmové pokusy z roku 1919 byly jen krátkou epizodu v kariéře začínajícího herce. Na filmové plátno se poté vrátil až za sedm let.

2.2.3. Uranie a Lachmanova Česká činohra

Z karlínského Varieté vedly další Šléglovy kroky do činohry Uranie, nazývané podle Lebla „za ředitelství Václava Štecha filiálkou Národního divadla“. V Uranii dostal Šlégl možnost se „umělecky vytříbit v bohatém a hodnotném repertoáru a tam se vyplnilo jeho dávné přání, když byl jmenován režisérem“. Tři roky poté ho však „nepokojná krev vyhnala na venkov, aby se ujal řízení Martinovy společnosti a posléze převzal Lachmanovu českou činohru“. Opět je na místě údaje z článku *Přestávky Divadla Vlasty Buriana* korigovat.

S Václavem Štechem se Čeněk Šlégl v Uranii nejspíše minul. Známý dramatik vedl Uranii od roku 1914, ale po vzniku republiky vystřídal v roce 1919 Václava Jiříkovského ve vedení Národního divadla v Brně. Spolu s ním odešla z Uranie i část hereckého souboru. Další vývoj v holešovickém divadle popisuje *Encyklopedie českých divadel* takto: „Po Štechově odchodu do Brna se stal ředitelem B. Kovář. Repertoár byl rozšířen jen o málo nových her, většina představení byla zadána za paušální cenu různým spolkům. V konkurenci

⁶² Kromě R. Branalda to byli Svatopluk Innemann (režiroval od roku 1919), Karel Lamač (1919), Vladimír Pospíšil-Born (1921), Josef Kokeisl (1925), Čeněk Šlégl (1937).

⁶³ *Český hraný film = Czech feature film*; úvod Vladimír OPĚLA; překlad do angličtiny Karolina VOČADLOVÁ. Praha: Národní filmový archiv (NFA), 1995-2007. 5 sv. ISBN 80-7004-082-3, sv. I. 1898 – 1930, s. 212; BRANALD Adolf, *My od filmu*, 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1988. 494 s., s. 428-430. Podle Branalda se film točil šest týdnů a stál 30.000 Kčs.

⁶⁴ BARTOŠEK L., *Náš film*, s. 62n. **Thea (Terezie) Červenková** (*1882 - † 1961), vzdělaná žena (studovala údajně u Maxe Rienhardta) s literárními a filmovými ambicemi. *Zloděj* byl jejím druhým filmem. V roce 1921 založila spolu s kameramanem Josefem Brabcem společnost *Filmový ústav*, v níž vznikla první adaptace *Babičky* Boženy Němcové. V roce 1923 činnost společnosti ustala a Červenková odjela údajně do Jižní Ameriky.

⁶⁵ *Český hraný film I*, s. 237 – 238.

pražských předměstských divadel ztrácela Uranie svojí dřívější pozici. Nepříznivou finanční situaci vyřešilo Družstvo zadáním scény soukromým podnikatelům.⁶⁶

Jedním ze souborů působících v Uranii byla i Česká činohra (společnost s.r.o.) manželů Benoniových. V posledním válečném roce utrpěla společnost velkou finanční ztrátu (schodek dosáhl 19.000 K) a omezila se na pořádání her v Uranii bez stálé placené společnosti. Vytvořilo se jádro 9 herců, k nimž byli podle potřeby přibíráni ochotníci a hostující herci z Národního a Vinohradského divadla. Účinkující byli placeni za každé představení. Vedle toho působila jako jakási filiálka České činohry kočující společnost pod vedením Bohdana Lachmana, odchovance slavného Vendelína Budila, někdejšího herce holešovické Uranie a proslulé Blažkovy divadelní společnosti.⁶⁷ V žádosti o koncesi na rok 1920 avizovala Česká činohra další pokus „k vytvoření samostatné lidové scény a to tím způsobem, že by angažovala herecké síly na stálé hry“. Pro tento účel zažádala kromě Uranie i o divadelní sál v Adrii na Václavském náměstí. Zároveň přislíbila, že se vzdá činnosti na venkově a soubor řízený Lachmanem bude k 31. prosinci 1919 propuštěn. Česká činohra nakonec koncesi pro Uranii a Adrii získala. Bohdan Lachman navíc 21. prosince 1919 obdržel povolení na 25 představení na českém venkově v době od 1. ledna do 10. února 1920.⁶⁸

Čeněk Šlégl tak mohl působit v Uranii a zároveň zajíždět na venkov jako herec Lachmanova kočovného souboru. Máme o tom zprávu od Antonína Drvoty, Šléglůva dlouholetého přítele a uměleckého spolupracovníka, který se s Čeněkem Šléglem seznámil někdy na počátku 20. let. Drvota tehdy sloužil u dragounského pluku ve Vysokém Mýtě a „Šlégl sem přijel s Českou činohrou“.⁶⁹ Po několika letech odešel Šlégl z České činohry k Janu Otakarovi Martinovi. V roce 1924 nalézáme v pražském adresáři Českou činohru jako společnost s ručením omezeným v likvidaci.⁷⁰

⁶⁶ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 503

⁶⁷ BURDA J., *Aby se nezapomnělo*, s. 38.

⁶⁸ NA, f. 1075 MV, karton 184, sign. 9-73-9: Dopis Policejního ředitelství v Praze Zemské politické správě z 20. prosince 1919, vyjádření k žádosti České činohry o udělení koncese na rok 1920. Česká Činohra hrála v Uranii jednou týdně, vždy v úterý, v období od 21. 1. do 16. 12. 1919.

⁶⁹ Státní oblastní archiv (SOA) Praha, fond Mimořádný lidový soud (MLS) Praha 1945 – 1948, sign. Ls VI 2515/46. Protokol z výslechu svědka Antonína Drvoty u MLS dne 12. června 1946.

⁷⁰ *Chytilův adresář města Prahy*, část II, Praha 1924, s. 146.

2.2.4. Martinova společnost

Divadelní společnost Jana Otakara Martina vznikla v době krátce po vzniku republiky.⁷¹ Její zakladatel, syn zámožného humpoleckého měšťana a majitele cihelny, měl podobný osud jako Čeněk Šlégl - také utekl ze sexty reálky k divadlu. Prošel řadou venkovských společností a v roce 1915 se stal členem Městského divadla v Plzni.⁷²

O poměrech v souboru jsme podrobně informováni díky Jaroslavu Průchovi, pozdějšímu členovi Národního divadla, který v Martinově společnosti v letech 1920 – 1924 začínal svou profesionální divadelní kariéru.⁷³ První roky společnosti byly velmi těžké, soubor kočoval po celých Čechách a často měnil složení, až se nakonec po vnitřních neshodách rozpadl na dvě skupiny. Obrat nastal v roce 1921, kdy Martin získal velmi lukrativní „štace“ ve městech Chrudim, Nymburk, Čáslav, Litomyšl a Dvůr Králové nad Labem, která se již dříve sdružila k tomu, „aby bylo postaráno o stále každoroční divadelní stagiony umělecky hodnotných představení činoherních i zpěvoherních“.⁷⁴ Martinovo *Stálé divadlo sdružených měst českého severovýchodu* začalo působit od 1. listopadu 1921.⁷⁵

J. O. Martin musel svůj soubor doplnit o další herce. Jedním z nich se stal i Čeněk Šlégl. Je zajímavé, jak komentuje příchod cca 23letého Šlégl Jaroslav Průcha: „Kádr mladých Martinových herců byl rozšiřován o herce starší, zkušenější. Z nich velkou posilou byl třeba Čeněk Šlégl, rutinovaný herec Vlasty Buriana. Byl také režisérem. Měl zvláštní způsob práce. Neúnavně opakoval scénu za scénou za vydatného přispění sufléra, takže se při nesčíslných repetičích herci nejen učili textu, ale dokonale se seznamovali i s obsahem. Dosahoval rychlé a přesné souhry, mnohdy však na úkor situací a vyhocení scén. Herecky

⁷¹ NA, f. 1075 MV, kartony 183 a 1059. První koncese byla J. O. Martinovi udělena od období od 1. března do 15. června 1919. Již v květnu 1919 si však ministerstvu vnitřních věcí stěžoval ředitel městského divadla v Českém Krumlově František Zollner, že na venkově působí řada divadelních společností bez dovolení, nebo že jsou koncese udělovány lidem nehodnověrným: „Kupř. pan Martin obdržel povolení ku hraní divadla na 3 měsíce. Týž pán však byl soudně stíhán za jakýsi delikt a jen proto byl osvobozen, že lékařsky zjištěna byla jeho duševní nepřičetnost. On však hraje po 3 měsících bez dalšího povolení v Sušici dále.“

⁷² BURDA J., *Aby se nezapomnělo*, s. 536-537; BARTOŠKOVÁ Š. – BARTOŠEK L., *Filmové profily 2*, s. 285. **Jan Otakar Martin** (*27. 12. 1888 Humpolec – † 9. 10. 1958 Praha). Podle Burdy byl společníkem Martinovy společnosti Karel Šott, který za války angažoval Šléglu do Pištěkova divadla. J. O. Martin se stal ve 30. letech členem bratislavské činohry a Městských divadel pražských. Po roce 1945 hrál v řadě českých filmů. Zemřel při představení v šatně Divadla Komedie.

⁷³ PRŮCHA Jaroslav, *Má cesta k divadlu*, Praha: Divadelní ústav, 1977. 271 s., s. 97n. Z Průchových pamětí se dovídáme řadu podrobností o repertoáru a organizaci souboru. Herci měli u Martina čtrnáctidenní placené prázdniny. Společnost měla stálý repertoár a na každé štaci se přistudovalo jen několik premiér. Ostatní hry se stále zkoušely, takže je členové souboru dokonale znali. Proto i v případě odchodu režiséra mohl převzít jeho práci kterýkoliv z členů. Když projevil dost samostatnosti ve výkladu hry, scénáře a situace, získal důvěru ředitele i pro samostatnou režii. Tak se venku stávali z herců režiséři, kteří pak byli přijímáni k jiným divadlům a hodnoceni za funkce herců i režisérů.

⁷⁴ KOBZA Zdeněk, *Kulturní Chrudim*, in Chrudim. Athény českého východu, Chrudim 1927, s. 17.

⁷⁵ ŠORMOVÁ E. (ed.), *Česká divadla*, s. 260.

patřil Šlégl k řadě, která našla vzor v Miloši Novém, Jiřím Steimarovi a Járovi Sedláčkovi. Tvořil v plné závislosti na těchto jménech a pokoušel se o improvizaci, v které byl tak bravurním mistrem Burian.⁷⁶

S J. O. Martinem se Šlégl dostal zpět do Prahy. V roce 1924 si Martin pronajal divadélko Adria v suterénu stejnojmenného hotelu na Václavském náměstí, kde předtím, na počátku 20. let, působila mj. i Revoluční scéna Emila Artura Longena (účinkovali zde např. Ferenc Futurista, Eman Fiala, Karel Noll, Vlasta Burian, Saša Rašilov a další). Martinův pokus skončil neúspěchem, a to i přesto, že záhy opustil umělecky hodnotný repertoár a obrátil se v zájmu záchrany divadla k velmi lidovému vkusu.⁷⁷ Na jevišti se dokonce podle cenzurních spisů Zemské politické správy⁷⁸ objevovaly i „nahotinky“.

V době první republiky byla divadla pod stálou kontrolou státní správy. Provozování divadel se řídilo rakouskými zákony z roku 1850. Divadelní hry cenzurovala policie, která pololetně vyhotovovala seznamy povolených a zakázaných her. Zástupce prezidia zemské politické správy chodil se členy poradního divadelního sboru na poslední „cenzurní“ generální zkoušku. Zatímco v období Rakouska – Uherska se cenzura zaměřovala na hry urážející náboženství, monarchii, nebo jejichž provozování by vyvolávalo „nenávist mezi národnostmi, třídami společnostmi nebo shluknutí a nedovolené demonstrace“, ⁷⁹ uvolnění poměrů po vzniku republiky přineslo cenzuře starosti zcela jiného charakteru. Musela zpřísnit dohled u her „v nichž se měly na jevišti objevit nějaké nahoty“.⁸⁰ Podobné předpisy platily i pro představení biografů, kde bylo zakázáno inzerovat filmy, u „kterých lze se nadíti nemravných předvedení nebo která jsou vypočtena na mravům odporující zvědavost, jako »večery pro pány«, »pařížské večery«, »pikantní filmy...“.⁸¹ Vedle státní správy sledovaly činnost divadel nejrůznější zájmové skupiny a spolky. V archívech jsou dochovány časté stížnosti katolických spolků na zesměšňování církve. V roce 1924 podala Československá

⁷⁶ PRŮCHA J., *Má cesta k divadlu*, s. 132n. Průcha označuje Šléglu za „herce Vlasty Buriana“, kterým v té době rozhodně nebyl. Vzpomínky však vznikaly až s velkým časovým odstupem na sklonku Průchova života († 25. 4. 1963).

⁷⁷ BURDA J., *Aby se nezapomnělo*, s. 537. Burda jako důkaz úpadku jmenuje hry *Ospalý Theodor* a *Španělská muška*.

⁷⁸ NA, f. MV, karton 1058. Zemská politická správa 24. března 1925 povolila uvádění veselohry *Čaj o 5té u krále veleopů s podmínkou*, že „ve scéně mezi prvním a druhým dějstvím vystupující dívka v mušli (mořská panna) bude mít ěadra zakrytá vlasy nebo tylovou látkou decentněji, než tomu bylo při cenzurní jevištní zkoušce 21. března 1925“.

⁷⁹ Nařízení Ministerstva vnitra č. 425 /1850 ř.z., jímžto se v následku nejvyššího rozhodnutí vydává řád divadelní, z 25. listopadu 1850. Zapovězena byla zejména díla neslučující se „s city loajálnosti k hlavě státu či ústavě státní“ nebo takového způsobu „že by tím láska občanů k vlasti mohla se přerušiti“.

⁸⁰ Výnos prezidia zemské správy politické v Praze č. 21.836, o divadelních hrách, ze dne 18. července 1923 (č. 445 sbírky normalii pro Čechy za rok 1918 až 1923). Výnos navíc ukládal, aby při cenzuře divadelních her bylo „hleděno se zvýšenou přísností k dramatickým spisovatelům nižšího řádu, zejména cizím. Naproti tomu nechť cenzura divadelní šetří co nejvíce dramatiků skutečně vynikajících, zejména domácích“.

⁸¹ Nařízení ministerstva vnitra č. 191/1912 ř. z., o pořádání veřejných přestavení kinematografem, ze dne 18. září 1912 (ve znění novely z roku 1916)

jednota výchovná a humanitní sérii stížností na „kluzký obsah divadelních a kabaretních představení“.⁸²

V souvislosti s cenzurou nalézáme i první doklad o Šléglově autorské činnosti. 28. února 1925 sděluje Zemská politická správa Policejnímu ředitelství v Praze, že svoluje, aby J. O. Martin hrál v divadle Adrii divadelní komedii o 3 dějstvích *Zápas Faunů* od B. Vronského a Č. Šlégla: „Svolení se nevztahuje na taneční vložky, jež při cenzurní zkoušce vůbec nebyly předvedeny a vázáno je podmínkou, že modelka, která vystupuje ve třetím jednání (str. 10 textu) buď se vůbec neobjeví anebo bude ustrojena tak, aby tento výstup neurážel slušnost a dobrý mrav. S podobnými cenzurními zásahy se však nepotýkalo jen divadélko Adria. V nedaleké Lucerně Miloše Havla působilo v letech 1923 – 1927 divadlo Komedia divadelního podnikatele Felixe Achilla de la Cámara⁸³, který v roce 1939 osudově vstoupil do Šléglova života. Během jediného roku 1925 mu byly zakázány hry *Putička* („komedie je plná dvojsmyslů a ožehavých výjevů“), *Křest sv. Vladimíra* od Jana Tumlíře, *Třetí pohlaví* od V. Delphina a *Dívka se zlatýma očima* od Josefa Lukášského („obsahuje erotické výjevy“). Stejně potíže měl posléze i Vlasta Burian, když mu v únoru 1926 Zemská politická správa zakázala uvádět v Adrii hru *Rej. Deset dialogů od Artura Schnitzlera*, neboť „tento scénicky upravený cyklus dialogů nehodí se vůbec k veřejnému provozování a to proto, že podstatným motivem hry je soulož muže se ženou, opětuující se v různých obměnách ve všech 10 obrazech hry“. Tím by hra mohla „vzbuditi živý odpor jemněji cítícího obecnstva“.⁸⁴

Po skončení sezóny 1924/1925 převzal od Martina krachující soubor Čeněk Šlégel. V roce 1969 popisoval další vývoj událostí takto: „Převzal jsem Adrii po J. O. Martinovi, se kterým jsem předtím, než se tu pokusil usadit, kočoval po republice. Divadlo bylo zatíženo 50.000 Kč dluhů, ale pomocí nějakých těch nahotínek (jediný požadavek cenzury byl, aby se obnažená statistka nepohybovala, ale stála např. na scéně v oválném rámu jenom jako „obraz v zrcadle“), by se to bylo snad opět zvedlo. Jenomže jednoho dne přišla komise z ministerstva a divadlo mi pro hygienické závady zavřela.“⁸⁵ Když jsem se ohradil, řekl mi ministerský rada Vorel, kterého jsem dobře znal a který komisi vedl, že byl informován o tom, že zavření

⁸² NA, f. 1075 MV, karton 1059. „Takzvaní »komikové« nedostatek svého vzdělání, umění a vkusu nahrazují »vtipy« stejně hloupými jako sprostými. Spoléhají na zvrácený vkus nekritických mas a podobají se ošklivým červům, žijícím a tyjícím jen z páchnoucího mrchoviště“.

⁸³ SCHONBERG Michal, *Osvobozené*, 1. vyd. v tomto překladu a rozsahu. Praha: Odeon, 1992. 402 s., ISBN 80-207-0415-9, s. 54. Tvorbu F. A. Cámara parodovali Voskovec a Werich ve své první hře *Vest pocket revue* (spojením se jménem dalšího Quido Maria Vyskočila vznikla postava Kvido Maria de la Kamera van Obscura).

⁸⁴ NA, f. 1075 MV, karton 1058.

⁸⁵ NA, f. 753/15 Zemský úřad (ZÚ), oddělení technicko právní, karton 313. Pravidelné prohlídky divadel za účelem zjištění jejich technické a hygienické způsobilosti k provozu prováděla Místní divadelní komise pro Velkou Prahu při Zemském úřadě. Prohlídky byly konány dvakrát ročně. Spisy komise z roku 1925 se bohužel nedochovaly.

divadla je mým vlastním přáním. Domluvil se totiž za mými zády s majorem Žukovským, zetěm majitele Adrie Tichého, který byl zase, rovněž za mými zády, domluven s Longenem na pronájmu divadla pro Buriana. Longen ani Burian ovšem nic nevěděli, byli jsme konečně kamarádi, a když pochopili, jak se ke mně Žukovský zachoval, okamžitě mě angažovali za 2000 Kč měsíčně plus honoráře za režii a jiné práce navíc. Tak mi pomohli alespoň do deseti let splatit dluhy, které uzavřením divadla – to znamená například vyplacením herců – vzrostly na 80.000 Kč⁸⁶. Uzavření divadla v Adrii znamenalo pro Šléglu zásadní zlom v uměleckém životě.

2.2.5. Rokoko a Národní divadlo

Ve výčtu Šléglových angažmá nesmíme zapomenout na Rokoko a hostování v Národním divadle. Se vzpomínkou na okolnosti příchodu Čenka Šléglu do Burianova divadla z konce 60. let ovšem koliduje informace o Šléglově angažmá v Rokoku. Podle *Encyklopedie divadelních souborů* přišel bývalý člen souboru Národního divadla Miloš Nový do Rokoka (na Václavském náměstí) po odchodu Vlasty Buriana do Adrie v roce 1925. Spolu s ním měla přijít Eliška Poznerová a právě Čeněk Šlégl. Téhož roku vystřídal Nového Karel Hašler.⁸⁷ Miloš Nový (* 16. února 1879 Praha - † 3. září 1932, tamtéž) však podle archívu Národního divadla působil na naší první scéně až do roku 1926. V roce 1925 navíc hostoval ve Státním divadle v Bratislavě a Městském divadle v Plzni. Po odchodu z Národního divadla se stal ihned ředitelem Státního divadla v Ostravě.⁸⁸

Šlégl měl do Rokoka nastoupit s Eliškou Poznerovou (* 28. května 1906 Vídeň - † 27. února 1991 Praha). Ta v roce 1924 absolvovala konzervatoř a v Rokoku působila v sezóně 1924 – 1925 (tedy v době, kdy měl tuto scénu pronajatou Vlasta Burian), v následující sezóně jí čekal studijní pobyt ve Francii a od roku 1926 angažmá v Národním divadle.⁸⁹ Bohužel ani v jednom ze čtyř pramenů, na něž se heslo v encyklopedii odkazuje, nenalzáme o Šléglově angažmá ani zmínku, dokonce ani ve velmi podrobné historii Rokoka od Jana Mikoty v *Kulturní tvorbě* z roku 1965. O Miloši Novém, tím méně o Šléglu, zde není ani zmínka:

⁸⁶ KRÁL Antonín, KRÁL Petr, *Vlasta Burian*, 1. vyd. Praha: Orbis, 1969. 236 s, s. 214-215.

⁸⁷ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 417

⁸⁸ Podle databáze archívu Národního divadla, <http://archiv.narodni-divadlo.cz> [citováno 2009-5-31]. Poslední premiérou Miloše Nového v sezóně 1925/1926 byla Revoluční *trilogie* (16. 4. 1926). Ještě 7. 6. 1926 hrál jako člen souboru ND ve hře *Klouček netykavka* (Nového vlastní režie, premiéra 15. 9. 1925).

⁸⁹ <http://archiv.narodni-divadlo.cz>. [citováno 2009-5-31]

podle Mikoty po odchodu Vlasty Buriana do Adrie (od 1. září 1925), opanoval Rokoko Karel Hašler.⁹⁰

Jasno do datace Šléglůva působení v Rokoku nevnáší ani článek v *Kinorevue* z roku 1939: „(Šlégl) hrál několik let v kočovných společnostech, několikrát v Praze, zase ve venkovských městech, aby nakonec zakotvil na Václavském náměstí v divadle Adrie, kde je nyní kino Máj. Ještě předtím hrál s Milošem Novým v divadélku Rokoko, ale začátkem trvalého působení v Praze byla Martinova společnost. Repertoár byl bídný. Jediná jeho zajímavost byla zpopularisování herce Karla Nolla. Divadlo se brzy rozpadlo a Čeněk Šlégl přešel do souboru Burianova divadla“.

S Milošem Novým každopádně souvisí Šléglův vstup na prkna Národního divadla. 18. dubna 1925 měla ve Stavovském divadle premiéru francouzská hra *Nezralé ovoce*. Roli lorda Steepla hrál při premiéře Vlasta Burian⁹¹, ale již 21. května, při 13. repríze, převzal jeho roli Čeněk Šlégl. Bylo to v době, kdy Burian oznámil odchod z Rokoka (poslední představení proběhlo 29. května 1925 pod názvem *Dnes na rozloučenou*).⁹² Časová shoda svádí k myšlence, že Burianovo částečné nahrazení Šléglem (v roli se pravidelně střídali) mohlo být součástí kompenzace za „zábor“ Adrie. *Nezralé ovoce* se hrálo s úspěchem až do roku 1929, Šlégl zde vystoupil celkem ve 26 reprízách (do 21. května 1927). Na prkna první scény se Šlégl vrátil ještě dvakrát v roce 1927 v představeních *Advokátka JUDr. Bolbeková* (premiéra 12. května 1927, Šlégl hrál vedle premiéry ve 13 reprízách) a *Stavba* (premiéra 19. prosince 1927, hráno celkem 5 krát).⁹³

2.3. V Divadle Vlasty Buriana

2.3.1. Organizace, soubor a repertoár Divadla Vlasty Buriana

V roce 1925 přicházel Šlégl do souboru uznávaného komika a divadelního podnikatele. Od počátku 20. let zažívala kariéra Vlasty Buriana nebývalý vzestup. Stal se žádaným interpretem a hvězdou kabaretů (mj. Rokoko, Červená sedma, Revoluční scéna) a

⁹⁰ MIKOTA Jan, *50 let Rokoka*, in *Kulturní tvorba: týdeník pro politiku a kulturu: orgán Výboru socialistické kultury*. -- Praha : Rudé právo, č. 3, 1965, č. 52, s. 10 – 11.

⁹¹ <http://archiv.narodni-divadlo.cz>. [citováno 2009-5-31]. Vlasta Burian hrál v Národním divadle ve čtyřech představeních. Poprvé v roce 1924 ve hrách *Slaměný klobouk* (premiéra 4. 7.) a *Boxerských zápas* (premiéra 16.9.). Čtvrtým a posledním vystoupením byla v době protektorátu role Principála v *Prodané nevěstě* (od 24. 11.1943).

⁹² JUST V., *Vlasta Burian*, s. 124.

⁹³ <http://archiv.narodni-divadlo.cz>. [citováno 2009-5-31]

zábavních podniků. Vedle toho vystupoval pohostinsky v řadě „kamenných“ divadel.⁹⁴ Průvodním jevem vysokého pracovního tempa a praxe, kdy si ředitele jednotlivých podniků „přetahovali“ populární komiky, byla Burianova nespolehlivost. Na sklonku roku 1922 vyústila v bojkot divadelních ředitelů, kteří se dohodli, že Burian nesmí být v Praze angažován. Vzápětí nato mu nájemce Rokoka Josefa Roja nabídl místo uměleckého ředitele, čímž se stal bojkot bezpředmětným.⁹⁵ S Rokokem, jak víme, se Burian rozloučil na konci května 1925. 1. září téhož roku, za okolností popsanych v předchozí kapitole, zahájilo svojí činnost v Adrii samostatné Burianovo divadlo hrou *Neviditelný Vlasta Burian*.⁹⁶

V prvním období docházelo k postupnému přechodu Burianova divadla od kabaretu ke klasickému divadlu. V letech 1925 – 1927 se večerní program skládal z několika scének (v nichž často ani Burian nehrál), písní a jedné delší hry. Od této formy bylo po třech sezónách upuštěno a diváci chodili na klasické celovečerní představení. Změnilo se i uspořádání divadla, když v únoru 1927 byly původní kavářenské stolky nahrazeny řadami sedadel.

Během působení v Adrii se stabilizoval i umělecký soubor. Vedle Buriana byl v tomto období vůdčí osobností Emil Artur Longen.⁹⁷ Napsal pro Buriana řadu úspěšných divadelních her a filmových scénářů (mj. *C. a k. polní maršálek*), působil v divadle jako režisér a dramaturg. Z Rokoka přišli s Burianem také Karel a Ela Nollovi, pozdější významný filmový režisér Martin Frič, Milada Smolíková či Šléglův herecký vzor Jára Sedláček.⁹⁸ Nejprve jako externista (od 5. října 1925 za denní honorář 30 Kč) a později nastálo přišel poštovní úředník Jaroslav Marvan.⁹⁹ Úřednickou kariéru ve smíchovské spořitelně vyměnil za angažmá v Adrii

⁹⁴ JUST V., *Vlasta Burian*, s. 51n. Burian od roku 1910 vystupoval v nejrůznějších kabaretech, působil však i ve Švandově divadle či operetním sboru Vinohradského divadla (1914-1916). Hostoval i mimo Prahu (Brno, Plzeň).

⁹⁵ JUST V., *Vlasta Burian*, s. 122. Burian nastoupil jako ředitel Rokoka 1. 1. 1923, již 9. 1. vystupoval pohostinsky v Uranii. Josef Roja provázal Buriana až do roku 1944, po vzniku Divadla Vlasty Buriana se stal jeho hospodářským správcem.

⁹⁶ Tamtéž, s. 198; NA, f. 753/15 ZÚ, odd. technicko právní, karton 313. Vlasta Burian obdržel divadelní koncesi pro Adrii až dne 2. 11. 1925. Šlo o koncesi dočasnou, k jejímuž prodloužení došlo v březnu 1926, ovšem za podmínky, že budou odstraněny technické nedostatky budovy.

⁹⁷ LONGEN Emil Artur, *Král komiků*, 2. vyd.. Praha: Melantrich, 1979. 219 s., doslov Štěpán VLAŠÍN, s. 195-197; TOMEŠ J. a kol., *Český biografický slovník*, II. díl, s. 287; ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 199, 414. **Emil Artur Longen** (vl. jménem Emil Pitterman), (*29. 7 1885 Pardubice - † 24. 4. 1936 Benešov). Studoval na AVU a po návratu z Paříže se podílel na založení modernistické malířské skupiny Osma. Prošel mnoha kabarety, po válce působil v Červené Sedmě, v květnu 1920 založil Kabaret BUM, kde soustředil nejpoblárnější komiky: Buriana, Ference Futuristu, Karla Nolla, Sašu Rašilova a další. Po brzkém rozpadu založil na jiných dramaturgických základech Revoluční scénu. Po krátkém působení v Berlíně se spolu s manželkou Xenou vrátili do Prahy a v roce 1923 získali u Vlasty Buriana angažmá v divadle Rokoko.

⁹⁸ *Český hraný film I.*, s. 271; ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*. **Jaroslav Sedláček** (* 1884 - † 1927), bratr herečky Anduly Sedláčkové. 1908 – 1909 působil v Divadle Marie Zeiglerové, 1919 v Komorním divadle (též režisér) ve 20. letech režíroval v Moravském divadle v Olomouci, vedeném D. Želenským (1920-22). Účinkoval i v Longenově Revoluční scéně, v Cámarově divadle Komédia a divadle Rokoko.

⁹⁹ HOŘEC Petr, MARVAN Jaroslav, *Nejen o sobě*. 2. dopl. a přeprac. vyd.. Praha: Melantrich, 1991. 351 s., ISBN 80-7023-089-4, s. 74; Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP) Staré Hradky, fond

i Jindřich Plachta.¹⁰⁰ Výčet herců a hereček, kteří postupně prošli souborem Burianova divadla, by byl velmi dlouhý.¹⁰¹ Zmíňme proto alespoň ty, jejichž kariéra je s Vlastou Burianem spjata vsutku nerozlučně: Ladislava Hemmera,¹⁰² Karla Postraneckého,¹⁰³ Antonína Streita či Jana Richtera.

Burianův herecký soubor byl do jisté míry „sdílen“ s Osvobozeným divadlem Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Platí to zejména o ženské části souboru. U Buriana i v Osvobozeném hráli Hana Vítová, Světa Svozilová, Ljuba Hermannová a další¹⁰⁴. Za typicky „burianovské“ herečky tak lze (i díky jejich filmovým rolím) označit představitelky bodrých hospodyň a žen „z lidu“ Miladu Smolíkovou, Ellu Nollovou a Marii Blažkovou,¹⁰⁵ či Jarmilu Svatou, která rovněž pravidelně přispívala do divadelního časopisu.

Významnou část souboru tvořili „figurkáři“, herci menších rolí, často Burianovi osobní přátelé či spoluhráči z fotbalových týmů:¹⁰⁶ Emanuel Kovářik, Karel Němec, František Plodr (hrával s Burianem za Viktorii Žižkov), Ferdinand Jarkovský či přítel a životopisec Jaroslava Haška Václav Menger. Hudební stránku představení obstarával mladší bratr Ference Futuristy Eman Fiala, vynikající herec i hudebník. S Burianovým divadlem spolupracovala nejrůznějším způsobem i celá řada překladatelů a literátů (Jindřich Hořejší, Otto Rádl, Karel Konrád, Václav Wassermann, Egon Ervín Kisch) i výtvarníků (např. Josef Lada).¹⁰⁷

Divadlo několikrát měnilo své působiště. Po Rokoku a Adrii získal Burian od 17. srpna 1928 zázemí ve Švandově divadle na Smíchově (Adrii přepustil Osvobozenému divadlu). V prosinci roku 1930 nalezlo divadlo definitivní umístění v paláci Báňské a hutní

Divadlo Vlasty Buriana, karton 6. Marvanovo však jméno zaznamenáváme již v březnu 1925 v divadle Rokoko ve frašce *Dezertér z Olšan*.

¹⁰⁰ TVRZNÍK Jiří, *Herecké eso: Jaroslav Marvan vzpomíná*, Praha: Univers, 1995. 200 s., ISBN 80-901525-5-4, s. 44.

¹⁰¹ Kromě již jmenovaných pouze namátkou: herci Gustav Nezval, Theodor Pištěk, Václav Trégl, Rudolf Hrušínský nejst., z hereček Marie Rosůlková, Blanka Waleská, Hana Bušová, Věra Ferbasová, Jarmila Šmídová a další.

¹⁰² **Ladislav Hemmer** (16. června 1904 Praha – 9. dubna 1949 tamtéž). Jeho kariéra se prolíná s některými angažmá Čenka Šlégl. Začínal u ochotníků, ale v letech 1917 – 1925 hrál drobné role i v Národním divadle. Po angažmá v Rokoku v éře Miloše Nového, v Lachmanově společnosti a ostravském divadle nastoupil na počátku 30. let k Burianovi. V roce 1931 začal i jeho filmová kariéra. Do roku 1942 hrál ve 40 filmech, včetně filmů režimovaných Čenkem Šléglem (*Stříbrná oblaka*, *Vy neznáte Alberta* a další).

¹⁰³ *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*, únor 1940, s. 18. **Karel Postranecký** se narodil v Baumgartenbergu v Horních Rakousích, ale jeho rodiče se přestěhovali do Čech. Maturoval v Pelhřimově, v roce 1915 narukoval, ale i po skončení války zůstal v čs. armádě - dosáhl hodnosti nadporučíka. Poté odešel studovat medicínu. Během studií se seznámil s Longenem, který potřeboval představitele role důstojníka. V prosinci 1925 vystoupil ve hře *Kasta pro tebe* a u divadla již zůstal. Jeho oborem byli důstojníci, pedantičtí profesori a další komické šarže. Stal se typickým hercem filmů s V. Burianem. (*U pokladny stál*, *Přednosta stanice*, *Baron prášil* atd.).

¹⁰⁴ Z herců např. Václav Trégl, Jindřich Plachta, František Černý aj.

¹⁰⁵ **Marie Blažková** sice přišla do Burianova divadla až v září 1936, dodnes je však známá díky rolím v „burianovských filmech“ *U pokladny stál*, *Provdám svou ženu* atd.

¹⁰⁶ Vedle divadla byl sport další Burianovou životní láskou. Časopis divadla přinášel pravidelně zprávy o Burianově fotbalové jedenáctce a dalších sportovních aktivitách „krále komiků“.

¹⁰⁷ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 153.

společnosti v Lazarské ulici č. p. 7, zde působilo až do června 1944.¹⁰⁸ Návrat úspěšného divadla zpět do centra města vyvolal nevráživost ostatních divadelních ředitelů, kteří apelovali na zemský úřad, aby zřízení dalších divadelních podniků v „pražském okruhu“ zastavil.¹⁰⁹

Spolu s divadlem se stěhoval i Šlégl: v roce 1927 na Smíchov do Holečkovy ulice č. p. 8, a po roce 1930 zpět na Žižkov do Břetislavovy (dnes Ondříčkovy) ulice č. p. 13. V roce 1939 žil ve vilce v ulici Pod Třebešínem č. p. 849 v Praze XIII – Strašnicích. Sem se přistěhoval na doporučení přítele Jaroslava Marvana, který již ve Strašnicích bydlel.¹¹⁰

Repertoár divadla byl uzpůsoben hlavnímu představiteli. Postupně došlo k vývoji jedinečného divadelního tvaru, který Vladimír Just nazývá „burianovskou fraškou“. Šlo o jakousi variaci na komedii dell'arte, založené na napětí mezi živelnou akcí Buriana (klauna, augusta) a tradičním projevem jeho spoluhráčů.¹¹¹ Ředitel divadla (takto je jeho obsazení uváděno i v režijních knihách) představoval typ „malého člověka“, který svádí nekonečný boj s nadřízenými, úřady, byrokraty. Ve 20. letech byly častým tématem poměry před vznikem republiky, frašky z prostředí aristokracie a c. a k. mocnářství (*Kasta pro sebe, Osud trůnu Habsburského, Prinz Schanzenberk u pumpy, C a k. polní maršálek*, atd.). Do repertoáru byly nasazovány i hry pranýřující dobové poměry (např. hra *Za pět minut dvanáct* o falešném legionářství). Přestože Burian využíval téma politické satiry (divadlo mělo opakovaně potíže s cenzurou a některá představení skončila s pořádkovou pokutou),¹¹² nešlo o humor prvoplánově politický. Byl postaven na slovních hříčkách, přerěknutích a zápletkách z nedorozumění. Burian se na konci 20. let pokoušel i o náročnější repertoár. Tato představení však byla méně navštěvovaná než klasické frašky a záhy od nich bylo upuštěno. Úspěšné hry se dočkaly stovek repríz a následné filmové adaptace. Každá nová hra byla událostí a kdokoliv z venkova navštívil Prahu, neopomněl Burianovo divadlo navštívit.¹¹³

Burianovo divadlo (přejmenované časem na Divadlo Vlasty Buriana) hrálo každý večer. V neděli, kdy se hrálo i odpoledne, absolvovali herci i čtyři představení. Šlo o

¹⁰⁸ JUST V., *Vlasta Burian*, s. 202n. Posledním představením v Adrii byla hra *Překvapení v posteli* 20. 5. 1928. Sezóna 1928/1929 ve Švandově divadle byla zahájena představením *Mořská panna* (premiéra 17. 8. 1928), poslední hrou byla *Vojno povol ... hej rup!* V budově Bářské a hutní společnosti proběhla první premiéra 19. 12. 1930 (*To dokáže Lemlíček*), proslovem jí zahajoval známý divadelní kritik Jindřich Vodák.

¹⁰⁹ NA, f. 1075 MV, karton 1059. Vedle šéfu Národního a Vinohradského divadla podepsali stížnost i ředitelé Velké operety, Rokoka, Uranie či Komorního divadla. Zvláště pikantní je podpis ředitele Intimního divadla Julia Lebla, který zanedlouho do Burianova divadla nastoupil a stal se jednou z jeho hlavních opor. K akci ředitelů se však nepřipojili Voskovec a Werich, byť s novým Burianovým působištěm bezprostředně sousedili.

¹¹⁰ AHMP, konskripční karta z evidence pražských domovských příslušníků za léta 1920-1949.

¹¹¹ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 153.

¹¹² ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 153. Policejní a trestněprávní dohru měly např. hry *Přednosta stanice* (1933) či *U pokladny stál* (1936).

¹¹³ SCHEINPFLUGOVÁ O., *Byla jsem na světě*, s. 209.

zavedený a prosperující divadelní podnik, který bez problémů (a jakýchkoliv subvencí) přečkal i velkou divadelní krizi v roce 1932 vyvolanou celkovou krizí ekonomickou.¹¹⁴ Byl přitom vystaven konkurenci ostatních divadel, působících v bezprostředním okolí – Osvobozeného, divadla Oldřicha Nového (od listopadu 1934) a od roku 1933 „Děčka“ Emila Františka Buriana (byť jinak zaměřeného).¹¹⁵ Pracovní tempo samotného Buriana, ale i dalších klíčových členů souboru bylo velmi vysoké: dopoledne zkoušky (těch se však Burian zúčastňoval až zhruba týden před premiérou), večer představení, vedle toho natáčení filmů a pravidelné zájezdy do dalších měst v Čechách a na Moravě.¹¹⁶ Gáže se ovšem pohybovaly v nadprůměrné výši mezi 2.000 – 5.000 korun.¹¹⁷ O komerčním úspěchu Burianova divadla svědčí i množství inzerentů v divadelním časopise, který v průběhu let vycházel pod různými názvy (*Burianovo jeviště*, *Ozvěny Vlasty Buriana*, *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*). Vedle divadla provozoval Burian i vlastní kino (Vlasta, později Cinema), vydával gramodesky, natáčel filmové reklamy. To vše vytvářelo příležitosti i pro další členy souboru. Burianova scéna byla významným kulturním a podnikatelským fenoménem, který spolupůsobil i reflektoval společenskou atmosféru 30. let minulého století.¹¹⁸

2.3.2. Šléglovo postavení v souboru Divadla Vlasty Buriana

V programech prvních představení Burianova divadla v Adrii *Neviditelný Vlasta Burian a Pasák holek* (autor E. E. Kisch) Šléglovo jméno nefiguruje. Jeho prvním doloženým vystoupením jsou role Fredyho ze hry *Ich melde* a profesora Jima Jimsena v komedii *Člověk v kleci*. Obě hry měly premiéru 4. listopadu 1925.¹¹⁹

Až do roku 1933, kdy do divadla přišel jako dramaturg Julius Lebl¹²⁰, zastával Šlégla často i funkci režiséra. Vedle Šlégla se režie ujímali i další členové souboru, např. E. A. Longen či budoucí filmový režisér Jan Sviták. Ojedinele režíroval i Jaroslav Marvan či sám

¹¹⁴ BURDA J., *Aby se nezapomnělo*, s. 322n.

¹¹⁵ TUNYS L., *Šarm a šepoty*, s. 69.

¹¹⁶ TVRZNÍK J., *Herecké eso*, s. 45; KRÁL A. – KRÁL P. (eds.), *Vlasta Burian*, s. 50.

¹¹⁷ L. TUNYS, *Šarm a šepoty*, s. 78; J. HOŘEC, *Jaroslav Marvan*, s. 121. Pro srovnání: plat 5.000 Kčs měly opory Národního divadla. V Městských divadlech pražských měl začátečník 1.000, dlouholetý člen 1.600 Kčs. V Děčku se platy pohybovaly mezi 1.000 – 1800 Kčs, v Osvobozeném od 800 do 5000 Kčs. Burian však neplatil herce během cca měsíční letní dovolené.

¹¹⁸ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 154.

¹¹⁹ V této souvislosti se nabízí úvaha, lét a první podzimní měsíce roku 1925 jsou tím obdobím, kdy Šlégla působil v Rokoku.

¹²⁰ TOMES J. a kol., *Český biografický slovník*, II. díl, s. 260. **Julius Lebl** (10. 5 1897 Peruc – 22. 12. 1960 Praha). Absolvoval seminář na Vysoké škole Maxe Reinhardta (1919-1920). Asistoval režii u K. S. Stanislavského v Družině Stanislavského (1921 – 1922). Po návratu do Prahy působil v Uranii (1922 – 1923), ve Švandově divadle (1924-1928) a v Intimním divadle, sídlícím v Umělecké besedě (1928-1932). Po devítiletém působení v Divadle Vlasty Buriana odešel v roce 1943 od Olomouce. Od roku 1954 až do své smrti byl ředitelem Státního divadla v Karlíně. V roce 1957 obdržel titul zasloužilého umělce.

Vlasta Burian. Angažování Julia Lebla bylo mj. způsobené i potřebou pravidelné režijní práce (impulsem byl neúspěch hry *Hadrián z Římsů*, režírované Longenem). Lebl se tak od zahajovací premiéry sezóny 1933/1934 (hra *Přednosta stanice*) stal až do doby okupace výhradním režisérem. Šlégl svojí volnou kapacitu posléze nasměroval do samostatné filmové práce (od roku 1936 scénáristické a o rok později i režijní).

Čeněk Šlégl a Jaroslav Marvan se postupně vypracovali na hlavní „nahrávače“ krále komiků. Styl Burianovy práce na ně kladl velké nároky. Nová hra se zkoušela maximálně tři týdny, navíc Burian téměř nedocházel na zkoušky a během premiéry a prvních repríz se představení teprve „dotvářelo“. Nikdo z hereckých partnerů netušil, čím je „král komiků“ překvapí.¹²¹ Úlohou hlavních sparingpartnerů bylo zejména udržet kostru představení a vytvářet rámec pro Burianovy geniální improvizace. To vyžadovalo schopnost okamžité reakce a zároveň kázně.¹²² Byla to role poměrně nevděčná, protože hlavní pozornost věnovali diváci i kritika Burianovi.¹²³ Tento způsob herecké práce nebyl pro každého. Přes výborné hmotné podmínky členů souboru někteří umělci nevyužili Burianovi nabídky angažmá (Olga Scheinpflugová), nebo po krátkém působení divadlo opustili. Spolupráce s Burianem je dodnes opředená celou řadou pověstí a historek (např. o povinném smíchu herců při Burianových vtipech).¹²⁴

Obvyklou Šléglůvou úlohou byl degenerovaný šlechtic, intrikán, či subalterní důstojník, často se silným německým akcentem. Ve věku necelých 30 let hrál jak 25letého sportsmena (*Finfrlíne, jen do toho*, 1926), tak 60letého vrásčitého hraběte Passetiho (*Nudle*, 1927), kterému režie předepsala „vyžilý obličej a řídké vlasy“.¹²⁵ Typické role nejvýstižněji charakterizuje popisek Šléglůvy fotografie z divadelního časopisu z roku 1933: „intrikán, paralytik, vyžilec - je málo herců, kteří by tento jevištní typ propracovali k takové dokonalosti“.¹²⁶ Šléglův typ si můžeme dobře představit podle režijní poznámky u role šéfa prezidia generálního ředitelství Morwaye ze hry *Případ revizora Kožulína* (1937): „zjev skoro

¹²¹ KRÁL A. – KRÁL P. (eds.), *Vlasta Burian*, s. 50; VAJČNEROVÁ Pavlína, *Gustav Nezval: oči spíše sympatické*, 1. vyd. Praha: Brána, 2005. 167 s., ISBN 80-7243-265-6. s. 22 – 24.

¹²² JUST V., *Vlasta Burian*, s. 46. Podle Justa se Šlégl s Marvanem stali těmi, kdo „svou stabilizovanou jevištní akcí vytvářeli pro Burianovo destruktivní klaunství veledůležitě kontrastní pozadí, kontrastní, podněcující a inspirující prostor.“

¹²³ *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*, září- říjen 1937, s. 9 – 10. Julius Lebl si posteskl při vzpomínce na to, jak v roce 1933 přebíral funkci dramaturga divadla: „Herecký soubor našeho divadla byl dlouho a neváhám říci, že často i neprávem, kritikou přehlížen a odbýván až bolestně stručnou poznámkou, že jen přihrává a tvoří nutnou folii silné a vůdčí individualitě“.

¹²⁴ WERICH Jan, *Jan Werich vzpomíná, vlastně, Potlach*. Vyd. 3., v nakladatelství Hynek 1. Praha: Hynek, 1999. 263 s., ISBN 80-86202-49-6, s. 58.

¹²⁵ LA PNP Staré Hrady, fond Vlasta Burian, kartony 17 a 21. Role starců hrál Šlégl prakticky hned od příchodu k Burianovu divadlu (60letý muž ve frašce *Profesor specialist* z roku 1926 atd.).

¹²⁶ *Program Burianova divadla*, leden-únor 1933, s. 4. Ve stejném časopise je Marvanův obor popisován jako komik – charakter.

aristokratický, zakládající si na své eleganci. Užívá monoklu pro zvýšení dojmu. Vše je u něho postoj a póza, kterými se často dostává ze situací, na které by jinak jeho duševní kapacita nestačila, 55 – 60 let.“ Podle dochovaných plakátů a programů ztvárnil Šlégl během 18 sezón v Burianově divadle přes 70 divadelních rolí.

2.3.3. Na skok v Osvobozeném

Jediným vybočením z působení v Divadle Vlasty Buriana bylo Šléglovo krátké angažmá v Osvobozeném divadle. Již bylo zmíněno, že přestupy mezi oběma divadelními soubory nebyly ničím výjimečným. Šlégl nastoupil do Osvobozeného v sezóně 1930/1931, v období, kdy si Werich s Voskovcem podle Michala Schonberga dopřávali „luxusu neangažovanosti a rozvíjení experimentu v oblasti čisté komedie.“¹²⁷ Divadlo se v předchozí sezóně přestěhovalo do velkého sálu paláce U Nováků ve Vodičkově ulici s kapacitou hlediště 880 míst.

Angažmá zahájil Šlégl rolí de Rocheta v úvodní premiéře sezóny *Sever proti Jihu*. Hra nesla podtitul „válečná revue“ a šlo o první tvůrčí výlet Voskovce a Wericha do historického období. Před uvedením premiéry provedlo vedení divadla zásadní změny v souboru (z předchozího představení *Ostrov Dynamit* zůstali jen dva herci). Kritika i diváci přijali představení velmi příznivě, o čemž svědčí 158 repríz.¹²⁸ Další rolí byl Don Fernandez v „romantické revui“ *Don Juan a comp* (premiéra 13. ledna 1931). I tato hra sklidila velký úspěch (114 repríz).¹²⁹ Přesto se Šlégl po jediné sezóně vrátil z Osvobozeného divadla zpět k Burianovi. Údajně mu nevyhovoval styl práce, tolik odlišný od toho, na co byl zvyklý ze své „domovské“ scény. Přiřadil se tak po bok jiných známých herců, pro něž znamenalo Osvobozené divadlo nepřilíš významné intermezzo v profesní kariéře (F. Futurista, J. Průcha, B. Waleská, M. Zieglerová a další).¹³⁰

2.3.4. Burianovo divadlo v době ohrožení republiky

Bylo již řečeno, že Burianovo divadlo bylo programově apolitické. Ohrožení Československa, mnichovské události a změna poměrů v druhé republice (na něž reagovala celá česká kultura), byly natolik silným impulsem, že zasáhly i do zaběhnutého chodu

¹²⁷ SCHONBERG M., *Osvobozené*, s. 115.

¹²⁸ Tamtéž, s. 122n. *Národní osvobození* označilo hru za „dobře rozvedenou variaci na humor Vlasty Buriana“.

¹²⁹ HOLZKNECHT Václav, *Jaroslav Ježek & Osvobozené divadlo*, 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. 419 s., s. 114.

¹³⁰ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 382.

Burianova podniku. Pracovníci divadla jistě vnímali i to, co se děje v jejich bezprostředním okolí. E. F. Burian ve svém D 39 zahájil od 4. října 1938 představení *Divadla dobré nálady*, které mělo denně hrát novou revue aktualit s čerstvými zprávami. E. F. Burian se tím podle vlastních slov postavil „do denních služeb obrany státu“.¹³¹ Na počátku listopadu 1938 navrhlo pražské policejní ředitelství, aby byla odejmuta koncese Osvobozenému divadlu, které chtělo opožděně zahájit sezónu hrou *Hlava proti Mihuli*.¹³²

V září 1938 nasadilo Divadlo Vlasty Buriana jako zahajovací hru sezóny komedii Jiřího Vernerera *Rozkaz pane ministře* o fiktivním slovanském království Zličském s 26 milióny obyvateli, s nímž československá vláda sjednala pro případ napadení úmluvu o vzájemné letecké pomoci. Obsah hry reagoval na aktuální situaci, včetně narážek na Německo a jeho propagandu. Vypjaté vztahy s třetí říší však nemohla dráždit ani sebemenší zmínka v divadelní komedii, proto cenzor na konci srpna 1938 (!) požadoval vypustit např. větu: „Tuhle byl v Berlíně a nikdo mu tam nechtěl podat ruku“.¹³³ Po Mnichovu hodlalo divadlo uvést hru Emila Synka *Až potud – a dost*, která přes cenzuru neprošla vůbec.¹³⁴ Došlo proto k urychlenému nastudování veselohry téhož autora *Navoněná primadona* z roku 1935, která byla zpestřena „šlehy na současné poměry“. Tyto aktualizace měly „mocnou odezvu v hledišti, měnící se v manifestaci při Vlastově parodii řečí různých národů.“ Hra byla uváděna až do konce března roku 1939.¹³⁵

Na změnu poměrů reagoval i časopis *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*. V listopadu 1938 přinesl mj. reportáž z Burianova slavnostního výkopu v utkání hraničářů s amatérskou jedenáctkou Vršovic. Výtěžek utkání šel ve prospěch uprchlíků. Na mnichovské události reagovaly i reklamy, které pod pláštíkem vlasteneckých provolání nabízely nejrůznější zboží.¹³⁶ Spolu s novoročním přáním k roku 1939 přinesl časopis informace o změnách v repertoáru divadla, v němž byly hry cizích (tj. německých a rakouských) autorů „z důvodů národohospodářských a ohledů národnostních z programu vůbec vyškrtnuty a nahrazeny jinými, přičemž bylo dbáno, aby většinu tvořila díla českých dramatiků“. Článek končil deklarácí loajality k okleštěné republice: „Burian nikdy nerozeštvával, nýbrž sjednocoval,

¹³¹ TOMÁŠEK Dušan, *Deník druhé republiky*, 1. vyd. Praha: Naše vojsko: Český svaz protifašistických bojovníků, 1988. 241 s., s. 31.

¹³² Tamtéž, s. 70; ČERNÝ F., *Theater-divadlo*, s. 400. Jiří Voskovec, Jan Werich a Jaroslav Ježek odjeli v lednu 1939 do Spojených států.

¹³³ LA PNP, f. Vlasta Burian, karta 24. Stejně dopadla již v roce 1936 narážka na sudetské Němce ve hře *Ruce vzhůru*, kde byl vyškrtnut popis uprchlého zločince, který měl na „pravé zadní noze vytetováno *Es kommt der Tag*“.

¹³⁴ JUST V., *Vlasta Burian*, s. 208.

¹³⁵ *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*, 12, 1938, s. 15.

¹³⁶ *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*, 11, 1938; 4, 1939. Nabídka byla široké: od radiopřijímačů, kterých „ted“ bude potřeba dvojnásob“ po „lidové vydání Karla Čapka“.

vysmíval se, ale nezlehčoval, nebořil, nýbrž budoval. A od této zásady se divadlo neodchýlí ani v budoucnosti, do které vstupuje s heslem našeho prezidenta: Služba státu především!“¹³⁷

2.4. Filmový herec a režisér

2.4.1. Poslední léta němého filmu

Šléglovo letmé setkání s českým filmem v roce 1919 bylo na dlouhých sedm let přerušeno jeho putováním s venkovskými společnostmi. Před kameru se znovu vrátil v roce 1926. Během půl roku vystupoval ve třech filmech, v jednom případě (film *Lásky Kačenky Strnadovy*) po boku svého nového zaměstnavatele. Účastnil se i natáčení ve vídeňských ateliérech.¹³⁸

Rok 1926 znamenal jak pro Šlégla, tak pro Vlastu Buriana začátek systematické filmové práce.¹³⁹ Do roku 1930, kdy měl premiéru poslední Šléglovův němý film (a jeden z posledních českých němých filmů vůbec) *Utrpení šedé sestry* (režie Leo Marten), ztvárnil celkem 17 filmových rolí. Šlo převážně o vedlejší úlohy v milostných příbězích (*Osm srdcí v plamenech*, *Hříchy lásky* atd.) a několika komediích (*Otec Kondelík a ženich Vejvara*). Charakterově role odpovídaly Šléglovu repertoáru z divadla.

Souběžně s filmovou kariérou Čenka Šlégla se začala rozvíjet i herecká kariéra jeho otce Eduarda. Šlo vesměs o drobné role, od účasti v komparsu po výstup o několika větách. První roli – Alfrédova otce - dostal v roce 1926 ve filmu *Svéhlavička* (režie Rudolf Měšťák, premiéra 7. ledna 1927). Pana Alfréda, ctitele Zdenky – svéhlavičky“ hrál jeho syn. Také druhý film *Aničko, vrať se* (režie Theodor Pištěk, premiéra 11. února 1927), absolvovali společně. Poté se Eduard Šlégel „osamostatnil“ a do dalších šesti němých filmů byl angažován i bez současného obsazení Čenka Šlégla. Společná filmografie syna a otce Šléglových čítá 12 snímků, počet filmových rolí E. Šlégla přesně dvojnásobek.¹⁴⁰ Ve filmu vystupoval Eduard Šlégel až do roku 1934. O tři roky později zemřel.

¹³⁷ *Přestávka Divadla Vlasty Buriana*, 12, 1938, s. 15, zn. LI.

¹³⁸ *Český hraný film*, sv. I, s. 218 – 219. Film *Velbloud uchem jehly* se natáčel v ateliérech Sascha ve Vídni. Šlégel dostal roli ctitele Lili, kterou hrála hvězda českého němého filmu Anny Ondráková.

¹³⁹ BARTOŠKOVÁ Š. – BARTOŠEK L., *Filmové profily 1*, s. 62. Vlasta Burian hrál do té doby pouze v jediném filmu *Tu ten kámen* režiséra Karla Antona.

¹⁴⁰ Šlo většinou o filmy s Vlastou Burianem: *C. a k. polní maršálek*, *Pobočník jeho výsosti*, *Lelíček ve službách Sherlocka Holmese* aj. Kompletní přehled filmových rolí Eduarda Šlégla je uveden v příloze č. IV této práce.

2.4.2. Ve zvukovém filmu

Čeňku Šléglovi, jehož komediální talent byl založen na umění dialogu, přinesl skutečnou příležitost až zvukový film. Čeština zazněla poprvé z filmového plátna pražského kina Alfa 27. února 1930 při premiéře filmu *Tonka Šibenice*.¹⁴¹ V září téhož roku byl inzerován „první český stoprocentně zvukový a mluvící film“ *Když struny lkají* německého režiséra Freidricha Féhera. V nepříliš úspěšném snímku se v jedné z menších rolí objevil i Čeněk Šlégl.

A stál i u dalších dvou přelomových okamžiků českého zvukového filmu. Pět týdnů po nepovedené premiéře Féherova filmu „vybuchla v pražských kinech bomba“ – Lamačova filmová adaptace Longenovy komedie *C. a k. polní maršálek*, uváděné na prknech Burianova divadla. Při pražské premiéře byl film uváděn dosud nevídaných 22 týdnů.¹⁴² Čeněk Šlégl diváky zaujal rolí Rittmeistera Gézy von Medáka. Podobnou úlohu – němčícího šviháka Matěje Dudka aneb von Dudka – dostal i ve filmu Svatopluka Innemanna *Fidlovačka*, jejíž premiéry v kině Lucerna se 18. prosince 1930 zúčastnil i T. G. Masaryk.¹⁴³

Role důstojníků ho čekaly i v dalších filmech (*Miláček pluku*, *Skalní ševci*, *Třetí rota*, všechny z roku 1931). Vedle toho dostával Šlégl příležitost i jako představitel tzv. „salónních podvodníků“ (Pepito Nožiani z filmu *Děvčátko, neříkej ne*, 1932, dvorní maršálek z komedie *Lelíček ve službách Sherlocka Holmese* atd.). Za čas si vybuodoval na podobný typ rolí určitý monopol. V roce 1970 vzpomínal Oldřich Nový na to, jak v roce 1934 získal roli ve svém prvním zvukovém filmu *Rozpustilá noc*: „Tehdy hrál role salónních podvodníků Čeněk Šlégl – měl hrát také roli lupiče gentlemana Fredyho. Jenže ho nějak nemohli sehnat a tak roli svěřili mě. Hrozilo nebezpečí, že mi ti salónní podvodníci zůstanou. Tenkrát to bylo tak; v čem se herec uved', to mu pak zůstalo na vždycky.“¹⁴⁴

Podstatnou část Šléglovy filmografie tvoří komedie s Vlastou Burianem. Do roku 1943 natočil Burian 27 filmů (z toho čtyři němé), Šlégl účinkoval v 19 z nich.¹⁴⁵ Jeho častým partnerem byl herec a zároveň režisér Karel Lamačem (*Kantor Ideál*, 1932, *Dobrá tramp Bernášek*, 1933, *Tři kroky od těla*, 1934 a další). Před kamerou se však setkal i s Hugo

¹⁴¹ BARTOŠEK L., *Český film*, s. 172. Antonův film *Tonka šibenice* byl natočen jako němý film a teprve dodatečně ozvučen v pařížských ateliérech.

¹⁴² Tamtéž, s. 175.

¹⁴³ Tamtéž, s. 177.

¹⁴⁴ SUCHÝ Ondřej, *Zavřete oči, přichází: leccos kolem Oldřicha Nového*, 1. vyd. Praha: Melantrich, 1993. 179 s., ISBN 80-7023-162, s. 34n. Šlégl nakonec ve filmu *Rozpustilá noc* hrál, ale jen v drobné roli člena bandy Monokla Fredyho. Oldřich Nový poté skutečně natočil několik rolí podvodníků (ve filmech *Na tý louce zelený*, 1936; *Uličnice*, 1936; *Advokátka Věra*, 1937)

¹⁴⁵ Pro srovnání – Jaroslav Marvan hrál s Burianem v 21 filmech do roku 1943. Když se po válce Burian po pětiletém nucené odmlce vrátil na filmové plátno, s Marvanem se už v žádném z pěti filmů nepotkal.

Haasem (*Ať žije nebožtík*, 1935, *Ulička v ráji*, 1936) a se všemi velkými ženskými hvězdami českého prvorepublikového filmu (Lída Baarová, Adina Mandlová, Věra Ferbasová, Jiřina Štěpničková další).¹⁴⁶ Nejčastěji ho obsazoval bývalý kolega z divadla Martin Frič (včetně protektorátní produkce celkem 17 filmů), již zmíněný Karel Lamač (9 filmů) a Svatopluk Innemann (8 filmů).¹⁴⁷

Československo se rychle propracovalo mezi země s vyspělou kinematografií. Z filmové tvorby se stalo významné hospodářské odvětví. Stát filmovou tvorbu dotoval, což se odráželo v roční filmové produkci dosahující až 50 filmů.¹⁴⁸ Ve 30. letech tak mohl ročně Šlégl dostávat příležitost v 5 – 7 filmech. Většina z nich však vykazovala průměrnou či dokonce podprůměrnou uměleckou úroveň. Světlymi výjimkami byly některé komedie s Vlastou Burianem či Šléglůva účast na filmových počinech náročnějšího uměleckého charakteru, např. v sociálním dramatu Vladislava Vančury *Na sluneční straně* (premiéra 1. 12. 1933) či Fričově film *U snědeného krámu* (role bývalého důstojníka Plagowitze, premiéra 1. 11. 1933). Do stejné kategorie spadá nedokončený film *Hrdinové hranic*, zřejmě jediné kinematografické dílo reagující na události z podzimu 1938. Natáčení filmu režiséra Jaroslava Blažka začalo v srpnu 1938, exteriéry se dotáčely ještě na přelomu listopadu a prosince. Vzhledem k rychlé změně společenské a politické atmosféry v období druhé republiky film již nebyl uveden. Čeněk Šlégl měl ve filmu úlohu kapitána štábní zpravodajské služby.¹⁴⁹

Zvláštní kapitolou Šléglovy filmografie jsou filmy reklamní. Vlasta Burian byl vyhledávaným aktérem reklam na nejrůznější druhy zboží. Inzeráty zabíraly podstatnou část divadelního časopisu. V polovině 30. let se Burian (a s ním i Šlégl, Marvan, Vítová a další členové divadla) objevil i v reklamách filmových. Ve zlínských ateliérech vznikaly od roku 1935 v dílně skupiny Filmová šestka (jejím členem byl i pozdější „oskarový“ režisér Elmar Klos) hrané reklamy propagující výrobky firmy Baťa. Minimálně ve třech z nich (*Tři muži na silnici*, *Hledá se paní Polášková* a *Vlaštovky v hotelu*) účinkoval i Čeněk Šlégl.¹⁵⁰

2.4.3. Scénárista a režisér

V druhé polovině 30. let se Šlégl pokusil zúročit své zkušenosti divadelního autora a režiséra i ve filmovém prostředí. Na samostatnou filmovou dráhu nastoupil v době, kdy si

¹⁴⁶ HALADA A., *77 českých filmových komiků*, s. 309.

¹⁴⁷ S Lamačem a Innemannem se Šlégl poznal již v roce 1919 při natáčení Branaldova filmu.

¹⁴⁸ BEDNAŘÍK P., *Arizace*, s. 31. Odbyt produkce byl zajištěn v cca 1.200 promítacích sálech.

¹⁴⁹ *Český hraný film*, sv. II, s. 434-435; TOMÁŠEK D., *Deník druhé republiky*, s. 140. Kromě Šléglů měl ve filmu hrát i jeho kolega z Divadla Vlasty Buriana Ladislav Hemmer. Na podobné notě, i když s historickou tematikou, se nesl film *Zborov*, který byl ovšem dokončen a 6. ledna 1939 premiérován.

¹⁵⁰ *Český hraný film*, sv. II, s. 105, 361 a 392.

Vlasta Burian dopřával víc než dvouletou filmovou pauzu po slabém ohlasu komedie *Hrdina jedné noci* z roku 1935.

V roce 1936 se někdejší kolega z Divadla Vlasty Buriana Jan Sviták ujal Šléglova scénáře *Divoch* na motivy románu Miloše Křenovského (premiéra 4. srpna 1936). Rok 1937 přinesl další spolupráci se Svitákem (scénář *Rozvod paní Evy* podle námětu Beno Mládka, premiéra 12. března 1937), ale zároveň přechod k vlastní režijní práci. Společnost National zadala Šlégovi zfilmování jeho vlastního scénáře (spoluautor Karel Feix) *Jarčín profesor*. První dva filmy režíroval Šlégl ve dvojici s dalším režisérským debutantem Jiřím Slavičkem, synem slavného malíře Antonína Slavička. Slaviček byl původně strojný inženýr. V roce 1929 podnikl jako stipendista Masarykovy akademie práce studijní cestu do Hollywoodu a poté pracoval jako filmový střihač.¹⁵¹

Jako režisér přivedl Šlégl na filmové plátno jednu výraznou hereckou tvář a jednu komickou dvojici. Při obsazování svého režijního debutu si vzpomněl na svého bývalého kolegu Gustava Nezvala a svěřil mu hlavní mužskou roli. Ta odstartovala Nezvalovu filmovou (z počátku zejména „milovnickou“) kariéru.¹⁵² Nezvalovou partnerkou byla další z členek Burianova souboru Hana Vítová. Kromě Nezvala byla novinkou i ústřední herecká dvojice Ladislav Pešek – Jindřich Plachta.

Natáčení prvního Šléglova filmu *Jarčín profesor* trvalo jen několik týdnů. Na konci dubna 1937 probíhaly kamerové zkoušky, v létě se natáčely exteriéry na Slapech a 13. srpna měl film v pražských kinech Avion, Hollywood a Praha premiéru. Šlégl se Slavičkem se poté okamžitě pustili do natáčení dalšího filmu *Armádní dvojčata* (premiéra 4. února 1938). Ve stejném duchu (tedy produkce National film, scénář Šlégl – Feix, herecké obsazení Nezval, Plachta-Pešek a znovu Hana Vítová) se nesl i první Šléglovův samostatný film *Děti na zakázku* (premiéra 23. března 1938). V roce 1938 stihl natočit podle vlastního scénáře ještě třetí film *Stříbrná oblaka*. Jako námět mu posloužil román „roztouženého mládí a tuláckých snů“, který na v „listu paní a dívek“ *Hvězda* otiskoval na pokračování jakýsi Petr Plavec. Vydávání románu provázela mystifikační kampaň ohledně totožnosti autora. Pod pseudonymem Plavec se skrýval Jan Drda, který se však oficiálně ke své prvotině nikdy nepřihlásil. V literatuře je i proto nadále jako Drdův debut uváděn román *Městečko na dlani* z roku 1940.¹⁵³

¹⁵¹ BARTOŠEK L., *Náš film*, s. 268. **Jiří Slaviček** (31. 7. 1901 Praha – 18. 8. 1937 Příbram). Po dvou filmech se Šléglem se věnoval samostatné režii (*Cestou křížovou*, 1938; *Směry života*, 1940; *Pantáta Bezoušek*, 1941 a další). Po znárodnění kinematografie se stal v letech 1945 – 1948 ředitelem barrandovských ateliérů a laboratoří. V posledních letech života působil jako pedagog Vyšší filmové školy v Čimelicích.

¹⁵² Kinorevue, roč. V, č. 15, 30. 11. 1938, Praha: Průmyslová tiskárna. Gustav Nezval byl v té době členem souboru ostravského divadla.

¹⁵³ *Svět rodokapsu: komentovaný soupis sešitových románových edic 30. a 40. let 20. století*. JANÁČEK Pavel, JAREŠ Michal, 1. vyd., V Praze: Univerzita Karlova - nakladatelství Karolinum, 2003. 448 s., [16] s. obr. příl.

První Šléglovy filmy byly nenáročnými veselohrami bez vyšších uměleckých ambicí. Divácká (a tedy i komerční úspěšnost filmů) se poměřovala dobou, po jakou se udržely v premiérových kinech. V případě Šléglova debutu to byly dva týdny, *Armádní dvojčata* se v kině Hollywood udržela dokonce tři týdny. Oproti tomu *Děti na zakázku* uvádělo kino Letka jen několik dnů.¹⁵⁴ Pro srovnání: největší hit filmové sezóny 1938 *Cech panen kutnohorských* se hrál přes dva měsíce ve 13 pražských kinech.¹⁵⁵ V odlehčeném duchu pokračovala Šléglova režijní tvorba i v roce 1939 snímky *Venoušek a Stázička* a *Paní Morálka kráčí městem*. Výjimkou byl film *Ted' zas my*, stojící na počátku Šléglových potíží v době okupace (více v kap. 3.2.2.).

2.5. Analýza Šléglovy autorské tvorby z hlediska její politické tendence

Vzhledem k vysokému pracovnímu nasazení celkem nepřekvapuje fakt, že se Šlégel vedle své umělecké činnosti již jiným způsobem veřejně ani politicky neangažoval. Nebyl členem žádné politické strany ani církve, a pokud je známo (kromě povinného členství ve Svazu českého herectva), ani žádného spolku. Lze tedy vůbec vysledovat jeho politické názory a postoje v době první republiky? Pokusme se z této perspektivy analyzovat alespoň jeho autorskou tvorbu.

Společnost první republiky byla bezpochyby politická, resp. stranická. Silné politické tendence (zejména levicové) se projevovaly i v kultuře a některá divadla (např. Osvobozené či Děčko E.F.Buriana) se k nim otevřeně hlásila. Divadelní a filmový mainstream byl však orientován především na nenáročnou (oddychovou) zábavu. Tento střední proud vykazoval velké kvalitativní rozdíly (od prvoplánového kýče po zajímavá umělecká díla), ovšem daleko menší rozptyl tematický. Šlo většinou o téma „malého člověka“, s určitým sociálním (či spíše pseudosociálním) podtextem, typicky „chudého děvčete (chlapce) či lidí, kteří poctivou prací (sňatkem, výhrou v loterii apod.) přišli ke štěstí“. Zdůrazňovala se společenská prospěšnost „drobné“ práce. Motivem pro výběr těchto témat byla samozřejmě snaha oslovit co nejširší okruh diváků (v dřívější terminologii tzv. „lidové vrstvy“). V intencích základního zaměření reagoval tento proud i na aktuální politické záležitosti, kterými byly např. „vypořádání se“ s poměry ve starém režimu, hospodářská krize, či stoupající ohrožení republiky ze strany

ISBN 80-246-0640-2, s. 335. Drda vedl v letech 1939 – 1940 jako redaktor *Lidových novin* mohutnou kampaň proti literárnímu braku. V roce 1947, po vydání *Němé barikády* a Drdově nástupu do nejrůznějších funkcí, zveřejnil v časopise *Lidová kultura* ironický popis mystifikační aféry Jiří Weil.

¹⁵⁴ Podle *Český hraný film II*.

¹⁵⁵ BARTOŠEK L., *Náš film*, s. 323.

Německa (vlastenecký akcent pozorujeme v této době např. ve Šléglově filmu *Armádní dvojčata*).

První zmínku o Šléglově dramatické tvorbě jsme zaznamenali během jeho působení v Martinově společnosti. Na intenzitě nabyła po příchodu k Burianovi. Mezi roky 1926 – 1935 napsal a posléze publikoval téměř 30 divadelních her a frašek, nejčastěji v nakladatelstvích Františka Švejdy a Evžena Rosendorfa¹⁵⁶. Jeho častými spoluautory byli nejprve Jára Sedláček (8 her) a po jeho smrti Jaroslav Marvan (14 her). S Marvanem navíc napsal a vlastním nákladem vydal vzpomínkovou knihu na Járu Sedláčka *Za oponou* (1930). Tematicky odpovídaly Šléglovy komedie (viz příloha č. IV) repertoáru v Burianově divadle, šlo tedy o frašky z vojenského prostředí, C. a k. mocnářství či „zamilované pikantní scény“.¹⁵⁷ Společně s Janem Svitákem přeložili z němčiny dvě hry, které se s úspěchem hrály na prknech Divadla Vlasty Buriana: *Konto X* (později hrané a také zfilmované pod názvem *Ducháček to zařídí*) a Arnoldovu frašku *Veřejné pohoršení*.

V podobném duchu jako divadelní hry se nesou i Šléglovy filmové scénáře. Samostatná tvorba Čenka Šléglů spadala do „středního proudu zábavy“. Z tohoto pohledu jí lze označit za apolitickou, resp. nestraničskou, zaměřenou v souladu s dobovými trendy především na komerční hledisko. Nelze rovněž vysledovat jakoukoliv tendenci směrem k politickému extremismu.

2.6. Shrnutí

V roce 1939 byl čtyřicetiletý Čeněk Šlégl mimořádně úspěšnou uměleckou osobností. Patřil mezi hlavní opory populárního divadelního podniku a jako režisér natáčel několik filmů ročně. Nadprůměrná divadelní gáže a filmové honoráře v řádech tisíců až desetitisíců korun mu zajišťovaly velmi slušnou životní úroveň. Šlégl bydlel v nové vilce ve Strašnicích, měl vlastní automobil.

¹⁵⁶ Divadelní nakladatelství Františka Švejdy vydávalo knižně v několika řadách (Pražský kabaret, Sborník veselých aktovek, Programové večery a besedy) produkci pražských kabaretů a zábavních divadel. Evžen Rosendorf vydával i hry Osvobozeného divadla. Ne všechny Šléglovy hry vyšly tiskem. Podle BRABEC Jiří, *Antisemitská literatura v době nacistické okupace*. In *Revolver Revue*, č. 50, Praha: Společnost pro Revolver Revue 2002, s. 275 – 313. ISSN 1210-2881, uvedlo v prosinci 1939 Divadlo Járy Kohouta Šléglovu hudební komedii *Pane vrchní, platit*.

¹⁵⁷ Podle vzpomínek současníků předváděli Šlégl s Marvanem tyto scény při zahradních slavnostech a v soukromých společnostech. Zůstává otázkou, kolik z těchto her bylo inscenováno v Burianově divadle. Minimálně dvě hry byly při vydání prezentovány jako „repertoární hry Divadla Vlasty Buriana“: *C. k. ulejšáci (Jak se nám to magořilo)*, která prošla cenzurou v roce 1930 a *XIII. příkázání* uváděna v Adrii od 26. 11. 1927 spolu s Maughamovou hrou *Viktorie*.

Základem úspěchu bylo více než 20 let intenzivní práce včetně téměř osmiletého působení u venkovských divadelních společností. Nelze bohužel zjistit, jaký herecký typ Šlégl ztvárňoval v době hereckých začátků u kočovných společností. Lze předpokládat, že šlo o velice variabilní hereckou práci. V Divadle Vlasty Buriana se umělecky vyhranil a dovedl do dokonalosti postavy „intrikánů, paralytiků a vyžilců“. Zatímco v počátcích spolupráce s Burianem bylo jeho hlavní úlohou vytvářet zázemí pro improvizace „krále komiků“, postupem času se (stejně jako Jaroslav Marvan) umělecky emancipoval. Tento vývoj lze vysledovat i na filmových rolích ve společných filmech. Český film nenabídl Šléglovi žádnou hlavní hereckou úlohu. Své ambice samostatné umělecké práce proto naplnil nejprve ve společné (s Jiřím Slavičkem) a záhy samostatné filmové režii. Byl rovněž autorem filmových scénářů a řady divadelních veseloher.

Podle vzpomínek současníků byl Šlégl v umělecké branži oblíben. Oceňovalo se jeho nadání a profesionální přístup. Herečka Zita Kabátová na něj vzpomíná jako na člověka, který po příchodu do šatny nebo ateliéru bavil celou společnost.¹⁵⁸

Pracovní zatížení v Divadle Vlasty Buriana a českém filmu v podstatě vylučovalo jeho další veřejné angažmá. Tvrzení, že se Šlégl hlásil k fašismu již před válkou¹⁵⁹, nelze doložit žádnými podklady. Jeho samostatná tvorba nevykazuje politické tendence a zapadá do středního proudu dobové komerční zábavy. Nelze vystopovat ani nějakou zásadní změnu Šléglůva přesvědčení v době druhé republiky, kdy značně zesílily antisemitské a proněmecké tendence v českém fašistickém a vlajkařském hnutí.¹⁶⁰ Organizovaný fašista by sotva získal roli důstojníka ve filmu popisujícím mnichovské události. Šléglůva prohlášení z pozdější doby, že se žádným způsobem neangažoval a že zásadní zlom přinesla v tomto ohledu až léta okupace, jsou tedy s vysokou pravděpodobností pravdivá.

¹⁵⁸ Rozhovor se Zitou Kabátovou dne 27. února 2009. Podle Kabátové Šlégl o osobních záležitostech nehovořil. Diskuse o rodině, majetku či politice se ve filmových kruzích nepěstovaly, šlo o vysoce profesionální prostředí, kde hlavním tématem byla práce.

¹⁵⁹ KAŠPAR L., *Český hraný film*, s. 235, bez uvedení pramene.

¹⁶⁰ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 66.

3. PŘÍČINY A PROJEVY ŠLÉGLOVA AKTIVISMU

3.1. Česká kultura v době okupace

3.1.1. Koncepce protektorátní kulturní politiky

Hlavním cílem německé okupační politiky bylo zachování klidu a pořádku v protektorátu jako nezbytného předpokladu pro maximální využití hospodářského a lidského potenciálu okupovaného území ve prospěch války. Už výnos o zřízení protektorátu deklaroval, že se tak děje pro „vlastní klid a bezpečnost“ Německé říše, která v tisíciletém životním prostoru německého národa – českomoravské zemi – „nemůže trpěti žádné poruchy“. Mnohem zřetelněji to formuloval Reinhard Heydrich poté, co se ujal funkce zastupujícího říšského protektora: „První úkol je dán potřebami války. Tedy musím mít v tomto prostoru klid, aby dělník, český dělník, pracoval naplno pro německé vedení války.... K tomu patří, že českému dělníkovi se musí dát nažrat – abych to řekl na plnou hubu – aby mohl konat svojí práci.... Další věcí bude, že dělníky a pro nás skutečně důležité pracovníky jistým způsobem uklidníme. Můžeme to provést různými propagačními opičkami...“¹⁶¹ Z této perspektivy je nutno vnímat i otázku vztahu okupačních orgánů k umělcům. Jejich činnost měla podle představ okupantů sloužit především k zachování zdání, že přes válečnou vřavu vlastně se nic neděje a je možno věnovat síly výrobě zbraní a munice. Platilo to zvláště pro oblasti divadla a filmu. Z nich se měly stát hlavní nástroje na vytváření „dobré nálady“ považované říšským ministrem propagandy Goebbelsem za „válečné zboží, nezbytné pro vítězné vedení války“. Filmaři a divadelníci měli udržovat lid v „dobrém rozpoložení a posilovat odhodlání nejširších mas“.¹⁶² Kultura měla zároveň spolupůsobit při prosazování ideologických základů okupačního režimu – především antisemitismu, a podílet se rovněž na ofenzivní válečné propagandě.

Vnitřní vývoj české kultury v období protektorátu lze rozdělit do dvou etap. V první fázi se (pod heslem návratu k historickým tématům a národním velikánům) stala kultura významnou součástí aktivní i pasivní rezistence. Tento trend neminul ani divadlo či film, kde

¹⁶¹ GEBHART J. – KUKLÍK J., *Velké dějiny*, sv. XV b, s. 357; Heydrichova řeč k vedoucím německým činitelům u příležitosti nastoupení Úřadu zastupujícího říšského protektora dne 2. 10. 1941. In *So oder so: řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945*. Boris ČELOVSKÝ. 2. vyd., v Tili 1. vyd., Šenov u Ostravy: Tilia, 2002. 543 s. ISBN 80-86101-55-X, s. 302n.

¹⁶² KAŠPAR L., *Český hraný film*, s. 138.

se navíc některá díla stala „historickými“ jaksi mimoděk, „svým duchem pohřbeného času (...) předmnichovské republiky.“¹⁶³

K zásadnímu obratu v protektorátní kulturní politice došlo na podzim roku 1941 po příchodu nového zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha do Prahy.¹⁶⁴ Personálním symbolem této změny se stal Emanuel Moravec (* 17. dubna 1893 Praha – † 5. května 1945 tamtéž, sebevražda). Bývalý legionář, absolvent vysoké školy válečné a plukovník generálního štábu byl až do roku 1938 přesvědčeným Masarykovcem (u hrobu prezidenta držel i čestnou stráž) a pilným přispěvatelem prohradních *Lidových novin*. Krátce po začátku okupace se však dal zcela do služeb nacistům. Ti pro něj na počátku roku 1942 zřídili zvláštní Úřad, resp. Ministerstvo lidové osvěty s velmi širokým záběrem kompetencí – od školství, kultury, po tělovýchovu a věci tiskové.¹⁶⁵

Moravcova éra se vyznačovala především zájmem o mládež, pro niž bylo na jaře roku 1942 podle vzoru říšské Hitlerjungend zřízeno Kuratorium pro výchovu mládeže. Všichni chlapci i dívky (s výjimkou židů a židovských míšenců) ve věku od 10 do 18 let podléhali „povinné službě mládeže“. Kuratorium, v jehož čele stál jako formální předseda Moravec, mělo vedle výchovy školní a rodinné zajišťovat též výchovu tělesnou, duševní a mravní. Vedle zotavovacích akcí tak byly pro mládež pořádány i kulturně výchovné kampaně.¹⁶⁶

O to, aby ani dospělí nebyli ušetřeni protektorátní propagandy, se starala Veřejná osvětová služba (VOS). Ta mj. kontrolovala „úroveň divadelních představení“. Místní organizace podávaly pražskému pověřenci VOS hlášení o průběhu divadelních představení, zvláště, zda nebyly činěny politické narážky.¹⁶⁷ „Osvětovou“ činnost zcela jiného zaměření zajišťovala další z organizací Moravcovy éry – Česká liga proti bolševismu (ČLPB).

Všechny tyto kroky vycházely z koncepce okupační politiky, měly však i sekundární cíl - upevnění Moravcova postavení v protektorátu, aby nebylo pochyb o nástupnictví po nemocném státním prezidentovi Emilu Háchovi. Moravcova strategie byla jasná: za pomoci

¹⁶³ ČERVINKA F., *Česká kultura*, s. 84n.

¹⁶⁴ Heydrichova řeč 2. 10. 1941. In ČELOVSKÝ B. (ed.), *So oder so*, s. 302. Podle Heydricha bylo nutné „jednoznačně a s neoblomnou tvrdostí přivést Čechy k poznání, že se nemohou vyhnout skutečnosti, že jsou příslušníky Říše a jako takoví dluží Říši poslušnost (...) Z německého hlediska je správa tohoto prostoru prostě jen prostředkem a metodou k jeho definitivnímu ovládnutí“. Heydrich zároveň upozorňoval, že je potřeba postupovat takticky: „musíme být sice tvrdí, ale přitom musíme být opatrní, abychom je (Čechy) nezahnali do slepé uličky.“

¹⁶⁵ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 222n.

¹⁶⁶ ŠPRINGL Jan, *Protektorátní vzor mladého člověka. Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (1942 – 1945)*. In Soudobé dějiny 1-2, 2004. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISSN 1210-7050. s. 154 – 177. Kuratorium bylo zřízeno nařízením vlády č. 187/1942 Sb. Z kulturně výchovných akcí lze jmenovat např. kampaň „Umění mládeži“, zahájenou 23. září 1943 představením *Prodané nevěsty* v Národním divadle. Její součástí byly (vedle několika koncertů a výstav) i Moravcův projev v Lucerně či vystoupení cirkusu Apollo na Letné.

¹⁶⁷ NA, f. 371 MŠNO 1918 – 1945, karton 3373.

nacistů (zejména K. H. Franka) provádět nátlak na kolegy ve vládě, s pomocí aktivistických novinářů získat na svoji stranu alespoň část veřejnosti, za pomoci Kuratoria vychovat novou generaci mladých, kteří postupně převezmou odpovědná místa v protektorátu.

Ve vztahu kultury si ambiciózní Moravec vytkl úkol „provést zásadní změny v českém kulturním životě“ a „mobilizovat české kulturní hodnoty a české kulturní pracovníky“ pro spolupráci s říší.¹⁶⁸ Tyto snahy ovlivňovaly dění v divadlech (viz kap. 3.1.2.), protektorátním rozhlasu (kap. 3. 4.), filmu (kap. 3. 5.) i tisku (kap. 3.6.). Jejich prostřednictvím zasahovaly i do života Čenka Šlégl.

3.1.2. Česká divadla v době okupace

Organizace českých divadel se oproti předválečnému stavu v podstatě nezměnila. I nadále existovaly tři základní kategorie – divadla subvencovaná (Národní divadlo, divadla v Brně, Olomouci, Ostravě, Plzni, Kladně, Pardubicích a Českých Budějovicích)¹⁶⁹, divadla soukromá divadla a vedle toho pestrý okruh cestujících divadelních společností. Na každou z nich doléhaly válečné podmínky jiným způsobem.

Zatímco subvencovaná divadla se dostala postupně pod úplnou kuratelou okupační správy, vývoj v soukromých divadlech se lišil podle jejich charakteru. Poměry v prvních letech okupace, resp. v době Eliášovy protektorátní vlády, dovozovaly, aby v činnosti pokračovala i divadla tzv. avantgardní. Vládní podporu tak dostával např. i E. F. Burian.¹⁷⁰ Většina soukromých divadel (Divadlo Vlasty Buriana, Oldřicha Nového, Járy Kohouta, Moderní divadlo, Velká opereta atd.) se zaměřovala na odlehčenou zábavu pro široký okruh diváků. To konvenovalo základnímu schématu okupační politiky „výroba a zábava“, resp. pacifikační strategii okupantů, v níž se oddechová kultura stávala jedním prostředků k udržení klidu v protektorátu. Počet soukromých divadel se proto paradoxně zvyšoval. Zatímco na počátku okupace působilo v Praze 10 stálých divadel a dvě „polocestovní“ společnosti, v sezóně 1943/44 působilo v hlavním městě 16 koncesních scén, provozující různé druhy divadelního žánru, nejčastěji činohru a operetu (B. Srba označuje protektorát dokonce za „zlatý věk operety“).¹⁷¹

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 300.

¹⁶⁹ SRBA B., *O nové divadlo*, s. 91. Některá z těchto divadel byla subvencovaná přesto, že byla pronajata soukromým podnikatelům či provozována družstvy.

¹⁷⁰ SRBA B., *O nové divadlo*, s. 19. Státní dotace umožňovaly E. F. Burianovi vést vlastní hereckou školu, navštěvovanou elévy divadla D. Toto angažmá je mj. chránilo před pracovním nasazením. Školou, která zanikla v březnu 1941 spolu s divadlem D 41, prošla řada později známých herců – Vlastimil Brodský, Jana Dítětová, Gustav Heverle, Stela Zázvorková a další.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 180.

Postupem času docházelo ze strany okupační správy ke stále větším zásahům do dramaturgie i provozu divadel. Již v roce 1939 muselo Národní divadlo vyklidit budovu Stavovského divadla.¹⁷² Ihned po Heydrichově nástupu došlo k dočasnému zákazu českých divadelních představení (od 28. září do 3. listopadu 1941).¹⁷³ Brněnskému divadlu byla po zatčení ředitele divadla Václava Jiříkovského a několika dalších členů souboru¹⁷⁴ pozastavena v dubnu 1942 činnost úplně. V stejném roce došlo ke zrušení česká scény v Českých Budějovicích a její soubor přestěhován do Tábora. Pražské Městské divadlo muselo opustit na podzim roku 1941 svojí scénu na Vinohradech. (do českých rukou byla „darována“ zpět 15. března 1944). Represe postihly nejen divadla subvencovaná, ale i některé scény soukromé. Anně Sedláčkové se stal málem osudným odvážný pokus o inscenaci Čapkových her *Věc Makropulos* (1940) a *Loupežník* (1941).¹⁷⁵ V roce 1942 byla stížena přechodným zákazem veřejného vystupování. Zatčeno bylo i několik členů souboru Oldřicha Nového.¹⁷⁶

Další zhoršení poměrů přinesl atentát na Heydricha. Neúčast na masových shromážděních, jakou byl např. Slib českých divadelníků říši v Národním divadle dne 24. června 1942, byla považována za schvalování atentátu s hrozbou absolutního trestu.¹⁷⁷ Umělci byli vystaveni vyhrožování, byli zváni na pohovory či výslechy na gestapu atd.

Zatímco na počátku okupace se na jevištích objevovaly hry ruských, anglických či amerických autorů (Dostojevský, Gončarov, Wilde, O'Neill), v Moravcově éře byly preferovány především kusy italských, španělských a samozřejmě německých dramatiků. Není třeba zdůrazňovat, že ze scény zcela zmizely hry autorů židovského původu a německých emigrantů. MŠNO a později Ministerstvo lidové osvěty (MLO) vydávalo pravidelně seznam povolených her.¹⁷⁸ V Národním divadle protlačil E. Moravec inscenaci dvou her *Valdštýn* a *Caesar*, jejichž autorem byl vyznavač „vůdcovského principu a nadčlověka“ Františka Zavřela.¹⁷⁹ Jisté východisko poskytovala divadelním dramaturgům díla

¹⁷² Náhradní scénou Národního divadla (ND) se stalo karlínské Varieté.

¹⁷³ ČERNÝ F., *Theater-divadlo*, s. 361. Zákaz platil pro oberlandráty Praha, Brno, Moravská Ostrava, Olomouc, Hradec Králové a Kladno, od 1. 10. Také v okresech Hodonín, Uherský Brod a Uherské Hradiště.

¹⁷⁴ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 348. Jiříkovský byl zatčen v listopadu 1941. Zahynul v koncentračním táboře Osvětim.

¹⁷⁵ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 55. Divadlo bylo z příkazu K. H. Franka uzavřeno od července do listopadu 1942.

¹⁷⁶ SRBA B., *O nové divadlo*, s. 182.

¹⁷⁷ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 235; SRBA B., *O nové divadlo*, s. 93. Manifestačního shromáždění, konaného v den vypálení obce Ležáky, se zúčastnilo 1800 divadelníků. Vedle Emanuela Moravce a ředitele ND (1942 – 1945) Ladislava Šípa, vystoupil za herecký soubor ND Rudolf Deyl st. Podobná shromáždění se konala v Obecním domě 18. 6. a 12. 7. 1942. Manifestace vyvrcholily shromážděním na Václavském náměstí dne 3. 7. 1942, jehož se účastnilo odhadem přes 200.000 lidí. Téhož dne obnovili v Lucerně slib říši starostové měst a obcí v protektorátu.

¹⁷⁸ NA, f. 371 MŠNO 1918 – 1949, karta 3319; ČERVINKA F., *Česká kultura a okupace*, s. 88n.

¹⁷⁹ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, kartony 116 a 117; ZAVŘEL František, *Za živa pohřben: vlastní životopis*, 3. rozš. vyd., Praha: Mazáč, 1944. 267s.; BRABEC J., *Antisemitická literatura*, s. 278; SCHEINPFLUGOVÁ O.,

„obrozeneckých“ autorů Josefa Kajetána Tyla, Václava Klimenta Klicpery, Aloise Jirásky atd. a hry antický autorů.

Zúžení repertoáru se dotklo i Divadla Vlasty Buriana. Zatímco v prvních sezónách po vzniku divadla se hra udržela na programu 2 – 4 týdny, v době protektorátu došlo k opačnému extrému, kdy se jedno představení reprízovalo celou sezónu i déle. V období let 1940 – 1944 tak mělo premiéru pouze 5 her, ačkoliv se uvažovalo i o dalších.¹⁸⁰ Za zmínku stojí fakt, že šlo zejména o díla českých autorů, v případě předposlední hry *Když kocour není doma* dokonce o hru německého antifašisty Ericha Kästnera *Tři muži ve sněhu* (její autor byl uváděn pod pseudonymem Robert Neuner). Podobná situace, kdy úspěšné hry dosahovaly stovek repríz, nastala i v dalších soukromých divadlech, např. u Oldřicha Nového či Járy Kohouta.¹⁸¹

Cenzura byla přirozeně mnohem striktnější, než tomu bylo v době minulé.¹⁸² Přes cenzurní zásahy byl přímý kontakt herců s diváky ve všech typech divadel příležitostí k nejrůznějším náznakům, jinotajům, které citlivé publikum rozeznalo a bouřlivě na ně reagovalo. To posilovalo význam a společenský status herecké profese. Vlasta Fabiánová později vzpomínala, že „český herec nebyl nikdy v takové úctě jako tehdy a Němci to dobře věděli“.¹⁸³

Každé takové „vybočení“ však spolu s cenzurním dohledem¹⁸⁴ sledovali domácí denuncianti z *Vlajky*, *Árijského boje* a obdobných periodik. Jejich „upozornění“ znamenala vysoké nebezpečí pro protagonisty. Z divadelních podnikatelů se jejich častým cílem stali

Byla jsem na světě, s. 105, ČERVINKA F., *Česká kultura a okupace*, Praha 2002, s. 91n. **František Zavřel** (1. 11. 1885 Trhová Kamenice – 4. 12. 1947 Praha), dramatik, básník a spisovatel. V letech 1918 – 1931 pracovník ministerstva obchodu, penzionován za román *Fontibras*, namířený proti Hradu a Edvardu Benešovi. Poté provozoval vlastní advokátní praxi, činný v NOF. Příroda ho obdařila malou postavou a zahnutým nosem, posmívali se mu proto, že je Žid. Za okupace byly jeho hry protlačovány do repertoáru různých divadel. Zavřelův styl se podle Olgy Scheinpflugové „podobal vojenským rozkazům a stavební zkratka bitevním hlášením“. Pocity ukřivdnosti a zneuznání vůči jeho osobě byly prezentovány např. v deníku *Vlajka* a jsou hlavním motivem jeho memoárů. Po válce byl perzekvován, v listopadu 1947 nalezen v zuboženém stavu v Letenských sadech, kde po vypuzení z bytu přespával. Krátce nato zemřel.

¹⁸⁰ LA PNP Staré Hrady, fond Vlasta Burian. V archívu se dochoval např. scénář hry *Náhubek* od Heinricha Spletta s rozpisem režie (Jaromír Pleskot) i jednotlivých rolí (Burian – státní návladní v. Treskow, Šlégl – vrchní státní návladní). K její realizaci již nedošlo.

¹⁸¹ ŠORMOVÁ (red.), *Česká divadla*, s. 90; SRBA B., *O nové divadlo*, s. 179, TUNYS L., *Šarm a šepoty*, s. 101. Jára Kohout hrál několik kusů více než 200 x, hra *Zaječí pacička* dosáhla 325 repríz. V divadle Oldřicha Nového dosáhla hra *Jedenáctý v řadě* dokonce 566 repríz!

¹⁸² LA PNP, fond Vlasta Burian, kartony 19, 21. Např. ve Štramberské hře *Palackého třída 27* (cenzurní povolení 11. října 1940) znepokojila cenzora replika „Všude nejistota, žádný klid“ a nařídil jí nahradit „nemám jistoty a klidu“. Stejně tak nepřipadalo v úvahu, aby se postava jmenovala „Frank“ (*Provdám svou ženu* 1940). Cenzor doporučil použít jiné vhodné jméno, např. Jack.

¹⁸³ FABIÁNOVÁ Vlasta, *Jsem to já?* 1. vyd. Praha: Odeon, 1993. 470 s. ISBN 80-207-0419-1, s. 126.

¹⁸⁴ Dozor vykonávaly vedle českých i německé úřady, které nasazovali Němce ze Sudet či Prahy se znalostí češtiny a české mentality.

Oldřich Nový či Anna Sedláčková. Výstižně charakterizovala činnost těchto plátek herečka a spisovatelka Olga Scheinpflugová: „bylo to naštěstí čteno jen luzou a naneštěstí policií“.¹⁸⁵

Odvrácenou stranou represí byla snaha okupantů získat přední umělce ke spolupráci nejrůznějšími výhodami v podobě různých ocenění, tučných honorářů, významných funkcí či pozvání na nejrůznější recepce a „přátelská setkání“ s předními nacisty. Je na místě připomenout, že podobnou taktiku a prostředky používal později i režim komunistický. V době okupace, tj. přímého ohrožení života a konfrontace s genocidami celých skupin obyvatelstva, byl vztah mezi režimem a umělci vyhrocenější.

3.2. Příčiny Šléglvy spolupráce s okupanty

3.2.1. Situace Židů v protektorátu

Latentní antisemitismus, přežívající u části české společnosti, přešel v období druhé republiky v otevřenou protižidovskou projev. Bulvární tisk se již na konci roku 1938 radoval, že mezi českými židy panuje vystěhovalecká horečka a mnozí z příslušníků židovské inteligence se učí řemeslu v obavě o svůj další osud. Očekávalo se také zavedení ghatt, v nichž by bylo židovské obyvatelstvo přísně segregováno od Čechů.¹⁸⁶ Pozadu nezůstával ani tisk tzv. seriózní.¹⁸⁷ Na projevy antisemitismu reagovala i politika. Ve vládním prohlášení, které premiér Rudolf Beran přednesl 13. prosince 1938 v parlamentu, byla mj. zmínka o tom, že vláda bude řešit „otázku židovskou“.¹⁸⁸

Situace se dramaticky změnila po příchodu nacistů. Došlo k vydání série předpisů, které postupně vytlačovaly osoby židovského původu z veřejného a hospodářského života. Na počátku stál výnos říšského protektora „o židovském majetku“ z 21. června 1939,¹⁸⁹ na který navazovala řada legislativních opatření protektorátních úřadů. V červenci 1940 vydala protektorátní vláda nařízení „o právním postavení židů ve veřejném životě“, které vylučovalo osoby židovského původu i židovské míšence ze soudnictví, veřejné správy, školství a řady

¹⁸⁵ SCHEINPFLUGOVÁ Olga, *Zlé zkušenosti*, in ČERNÝ F. (ed.), *Theater*, s. 32 – 38.

¹⁸⁶ *Expres* 3. 12. a 30. 12. 1938, citace podle VYKOUPILOVÁ Libor, *Jiří Stříbrný: portrét politika*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita: Matice moravská, 2003. 317 s., ISBN 80-210-3241-3 (Masarykova univerzita), ISBN 80-86488-11-X (Matice moravská).

¹⁸⁷ ROTKIRCHENOVÁ Livie, *Osud židů v Čechách a na Moravě v letech 1938 – 1945*, in *Osudy židů v protektorátu 1939-1945: sborník studií*; Livie Rothkirchenová; Eva Schmidtová-Hartmannová; Avigdor Dagan; úvod Milan Šimečka; z něm. a angl. orig. přel. Jan Čulík a; Františka Faktorová; k vyd. připrav. Milena Janišová. Praha: Trizonia, 1991. 160 s. ISBN 80-900953-7-2 80-85270-01-3, s. 17 – 80. Již před Mnichovem, na konci léta roku 1938, vyšel v nejrozšířenějším deníku *Národní politice* článek „Židé mezi námi“, který Židy obviňoval, že „vykořisťují jiné rasy, jsou bezohlední a baží po moci“.

¹⁸⁸ TOMÁŠEK D., *Deník druhé republiky*, s. 113.

¹⁸⁹ Prováděcí nařízení vyšla 20. 1. 1940 a 7. 2. 1940.

dalších povolání (advokacie, lékařské praxe, atd.). Protižidovská opatření měla zásadní dopad i na divadlo a kinematografii. Všichni tvůrčí filmoví pracovníci museli odevzdat doklad o arijském původu.¹⁹⁰ Také z divadel odešli herci a další umělečtí pracovníci židovského původu.

Kromě toho zaváděly řadu dalších omezení místní policejními úřady. V srpnu 1939 oznamovala *Vlajka* s neskryvanou radostí vydání vyhlášky pražského policejního ředitelství, kterou se osobám židovského původu zakazovala návštěva mnoha kaváren a restaurací.¹⁹¹ Podobná opatření jako v Praze byla zavedena v Brně (včetně zákazu návštěv městských sadů), Pardubicích a dalších velkých městech.¹⁹² 20. února 1940 oznamovalo Ministerstvo vnitra, že se opatřením tajné státní policie zcela zapovídá pobyt židů na veřejných místech po 20. hodině. Podle Ministerstva se tím „řešila“ i otázka jejich návštěv při večerních představení divadel, biografů atd. Ovšem i při představeních odpoledních měly být vchody kulturních a zábavních podniků označeny tabulkou „Židům nepřístupno“.¹⁹³ 1. září 1941 bylo policejním nařízením zavedeno povinné označování Židů.

Jak se tyto události dotýkaly Čenka Šlégl? V srpnu 1936 se jeho dcera Blanka (*1920) seznámila během pobytu na letním bytě ve Starých Splavech s Arnoštem Weissem. Přítel dcery byl záhy představen i Šléglovi, který známosti přes velký věkový rozdíl (A. Weissovi bylo tehdy již 30 let) nebránil.¹⁹⁴ Blanka Šlégllová šla v té době v otcových šlépějích. Získala drobné role v několika filmech a angažmá v divadle Uranie. Vztah Šléglvy dcery a Arnošta Weisse se začal komplikovat v roce 1939. Weiss byl podle říšských „norimberských“ zákonů z roku 1935 po obou rodičích židovského původu. Několik dní po začátku okupace pomáhal Čeněk Šlégl příteli dcery odjet do zahraničí.¹⁹⁵ Arnošt Weiss však

¹⁹⁰ BEDNAŘÍK P., *Arizace*, s. 40n.

¹⁹¹ Nařízení policejního ředitelství v Praze č. 19.334 pres. Ze 14. 8. 1939; *Vlajka* 14. 8. 1939. Konkrétně šlo o restaurace na Slovanském ostrově, Mánes, na Stěleckém ostrově, na Petříně, v Hanavském paviloně, v Riegrových sadech, Šlechtovu restauraci v Královské oboře, v Obecním domě, Národním domě na Vinohradech, Národním domě na Smíchově a Hlavovu kavárnu na Vinohradech. 18. 8. 1939 *Vlajka* upozorňovala, že kavárna Mánes označila jen jeden ze tří vchodů. Jejich majitelé byli povinni označit míst cedulí: „Židům nepřístupno“. U restauračních zařízení, „jejichž majitelem nebo provozovatelem je osoba židovského původu nebo které jsou navštěvovány převážně židy“ bylo nutno umístit na zjevném místě nápis „Židovský podnik“. Všichni ostatní museli vyhradit pro židovské návštěvníky zvláštní místnost. Židům byl zakázán přístup na městské plovárny a měli zvláštní oddělení v lázních, nemocnicích a chudobincích. Za porušení těchto nařízení zatím hrozila „jen“ peněžitá pokuta či max. 14 dnů vězení, ale postupem času se tresty i omezení zotřbovaly.

¹⁹² *Vlajka* 17. 8. 1939 a 28. 9. 1939. Redaktoři *Vlajky* žádali, aby restriktivní opatření byla rozšířena o zákaz návštěv divadel a biografů, čemuž bylo brzy vyslyšeno.

¹⁹³ Opatření prezidia Ministerstva vnitra č. 2068 z 20. února 1940.

¹⁹⁴ Rozhovor s Blankou Weissovou 3. 7. 2004.

¹⁹⁵ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací Ústředního národního výboru (ÚNV) Hlavního města Prahy, sign. 36-647/9; ROTKIRCHENOVÁ L., *Osud židů v Čechách a na Moravě*, s. 61. V roce 1939 emigrovalo z Československa 19.016 Židů. V Praze fungovala Palestinská kancelář, která vyřizovala potřebné dokumenty k odjezdu do Palestiny. Zároveň byly využívány ilegální cesty přes Polsko. Vypuknutí války znamenalo konec hromadným emigracím, a z protektorátu mohly odjíždět jen jednotlivci.

nakonec v protektorátu zůstal. Tím začal dramatický a do jisté míry i paradoxní příběh, na jehož konci stanul Čeněk Šlégl o osm let později před mimořádným lidovým soudem.

3.2.2. Okolnosti vstupu do hnutí Vlajka

Na počátku okupace byly německé orgány konfrontovány s pro ně dosud neznámou situací. Na straně jedné existovala navenek loajální protektorátní reprezentace skrytě bojující o zachování národních pozic.¹⁹⁶ Zároveň zcela nepokrytě nabízely okupantům své služby skupiny českých fašistů a různých politických dobrodruhů, které i Němci vnímali jako politickou spodinu s minimálním vlivem na společnost.

15. březen 1939 zastihl Šléglu během intenzivní filmové práce. Mohl tak z bezprostřední blízkosti sledovat pokus českých fašistů o ovládnutí barrandovských ateliérů. Ihned po příchodu Němců do Prahy obsadili stoupenci Radoly Gajdy společně s Vlajkaři, příslušníky Akce národní obrody a dalších fašistických skupin parlament. V budově školy Na Uhelném trhu došlo k ustavení tzv. „Českého národního výboru“. Okupanti žádné vnitřní rozbroje a dvojvládní nepotřebovali a vzkázali Gajdovi a spol., že jejich aktivity nejsou v říšském zájmu.¹⁹⁷ Státní prezident Hácha zároveň oznámil národu, že vznikne organizace, která bude výrazem politické jednoty národa. 6. dubna 1939 bylo Národní souručenství prohlášeno vládním usnesením za jediné politické sdružení českého národa na území protektorátu. Spontánně se do něj přihlásilo 2 079 185, tj. 97,5 % dospělých mužských příslušníků s právem volebním. Tím byl pokus českých fašistů o převzetí moci definitivně zmařen.¹⁹⁸ Skupiny českých fašistů okolo Radoly Gajdy se po této lekci stáhly do ústraní.

Vůdčí roli v opozici proti protektorátní vládě převzalo hnutí Vlajka. Jeho počátky spadají do roku 1927, kdy začal vycházet stejnojmenný časopis. Členové Vlajky byli organizováni v různých politických stranách, zejména u Ligy proti vázaným kandidátním listinám a v Národní obci fašistické (NOF). Ideovým základem Vlajky byl vypjatý nacionalismus, doplněný o odpor proti Hradu, a různá bizarní témata, např. boj o pravost rukopisů. V programu z roku 1934 agitovali za sjednocení Slovanstva a avizovali, že po době „románské a germánské“ přichází „doba slovanská“. Zároveň odmítali marxismus a všechny, kdo nejsou árijského původu. Svůj vzor Vlajkaři spatřovali v italském fašismu. V listopadu

¹⁹⁶ Resp. o důsledné dodržování autonomie „zaručené“ Hitlerem. Podle čl. 3 výnosu Adolfa Hitlera o zřízení Protektorátu Čechy a Morava č. 75/1939 Sb. ze dne 16. 3. 1939, měl být protektorát autonomní a spravovat se sám. To se týkalo i o oblasti kultury, ačkoliv nebyla ve výnosu výslovně uvedena.

¹⁹⁷ GREGOROVÍČ Miroslav, *Kapitoly o českém fašismu: fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1995. 186 s., ISBN 80-7106-100-X, s. 109.

¹⁹⁸ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 122. Do Národního souručenství vstoupili i mnozí komunisté, takže stranou zůstali pouze Vlajkaři a čeští fašisté. Židům byl vstup do organizace zakázán.

1938 byla činnost Vlajky i její časopis vládou druhé republiky zastaveny. Někteří Vlajkaři byli dokonce zatčeni (a po 15. březnu 1939 okamžitě propuštěni). Rudolf Beran si dobře uvědomoval nebezpečnost hnutí, které národní katastrofu vnímalo jako šanci pro uchopení moci.

Po příchodu Němců se Vlajkaři na schůzi v hotelu Zlatá husa dne 3. dubna 1939 ustavili znovu jako „politický klub“. Do čela se dostal Josef Rozsévač, používající pseudonym Rys, který si funkci „vůdce Vlajky“ začal osvojovat již od podzimu roku 1938. Pod Rysovým vedením zesílily antisemitské tendence. Zároveň byla opuštěna (ve své podstatě protiněmecká) idea vypjatého českého nacionalismu a Vlajka se vydala cestou otevřené spolupráce s německými okupanty. Ti začali Rysovo uskupení využívat jako „kartu ve hře s protektorátní vládou a statním prezidentem“. Významní představitelé prvorepublikové Vlajky (Jan Vrzalík, prof. František Mareš, Dr. Stanislav Nikolau a další) se proto od hnutí distancovali.¹⁹⁹

21. června 1939 začal vycházet deník *Vlajka* (s odkazem na prvorepublikový časopis byl označen jako IX. ročník). Od samého počátku se list hemžil protizidovskými výpady. Napadáni byli i levicově smýšlející občané, členové nejrůznějších spolků (Rotariáni apod.) a dokonce i konkurenční fašistické skupiny. Pohnutky přitom nebyly jen ideologické. Ve spodních patrech protektorátní žurnalistiky se začal vyvíjet propracovaný vyděračský systém zaměřený na osoby ohrožené zatčením z důvodu politického přesvědčení či rasové příslušnosti. Cílem bylo přimět příslušné osoby ke spolupráci. Ta mohla i formu ekonomickou, založenou na platbě „výpalného“ prostřednictvím zadání inzerce či přímými úplatky (k dokonalosti tento systém přivedl Rudolf Novák v *Árijském boji*²⁰⁰). Redaktoři těchto plátků proto projevovali velký zájem o lidi veřejně či hospodářsky činné, mj. i v oblasti kultury.²⁰¹

V neděli 2. července 1939 *Vlajka* inzerovala, že druhý den vyjde obsáhlá filmová příloha, v níž „budou představeni někteří z vůdčích činitelů českého filmu a další senzační

¹⁹⁹ NAKONEČNÝ M., *Vlajka*, s. 108.

²⁰⁰ NA f. 925 Národní soud (NS), sign. TNS 6/47, karton 114; AMV f. 300, sign. 16 – 6; AMV f. 325, sign. 135-5. **Rudolf Novák** (20. 1. 1890 Kelčice – 26. 3. 1947 Praha, popraven), bývalý národní socialista a legionář. V prvních letech čs. republiky pracovník Ministerstva národní obrany a tajemník poslaneckého klubu ČSNS. Odsouzen k 4 letům vězení v aféře tzv. válečných půjček. Po podmíněčném propuštění působil jako lokální redaktor, od roku 1932 jako policejní reportér ve společnosti *Tempo*, organizován ve Stříbrného straně. Od 1. března 1941 šéfredaktor *Árijského boje*, kde publikoval mj. pod pseudonymem Jiří Argus. Spolupracovník SD a gestapa, editor nechvalně proslulé *Protižidovské čítanky* (1944)

²⁰¹ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 303. Pověstnou se v tomto ohledu stala anketa *Árijského boje* o stanovisku kulturních činitelů k bolševismu z roku 1943. V březnu byly desítky umělců osloveny Rudolfem Novákem, aby redakci *Árijského boje* napsali „několik řádek souhlasu s protibolševickým zápasem.“ Novák ve výzvě dodal, že v listu otiskne jména všech, které takto oslovil. Za čtrnáct dnů následovala upomínka. *Árijský boj* začal následně „hýřit projevy české loajality s vůdcovým totálním nasazením“ od mistrů české národní kultury. Na otázky Rudolfa Nováka odpověděli např. Jaroslav Marvan, František Salzer, Frank Tetauer atd.

zprávy z jeho zákulisí.“ A skutečně, druhého dne přinesl deník obsáhlý článek s názvem „Co v českém filmu je dnes ještě možné“. V článku byl napaden Čeněk Šlégl za to, že do filmové podoby zpracoval román *Hory matky Boží* - podle *Vlajky* „apotheosu židovství“. Některé motivy z románu se měly objevit ve Šléglově filmu *Ted' zas my* (premiéra 21. dubna 1939).

Román *Hory Matky boží*²⁰² vypráví o nástupu mladého učitele Kovandy do odlehle šumavské vesnice v době velké hospodářské krize. V kraji panuje chudoba, protože jediná zdejší továrna – židovského továrníka Gläsera – propustila kvůli nedostatku zakázek dvě třetiny dělníků. Záminkou se stala jejich stávka za vyšší mzdy. Celý příběh je protkán četnými odkazy na legionářství. Legionáři zde vystupují jako veskrze pozitivní postavy (např. vlídný železničář, dělník Zíbar nabádající ostatní dělníky, aby nestávkovali v době krize a další).

Události ve vsi se odráží ve školní třídě, kam dochází jak továrníkova dcera, tak děti propuštěných zaměstnanců. Učitel Kovanda se rozhodne uspořádat vánoční sbírku pro nejchudší děti. Všichni na ní přispějí, až na továrníkovu rodinu – Gläser nemůže lidem z Hor zapomenout, že mu rozbili okno. Jeho dcera Irma se ocitne pod tlakem spolužáků. Nelehkou situaci vyřeší prodejem svého drahocenného šperku. Namluví přitom spolužákovi, že šperk posílá maminka, která chce přispět na sbírku, ale tak, aby otec nevěděl. Požádá ho, aby šperk prodal v zastavárně. Spolužákův otec (legionář Zíbar) náramek prodá. Po čase je Gläserem obviněn z krádeže. Probíhá soud (celá vesnice se od Zíbara samozřejmě odvrátí), k němuž na poslední chvíli dorazí Irma Gläserová a ke všemu se přizná. Vše končí všeobecným smířením továrníka, legionáře a vesničanů. Továrník na závěr lituje svých chyb.

Autorem této výchovné „povídky pro mládež“ byl Vojta Beneš, starší bratr prezidenta, někdejší poslanec, senátor a ústřední inspektor československého národního školství. Jeho příběh byl jistě vhodným námětem scénáře v první polovině roku 1938, ale pramálo se hodil do doby druhé republiky či dokonce protektorátu. Obzvláště, když jeho autor právě emigroval za bratrem do Ameriky.²⁰³

Vlajka Šléglůsovovala, že filmu *Ted' zas my* pouze zaměnil jména – z židovského továrníka Gläsera se stal továrník Marek, z jeho dcery Army Evička. Autor článku (zn. S&T), který znovu vyšel v ranním vydání *Vlajky* 4. července 1939, se pohoršoval nad tím, že ještě za druhé republiky bylo jednáno o zfilmování díla s komunistickou a židomilskou tendencí.

Scénář podle románu *Hory matky boží* Šlégl zpracovával pro společnost Espo Vladimíra Pošusty (přejmenovanou v roce 1938 v rámci vlastenecké konjunktury na ZDAR film), u kterého dříve natočil filmy *Stříbrná oblaka* (premiéra 16. září 1938) a *Paní Morálka*

²⁰² BENEŠ Vojta, *Hora matky boží: povídka pro mládež*, 2. vyd. Brno: Epos, 1934. 170 s.

²⁰³ BENEŠ Vojta, *Žalář milionů: protektorát Čechy a Morava*, 3. české vyd. Praha: Pokrok, 1947. 254 s. Vojta Beneš byl v březnu 1939 penzionován a v červnu téhož roku emigroval do Spojených států.

kráčí městem (31. března 1939). Film *Ted' zas my* vznikl v konkurenční filmové výrobě SUN.²⁰⁴ *Vlajka* škodolibě dovozovala, že Pošusta bude Šlégl žalovat pro plagiát. Ten něco takového neměl v úmyslu. Poslal však Šlégl, aby došel do redakce *Vlajky* a vše urovnal, neboť podobné útoky poškozují jeho obchodní zájmy.²⁰⁵ Šlégl v té době totiž připravoval v Pošustově společnosti svůj další film.²⁰⁶

V redakci *Vlajky* v Myslíkově ul. č. p. 15 byl Šlégl přivítán hrubými nadávkami ředitele listu Josefa Burdy²⁰⁷. Zároveň se ho přátelsky ujal další z výtečníků – Felix Achilles de la Cámara. Se Šléglem se znali z dob společnosti J. O. Martina, kdy nedaleko sebe provozovali divadlo.²⁰⁸ Cámara starému známému naznačil, že všechny jeho potíže okamžitě skončí, pokud ovšem vstoupí do *Vlajky*. Šlégl v té době ještě nevěděl, že pod značkou S&T se skrývá právě Cámara. Vstup do *Vlajky* nejprve odmítl, ale po dalších výhrůžkách členskou přihlášku podepsal. Na vlastnoručně vyplněném formuláři napsal v kolonce roku narození číslovku 1899 takovým způsobem, že jí šlo snadno zaměnit za 1893. Z členské přihlášky *Vlajky* se údaj dostal do kartotéky Rysova hnutí, odtud po válce do vyšetřovacích spisů a z nich do encyklopedií, filmové literatury atd.²⁰⁹

10. července 1939 vyšla ve *Vlajce* oprava tohoto znění: „Pan Čeněk Šlégl navštívil nás v redakci, kde nám prohlásil, že je přece již z benešovských dob znám svým nekompromisním pravicovým smýšlením (o čemž jsme se přesvědčili) a proto, že sám odmítl realizaci díla židovsko-komunistické tendence. Předložil nám také scénář filmu *Ted' zas my*, po jehož přečtení konstatujeme, že kromě sklářského ovzduší a epizody s »vánoční nadílkou« film se nijak nepřibližuje k Benešovu paskvilu a má zdravou a průbojnou tendenci mládí. (...) Rádi to dosvědčujeme panu režisérovi Šléglvi, protože náš list sice větrá, ale nekřivdí.“²¹⁰

Po válce Šlégl uváděl, že dalším motivem pro jeho vstup do *Vlajky* byly informace od ekonomického ředitele Burianova divadla Josefa Roji a filmového režiséra Josefa Medeotti - Boháče,²¹¹ podle nichž měl figurovat na seznamech gestapa mezi osobami určenými k zatčení

²⁰⁴ Pro společnost SUN vedle Šlégl natáčeli režiséři Jan Sviták či Ladislav Brom.

²⁰⁵ SOA Praha, f. MLS, sign. Ls VI 2515/46, protokol z výsledku Vladimíra Pošusty dne 4. 7. 1946.

²⁰⁶ Šlo o poslední film, režírovaný Šléglem *Vý neznáte Alberta* (premiéra 22. 3. 1940).

²⁰⁷ PASÁK T., *Český fašismus*, s. 278n. **Josef Burda** (* 20. 12. 1893 – † 27. 6. 1946, popraven). Majitel sázkové kanceláře, za okupace komerční ředitel *Vlajky*. 17. 12. 1942 dal K. H. Frank příkaz k jeho zatčení a internaci v Dachau, kde byl jako „čestný vězeň držěn do konce války. Po válce Burda jako „šedá eminence“ *Vlajky* neušel trestu smrti.

²⁰⁸ Šléglův velký herecký vzor a kolega z Burianova divadla Jára Sedláček v Cámaraově divadle Komedia v letech 1923 – 1924 zastával funkci uměleckého ředitele.

²⁰⁹ Archív Ministerstva vnitra (AMV), svazek 58547, členská kartotéka *Vlajky*. Šléglůva legitimace nesla č. 1841. Zavázal se platit nejvyšší členský příspěvek, 48 K ročně.

²¹⁰ *Vlajka*, 10. 7. 1939, s. 5, zn. Ra.

²¹¹ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9; AMV, sv. 12443. V seznamech skupiny Balabán-Mašin-Morávek byl **Josef Medeotti Boháč** uveden jako „filmový výrobce, placený agent gestapa“.

s poznámkou „šovinista“ – údajně kvůli tomu, že v roce 1938 v době mobilizace rozdávala letáky proti Hilterovi. Pokud připustíme i tento motiv, můžeme vzhledem k časové shodě uvažovat o přípravných seznamech k akci „Albrecht der Erste“, v jejímž rámci byly v den vypuknutí války s Polskem 1. září 1939 vzaty do „ochranné vazby“ stovky činitelů veřejného života.²¹² Zpětně nelze oprávněnost této obavy ověřit - ostatně Šlégl zatčen nebyl. V rozjitřené atmosféře počátku války mohly do individuálního rozhodování zasáhnout i podobné fámy. Svou roli sehrály i obavy před útoky na dceru a jejího židovského přítele.²¹³

Pro vstup do Vlajky neexistovala horší doba. Ačkoliv Šlégl v hnutí nevyvíjel (přes opakované výzvy „kamarádů“) žádnou aktivní činnost, samotné členství ve Vlajce znamenalo značnou kompromitaci. Označení „Vlajkař“ se stalo synonymem pro kolaboranta nejhoršího druhu. Přesto v roce 1939 zažívala Vlajka nebyvalý vzestup a její základna dosáhla historického maxima 13.000 členů. Otázkou je, kolik z nich vstoupilo do Rysových šiků nedobrovolně.

Šléglovo členství ve Vlajce před okolím nedalo utajit. Deník věnoval zvýšenou pozornost Šléglově filmové a divadelní činnosti²¹⁴ a někteří funkcionáři Vlajky za ním docházeli i do divadla.²¹⁵ Šlégl setrval ve Vlajce až do roku 1942, kdy bylo hnutí *via facti* likvidováno samotnými okupanty. Jako člen zažil změnu názvu na „Český národně-sociální tábor (ČNTS) – Vlajka“ (11. října 1939)²¹⁶ i pokusy o otevřené převzetí moci v protektorátu,

V době první republiky natočil 7 němých a 1 zvukový film, ve dvou hrál i Šlégl. V roce 1938 se zajišťoval natáčení německých verzí filmů *Panenka a Boží mlýny*.

²¹² ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 123. Cílem akce bylo zajistit „klid v zázemí“, zastrašit český život po všech jeho stránkách, v politice, žurnalistice, legionářských kruzích, Sokole, vědě a umění. Z umělců se mezi „čestnými“ rukojmími ocitli např. Josef Čapek či Emil Filla. Se zatčenými bylo jako s „ehreftlinky“ zacházeno jen z počátku. Po roce 1941 byla třetina z nich propuštěna, mnozí však prožili celou válku ve vězení či koncentračním táboře.

²¹³ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9. Podle poválečné Šléglovy obhajoby byl dalším impulsem pro vstup do Vlajky článek *Tak se chovají dnešní ženy*, v němž byla napadána jeho dcera Blanka za známost s Židem. Přes podrobné vyhledávání se článek s tímto názvem nepodařilo nalézt. V září 1939 však ve *Vlajce* formou fejetonu vycházely „Dopisy dívce Blance“, v němž byly kritizovány „české dívky talmudu, které chodí s židy do kaváren“. (*Vlajka* 27. 6. 1939).

²¹⁴ O Šléglovi informovala *Vlajka* např. 22. 8. 1939 (reportáž z natáčení filmu *Ulice zpívá*), 29. 8. 1939 (zmínka o vynikajícím Šléglově výkonu ve filmu *Bílá jachta ve Splitu*), opakovaně v únoru 1940 (reportáže z natáčení Šléglova filmu *To neznáte Alberta* a příznivá recenze Šléglova a také Marvanova výkonu ve filmu *Katakomby*), 21. 4. 1940 (pochvalný článek na Šléglův výkon premiéry hry *Provdám svou ženu*) atd. Ve *Vlajce* se však objevovaly pozitivní články i o filmařích, kteří prošli dobou okupace bez „morální úhony“, např. o J. Marvanovi, T. Pištěkovi, J. Kohoutovi, O. Vávrovi a dalších. Rozhovory pro *Vlajku* poskytovali mj. H. Vítová, B. Veverka, J. Marvan. Na stranu druhou nalézáme na jejich stránkách útoky na osoby, které byly po válce vyšetřovány, např. na Václava Talicha (22. 2. 1940 a 22. 3. 1940, v březnovém vydání hned vedle zprávy o tom, že 17 členů Národního divadla se přihlásilo k pravidelnému odběru *Vlajky*).

²¹⁵ SOA Praha, f. MLS, sign. Ls VI 2515/46. Nedatovaný dopis Č. Šléglu vedení Vlajky: „Byl jsem několikrát vyzván, abych se aktivním způsobem účastnil hnutí, a vždy jsem musel pro svoji zaměstnanost odmítnout. Je mi to trapné, obzvláště, kdy minule v neděli mezi odpoledním a večerním přišel za mnou dr. Teuner a žádal mě, abych se účastnil přednášek.“

²¹⁶ *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943. Díl 2, Spolupráce československé emigrace na západě s domácím odbojem, její vztah k tzv. protektorátní vládě a germanizační politika okupantů*. K vydání

vrcholící 8. srpna 1940 obsazením ústředí Národního souručenství v Dušní ulici. Eliášova vláda likvidovala útok Vlajkařů policejním zásahem. Neúspěšný pokus o puč znamenal počátek rozkladu Rysova hnutí.²¹⁷

3.3. Formy Šléglovy spolupráce s okupanty

3.3.1 Výprava českých kulturních pracovníků do Říše

Jedním z nástrojů válečné propagandy Třetí říše se staly „propagační cesty“, zpravidla na dobytá území (1940 Polsko, balkánské státy, západní val ve Francii, 1941 Dánsko, Švédsko, Norsko, Ukrajina atd.). Určeny byly zejména pro novináře, kteří se o své zážitky dělili s protektorátními čtenáři prostřednictvím článků a knih. V „nejbezradnější roce války“²¹⁸ 1940, tedy v období vrcholných úspěchů německé branné moci, se uskutečnil co do rozsahu a významu zřejmě největší podnik tohoto druhu - výprava českých kulturních pracovníků do Říše. Cílem cesty bylo demonstrovat německé hospodářské a válečné úspěchy a přesvědčit „účastníky zájezdu“ o nevyhnutelnosti spolupráce českého národa s Říší.

Seznam osob vybraných k cestě se vyznačoval velmi pestrým složením. Kromě početného zastoupení aktivistických novinářů (Karel Lažnovský,²¹⁹ Vladimír Krychtálek,²²⁰ Antonín Jaromil Kožíšek), se mezi pozvanými objevili zástupci všech uměleckých oborů. Z literátů to byli spisovatelé katoličtí (Jaroslav Durych, Václav Renč, Bedřich Fučík)²²¹ i levicoví (Josef Hora nebo Vladislav Vančura - tomu se však jako jedinému podařilo z cesty s odvoláním na zdravotní problémy omluvit). Hudebníky zastupovali dirigent Václav Talich, pěvci Jan Konstantin a Pavel Ludikar,²²² houslový virtuos Váša Příhoda a skladatel Celestin

připravily Libuše OTÁHALOVÁ a Milada ČERVINKOVÁ. 1. vyd. Praha: Academia, 1966. S. 417-815., s. 567. Zpráva prezidia ministerstva vnitra o dějinách a současném stavu české fašistické organizace Vlajka.

²¹⁷ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 129.

²¹⁸ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 118. Černý tak označil období od porážky Francie v červnu 1940 po zahájení války se Sovětským svazem.

²¹⁹ O rok později zemřel Lažnovský na otravu chlebičky, které aktivistickým novinářům osobně naservíroval předseda protektorátní vlády Alois Eliáš.

²²⁰ KONČELÍK J. – KÖPPOVÁ B. – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 101, PASÁK T., *Český fašismus*, s. 360. **Vladimír Krychtálek** (27. 1. 1903 Brno – 22. 4. 1947 Praha, popraven). Ve třicátých letech redaktor *Lidových novin*, od roku 1937 zahraničně politický redaktor *Venkova*, působil mj. v Moskvě. Od května 1939 do konce srpna 1944 šéfredaktor *Večera*. Po zastavení listu vedl do konce války *Venkov*. Člen Vlajky, spolupracovník SD, od února 1942 komisařský vedoucí *Národního svazu novinářů*.

²²¹ KOSATÍK Pavel, 3. září 1940. *Čeští umělci jedou za Goebbelsem do říše*. In Týden 29. 8. 2005, Praha: Magnet-press, ISSN 0862-7495. J. Duchych spolu s B. Fučíkem pojali cestu jako výpravu od kostela ke kostelu.

²²² AMV, f. 301 Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV, sign. 103 – 2. Heslo Ludikar -Vyskočil Pavel, in: TOMEŠ J. a kol., *Český biografický slovník*, II. díl. s. 291. **Pavel Ludikar** (3. 3. 1882 Praha – 20. 2. 1970 Vídeň) vystupoval během své kariéry na předních operních scénách (La Scala, New York aj.). Účastník cesty kulturních pracovníků do říše v roce 1940, po návratu jako jeden z mála napsal článek kolaborantského

Rypl,²²³ divadelníky šéf činohry ND Jan Bor. Z filmového oboru byli nominováni dokumentarista Vladimír Kabelík, ředitel protektorátního filmového týdeníku *Aktualita* Karel Pečený a za hraný film Čeněk Šlégl.²²⁴

Zastoupeny byly všechny typy masmédií. Českou tiskovou kancelář reprezentoval její šéfredaktor František Hoffman, rozhlas předseda správní rady Hubert Masařík nakladatelské podniky Jaroslav Šalda a Josef Träger z Melantrichu. Za *Vlajku* se výpravy účastnil její politický a sportovní redaktor Alois Kříž, v té době ještě zaměstnanec zemského úřadu (viz kap. 3.4.).²²⁵ Na přípravě zájezdu (stejně jako na organizaci zimní pomoci pro německé vojáky, propagačních výstavách *Německá velikost*, *Sovětský ráj* apod.) se účastnila Kulturní rada Národního souručenství.²²⁶ Mezi účastníky proto figurovali i její funkcionáři Josef Knap a Jan Čarek.²²⁷ Z německé strany vedl delegaci Dr. Leuchtel z říšského ministerstva propagandy. Do Norimberku doprovázel účastníky i Karl von Gregory z Úřadu říšského protektora (ÚŘP).²²⁸

3. září 1940 se vypravil vlak s 34 členy výpravy na okružní cestu po Říši. Během deseti dnů putovali po trase Mnichov (součástí programu byla návštěva Hitlerovy pracovny, v níž podepsal Mnichovský diktát) – Norimberk – Kolín nad Rýnem – Essen (prohlídka Kruppových zbrojařských závodů) - Rotterdam – Utrecht – Hamburk. Zlatým hřebem cesty se stalo berlínské setkání s Goebbelsem (11. září).²²⁹

Po návratu z říše se musel každý z účastníků podělit o své zážitky prostřednictvím novin či rozhlasu s krajany. Josef Hora referoval o krásách plavby na Rýně, Václav Talich o novinkách opery v Hamburku a Berlíně, Josef Träger vyjmenoval nové divadelní představení v Berlíně a dodal, že se mu žádné nelíbilo. Čeněk Šlégl přispěl články do *Národní politiky* a *Vlajky*.²³⁰

V návaznosti na setkání s kulturními pracovníky si Goebbels povolal 18. září 1940 k rozhovoru vyslance Chvalkovského, aby mu některé záležitosti „dovysvětlil“. Upozornil ho na nutnost „co nejrychlejšího obratu veřejného mínění českého ve prospěch naprosto

vyznění. Po válce byl za svoji kolaborantskou činnost vyšetřován, odešel však do Vídně, kde působil do konce své pěvecké kariéry v roce 1956.

²²³ OSCHLIES Wolf, *September 1940: Tschechische Intellektuelle zu Besuch in „Gross-Deutschland*, [cit. 2008 11-20]. Dostupné z <http://www.shoa.de/content/view/458/63/>. **Celestin Rypl** (12. 9. 1894 Plzeň – 1946), český pianista a skladatel. 1921 – 1932 žil v Drážďanech, poté v Československu. Účastník výpravy českých kulturních pracovníků do říše v roce 1940, jeden z udavačů E. F. Buriana.

²²⁴ AMV, f. S, Sbíрка různých písemností, sign. 531-6.

²²⁵ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106.

²²⁶ ČERVINKA F., *Česká kultura a okupace*, s. 57.

²²⁷ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 97.

²²⁸ *Národní politika* 4. 10. 1940.

²²⁹ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9

²³⁰ AMV, f. S, sign. 531-6; KOSATÍK P., 3. září 1940.

loajálního a bezvýhradného přiznání se k politice Říše“. Na poli kultury a tisku má v tomto obratu sehrát svojí roli právě inteligence – „je její vinou, že těchto možností ještě nebylo využito“. Goebbels Chvalkovskému vyčetl šoupání nohou v pražských biografech při německých týdenících či šeptanou propagandu na základě vysílání anglického rozhlasu. Chtěl by navštívit Prahu a jít do českého a německého divadla, ale do „nynějššího pražského obojakého šera (Dämmerung) nepůjde“.²³¹

Ačkoliv protektorátní tisk informoval o „historické cestě“ a „mohutných dojmech našich umělců“²³², zážitky z Německa nezanechaly na smýšlení účastníků výraznějších stop. Přesto se podobné cesty konaly i v dalších válečných letech. Zřejmě nejotřesnější z nich zájezdem výprava do Katyňe v roce 1943 po odkrytí masových hrobů polských důstojníků zavražděných Sověty.²³³ Všechny další výpravy se již obešly bez Šléglovy přítomnosti. Označení „účastník výpravy českých kulturních pracovníků do Říše“ se však po válce stalo jednou z položek na seznamu Šléglových protektorátních prohřešků.

3.3.2. Sicherheitsdienst a „Dr. Balke“

Vstupem do hnutí Vlajka se stal Šlégel automaticky objektem zájmu německých bezpečnostních orgánů, zejména Sicherheitsdienstu (SD).²³⁴ Úkolem SD bylo sbírat a vyhodnocovat informace jednak pro potřeby svého „zřizovatele“ Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei (NSDAP)²³⁵, ale i pro ÚŘP a státní ministerstvo. SD v podstatě nahrazoval výzkum veřejného mínění. Při zjištění odbojových aktivit předával SD informace gestapu, které provádělo výslechy a zatčení. Zpravodajskou činnost v terénu obstarávala síť tvořená důvěrníky (Vertrauensmann), donašeči (Zubringer) a informátory (Gewährsmann). Zatímco důvěrníci a donašeči dostávali odměny za jednotlivé výkony, informátoři pracovali

²³¹ *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943. Díl 2*, s. 570. Zpráva Františka Chvalkovského o jeho rozhovoru s Goebbelsem pro předsedu protektorátní vlády gen. Aloise Eliáše. Goebbels prokládal hodinový rozhovor s Chvalkovským nejrůznějšími výhrůžkami: „Vůdce dovede být stejně nejlepším přítelem a věrným starostlivým ochráncem, jako nesmiřitelným nepřítelem až do zničení těch, kdož se mu za dobrou vůli, ochranu nebo přátelství, odměnili falší nebo neloajalností.“

²³² KONČELÍK J. – KÖPPOVÁ B. – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 181-182.

²³³ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 299. Nacistická propaganda se snažila objevu katyňského masakru maximálně využít. Výpravy se zúčastnil např. spisovatel František Kožík. Některým z pozvaných (František Bauer, Jan Drda) se podařilo z cesty vymluvit.

²³⁴ BIMAN S., *Nacistická bezpečnostní služba*, s. 298. Sicherheitsdienst des Reichsführers SS vznikla v roce 1932. Její vedoucí, Reinhard Heydrich, původně zamýšlel, že se stane nacistickou policií, která nahradí policejní sbor německého státu. Postupně se vyvinula v politickou policii, která ovšem neměla řešit „státně policejní exekutivní opatření“ ta příslušela gestapu. Do výlučné kompetence SD měla spadat věda, umění, film, rozhlas, výchova činnost spolků, zednářství atd.

²³⁵ Členové SD byli zaměstnanci strany.

bezplatně. Šlo většinou o známé úředníky SD, kterým dodávali příležitostně a nahodile různé informace. Mnohdy ani nevěděli, že budou využity SD.²³⁶

Kvůli známosti dcery s Arnoštem Weissem představoval Šlégl pro německou kontrarozvědku snadno „zpracovatelný“ objekt. Osobou, která osudově vstoupila do jeho života, byl příslušník pražského SD Walter Lang (*18. května 1907 Halle). Lang přišel do Prahy na počátku okupace jako novinář a úředník Deutsche Arbeitsfront. Koncem roku 1939 přešel na ústřednu SD (SD Leitabschnitt) s hodností SS-Untersturmführera. V kulturním oddělení, vedeném Martinem Wolfem²³⁷, se zabýval především záležitostmi tisku. Do novinářské společnosti ho uvedl redaktor a dlouholetý spolupracovník SD Josef (Harry) Jelínek (viz kap. 3.3.3.), když ho v listopadu 1939 na večeři s novináři představil svým kolegům jako Dr. Balkeho z ÚŘP.²³⁸

Pod tímto jménem se s Langem prostřednictvím redaktora Václav Crhy²³⁹ někdy v roce 1940 seznámil i Čeněk Šlégl. Lang se pro něj stal posléze jedním z těch Němců, „jichž se držel, kdyby se něco přihodilo“.²⁴⁰ Tyto intervence však rozhodně nebyly zadarmo. Prostřednictvím Waltera Langa navíc vstoupili do Šléglůva života i další pracovníci pražského SD – Dr. Erich Richter, Dr. Wilhelm Richter a Kurt Klöpfer.

V roce 1941 byl Lang pro opilství přeložen na podřízenou služebnu v Italské ulici na Vinohradech, tzv. stovku.²⁴¹ Bylo mu uloženo podávat i nadále pravidelné zprávy o poměrech v tisku a sledovat i divadla a kulturní život vůbec. Lang si v rámci služebny 100 vytvořil síť důvěrníků z řad českých žurnalistů, dodávajících mu podklady pro pravidelná denní hlášení. Mezi tyto důvěrníky kromě Jelínka a Crhy patřili např. Alois Kříž a Ladislav Fialka z rozhlasu, novináři Jan Scheinost, Karel Werner, Rudolf Novák, Otto Štancl, Josef

²³⁶ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 17.

²³⁷ AMV, f. 325 Stíhání nacistických válečných zločinců, sign. 135-5; KONČELÍK J. – KÖPPLOVÁ B. – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 267. **Martin Paul Wolf** (22. 5. 1908 Arnoldsgrün, Oelsnitz – 1999), člen NSDAP od roku 1933, v SD od roku 1934. V Praze vedl nejdříve tiskový referát, později se stal zástupcem vedoucího úřadovny. Počátkem roku 1942 přešel do kulturně politického oddělení státního ministra a na ÚŘP. Po skončení války zajat americkými vojsky.

²³⁸ AMV, f. 300, Zemský odbor bezpečnosti, sign. 16-6. Protokol MV s Rudolfem Novákem z 12. – 17. 12. 1946

²³⁹ AMV, svazek 13405; AMV f. 325, sign. 135-5; KONČELÍK J. – KÖPPLOVÁ B., – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 318. **Václav Crha** (27. 5. 1901 Rokycany – 14. 4. 1964 Praha), agrární novinář, 1927 – 1936 redaktor *Venkova*, 1937 – 1943 šéfredaktor *Národní politiky*, od května 1943 ranního *Českého slova*. Crha působil ve vedení ČLPB, Českého svazu pro spolupráci s Němci a Národního svazu novinářů. Zajištěn 15. 5. 1945, Národním soudem odsouzen 30. 3. 1946 k doživotnímu vězení. Amnestován 26. 10. 1956.

²⁴⁰ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9

²⁴¹ BIMAN S., *Nacistická bezpečnostní služba*, s. 297 – 355; STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 19. Pražská služebna (dienststelle) SD č. 100 se v roce 1940 přestěhovala do Italské ulice, kde zůstala až do květnových dnů roku 1945. Mezi služebnami podřízenými velitelskému úseku SD měla zvláštní postavení, v některých otázkách byla kompetentní pro celý protektorát. O něco později vznikla v Praze další služebna č. 110 v Beethovenově (dnes Opletalově) ulici. V dubnu 1941 se jejím vedoucím stal Kurt Wilfer. Její agenti byli vyhledáváni po schválení služebnou 100.

Vondráček a Antonín Jaromil Kožíšek (poslední dvě jména je dobré si zapamatovat).²⁴² Do kanceláře „stovky“ v Italské ulici č. p. 37, podle svých slov nedobrovolně a jen v zájmu ochrany dcery, docházel i Čeněk Šlégl.

3.3.3. Román *Návrat*

Walter Lang stojí i za dalším Šléglovým „prohřeškem“ z doby okupace - tentokrát literárním - románem *Návrat*, vydaném v Evropském vydavatelstvu blízkého Langova spolupracovníka Harryho Jelínka. Jelínek byl mužem nesčtených profesí (automobilový závodník, prodejce obrazů, malíř atd.) a proslul zejména podvodným prodejem hradu Karlštejn americkým kupcům v roce 1931.²⁴³ Sňatkem s Ludmilou Bačkovskou, dcerou pražského knihkupce a nakladatele se stal společníkem a prokuristou rodinné firmy. Pod hlavičkou nakladatelství začal Jelínek vydávat časopis *Znova*, který se načas stal hlavní tribunou fašizující Akce národní obrody. Za okupace se vydal na podobnou cestu jako Rudolf Novák a snažil se prostřednictvím denunciačních článků získat ke spolupráci či zadání inzerce významné osobnosti. V časopise rovněž vycházely ukázky z děl mladé aktivistické tvorby.

Knižní produkce Jelínkova nakladatelství vycházela v několika edicích. V edici *Politická knihovna* vycházela antisemitská a protibenešovská literatura (autoři Ferdinand Kahánek, Dieter Schwarz a další). V beletristické knižnici *Vlna* převažovaly detektivky, bulvární a braková literatura, filmové příběhy a exotická dobrodružství. Mezi její kmenové autory patřil mj. Felix Achilles de la Cámara. Další knihy vycházely mimo tyto edice. K nim patřil i Šléglův román *Návrat*.

Jde o příběh vesnické dívky, která touží dostat se do velkého města a žít „velkopanským“ způsobem. Do města se sice dostane, ale po různých peripetiích je nakonec vydírána a málem svedena vypočítavým továrníkem. V posledním okamžiku ji naštěstí zachrání chlapec ze vsi, který jí nepřestal milovat. Děj románu, jehož hlavní dějovou linku tvoří milostný příběh, staví do kontrastu „čistý venkova“ a „zkažené město“. V zásadě tedy

²⁴² AMV, f. 325, sign. 135-5.

²⁴³ AMV f. 300, sign. 16-6, svědecká výpověď Jiřího Smichowského z 13. 12. 1946; AMV, f. 325, sign. 135-5, styky Waltera Langa s osobami nežijícími na území ČSSR; <http://www.slovník-nakladatelství.cz>. [citováno 2009-11-28]. **Josef (Harry) Jelínek** (19. 10. 1905 Vlašim – 1986 Guarene d'Alba, Itálie), pocházel z rodiny vlašimského lékaře. V roce 1926 maturoval na karlínské reálce. Zapsal se ke studiu medicíny, ale místo toho se živil jako gigolo v pražských barech a obchodník s uměleckými předměty. V období první republiky na něj bylo údajně podáno 501 žalob pro podvod. Od poloviny 30. let spolupracoval s SD. V roce 1944 se rozvedl a založil vlastní nakladatelství *Jelínek*. Stačil vydat jen dva tituly (jedním z nich byly paměti antisemitského kreslíře Karla Rélínka). Zároveň se vydával za příslušníka gestapa a zabavoval obchodníkům zboží. Německé úřady ho v lednu vyšetřovali pro loupež. V dubnu 1945 uprchl do Bavorska. V roce 1952 vydával v mnichovském vydavatelství vlastní prózu. O dva roky později fingoval úmrtí. V roce 1956 se údajně v Bavorsku oženil s bývalou nacistickou agentkou Erikou Bartschovou a usadil se v Itálii, kde byl oceňován jako německý malíř.

nic, co by vybočovalo z předchozí Šléglovy produkce - kdyby ovšem oním továrníkem nebyl Žid (resp. „drzý Židáček“), navíc vylíčený obzvláště odpudivým způsobem.²⁴⁴

Šlégl začal psát *Návrat* v roce 1940, původně jako filmový scénář. Údajně chtěl použít motivy z nedokončeného scénáře románu *Hory matky boží*, který se stal příčinou jeho vstupu do Vlajky. Oba příběhy však mají společné pouze vesnické prostředí, postavy židovských továrníků (ani v „*Horách*“ není židovský továrník Gläser pozitivní postavou, má však velice daleko k prvoplánově negativní figuře továrníka Lustiga v *Návratu*). V obou románech řeší problémy mladí muži – v *Horách Matky Boží* učitel Kovanda, v *Návratu* rolník Francek. Tím však veškerá podobnost končí.

K protižidovskému zaměření scénáře byl Šlégl podle vlastní výpovědi donucen Waltrem Langem, který se také osobně pokoušel o umístění námětu ve výrobě. Když se mu to nepodařilo, měl se o totéž pokusit i Šlégl. V obou protektorátních výrobnách Nationalfilmu i v Lucernafilmu byl však odmítnut. Lang ho poté vyzval, aby námět zpracoval do románové podoby, což trvalo celé dva roky.²⁴⁵ Šléglůva kniha, u níž se vydavatel Jelínek osobně ujal grafického ztvárnění obálky, tak spařila světlo světa v září 1942. V té době již se Šlégl naplno věnoval další nepříjemné povinnosti – vystupování v rozhlasových skečích, které se stejně jako jeho jediný román vyznačovaly silnou antisemitskou tendencí.

3.4. Causa antisemitských rozhlasových skečů

3.4.1. Rozhlas jako nástroj okupační propagandy

Vedle filmu představoval rozhlas jeden z hlavních nástrojů válečné propagandy. Okupanti proto věnovali obsahu jeho vysílání mimořádnou pozornost. Hned na začátku okupace byly státní vysílače v Brně, Ostravě a Mělníku zabráný a začaly vysílat v němčině. České vysílání zajišťoval pouze pražský rozhlas.²⁴⁶

Před okupací byl Československý rozhlas společností s ručením omezeným, v níž měl 51% podíl stát a zbytek soukromí účastníci. V září 1940 musela protektorátní vláda postoupit většinu svého podílu ÚŘP (ten následně získal majoritu zabavením podílu některých

²⁴⁴ ŠLÉGL Čeněk. *Návrat: pohled zpět: román* 1. vyd. Praha: Evropské vydavatelstvo, 1942. 166 s. Pro ilustraci několik citací: „Obchody Samuelů a Weisskopfů jsou stále plny. Židovský kapitál, který skoupí vše ve velkém, může prodávat pod ceny a ještě se příjemně tvářit, na rozdíl od našeho mrzutého obchodníka.“ (s. 83); „Co žid cítí a žije podle Talmudu, to dovede zatajit a ponechat pro sebe. Proto na povrchu líbezný úsměv a laskavá slova. Tohle nedovede árijský napodobitel. Vrozená čestnost a poctivost nepřipouští, aby zatajoval pravé smýšlení.“ (s. 117).

²⁴⁵ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46. Písemná obhajoba Č. Šléglů z roku 1945 adresovaná Disciplinární radě českých filmových pracovníků.

²⁴⁶ BENEŠ V., *Žalář miliónů*, s. 133.

soukromých společníků) a o rok později přišla i o symbolickou 2% účast.²⁴⁷ Pražský rozhlas byl poté v souladu s Goebbelsovými direktivami²⁴⁸ postoupen říšskému ministerstvu propagandy, resp. společnosti Reichsrundfunkgesellschaft (RRG), a v březnu 1942 organizačně sloučen s německým vysíláním.

Změnami procházelo i vedení rozhlasu. Tzv. jednateleský sbor (správní rada) byl z 11 účastníků zúžen na 3 osoby – Ladislava Šourka, Němce Lothara Scurlu a předsedu Dr. Huberta Masaříka, který byl ovšem prodlouženou rukou Eliášovy protektorátní vlády (spolu s Eliášem byl v září 1941 také zatčen). Po vlastnických změnách v roce 1942 nahradil českého intendanta Dr. Kareše Němec Ferdinand Thürmer.²⁴⁹

Programové zaměření českého vysílání lze rozdělit na dvě fáze, odpovídající celkovému vývoji v protektorátu (tedy „před Moravcem“ a „za Moravce“). O počátku okupace do března 1942 zodpovídal za program intendant Kareš, který měl k dispozici pro tento účel užší programový sekretariát (tajemníci Vachulka, Zahradník a Pěkný). Vedle toho působila v rozhlase „Deutsche dienststelle“ vedená sudetskými Němci Dr. Marasem a Dr. Schneiderem. Oba uměli velmi dobře česky, což jim umožňovalo kontrolovat charakter vysílání. Pomineme-li vlastnické vztahy, tak v tomto období zůstala v postatě zachována předválečná organizační struktura a zásahy do programu provádělo české vedení.

Jeho přemrštěný aktivismus však z pohledu okupantů působil kontraproduktivně. V roce 1942 proto dohled nad vysíláním převzalo říšské vedení. Hlavními postavami druhé fáze, trvající až do konce války, byli již zmíněný Ferdinand Thürmer, k němuž přibyl další příslušník Schutzstaffeln (SS) Horst Pabel. Na rozdíl od předchozích pracovníků německé služebny neuměli česky. Před odvysíláním byly proto texty předkládány Pabelovi k cenzuře v němčině a teprve poté překládány do češtiny.

Po nástupu Thürmera a Pabela byla v rozhlase provedena reorganizace podle berlínského vzoru. Klíčovou pozici získala skupina pro program, dělicí se na dvě části – uměleckou (s odděleními literatury, hudby atd.), kterou vedl Čech Dr. Zdeněk Morávek, a politickou. Skupině politického vysílání velel Sendleiter Horst Pabel. Jeho skupina se dělila na čtyři oddělení (Hauptsachgebiet) – školského rozhlasu, politických přednášek, časovostí (tj. reportáží) a „ostatních přednášek“.²⁵⁰

²⁴⁷ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 107.

²⁴⁸ V rozhovoru s Karlem von Gregory dne 25. 6. 1940 Goebbels prohlásil: „Rozhlas jim (Čechům) musím vzít. Ten patří do pravomoci Říše. Je to prvotřídní nástroj na vedení lidu, který nemůžeme natrvalo pustit z rukou. (J. Goebbels, *Die Tagebücher*, in ČELOVSKÝ B., *So oder so*, s. 254).

²⁴⁹ F. Thürmer vedl rozhlas do konce války. 5. května 1945 dal příkaz ke střelbě v budově rozhlasu.

²⁵⁰ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106. Oddělení „časovostí“ vedl Ing. Josef Cincibus, který v době nepřítomnosti zastupoval Horsta Pabela, úsek „přednášky ostatní“ Ing. Paleček, školský rozhlas spolu s vysíláním pro mladé Dr. Keller.

Nové vedení rozhlasu chtělo provozovat „chytrou propagandu“, ne tak nápadnou a křiklavou jako v předcházejícím období. Hlavním nositelem této propagandy se mělo stát oddělení politických přednášek, odpovědné rovněž za relace tzv. politických skečů. Záměr říšského vedení se však minul účinkem, protože hlavním spolupracovníky oddělení zůstali lidé zprofanovaní, z okruhu Moravcovy VOS a ČLPB, většinou bývalí Vlajkaři (Hugo Tuskány, Karel Werner, Emil Šourek aj.). K další reorganizaci však již nedošlo. Poslední relaci odvysílala skupina politického vysílání 3. května 1945.²⁵¹

Významné postavení získal v rozhlase Alois Kříž, rovněž člen Vlajky, přezdívaný kolegy a posluchači pro svou specifickou dikci „ubřečený Lojzík“. Do pražského rozhlasu nastoupil 1. července 1941.²⁵² Byl přijat na základě intervence místopředsedy správní rady Lothara Scurly. Po válce Hubert Masařík vzpomínal, jak se mu Eliáš svěřil s krajně nepřijemným rozkazem ÚŘP, spočívajícím v přijetí 2 – 3 Vlajkařů na významná místa ve sdělovacích prostředích. Jedním z nich byl právě Kříž. Ihned po příchodu do rozhlasu zavedl Kříž rozhlasové cykly, o jejich zaměření vypovídají samotné názvy: *Čech nemůže být bolševikem* (22 přednášek), *Co víte o Židech* (32 přednášek, které po odvysílání vyšly i knižně), *Co víte o Židech a zednářích* (25 přednášek).

Po reorganizaci rozhlasu byl Kříž od 1. března 1942 jmenován vedoucím oddělení politických přednášek. Smlouvou měl stanoven úkol „politicky usměrňovat pořad českého rozhlasu v duchu národního socialismu“. Připravoval několik relací: *Aktualitu* (*Bericht zu Lage*), informující o vývoji válečné situace,²⁵³ úvahy *K politické situaci*,²⁵⁴ a pondělní *Rub a líc*. Speciální kapitolou Křížovy práce byly politické skeče. Protože přicházely v nedokonalé formě, dával jim Kříž konečnou úpravu.²⁵⁵ 1. října 1944 se Kříž stal šéfredaktorem rozhlasu „Čechy, Morava“. Autor hesla „Árijci všech zemí, spojte se“ působil v rozhlase až do svého zatčení 5. května 1945.²⁵⁶

²⁵¹ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106.

²⁵² Ve stejném roce ho Rys – Rozsévač jmenoval náčelníkem hlavního stanu Svatoplukových gard, ozbrojené složky hnutí ČNTS – Vlajka.

²⁵³ Texty pro relaci *Aktualita* byly dodávány německými vojenskými místy. Relace byla vysílána každý den od 17:50 do 18:00 hod. S postupujícími neúspěchy německých armád se četnost snižovala, v letech 1944 a 1945 šlo jen o týdenní přehled vysílaný v sobotu.

²⁵⁴ Byly vysílány v úterý a ve čtvrtek od 19:10 hod. Jejich dodavatelem byl zpravodaj Prager Zeitungdienst Max Karg. Tyto úvahy vycházely občas i jako úvodníky v listu *Der Neue Tag*.

²⁵⁵ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106, Trestní oznámení MV na Aloise Kříže z 1. července 1946, s. 9-13

²⁵⁶ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47. **Alois Kříž** (26. 11. 1911 Hamburg – Altona – 26. 3. 1947 Praha, popraven), vystudovaný právník působil od roku 1931 jako referent politických služeb zemského úřadu, kde setrval do nástupu do pražského rozhlasu. Zároveň si od roku 1936 přivydělával jako sportovní redaktor *Poledního listu* a *Národních novin*. Po Mnichovu se údajně pod vlivem své ženy německého původu (vzal si jí v roce 1939) stal se členem Vlajky. Ve stejnojmenném listu se nejprve ujal sportovní redakce a posléze i politického zpravodajství.

3.4.2. Vliv zahraničního rozhlasového vysílání

Protektorátní vláda i okupanti se zároveň museli potýkat s vlivem rozhlasového vysílání spojenců i československého exilu (na počátku války z Moskvy a Katovic, později zejména z Londýna).²⁵⁷ Již v září 1940 žádal Hácha říšského protektora Konstantina von Neuhatha o součinnost říšských úřadů při zavádění technických opatření proti poslechu cizího rozhlasu. Pokusy o blokování určitých vysílacích frekvencí se však ukázaly jako neúčinné, protože na stejné vlně vysílal i německý rozhlas. Nedostačovalo ani rušení vysílání liblickým vysílačem.²⁵⁸ Londýnský exil si ověřil schopnost ovlivnit široké vrstvy rozhlasovým vysíláním v polovině září 1941, když vyzval k bojkotu protektorátního tisku. Po odvysílání výzvy klesl dne 19. září 1941 pravidelný odběr tisku o 70 %.²⁵⁹ Proto i Reinhard Heydrich, který krátce poté nastoupil svůj úřad, považoval boj proti exilovému vysílání a „šeptané propagandě“ za jednu z hlavních priorit. Na jeho příkaz bylo zavedeno systematické odposlouchávání zahraničního rozhlasu.

V březnu 1943 vydal K. H. Frank nařízení o povinném odstranění krátkovlnného zařízení ze všech radiopřijímačů českých obyvatel. Poslech rozhlasu nebo šíření jeho zpráv bylo trestáno koncentračním táborem či dokonce trestem smrti. Na všech přijímačích byly u spouštěcího knoflíku připevněny úřední papírové štítky s varováním. I samotné odstranění štítku bylo trestné.²⁶⁰

3.4.3. Okolnosti vzniku rozhlasových skečů

Vedle technických opatření měl vliv exilového rozhlasového vysílání „vyvažovat“ i protektorátní rozhlas. Vlastním zpravodajstvím se pokoušel působit na osoby, pohybující se v zahraničí (v Křížově referátu pro tento účel existoval úsek krátkovlnného vysílání pro krajany v severní a jižní Americe). Ve vztahu k obyvatelům protektorátu byla zvolena jiná strategie, spočívající ve snížení důvěryhodnosti představitelů zahraničního odboje. Mělo se tak dít cestou specificky českou, humorem. Od října 1941 až do konce války vznikaly

²⁵⁷ Zmínil se o tom i Heydrich v projevu 2. 10. 1941: „V posledních týdnech jsme byli svědky sabotáží teroristickými skupinami, zničení sklizně a zpomalování pracovního tempa. To vše je inspirováno londýnskou propagandou a protektorátní vláda to trpí a podporuje.“

²⁵⁸ *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943. Díl 2*, s. 569.

²⁵⁹ GEBHART J. – KUKLÍK J., *Dramatické i všední dny*, s. 202. Výzvu přednesl v BBC Prokop Drtina 14. 9. 1941.

²⁶⁰ MOULIS Miloslav – TOMÁŠEK Dušan, *K. H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epoque, 2003. 443 s., ISBN 80-86328-21-X, s. 298. Češi se velmi rychle naučili nahradit tento výpadek výrobou jednoduchého odpínatelného zařízení, zvaného lidově „churchilka“.

v protektorátním rozhlase specifický produkt „komediální politické skeče“, zaměřený svým charakterem a úrovní na nejširší vrstvy.

Jejich cílem bylo zesměšnění osobností československého zahraničního odboje, často za pomoci pokleslých protizidovských výpadů. Skeče měly být humorné, vyznačovaly se však spíše neomaleností a nevalnou literární hodnotou. Přesto si v silvestrovském vysílání v roce 1941 pochvaloval tehdejší rozhlasový pracovník František Kožík,²⁶¹ dobré zkušenosti s první sérií skečů: „Četnými dopisy jste vyjádřili s nimi svůj pochvalný souhlas. Z dopisů vidíme, že chápete jejich účel: satirickou formou se vyrovnat se zlořády, které byly dříve u nás doma, a zesměšnit to, co se za hranicemi vypíná a přetvařuje.“²⁶²

Počátky vysílání skečů se časově shodují se změnami po nástupu Reinharda Heydricha. 22. října 1941 byla na mimořádném zasedání protektorátní vlády odsouzena činnost české emigrace „nejen jako velezrádná, nýbrž zároveň pro národ zhoubná“.²⁶³ V duchu této direktivy byli ve skečích karikováni Edvard Beneš, jeho žena Hana, Jan Masaryk (hlavně pro jeho údajné opilství) a další představitelé londýnské vlády. Oficiální propaganda tím demonstrovala definitivní roztržku mezi protektorátním (tehdy již loutkovým) kabinetem a londýnskou emigrací, poté co po nevyslyšené výzvě k demisi ztratil Hácha a členové vlády poslední zbytky jejich tolerance.²⁶⁴ Došlo však i na válečné nepřátele Německa. Karikována byla „velká trojka“ Stalin, Churchill a Roosewelt a občas i představitelé emigračních vlád dalších států (gen. Sikorski atd.).²⁶⁵ V jejich společnosti většinou nechyběla židovská postava, hovořící silným akcentem (phrosím, phane, tho nephudhe, atd.). Častým terčem těchto nepovedených satir byla i tzv. šuškania (Miškovský: *Cha, chá, to se to tlachá, V domě šuškalů*; Opluštil: *Šuškania potřebuje reklamu* atd.).

Skečům byla přikládána mimořádná důležitost, o čemž svědčí fakt, že na jejich organizaci se kromě Aloise Kříže podílel tajemník Pěkný a někteří další redaktoři, např.

²⁶¹ Heslo Kožík František, in: TOMES J. a kol., *Český biografický slovník*, II. díl. s. 154; KOŽÍK František, *Vzpomínky*, 1. vyd. Praha: Orbis, 1995. 388 s., ISBN 80-235-0055-4, s. 211n. **František Kožík** (16. 5. 1909 Uherský Brod – 5. 4. 1997 Praha) působil v letech 1941 – 1951 v pražském rozhlasu, 1956 – 1974 dramaturg čs. filmu. Po válce byl kvůli činnosti za okupace na 4 roky vyloučen ze Syndikátu českých spisovatelů a tím i publikační činnosti.

²⁶² Archív Českého rozhlasu, sign. 6426, scénář silvestrovského politického kabaretu *Šuškania potřebuje reklamu*.

²⁶³ TOMÁŠEK D. – KVAČEK R., *Obžalována je vláda*, s. 27.

²⁶⁴ GEBHART J. – KUKLÍK J., *Dramatické i všední dny*, s. 181.

²⁶⁵ JUST V., *Věc: Vlasta Burian*, s. 59. V. Just si všímá okolností, že Jan Masaryk musel kvůli pobytu ve Spojených státech dočasně přerušit své vystupování v rozhlasu (od října 1941 do července 1942). Protektorátní propaganda této pauzy využila k rozvířování fám a spekulací o údajné „nemilosti, v jaké se pro svůj nezřízený život ocitl Jan Masaryk u Beneše“.

Ladislav Fialka.²⁶⁶ Nejpilnějším autorem rozhlasových skečů byl Josef Opluštíl (*31. března 1908 Praha).²⁶⁷ Na počátku okupace byl Opluštíl redaktorem nacionalistického časopisu *Nástup červenobílých*, s nímž sváděla tuhý konkurenční boj *Vlajka*.²⁶⁸ Na doporučení intendanta Kareše v roce 1941 přijat do rozhlasu a přidělen jako referent k Aloisi Křížovi. Direktivy ke skečům měl dostávat nejprve od Dr. Marase a později od Kříže.²⁶⁹ Opluštíl si po válce stěžoval, že mu skeče byly často vraceny k přepracování. On sám prý nebyl zběhlý v politice, takže mu všechny podklady obstarával Kříž. Někdy obdržel kompletní materiál, který jen zpracoval do divadelních dialogů. V době vzniku skečů se však za politicky naivního rozhodně nepovažoval. V roce 1941 vložil Opluštíl do scénáře k silvestrovskému politickému kabaretu pasáž, která ho měla (velmi neskromně) představit posluchačům: „autor našich politických sketchů, redaktor Opluštíl, patří svými 34 lety do generace, která za bývalé republiky žila ve stínu mocných. Prošel tvrdou školou nezaměstnanosti (...) proto mohl nastřádat dost trpkých zkušeností, které, spojeny s politickým bystrozrakem a znamenitou schopností ironického zaměření, jsou základním předpokladem, jež potřebuje autor politického sketsche.“ Soudná režie tuto pasáž vyškrtla.²⁷⁰ Po válce byl Opluštíl vyloučen z Národního svazu novinářů. Mimořádný lidový soud „ocenil“ jeho rozhlasové aktivity 16 lety vězení.²⁷¹

Mezi další autory patřili Jindřich Miškovský, který sám jako herec ve skečích vystupoval²⁷², Max Karg, spolupracovník SD a redaktor tiskové agentury Deutsche Nachrichtendienst,²⁷³ či příležitostný básník a přispěvatel *Vlajky* Josef Reiter, skrývající se za značku Erjé.²⁷⁴ Režii zajišťovali Jarka Budil, Jiří Vasmuť a později i Josef Bezdíček.

Kulisu ke skečům tvořil hudební doprovod, jehož autorem byl skladatel Oldřich Šmatera. Např. nástup herce karikujícího Edvarda Beneše doprovázela „znělka“: „ou, ou, ou,

²⁶⁶ AMV, f. 325, sign. 135 – 5; SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46. **Ladislav Fialka** byl před válkou redaktorem Vilímkova nakladatelství. Během květnového povstání byl postřelen a zemřel 11. 5. 1945. Přestože byl mrtev, byl při vyšetřování Čeňka Šléglů zván k výslechům.

²⁶⁷ Archív Českého rozhlasu (A ČRO). Autor skečů *Hvězdy nad Baltimore* (sign. H 6397, vysílán 6. 12. 1941), *Jeli tudy komedianti, Šuškaanda potřebuje reklamu* (sign. H 6426), *Rudá nemoc* (sign. H 6416), *Obchod je obchod* (sign. H 6483), *Atentáty na dobírku* (sign. H 6507), *Balada z hadrů* (sign. H 6837, 30. 8. 1942), *Veselé obrázky* (29. 11. 1942), *Kdysi a nyní* a mnoha dalších.

²⁶⁸ Ve *Vlajce* vycházely pravidelně polemiky a útočné články na *Nástup červenobílých*, Opluštíl i vydavatele Zdeňka Zástěru, např. *Vlajka* 4. 2. 1940, 22. 2. 1940 atd.

²⁶⁹ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106.

²⁷⁰ A ČRO, sign. 6426.

²⁷¹ AMV, f. S, sign. 292-1. STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 22. Josef Opluštíl se v 50. letech stal agentem StB.

²⁷² A ČRO. Skeče *Volno prosím* (sign. H 6540, H 6646, vysílán 20. 2. a 22. 4. 1942), *Cha, chá, to se to tlachá. Aprílový politický sketch*. (sign. H 6595, 1. 4. 1942), *V domě šuškalů, Ale proč ?*

²⁷³ A ČRO. Skeče *Emigranti mezi sebou* (sign. H 6793 15. 7. 1942) a ve spolupráci s Josefem Opluštílem *O čem se dnes mluví v Londýně* (sign. H 7061, 12. 3. 1943). Karg, který dodával své výtvary v němčině, byl rovněž autorem „hry z české vesnice“ *Zrádce* (10. 10. 1942), která měla ospravedlnit Čechy, kteří splnili svojí „občanskou povinnost“ a nahlásili seskok parašutistů.

²⁷⁴ A ČRO. Skeč *Kam s ním* (sign. H 4668), *Sověty čeká jaro* (sign. H 6542, 1. 3. 1942).

trpaslíci jdou“. V Opluštiových skečích zajišťovala hudební doprovod skupina s „ironickým“ názvem *Israelit boys z Edaklubu*. Velkou část jejího repertoáru tvořily parafráze na písně „bílých židů“ Voskovce a Wericha.

Snahou organizátorů skečů bylo získat k vystupování populární umělce. Podle Kříže bylo jejich angažování úmyslné, „aby byli diskreditováni“. Na podzim roku 1941 proto obdržela řada herců pozvánky k hlasovým zkouškám pro „politické rozhlasové hry“. V prosinci 1941 se rozhlasovým pracovníkům podařilo získat ke spolupráci hvězdu první velikosti – Vlastu Buriana.

O spolupráci s Vlastou Burianem projevovali okupanti i protektorátní úřady mimořádný zájem. Svědčí o tom návštěva státního prezidenta Háchy v Divadle Vlasty Buriana v září 1940²⁷⁵ či udělení národní ceny za divadelní a filmovou tvorbu v roce 1942. Vlasta Burian se však pokoušel udržet si od veřejné činnosti odstup. Odmítl nabízenou funkci předsedy Svazu divadelních ředitelů a na rozdíl od několika dalších soukromých scén se vyhnul i povinným představením pro zraněné vojáky wehrmacht či jednotky SS z pražských lazaretů.²⁷⁶ Odmítl rovněž zájezd divadla do Říše.²⁷⁷ V jeho divadle našli útočiště mj. komunist Karel Konrád i několik absolventů konzervatoře (Radovan Lukavský, Jaromír Pleskot), kteří se tak vyhnuli pracovnímu nasazení.²⁷⁸ Časopis *Přestávka Divadla Vlasty Buriana* pravidelně otiskoval verše Konstantina Biebla, Jana Aldy či Kamila Bednáře.

Účinkování v rozhlase se mu však vyhnout nepodařilo. Opluštiovův skeč s Vlastou Burianem *Hvězdy nad Baltimore* byl natočen v sobotu 6. prosince 1941 a ještě téhož večera vysílán v hlavním večerním programu. Burian se obhajoval tím, že scénář před natáčením neviděl, a po jeho zhlédnutí text odmítl.²⁷⁹ Po nátlaku německých úředníků rozhlasu ve skeči vystoupil v roli opilého Jana Masaryka.²⁸⁰

Vlasta Burian však nebyl sám. Před mikrofon v rolích Khónů, Ábelů, Icíků, opilých Benešů, Masaryků a dalších vstupovali Ferenc Futurista, František Mrázek, Karel

²⁷⁵ LA PNP, fond Vlasta Burian, karton 21. Hácha navštívil 6. září 1940 představení *Provdám svou ženu*. Šlo o natolik výjimečnou záležitost, že si o tom suflér učinil záznam do knihy nápovědy.

²⁷⁶ SRBA B., *O nové divadlo*, s. 184. Po atentátu na Heydricha nabídly představení pro wehrmacht Velká opereta a Divadlo Jára Kohouta. V květnu 1943 pořádko divadlo Metropol v Kotvě zvláštní představení zdarma pro příslušníky SS s názvem *Buntes allerei*.

²⁷⁷ JUST V., *Věc Vlasta Burian*, s. 60. Šlo o zájezd k „českému dělnictvu“ totálně nasazenému v Lipsku, připravovaném na sklonku roku 1941. Divadlo mělo hrát hru *Ulice zpívá*. V. Burian zájezd za celý soubor odmítl.

²⁷⁸ SRBA B., *O nové divadlo* s. 20. Vlasta Burian (a s ním např. i Jára Kohout) pronajímal konzervatoři i své divadlo, většinou v odpoledních hodinách.

²⁷⁹ A ČRO, sign. H 6397. V Opluštiově scénáři však nalézáme poznámku u poslední repliky „Honzy Masaryka“ – „zde V. Burian dle vlastního přání přednese parodii různých řečí“.

²⁸⁰ V. JUST, *Věc: Vlasta Burian*, s. 48n. Skeč získal název podle titulní písně, která byla parafrází na píseň *Hvězdy nad Jadranem*. Primitivní antisemita Opluštil změnil text na: „Nejkrásnější hvězdy svítí žlutě na kaftanech...“

Postranecký, sestry Tolarovy a další.²⁸¹ Jedním z nejčastějších protagonistů skečů se však stal Čeněk Šlégl.

3.4.4. Šléglůva účast na skečích

Podle Šléglů byl hlavní iniciátorem jeho účasti na skečích opět Walter Lang.²⁸² V únoru 1941 dosáhla Blanka Šléglůvá plnoletosti a o půl roku později (21. srpna) uzavřela po pětileté známosti sňatek s Arnoštem Weissem, v té době registrovaným pod č. 44.941 u židovské rady starších. Bylo zcela zřejmé, co nastane. Protektorátní úřady už v říjnu 1940 oznámily, že je pro ně židem každý, kdo žije v manželství s osobou židovského původu.²⁸³ Sňatek s Arnoštem Weissem znamenal konec umělecké kariéry Blanky Šléglůvé (v sezóně 1940/1941 účinkovala v divadle Uranie, jehož ředitelkou byla Anna Steimarová).

Krátce po svatbě obdržel Čeněk Šlégl předvolání na SD 100 do Italské ulice č. p. 37. Zde byl vyslýchán, proč dal ke svatbě svolení.²⁸⁴ Zároveň mu bylo důrazně doporučeno, aby tuto provokaci napravil nějakou loajální činností, například účastí na skečích připravovaných aktivisty.²⁸⁵ Blanka Weissová vzpomíná, že souběžně byla předvolána k pohovoru do Petschkova paláce. Pro Šléglů to znamenalo mimořádně silný impuls k převzetí práce v rozhlasu. Walter Lang mu obratem zprostředkoval kontakt s redaktorem Ladislavem Fialkou.

Šlégl účinkoval v období od 23. ledna 1942 do 5. března 1943 v celkem devíti skečích (většina z nich se však několikrát reprízovala).²⁸⁶ Krátká ukázka ze skeče Josefa Opluštila

²⁸¹ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, rozpisy rolí v rozhlasových scénářích; NA, f. 371 MŠNO 1918 – 1949, karton 3319. Informativní zpráva o vývoji sociálních poměrů v českém divadelnictví z 1. 7. 1942. Finanční odměna za toto vystupování byla spíše symbolická (pohybovala se mezi 300 – 400 K za představení), kompromitace ovšem mimořádná. Průměrný výdělek předních herců soukromých divadelních scén se pohyboval mezi 3.000 – 4.000 K měsíčně. Za honorář ze skeče bylo možné koupit na černém trhu 1 kg vepřového masa nebo cukru.

²⁸² NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106. Alois Kříž po válce kontakty s tímto příslušníkem SD připustil, i když popřel, že by měl vliv na chod rozhlasu. Seznámil se s ním na tiskové konferenci. Setkávali se i mimopracovně, protože Křížovi se zdálo, že Lang je „štram chlap“. Lang vyzvídal různé informace, např. o vztahu mezi Vlajkou a Národním souručenství. Později Kříž styky s Langem přerušil, protože došel k názoru, že „u SD se více zajímají prodejem koberců a obohacováním se než politikou“.

²⁸³ ČERVINKA V., *Česká kultura a okupace*, s. 52.

²⁸⁴ Šlo zřejmě o jeden z posledních smíšených sňatků v protektorátu. O několik měsíců později schválila protektorátní vláda nařízení č. 85/1942 Sb. jímž se sňatky mezi židy a protektorátními příslušníky zcela zapovídaly. Podle tohoto zlověstného nařízení, které „doplňovalo říšské zákony o zákazech manželství pro přimíšení cizorodé krve“, byly za židy považovány i všechny děti protektorátní příslušnosti, narozené ve smíšených manželstvích, uzavřených po 17. září 1935. Za porušení zákazu hrozil trest vězení od 1 roku do 15 let. Rodiče, jejichž dítě takový sňatek přes zákaz uzavřelo, měli právo potomka vydědit. Zakázány byly rovněž „mimomanželské pohlavní styky“ s židy, trestní sazba byla obdobná jako u sňatků.

²⁸⁵ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46.

²⁸⁶ Tamtéž, šlo o skeče Erjé: *Kam s ním*, Opluštíl: *Obchod je obchod, Atentáty na dobírku, O čem se dnes mluví a Rudá nemoc*, Fialka: *Letem celým světem, V domě šuškalů*, Miškovský: *Ale proč*, Karg: *Emigranti mezi sebou*.

Rudá nemoc ukazuje, v jak schizofrenním postavení se ocitl. Aby ochránil svého židovského zete, vysílal v roli Jana Masaryku do éteru tato slova:

Honza Masaryk: Té Praze, té bývalé naší, republikánské, se křivdí. Srovnejme ji např. s Wall Streetem. Je tu také plno židů a demokratů, také se tady krade, je to tu hezký, ale ta naše republikánská Praha to není.

Aurbach²⁸⁷: Maj pravdu. Vezměte thakové naše Příkopy. Z toho dýchalo naše obřezané dvacetiletí, naše kultura. Vždyť se přes tho batolil Khon, Thausig, Sára, Peček, Langer, Hugo Haas, Wolf a Schleim.

Honza: Co jsem se jen v Mánesu, jsa příjemně nalitý natančil s červenou lucerničkou na zádech. Co jsem tam nadělal vtípů na svého thata Lebena. Slyším-li jméno Mánes, vždy se mě maně vybaví vzpomínka na zvířátka. Víte pane, že se zvířátkům ve srovnání s našinci křivdí? Řekněme takový prase. Sedělo to po všech kavárnách, nejhustěji v Nacionálce a u Ašermana, cpalo se to dorty a šouletem, páchlo to, drbalo se to v zubech vidličkou. Ale vraťme se ke skutečnému praseti. Takové prase dalo štětiny, z toho se udělal štětec, ten dostal do ruky náš člověk z Mánesa, namaloval obraz, ten hned přišel na výstavu. Kritika to samozřejmě do nebe vychválila, pak se před to postavil nějaký ještě demokraticí neusměrněný tvor a řekl: Které prase to malovalo. Řekněte mi, jak k tomu prase přišlo, aby mu nadávali?

Aurbach: Potěšující na tom je, že to malovalo phrase naše obřezané a sthátní cenou poctěné.

Honza: Nebo vezměte například štěnici. Takové malinké roztomilé zvířátko, tu polochtá, tu štípne, tu za obrázkem na vás jukne, tu se žlutou hvězdou na korze zaplouží.

V téže době byli oba rodiče Arnošta Weisse transportováni do Terezína. Odtud po čase putovali do Polska, kde zahynuli.²⁸⁸ Není proto divu, že Šlégl hledal všechny cesty, jak se z účinkování v rozhlase vyvázat. Rodinu bohužel postihla v roce 1942 další nepříjemnost, když se ukázalo, že Blanka Weisssová se při jednom z častých stěhování omylem zapomněla policejně přihlásit. Zdánlivě bezvýznamné opomenutí, které však v polovině roku 1942 mohlo přivodit fatální následky.

²⁸⁷ BEDNAŘÍK P., *Arizace*, s. 65. Josef Aurbach byl před válkou filmovým producentem a majitelem firmy Elektrafilm. V roce 1939 emigroval do Ameriky. Ve skeči *Rudá nemoc* ho hrál Karel Kastner.

²⁸⁸ Zpráva Židovské náboženské obce z 13. 5. 1948, kterým se potvrzuje, že Rudolf a Helena Weissovi byli z rasových důvodů deportováni do Terezína.

Druhý den po atentátu na Heydricha vyšel výnos říšského protektora o povinnosti přihlásit se k pobytu. Tomu, kdo se od 30. května 1942 v protektorátu pohyboval bez policejního přihlášení, hrozilo zastřelení, stejně jako těm, kdo takové osoby přechovávali. Po zrušení výjimečného stavu 3. července bylo toto ustanovení včleněno do nařízení „na obranu proti podporování říši nepřátelských činů“. Za nesplnění přihlašovací povinnosti, padělání průkazů apod., hrozil i nadále trest smrti.²⁸⁹

Weissovi tehdy bydleli v Grégrově ulici na Vinohradech. Díky známostem se jim podařilo do dokumentů získat razítko z přihlašovacího úřadu v Holešovicích. Náhodná policejní kontrola však neoprávněné přihlášení odhalila. Weissovi měli sdělit, kdo jim ho vydal. Rodina prožila bezesnou noc. Čeňku Šléglovi se nakonec podařilo i tuto záležitost urovnat díky pomoci českých policistů Sázavského a Borkovce. Weissovi vyvázli jen s pokutou.²⁹⁰ Židovská obec v Praze jim následně 4. listopadu 1942 vystavila pro přihlašovací úřad potvrzení, že se odstěhovali z Grégrovy do Moravské ulice v Praze XII.²⁹¹

Vhodná situace k odchodu z rozhlasu tak nastala až na přelomu let 1942 a 1943. Večer před vysíláním jednoho z dalších skečů předstíral Šlégl v přítomnosti Jaroslava Marvana pád a zlomeninu kotníku při vystupování z tramvaje. Posléze si doma sám vyrobil sádrový obvaz.²⁹² Druhý den rozhlásil, že kvůli zranění nemůže hrát. V rozhlase vyvolala jeho nepřítomnost okamžitě podezření. Podle Karla Postraneckého označil Anton Zankl z ÚŘP²⁹³ Šléglova zlomeninu za výmluvu.²⁹⁴

V Burianově divadle byly absence herců čímsi zcela výjimečným. Vlasta Burian nechal Šlégla dovézt večer do divadla a přemlouval ho, aby přes zranění hrál. Šlégl odmítl poté, co se od Postraneckého dozvěděl o rozruchu v rozhlase. Uvolil se alespoň sedět za scénou a napovídat Rudolfu Hrušínskému, který se roli sedláka Kaliny v *Prodaném dědečkovi* uvolil převzít. Šlégl zůstal doma pět týdnů. Pro jistotu si nechal vystavit i lékařské potvrzení.²⁹⁵ Jeho kolegům bylo nápadné, že nepožádal o úrazovou pojistku a všimli si i neodborně zhotoveného sádrového obvazu. Fingovaným zraněním se však Šléglovi podařilo

²⁸⁹ MOULIS M. – TOMÁŠEK D., K. H. Frank, s. 261 a 282.

²⁹⁰ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46; dopis Blanky Weissové z 20. srpna 2004. Causa nepřihlášeného pobytu nás vede i k úvaze o relativní hodnotě písemného archivního pramene. Jaké drama se může skrývat za nepatrným ústřížkem složenky o zaplacení pokuty...

²⁹¹ Bescheinigung der Judischen Kultusgemeinde in Prag, 3858-10.42-S.

²⁹² SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, prohlášení Jaroslava Marvana z 22. 6. 1946.

²⁹³ BEDNÁŘÍK P., *Arizace*, s. 84n. **Ing. Anton Zankl** (2. 8. 1903 – nezjištěno), sudetský Němec, pocházel ze Šenova u Kraslic. Po vystudování vysoké zemědělské školy působil jako funkcionář zemědělských spolků a družstev, činný v Bund des Landwirte. Od července 1939 v ÚŘP, kde řídil všeobecnou propagandu a od dubna 1940 i filmový referát. Prahu opustil v květnu 1945 a žil v Německé spolkové republice (NSR). Československo marně žádalo o jeho vydání.

²⁹⁴ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46.

²⁹⁵ tamtéž, svědectví MUDr. Antonína Kosteckého z 9. 3. 1947.

alespoň na čas i z účinkování ve skečích omluvit. V roce 1943 v nich tak vystupoval už pouze jednou. Poté jeho potupné účinkování ve skečích skončilo. V téže době zmizel ze scény hlavní Šléglov dohlížitel z SD, Walter Lang. Stálou překážkou jeho kariéry u SD byl kladný vztah k alkoholu. Zavinil nejen jeho přeložení na podřízenou pražskou služebnu SD, ale i jeho nedobrovolný odchod z Prahy na jaře roku 1943.²⁹⁶

3.4.5. Rozhlasové skeče v letech 1943 - 1945

Ukončení Šléglova angažmá ve skečích (poslední vystoupení absolvoval 5. března 1943) může kromě Langova odchodu z Prahy souviset i se zásadními změnami, které ve vysílání skečů nastaly v březnu roku 1943.

Podobně jako vývoj struktury a programového zaměření celého rozhlasu lze i organizaci skečů rozdělit na dvě etapy - byť s poněkud jiným časovým rozsahem (první období od října 1941 do března 1943, druhé od března 1943 do konce války). Od 10. března 1943 byly skeče nově vysílány v relaci „Kdysi a nyní“, od 1. března 1944 se staly součástí cyklu „Politische Bilder“. Za přípravu skečů (tj. zadání, obstarání herců a režie, zkoušení a natáčení) odpovídal i nadále Alois Kříž,²⁹⁷ jejich charakter se však zásadně změnil. Zatímco v letech 1941 – 1942 šlo o rádooby humorné scénky ve formě divadelního dialogu, relace „Kdysi a nyní“ se vyznačovala vážnější formou. I nadále v ní však vystupovaly „tradiční“ postavy, zejména Židé.²⁹⁸

Součástí změn v roce 1943 byla i obměna autorského okruhu. Zůstal nepostradatelný Opluštil, jehož doplnil Němec Wilhelm Neumann,²⁹⁹ jakýsi Jurij Pavlovič Griněnko, konfident gestapa Miroslav Hnát (viz kap. 3.7.), Anton Vlach i sám Alois Kříž. Hlavním tématem se stala protisovětská propaganda. Skeče však reagovaly i na válečné angažmá Spojených států, spojeneckou invazi či Slovenské národní povstání.³⁰⁰ A co bylo pro Šlégla

²⁹⁶ AMV, f. 325, sign. 135 – 5. 14. 3. 1943 byl Lang zatčen spolu s Dr. Erichem Richterem na Václavském náměstí, kde pod vlivem alkoholu obtěžovali o půlnoci kolemjdoucí ženy. Lang byl vzat do vazby a po propuštění přeložen do Štětína. V roce 1944 byl přidělen zpět do protektorátu na služebnu SD v Hradci Králové, kde byl velitelem referátu III.C kulturní a III.LB denní zprávy. Po skončení války zatčen, umístěn do internačního tábora v Písku a posléze předán sovětským bezpečnostním orgánům. V 60. letech žil v NSR.

²⁹⁷ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47. Od března 1943 byly skeče pravidelně vysílány ve středu od 20 do 21 hodin. Skeč trval 5 – 15 minut. Zbývající doba byla vyplněna populární hudbou.

²⁹⁸ A ČRO, sign. H 7120, OPLUŠTIL J. *Kdysi a nyní*.

²⁹⁹ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106. **Wilhelm Neumann** byl vrchním radou ve školním nakladatelství. Uměl velmi dobře česky. Neumann se podle Kříže stal jakýmsi „lektorem“ skečů a autorem v případech, kdy šlo o zpracování „choulostivého či důvěrného tématu“, jako např. povstání na Slovensku. V budově nakladatelství měl kancelář i Opluštil.

³⁰⁰ Např. Opluštilova hra *Benešova cesta do Moskvy* (8. 12. 1943), na nějž v lednu 1944 navázal Křížův skeč *Beneš a bolševismus* (19. 1.) a v následujícím měsíci Opluštilova hra *Rolníci v SSSR* (16. 2. 1944) a v květnu Griněnkovy *Sovětské anekdoty*. V červnu 1944 uvedl rozhlas Neumannův skeč *Dobrý kšeft s invazí*, v červenci

nejdůležitější změnou - kádr hereckých spolupracovníků se oproti předchozímu období omezil pouze na rozhlasové herce z povolání (Karel Kastner, V. Piskáček, A. Zib, K. Bláhovec a další).

3.4.6. Závěrečná poznámka k rozhlasovým skečům

Problematika rozhlasových skečů z let 1941 – 1943 by vydala na samostatnou diplomovou práci. Předmětem detailnějšího studia by se měly stát okolnosti jejich vzniku i osobnosti tvůrců. V rámci této práce šlo jen o malé odbočení od hlavního tématu. Nebylo však náhodné. V dalším životě Čeňka Šléglů se staly skeče významnou úlohu, když se staly jedním z hlavních bodů obžaloby před retribučním soudem. Stejně tomu bylo i v případě Vlasty Buriana.

Scénáře skečů jsou dnes uloženy v Archívu Českého rozhlasu a v trestních spisech mimořádných lidových soudů, kam byly po roce 1945 rozhlasem zapůjčeny s nevyslyšenou žádostí o navrácení. Na přehledu pořadů odvysílaných v rámci cyklu „Politische bilder“ je tužkou dopsáno: „smazáno“. Nevíme bohužel kdy a kým. Do dnešních dnů se dochoval jediný zvukový záznam – Opluštilův skeč *Kdysi a dnes* vysílaný 16. června 1943.³⁰¹ Nemůžeme proto posoudit úroveň nasazení jednotlivých protagonistů. Jsme odkázáni jen na vzpomínky tehdejších posluchačů, které některé herecké výkony označili přímo za sabotážní.³⁰² I tato záležitost vyžaduje hlubší výzkum.

Za zmínku stojí i fakt, že se téma rozhlasových skečů objevilo znovu na scéně v roce 2004, když brněnské divadlo *Husa na provázku* uvedlo v režii J. A. Pitínského hru Luboše Baláka *Hvězdy nad Baltimore – Smrt a smích krále komiků Vlasty Buriana*.³⁰³

3.5. Šlégl a protektorátní film

3.5.1. Šléglův postavení v protektorátním filmu

V prvních letech okupace dostal Šlégl příležitost naplno zužitkovat svůj umělecký talent. V roce 1939 pokračovala naplno jeho režijní práce již zmíněnými filmy *Venoušek a Stázička* s Věrou Ferbasovou v titulní mužské (!) roli (premiéra 24. března 1939), *Paní*

Křížův *USA – připravenost k oběti* (5. 7. 1944), pojednávající o tom, že „psi jsou americkým plutokratům milejší než zranění vojáci). Během podzimu bylo hlavním tématem povstání na Slovensku. Na přelomu roku 1944/1945 došlo k návratu k tématu bolševismu - Kříž: *Bolševici jako slovanští bratři* (17. 1. 1945), Opluštil, Anton Vlach: *Bolševismus není tak zlý* (28. 2. 1945), Kříž: *Beneš – Don Quichote* (28. 3. 1945 – satira na Benešův pobyt v Moskvě).

³⁰¹ A ČRO, sign. AF 1485/4.

³⁰² JUST V., *Věc Vlasta Burian*, s. 61n.

³⁰³ Roli Vlasty Buriana ztvárnil Boleslav Polívka. Na scéně se objevily i postavy Dr. Söhnela, Dr. Von Hoppe a dokonce i Čeňka Šléglů (hrál ho Jaromír Nosek). Předlohou hry byly knihy Vladimíra Justa.

Morálka kráčí městem s Růžnou Šlemrovou (31. března 1939) a „problematickým“ *Ted' zas my* (21. dubna 1939). Brzy poté se účastnil ve spolupráci s Ladislavem Bromem a Vlastou Burianem adaptace úspěšné divadelní hry *Ulice zpívá* (22. září 1939). V této době se stal pravidelným Šléglovým spolupracovníkem (scénář, asistent režie) jeho dlouholetý přítel Antonín Drvota. Po vstupu do *Vlajky* režíroval Šlégl už jen jediný film, komedii *Vy neznáte Alberta* (premiéra 22. března 1940) s Járrou Kohoutem v hlavní roli.³⁰⁴

Roky 1939 až 1941 mu přinesly několik zajímavých příležitostí v úspěšných filmech: malou, ale vděčnou úlohu „elegána s kapesníčkem“ ve filmu *Kristián* Martina Friče (premiéra 8. září 1939) či větší roli ředitele pozemkového úřadu Kryštofa v komedii *Katakomy* téhož režiséra (premiéra 23. 2. 1940). Dlouholetou zkušenost v rolích degenerovaných šlechticů zúročil v roce 1940, kdy se jako „senilní hrabě Bohdan Kocharowski“ stal neočekávanou hvězdou jinak průměrného Fričova filmu s Vlastou Burianem a Oldřichem Novým *Baron Prášil* (premiéra 13. září 1940).³⁰⁵ Na počátku roku 1941 dostal dvě velké role v dalších „burianovských“ komediích: statkáře Pěnkavy ve filmu *Přednosta stanice* (režie Ladislav Brom, premiéra 12. dubna 1941) a od režiséra Miroslava Cikána „klasickou“ figuru salónního podvodníka barona Hypolita Studeného (*Provdám svou ženu*, premiéra 8. srpna 1941). Následovala již sedmnáctá spolupráce s Martinem Fričem, který ho obsadil do menší role ředitele hotelu v komedii *Hotel Modrá hvězda* (premiéra 29. srpna 1941).

10. října 1941 byl v pražském kině Lucerna poprvé uveden film režiséra Františka Čápa *Noční motýl*. V dramatu z posádkového města na konci 19. století excelovala herecká dvojice, která se objevovala i ve Šléglových filmech: Hana Vítová a Gustav Nezval. Film byl mimořádně úspěšný – získal hlavní cenu na II. (a posledních) filmových žních ve Zlíně a čestnou plaketu na IX. Bienále v Benátkách.³⁰⁶ Pro Šléglu ovšem menší úloha „šéfa baru“ znamenala nedobrovolné rozloučení s českým filmem.

Náhlý konec úspěšné filmové kariéry samozřejmě vyvolává řadu otázek. Nabízí se úvaha o vnitřní rezistenci českého filmařského prostředí vůči lidem, kteří otevřeně spolupracovali s okupanty.³⁰⁷ Vstup do *Vlajky* Šléglovu pověst jistě pošramotil – Svatopluk Beneš, obsazený Šléglem do filmu *Vy neznáte Alberta*, označil později svoje účinkování za

³⁰⁴ *Vlajka* 9. 8. 1939 přitom avizovala, že Šlégl připravuje pro společnost SUN další dva filmy: *Ve viru lásky* podle Cárarova námětu a *Zvířátko pro štěstí*.

³⁰⁵ SUCHÝ O., *Zavřete oči*, s. 76. V roce 1964 byl film v distribuci přejmenován na *Když Burian prášil*, aby se nepletl s právě dokončeným *Baronem Prášilem* Karla Zemana.

³⁰⁶ VAJČNEROVÁ P., *Gustav Nezval*, s. 68.

³⁰⁷ KAŠPAR L., *Český hraný film*, s. 90. Již koncem roku 1939 se v Máněsu sešlo asi 50 spisovatelů, herců a filmových pracovníků, kteří se shodli na třech principech, na nich bude stát další filmová tvorba. Jedním z nich bylo nepřipustit jakýkoliv ústupek směrem ke kolaboraci s okupanty, tzn. volit jen přiměřeně současnou tematiku.

„tak trochu kompromitující“.³⁰⁸ Ani pravidelné vystupování v rozhlasových skečích jistě neušlo pozornosti profesních kolegů.

V této souvislosti stojí za připomenutí, že český film odolal i pokusům aktivistů o natočení filmu s pronacistickou či protizidovskou tematikou. Walter Lang neuspěl se snahou o zfilmování Šléglova námětu *Návrat* a do výroby se nedostala ani *Čtverylka lásky*, v níž chtěli Václav Binovec s Felixem A. Cámarou a Rysem- Rozsévačem pranýřovat zednářství.³⁰⁹ Projevem této rezistence, byť v samém závěru války, byl i způsob natáčení filmu *Třináctý revír* s Lídou Baarovou.³¹⁰ Protektorátní „poklesky“ českého filmu (nepočítáme-li Prag-film, jemuž je věnována samostatná kapitola), tak lze spočítat na prstech jedné ruky.³¹¹

Nefilmoval ani Václav Binovec, kterého *Protizidovská čítanka* Rudolfa Nováka označila (spolu s Vladimírem Slavínským a Svatoplukem Innemanem) za průkopníka českého filmu.³¹² 3. dubna 1942 si proto stěžoval Emanuelu Moravcovi obšírným dopisem, v němž obvinil řadu profesních kolegů z homosexuality, příklonu ke komunismu či sympatií k židům. Binovec věnoval v dopise dlouhou pasáž i Čeňku Šléglovi, který je „pro svou aktivistickou činnost a smýšlení též již dlouhou dobou záměrně bojkotován a není připuštěn k práci ve filmu.“³¹³

Dalším z možných vysvětlení může být fakt, že se pro Šléglovův herecký typ prostě nenašly vhodné příležitosti. Ve filmu sice existoval po celou dobu okupace „střední proud“, zaměřený na odlehčená témata, na rozdíl od divadel však postupem času ztrácel na síle. Zatímco v roce 1939 tvořily komedie dvě třetiny poměrně bohaté produkce, v roce 1943 byla

³⁰⁸ BENEŠ S., VALTROVÁ M., *Býti hercem*, s. 83.

³⁰⁹ BRABEC J., *Antisemitská literatura*, s. 295.

³¹⁰ Natáčení scén, v nichž měla vystupovat Lída Baarová, bylo záměrně oddalováno. Po osvobození převzala její roli Dana Medřická.

³¹¹ BEDNAŘÍK P., *Arizace*, s. 99n. Jde např. o některé scény s protizidovskou tendencí z filmů *Jan Cimbura* režiséra Františka Čápa (1941) či *Velká přehrada* J. A. Holmana (1942).

³¹² *Protizidovská čítanka. Příručka k židovské otázce*. Redigoval šéfredaktor Rudolf Novák za spolupráce redakčního kruhu Árijského boje. Praha, únor 1944, s. 121n. V publikaci, k níž napsal úvod Emanuel Moravec, nalezneme soubor antisemitských a denunciantských článků, o jejichž úrovni vypovídají již samotné názvy: *Vzpomínky starého židobijce* (autor Emil Šourek), *Židovský vliv v českém výtvarném umění* (Karel Rélink), *Za trvalý mír a požehnání árijské rodiny* (Hugo Tuskány). Popis předválečných poměrů v českém filmu z pohledu aktivistů stojí za citaci. V článku *Židé v českém filmu* byli do protipólu proti Binovcovi a spol. postaveni židovští producenti: „zatímco árijští nadšenci obětovali někdy i celé své jmění, aby umožnili výrobu českých filmů, usadili se zjištní Židé ve filmových půjčovnách a to z 90 %“. Následuje jmenný výčet filmových společností a jejich majitelů. Mezi napadenými se ocitl i Karel Lamač, který „utonul úplně v židomilství“ a „oblíbil si operatéra žida Ottu Hellera“. Pokud držel Čeněk Šlégl v rukou „dílo“ svého známého Rudolfa Nováka, musel si všimnout i pasáže o filmech *Fidlovačka* a *C. a k. polní maršálek*: „Žid Kantůrek (majitel společnosti Moldavia film, pozn. autora) natočil *Fidlovačku*. Smál se pod vousy, jak napálil bláhový český lid a jak získal z vlasteneckého cítění tři milióny korun. Tento úspěch nedal spát Židu Auerbachovi (Elektrafilm), který vymyslel jiný tahák, a to filmem *C. a k. polní maršálek*. Libreto napsal židomilský a z židovské krve pocházející Longen – Pitterman“. Autor článku není v „čítance“ uveden. Některé náznaky vedou k domněnce o autorství Svatopluka Innemanna nebo některé jemu blízké osoby. Svědčí o tom např. pochvalná zmínka o Innemannově manželce Zdeně Kavkové („velký úspěch pohádky Červená Karkulka z roku 1921), či primitivní útok na producenta Emila Meissnera v souvislosti s filmy režirovanými právě Svatoplukem Innemanem.

³¹³ AMV, f. S, sign. 531-6.

natočena jen jediná veselohra. Docházelo také k postupnému omezování české filmové výroby.³¹⁴

V roce 1942 navíc přestal filmovat i Vlasta Burian. V jeho posledních dvou protektorátních filmech *Ryba na suchu* a *Zlaté dno* se již Šlégl neobjevil. Důvodem může být fakt, že nešlo o filmové adaptace repertoárních her Burianova divadla a režisér obou filmů Vladimír Slavínský se vyhnul tradičnímu angažování Burianova hereckého souboru.³¹⁵ Z filmu tak zmizeli i další herci Burianova divadla: Ladislav Hemmer (poslední role v roce 1942 v Binovcově filmu *Městečko na dlani*), Karel Postranecký (1942, film *Za tichých nocí*), či Antonín Streit (1942, *Zlaté dno*).

3.5.2. Prag-film

S možným návratem Čenka Šlégl k filmové práci v období protektorátu se okrajově setkáváme v souvislosti se společností Prag-film. V listopadu 1942 se společnost AB stala filiálkou německého koncernu UFA a dostala název Prag-film.³¹⁶ Ve společnosti pracovali především Češi (měla 2.000 zaměstnanců) a to jak na uměleckých, tak technických pozicích. V každém filmu hrálo několik německých herců.

Zřejmě v roce 1943 vznikl v Prag-filmu seznam finančních částek, které měli jednotliví umělci dostávat za každý realizovaný film. Odměny režisérů se měly pohybovat od 4.000 (Václav Krška, Přemysl Pražský a další) do 14.000 říšských marek (Miroslav Cikán, Otakar Vávra, Martin Frič atd.). U částky 5.000 marek za film figuruje vedle Václava Binovce, Ladislava Broma, Jana Svitáka, Jiřího Slavíčka a několika dalších režisérů rovněž Čeněk Šlégl.³¹⁷

Cílem německých kulturních přidělců bylo získat pro účinkování v německých filmech především Vlastu Buriana, který měl získat suverénně nejvyšší honorář 20.000 marek (vyšší měla pouze Lída Baarová – 25.000 RM). Burian se této nepříjemné povinnosti vyhnul úmyslným „propadnutím“ při zkouškách z němčiny v barrandovských ateliérech.³¹⁸ Pro Prag-film nakonec netočil ani Čeněk Šlégl, stejně jako většina ostatních režisérů uvedených na

³¹⁴ Zatímco v roce 1940 mělo premiéru 30 českých filmů, o dva roky později bylo uvedeno jen 11 novinek. V letech 1943 a 1944 se výroba omezila na 7, resp. 9 filmů.

³¹⁵ BŘEZINA V., *Lexikon českého filmu*, s. 356 a 487.

³¹⁶ KAŠPAR L., *Český hraný film*, s. 241.

³¹⁷ Tamtéž, s. 156n. Herci byli placeni za každý filmovací den v rozsahu od 30 do 600 marek za den. Obzvláště významní umělci dostávali navíc ještě paušální částku v řádech tisíců marek.

³¹⁸ JUST V., *Věc Vlasta Burian*, s. 61. Burian přitom před válkou účinkoval v pěti německých verzích jeho filmových komedií.

návrhu „výplatní listiny“. Pouze jeho přítel Antonín Drvota asistoval německému režisérovi Peteru Braunerovi u filmu *Die Jungfern vom Bischofsberg (Panny z Biskupské hory)*.

Účinkování v Prag-filmu bylo po válce posuzováno velmi rozdílným metrem. Pro osoby (předem) obviněné znamenalo toto angažmá další přitěžující okolnost (Lída Baarová, Adina Mandlová, Nataša Gollová, Zita Kabátová aj.). Režiséři Miroslav Cikán (alias Freidrich Zittau), Vladimír Slavínský (vystupující v Prag-filmu jako Otto Pittermann) či Martin Frič (Fritsch) však mohli po válce nerušeně pokračovat v činnosti a v 50. letech se aktivně podílet na dalším temném období české kinematografie.

Na seznamu „provinění“ Čeňka Šlégl se Prag-film neobjevil. Filmový svět se mu v roce 1941 uzavřel. Z několika možných vysvětlení se jeví jako nejpravděpodobnější ostrakizace ze strany českého filmového prostředí. Šlégl tak začal již čtyři roky před koncem války pociťovat důsledky svého aktivistického vystupování.

3.6. Šlégl v „Salónu odmítnutých“

3.6.1. Protektorátní společenské kluby

Protektorátní společenský život některých „privilegovaných“ profesních skupin měl své pevné styčné body, jimiž byly v případě umělců a novinářů společenské kluby. Zde bylo možno setkávat se s profesními kolegy, vlivnými lidmi či (navzdory válečnému hospodářství) získat jinde nedostatkové zboží. Filmaři měli svůj Filmclub, který musel z příkazu ÚŘP zřídit na místě původního Lucernbaru filmový producent Miloš Havel³¹⁹ Kromě běžného provozu zde byly pořádány i cílené propagační akce, jako např. „seznámení českých umělců s německými“, či „Benešův salónek.“ Do Filmclubu chodili rádi i příslušníci SD, gestapa a další nacisté včetně samotného K. H. Franka.³²⁰ Samotné návštěvy klubu proto znamenaly určitou kompromitaci a v poválečné době i předmět vyšetřování mnohých umělců (Adina Mandlová, Zita Kabátová, Nataša Gollová, František Kreuzmann, Otto Rubík atd.). Mezi pilné hosty (ovšem bez jakýchkoliv následků) však patřili i pozdější prorežimní komunističtí umělci, mj. Jan Drda, Václav Řezáč a Otakar Vávra.³²¹ Filmclub zanikl až v posledních dnech války. Pravidelná setkání se však odehrávala i v Havlově soukromé vile, kterou navštěvovaly hvězdy filmu českého, rakouského i německého (Hans Albert, Hans Moser, Karel Anton

³¹⁹ HAVEL Václav Maria, *Mé vzpomínky*, Praha: Lidové noviny, 1993. 462 s., ISBN 80-7106-026-7, s. 423.

³²⁰ AMV f. 325, sign. 158-2.

³²¹ ČERNÝ V., *Paměti*, s. 243.

aj.).³²² V žádném z dochovaných dokumentů a vzpomínek se neobjevuje zmínka o tom, že by Filmclub či Havlovu vilu navštěvoval také Čeněk Šlégl.³²³ Nacházíme ho však zcela překvapivě v prostředí novinářském.

Novinářům sloužil obdobným způsobem *Presseklub 1939*, sídlící od léta 1942 v budově, kterou okupanti zabavili Národnímu autoklubu Čech a Moravy.³²⁴ Mezi stálé hosty *Presseklubu* patřil výkvět české aktivistické žurnalistiky – Karel Werner, Vladimír Krychtalek, Jaroslav Křemen, Emanuel Vajtauer a další.³²⁵ V klubu se pořádaly konference a přednášky. Jeho součástí byla i restaurace. Na přelomu let 1943 a 1944 se *Presseklub* stal místem zrodu poslední velké iniciativy českých aktivistů – České ligy proti bolševismu. Častým návštěvníkem *Presseklubu* byl i Antonín Jaromil Kožíšek, šéfredaktor *Moravské Orlice* a *Moravských novin*. Když byl od 1. května 1943 přeložen do Prahy a jmenován šéfredaktorem *Poledního listu*, pokusil se tento ambiciózní novinář etablovat ve „vysoké“ pražské společnosti provozováním politického salónu, v němž se měly stýkat přední české i německé osobnosti politiky, žurnalistiky a kultury. Jedním z návštěvníků Kožíškova salónu se stal i Čeněk Šlégl.

3.6.2. Antonín Jaromil Kožíšek

Ještě než se dostaneme k popisu tohoto ojedinelého počínu a vztahu Čenka Šléglka k „salónu“, zastavme se krátce u osoby jeho iniciátora. Prominentní protektorátní novináři se nezdálo vyzačovali velmi pestrá minulostí. Někteří z nich začínali svojí kariéru na zcela opačném pólu politického spektra, v levicovém tisku.³²⁶ Také Kožíšek (*28. srpna 1905 v Brně) začínal v roce 1923 jako elév – soudničkář v brněnském komunistickém listu *Rovnost*. Zakrátko byl z redakce vyhozen po zjištění, že přijímá úplatky za slib nezveřejňovat

³²² KAŠPAR L., *Český hraný film*, s. 212n.; HAVEL V. M., *Mé vzpomínky*, Praha 1993, s. 62 a 425. Soukromých Havlových večírků se kromě známých filmových herců účastnili pravidelně i úředníci z ÚŘP, především Anton Zankl nebo Wilhelm Söhnel. Kromě nich navštěvovali Havlovu vilu i vedoucí divadelního referátu ÚŘP Oehmke či členové SD a gestapa Horst Böhme, Willy Abendschön nebo Werner Dress. Podle Söhnela se několika večírků zúčastnil i Martin Wolf. Častým hostem byl i Havlův přítel Josef Kliment a ministr obchodu Kratochvíl. Podle Nataši Gollové to Havel aranžoval tak, aby byli rafinovaně ostatní do německé společnosti vtahováni. Miloš Havel byl na podobný způsob života zvyklý a pořádal na Barrandově velké bankety už před válkou. Podle Havlova právníka Josefa Rychlíka chodilo do Havlovy vily plno Němců, kteří „považovali Havlův sklep za svůj“.

³²³ Filmclub však pravděpodobně navštěvoval, protože se zde pořádaly i oslavy po filmových premiérách.

³²⁴ KRÁLÍK Jan, *1904 – 2004. Sto let klubového života*. Praha 2004, s. 19. Budova autoklubu v Opletalově ulici č. p. 29 (za okupace Beethovenstrasse) vznikla v letech 1927 – 1929 podle projektu architekta Pavla Janáka. V době okupace byl autoklub nucen převést budovu na ÚŘP. Nařízením říšského protektora z 13. 11. 1942 byl Národní autoklub Čech a Moravy rozpuštěn a jeho majetek zkonfiskován.

³²⁵ PASÁK T., *Problematika protektorátního tisku*, s. 52 – 80. Nejplnějším návštěvníkem byl redaktor Vladimír Ryba s 395 evidovanými návštěvami. Následoval Karel Werner (220 návštěv) a František Peiger (210 návštěv).

³²⁶ Např. Karel Lažnovský byl ve 20. letech redaktorem *Rudého práva* a *Dělnických listů*, Emanuel Vajtauer šéfredaktorem *Rudého večerníku* atd.

nepříznivé informace o souzených osobách. Také na dalším působišti, v advokátní kanceláři Dr. Bedö, vydržel jen čtyři měsíce. Falšoval složenky a směnky a před trestem ho zachránil jen rychlý odjezd do Francie. Zde se pohyboval v prostředí bulvárního tisku, ale dluhy ho přinutily vrátit se na počátku 30. let do rodného města. V Československu se stal znovu předmětem policejního vyšetřování, tentokrát kvůli podezřelým okolnostem, za nichž zemřela jeho mladá žena, kterou si dovezl z Francie.³²⁷

Po návratu z Francie se Kožíšek potloukal, jak se dalo. Střídal různá zaměstnání, ale zároveň ho neopouštěla cestovatelská vášeň. Po vypuknutí občanské války odejel do Španělska, kde působil jako reportér na obou válčících stranách. Sympatizoval s Frankem, ale odsuzoval Hitlera. Ještě v září 1938 v knize reportáží ze Španělska *Zakrvácené arény* označil Mnichov za město, ze kterého „vzešlo největší zlo a vše špatné pro Evropu“. V druhé republice se ovšem rychle sblížil s brněnskými fašistickými skupinami. 15. března 1939, při obsazování Brna německými vojsky, již nabádal své spoluobčany z rozhlasu (obsazeného NSDAP) ke spolupráci s Němci a vstupu do českého fašistického hnutí.³²⁸

S brněnskými fašisty se brzy rozešel. O jeho dalších osudech existují dvě verze: Kožíškova, z doby poválečného vyšetřování, podle níž se snažil navázat spojení s československou emigrací v Londýně a uvažoval o odchodu do exilu (cestu do Paříže a Londýna v květnu 1939 dokládá jeho cestovní pas), a verze čs. státní policie a dalších svědků, podle níž Kožíšek již před válkou spolupracoval s německou zpravodajskou službou. Národní soud se po válce touto záležitostí příliš nezabýval. V kontextu s dalšími kroky A. J. Kožíška působily úvahy o jeho zapojení do zahraničního odboje absurdně.

Jisté je, že po návratu z těchto cest spojil svůj osud definitivně s okupačním režimem. 16. září 1939 vstoupil do Rysova hnutí *Vlajka*. Za velmi podivných okolností (po zatčení původních šéfredaktorů) se v témže měsíci dostal do vedení dvou brněnských listů *Moravské noviny* a *Moravská orlice*. Noviny poté nasadily ostře aktivistický a protižidovský kurs. Stačí uvést názvy některých článků vlastní Kožíškovy provenience: *Židovstvo - škodní cizopasníci* (*Moravská orlice* 17. 1. 1940), *Označte Židy viditelně, Židé do ghatt* apod. (série článků v *Moravských novinách* ze srpna a září 1941). Jeho denunciantské články předcházely zatčení několika osob.³²⁹ V Brně vedl nákladný život a udržoval čilé styky s předními nacisty.

³²⁷ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 111. Zpráva o pověsti z 23. ledna 1946.

³²⁸ PASÁK T., *Pod ochranou říše*, s. 110; též, *Český fašismus*, s. 283. Šlo o stanici *Volkdeutsche Sender* vysílající střídavě česky a německy.

³²⁹ AMV, f. S, sign. 405 – 3. Šlo např. o zatčení ředitele brněnského divadla Václava Jiříkovského.

Ani za okupace ho neopustila jeho záliba v cestování. Účastnil se prakticky všech propagačních výprav, které pořádal ÚŘP včetně „výpravy českých kulturních pracovníků do Říše“, během níž se seznámil s Čeňkem Šléglem.

Dvě z jeho cest se mu nakonec staly osudnými. V červnu 1940 byl při návštěvě Paříže obsazené nacisty přizván k ohledání písemností Československého národního výboru. Podle pozdějších svědectví potvrdily tyto dokumenty spojení ministerského předsedy Eliáše s odbojem. Kožíšek se nálezem neopomněl pochlubit po návratu do Brna: „Hrdinní obránci svého národa uprchli v divokém zmatku, aniž se pokusili o zničení archívu, který prozrazuje, s kým byli doma ve spojení a koho svedli v neprospěch celého národa“. (*Moravská Orlice* 14. 7. 1940).³³⁰ Podobná událost se odehrála v říjnu 1944 na Slovensku, kde Kožíšek posbíral a na ÚŘP odevzdal větší množství písemností ze štábu velitelů Slovenského národního povstání gen. Rudolfa Viesta a jeho zástupce Jana Goliana.³³¹ Opět informoval o nálezů veřejnost, (v publikaci *Bánská Bystrica*, Orbis 1945). Obě události významnou měrou přispěli k tomu, že byl v roce 1947 odsouzen v jednom z „novinářských“ procesů k trestu smrti.

3.6.3. Politický salón A. J. Kožíška

Antonín J. Kožíšek nepatřil mezi tzv. „sedmičku“ prominentních aktivistických novinářů,³³² díky vedení dvou významných moravských listů však do blízkosti této skupiny, která se kolem Vladimíra Krychtálka formovala v letech 1939 – 1941, pronikl. Jeho ambice ovšem mířily mnohem výše. Po Heydrichově reformě protektorátní správy se dostal mezi užší okruh kandidátů na šéfa „státního sekretariátu pro propagandu“, pozdějšího Ministerstva lidové osvěty. Přednost nakonec dostal Emanuel Moravec. Bývalý legionář a plukovník čs. generálního štábu byl pro okupanty přece jenom větším úlovkem, než brněnský defraudant a hochštapler.³³³

V květnu 1943 provedl ÚŘP ve spolupráci s Národním svazem novinářů rozsáhlé změny na místech šéfredaktorů protektorátních listů.³³⁴ Kožíšek byl z Brna přeložen do Prahy, do čela *Poledního listu*. Kožíškovi se z Brna příliš nechtělo. V rodném městě získal díky

³³⁰ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106.

³³¹ Tamtéž, karton 114.

³³² PASÁK T., *Problematika protektorátního tisku*, s. 72n. „Sedmičku“ tvořili Václav Crha, Karel Lažnovský, Jaroslav Křemen, Vladimír Krychtálek, Vladimír Ryba, Emanuel Vajtauer a Karel Werner.

³³³ GEBHART J. – KUKLÍK J., *Velké dějiny, XVa*, s. 542n. Rozhodující byla skutečnost, že zatímco o Kožíškovi se diskutovalo jen v nižších patrech okupačních úřadů, návrh na jmenování Moravce vzešel přímo od K. H. Franka.

³³⁴ AMV, f. S, sign. 405 – 3, Protokol MV se Ctiborem Melčem z 23. 10. 1946.

kontaktům s nacisty neotřesitelné postavení³³⁵, *Polední list* navíc nepatřil mezi prestižní listy a jejich náklad neustále klesal.³³⁶ Proti rozhodnutí ÚŘP nebylo odvolání. Jako „bolestné“ si Kožíšek nadiktoval řadu podmínek. Za pomoci úřadu NSDAP získal šestipokojový byt ve třetím poschodí domu č. p. 14 na rohu Vodičkovy a Palackého ulice (tehdy Gürtlergasse). Je celkem příznačné, že šlo o židovský konfiskát. Na jeho zvelebení kromě nakladatelství Tempo přispěl i Fond pro správu židovského majetku. V nákladně zařízeném bytě, jemuž vévodil portrét Adolfa Hitlera v uniformě SA, se Kožíšek rozhodl zřídit „politický salón francouzského vzoru“, jak to vídal během svého pobytu v Paříži. Od podzimu 1943 se stal každé úterý místem setkání společnosti, kterou můžeme označit (alespoň co se týče české strany) za výkvět aktivismu. Je proto na místě učinit další odbočku a podívat se podrobněji na složení společnosti, s níž se Čeněk Šlégl v letech 1943 – 1944 pravidelně stýkal.

3.6.4. Návštěvníci salónu

Okruh návštěvníků Kožíškova salónu totiž nebyl nahodilou skupinou, její příslušníky k sobě vázaly mnohé osobní a pracovní vazby. Jádro této společnosti tvořili novináři, v podstatě celá Krychtálkova skupina, v roce 1943 již pevně usazená ve významných šéfredaktorských postech. Kromě Krychtálka samotného docházeli na *úterky* Kožíškův předchůdce ve vedení *Poledního listu* a dlouholetý činovník českého fašistického hnutí Karel Werner,³³⁷ Jaroslav Křemen (*A-zet*)³³⁸, Šléglův známý Václav Crha (*České slovo*), Jan Scheinost (*Národní politika*)³³⁹, Jaroslav Pelíšek (*Tisk*) či Václav Ryba z *Národní práce*,

³³⁵ AMV, f. S, sign. 405-3, protokol MV, protokol s V. Fialou z 26. 10. 1946. Kožíškovo sebevědomí ilustruje příhoda z předávání národních cen 11. července 1942, kdy ve Smetanově síni obdržel ocenění za „průkopnickou činnost publicistickou“. Následovala večerní recepce, na níž se opil a vykřikoval, že „v Brně stačí jeden jeho telefonát k tomu, aby zmizel každý, kdo je mu nepohodlný“. Prezentoval to takovým způsobem, že ho znechucený Emanuel Moravec nechal vyvést z místnosti.

³³⁶ PASÁK Tomáš, *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1980. 2 sv., 441 s.

³³⁷ RÖDLING Jan, *Causa Karla Wernera před Národním soudem*. Brno 2007. Bakalářská diplomová práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. 60 s. Vedoucí práce Pavel Večeřa.; KONČELÍK J. – KÖPPLOVÁ B. – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 222; J. Karel Werner (20. 11. 1906 Vídeň – 22. 4. 1947 Praha, popraven) od 20. let činný v českém fašistickém hnutí, ve 30. letech v mládežnickém hnutí Národní ligy a Národního sjednocení. Od února 1930 působil v *Poledním listu*, do roku 1941 jeho šéfredaktorem. Na přelomu let 1943/44 se významně se angažoval se při zakládání Ligy proti bolševismu. Zatčen na počátku pražského povstání, vězněn v policejní vazbě na Pankráci, 2. 1. 1946 převeden do vazby Národního soudu. V dubnu 1947 odsouzen Národním soudem k trestu smrti.

³³⁸ PASÁK T., *Český fašismus*, s. 469. Jaroslav Křemen (12. 4. 1908 Tábor – 1978 tamtéž), od roku 1934 v brněnské redakci *A-Zetu*, od listopadu 1938 politický redaktor téhož listu v Praze. Po zatčení Jaroslava Šaldy se stal šéfredaktorem. Funkcionář České ligy proti bolševismu, v březnu 1945 obdržel bronzovou Svatováclavskou orlici. Zatčen 14. května 1945, v roce 1947 odsouzen k smrti. Trest mu byl změněn na doživotní vězení.

³³⁹ BRABEC J., *Antisemitská literatura*, s. 275n. Jan Scheinost (23. 2. 1896 Sušice - 22. 5. 1964 Tuchoměřice), ve 20. letech krátce v Národní demokracii a ČSL. V roce 1926 vstoupil do NOF a zastával

k němuž choval hostitel obzvláště přátelský vztah.³⁴⁰ Kožíškův salón se tak stal jakýmsi satelitem *Presseklubu 1939*.

Kromě šéfredaktorů hlavních listů bylo v salónu možno spatřit i mnohem obskurnější novinářskou společnost. Pro takového Rudolfa Nováka, šéfredaktora *Árijského boje*, jehož do salónu uvedl na počátku roku 1944 Václav Crha, znamenala účast na útercích určitý společenský vzestup, protože nepatřil mezi členy *Presseklubu* a představoval profesní spodinu i v rámci skupiny kolaborantských novinářů. Nechyběli ani Kožíškovy a Šléglovi „kamarádi“ z někdejšího ČNST - Vlajka, z novinářů např. Alois Bohdan, známý spíše pod pseudonymem Abdalah Mohamed Brikcius, šéfredaktor *Vlajky* v letech 1940 – 1942 a zakladatel české muslimské komunity,³⁴¹ či nám dobře známý rozhlasový redaktor Alois Kříž. Kožíšek tehdy netušil, že právě s ním a Rudolfem Novákem bude trávit poslední okamžiky života na pankráckém popravišti.

V době fungování Kožíškova salónu již patřila Vlajka minulosti, ta tam byla doba politických outsiderů, proti nimž musela zasahovat protektorátní policie. Příležitost *zapojit se* nabídl Vlajkařům Emanuel Moravec - za podmínky respektu k jeho vůdčímu postavení a kolaborantské koncepci. Odměnou byla dobře placená místa v ministerstvu školství či Kuratoriu pro výchovu mládeže. Ti, kteří výzvu pochopili, vstoupili do řad protektorátního establishmentu, zatímco tvrdé jádro trávilo poslední válečné roky v „čestném vězení“ koncentračního tábora v Dachau.³⁴² Typickými reprezentanty „správného rozhodnutí“ byli

v letech 1927 – 1928 funkci generálního tajemníka. Poté se vrátil do ČSL, kde měl blízko k předsedovi české zemské organizace Bohumilu Staškovi. Od roku 1929 redaktorem Lidových listů, od 1933 jejich šéfredaktorem a zároveň tiskovým šéfem ČSL. Od 1. května 1943 přesunut na pozici šéfredaktora *Národní politiky*. Zatčen 7. května 1945, před Národním soudem souzen spolu s Janem Vrbou a Františkem Josefem Prokopem. V jeho prospěch hovořily kontakty s odbojem, takže od soudu odešel s trestem 22 měsíců, což odpovídalo délce pobytu ve vyšetřovací vazbě. V prosinci 1948 znovu zatčen a odsouzen k 8 letům vězení za protistátní činnost, podmíněčně propuštěn v červnu 1955. Jiří Brabec ho označuje za jedinou osobnost českého fašistického hnutí.

³⁴⁰ AMV f. 325, sign 135-5, seznam a bližší údaje o osobách ve styku s příslušníkem SD Waltrem Langem; ČERNÝ Václav. *Paměti*. [D.] 4. Toronto: Sixty-Eight Publishing, 1983. 602 s. ISBN 0-88781-098-5, s. 47; KONČELÍK J. – KÖPPOVÁ B. – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 278. **Vladimír Ryba** (26. 11. 1900 Písek – 1963). Od roku 1925 v sociálnědemokratickém listu *Právo lidu*, přejmenovaném v době druhé republiky po vzniku Strany práce na *Národní práce*. Za okupace místopředsedou Národního svazu novinářů. Vedl nezřízený život, což zapříčinilo v srpnu 1943 sebevraždu jeho ženy Jiřiny a syna Ivana. Byl rovněž členem širšího vedení ČLPB. 15. 5. 1945 byl zajištěn, odsouzen Národním soudem k 10letému vězení a propadnutí majetku. Hodnocení jeho aktivistické činnosti bylo rozporuplné, např. Václav Černý ho považoval za „osobně slušného člověka, který psal za války kolaborantské články bez denunciací a psal je i místo redaktorů, jakmile projevíli ochotu nezadat si. V. Ryba byl amnestován 13. 5. 1954. V 60. letech žil ve Františkových lázních a pracoval jako účetní Čs. státního zřídla Korunní.

³⁴¹ KONČELÍK J. – KÖPPOVÁ B. – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 394. **Abdalah Mohamed Brikcius** (30. 9. 1903 Bohyňská Bystrica, Korutany – 19. 2. 1959 Praha), cestovatel a novinář. V době první republiky působil jako zahraniční dopisovatel několika pražských listů v Iráku, Libanonu, Sýrii a Egyptě. Vydával také časopis *Hlas muslimské náboženské obce*. Od března 1945 šéfredaktorem *Korespondence české ligy proti bolševismu*. Po válce vyvázl s relativně nízkým trestem, když byl v roce 1947 odsouzen k sedmi letům vězení.

³⁴² PASÁK T., *Český fašismus*, s. 343.

další z vlajkařských hostů salónu MUDr. František Teuner, předseda zmíněného Kuratoria,³⁴³ či Hugo Tuskány, zástupce vedoucího Moravcovy Veřejné osvětové služby a činovník ČLPB, jehož prostřednictvím byla Liga zapojena do zpravodajské sítě SD.³⁴⁴

Vítanými návštěvníky úterních čajů byli i významní protektorátní úředníci a umělci. Ambiciózní hostitel je doslova naháněl ústními i písemnými pozvánkami, přičemž jedním z hlavních lákadel byla účast „zajímavých hostů z říše“. Kupříkladu na 12. listopadu 1943 avizoval Kožíšek návštěvu paní Brigitte Schlenck-König, choť generálního intendanta z Breslau, který „patří mezi blízké Vůdcovi“, jindy zval na populárního vídeňského komika Hanse Mosera.³⁴⁵ Podle Václava Crhy „zval Kožíšek kdekoho z politického života, poukazuje na to, že do jeho bytu budou docházet též mnohé významné osobnosti z německého života“. J. Křemena, který označoval úterky za literární salón, lákal Kožíšek na přítomnost spisovatelů, např. Františka Kožíka.

Kožíškovo naléhání se pro mnohé stalo vítanou výmluvou, když se po válce zpovídali ze styků s předním aktivistou. Tímto způsobem se hájili např. Dr. Josef Kliment, blízký spolupracovník Emila Háchy a tiskový referent kanceláře státního prezidenta („jako státní úředník nemohl docházet do *Presseklubu* a zde získával potřebné informace),³⁴⁶ či sekční šéf Ministerstva školství a národní osvěty a vrchní cenzor protektorátu Ctibor Melč („obavy z Kožíška“).³⁴⁷ Z vojenských kruhů sem docházel div. gen. Vojtěch Vladimír Klecanda, ten

³⁴³ ŠPRINGL J., *Protektorátní vzor*, s. 154 – 177; PASÁK T., *Český fašismus*, s. 304 a 478. **MUDr. František Teuner** (6. 3. 1911 Benešov – 1978 Norimberk), v roce 1935 absolvoval studium medicíny na UK (jeho otec byl ředitelem nemocnice v Benešově), od roku 1941 asistent na klinice prof. Pelnáče. Dlouholetý člen Vlajky, vedoucí politicko-propagačního oddělení. V důsledku neshod s J. Rysem – Rozsévačem v únoru 1941 odstoupil z funkce a začal se angažovat ve skupině kolem Emanuela Moravce. Po zahájení činnosti Kuratoria (17. 6. 1942) byl jmenován jeho generálním referentem. Po válce uprchl za hranice, na jaře 1947 vydán zpět do Československa a odsouzen v procesu spolu s dalším třemi funkcionáři Kuratoria k trestu smrti. Trest byl změněn na dlouholeté vězení, které prožil mj. jako vězeňský lékař v Ílavě. Po propuštění působil krátce jako lékař v plicním sanatoriu v Žamberku, v roce 1968 emigroval do SRN.

³⁴⁴ AMV, f. S, sign. 291-2, Pasák T., *Český fašismus*, s. 197n; **Hugo Tuskány** (12. 1 1887 Praha – nezjištěno), ústřední tajemník NOF, v roce 1937 se ocitl v opozici proti Gajdovi, angažoval se na vzniku Slovanské obce fašistické. V roce 1937 se původně rozhodl přejít do Hnutí za nové Československo, ale ani činnost Vlajkařů ho plně neuspokojovala. Rozhodl se proto ještě s jinými fašisty založit novou fašistickou tzv. radikální stranu. Na podzim roku 1938 objednával v libeňské Holinkově tiskárně letáky s textem „*Židé jsou kletba národů*“. Ideolog Národní árijské kulturní jednoty, která vznikla k 24. 5.1939. Byl zároveň vydavatelem fašistického časopisu *Árijská korespondence*. Za Moravcovy éry činovník VOS, kterou vedl bývalý poslanec za NOF Rudolf Dominik. Tuskány vybíral personál VOS, který skládal slib do rukou E. Moravce, sekčního šéfa a nacisty Krause, A. Leitgeba a M. Wolfa.

³⁴⁵ AMV, f. S, sign. 291-2, protokol MV s M. Fenikem; NA, f. 925, sign. TNS 6/47, karton 110.

³⁴⁶ AMV, f. S, sign. 405-3; Heslo Kliment Josef, in: TOMEŠ J. a kol., *Český biografický slovník*, II. díl. s. 78; **Josef Kliment** (24. 6. 1901 Německý Brod – 4. 10. 1978 Praha) spolupracoval s Háchou již od roku 1928 na Nejvyšším správním soudu. Za první republiky patřil mezi zednáře. Jako poradce státního prezidenta působil do roku 1944, poté až do konce okupace vykonával funkci prezidenta Nejvyššího správního soudu. Po válce zatčen a v roce 1947 odsouzen do doživotního vězení, amnestován 1960. Autor rozsáhlých pamětí.

³⁴⁷ KONČELÍK J. – KÖPPLOVÁ B. – KRYŠPÍNOVÁ J., *Český tisk*, s. 23-24. **Ctibor Melč** (7. 12. 1892 Mutějovice – 1978), od počátku okupace působil v tiskovém odboru Předsednictva ministerské rady, po zatčení Františka Hofmana v květnu 1941 se stal jeho šéfredaktorem. V roce 1942 nastoupil na nově zřízené Ministerstvo

ovšem zcela dobrovolně. S Kožíškem se znali už z Paříže. Za války mu šéfredaktor pomohl několika intervencemi, což přispělo k celkem kladnému generálovu hodnocení: „ambiciózní žurnalista, který chtěl v dané situaci prospět národu, když si představoval, že spolupráce s Němci je prospěšná.“³⁴⁸

Kožíškovy ambice proniknout do uměleckých kruhů se odrážely v jeho úsilí získat k účasti v salónu herce, spisovatele či hudebníky. Zdá se, že nebyl příliš úspěšný. Zprávy o návštěvách Vlasty Buriana, Hany Vítové či Lídy Baarové pocházejí z jediného, nepříliš spolehlivého svědectví.³⁴⁹ To neznámá, že by Kožíšek se známými herci a herečkami neudržoval kontakty – v jeho pozůstalosti se dochovaly děkované dopisy a telegramy za pochvalné články o uměleckých výkonech (Jaroslav Marvan, Zita Kabátová a další). Umělci po celou dobu války s tiskem spolupracovali, třebaže se postupem času plně postavil na stranu aktivistické politiky. Příčinou nemusely být ani obavy z udání, ale třeba i zažité pravidlo veřejně činných osob „být s novinami zadobře“, třebaže šlo o tisk fašistický či později kolaborantský.³⁵⁰ Přijmout pozvání do Kožíškova bytu však znamenalo něco jiného.

Hostitel se tak musel spokojit s umělci, jejichž činnost v době okupace lze označit přinejmenším za problematickou. Za všechny jmenujme operního pěvce Pavla Ludikara, hudebního skladatele Celestina Rypla, či věčně zneuznaného dramatika Františka Zavřela. Bližší osobní vztah měl Kožíšek snad jen k autorovi úspěšného románu *Poslední z Pierotů* Františku Kožíkovi. Znali se z Brna, kde se potkávali v rozhlasu. V korespondenci užívali oslovení „milý příteli“ a Kožíšek v novinách pravidelně otiskoval spisovatelovy verše a prózy. Když byl František Kožík v květnu 1940 napaden jedním z dopisovatelů Moravské orlice jako „veřejný nepřítel národa a škůdce moravské kultury“, kvůli jeho činnosti „do morku prožrané republikánštinou“, otiskl Kožíšek obratem omluvu odvolávající s lítostí

školství a národní osvěty, kde vedl II. sekci (redakční služba a tiskový dozor). Počátkem roku 1945 začal spolupracovat s domácím odbojem, poválečné trestní řízení bylo v dubnu 1947 zastaveno.

³⁴⁸ AMV, f. S, sign. 405-3, protokol MV s Vladimírem Klecandou ze dne 2. 10. 1946; KAPLAN K., *Dva retribuční procesy*, Praha 1992, s. 104; heslo Klecanda Vojtěch Vladimír, in: TOMEŠ J. a kol., *Český biografický slovník*, II. díl., s. 66. **Div. gen. Vojtěch Vladimír Klecanda** (15. 11. 1888 Praha – 22. 4. 1947 tamtéž). Ruský legionář, důstojník čs. armády, od 13. 11. 1931 v hodnosti generála. Působil na zahraničních misích, od roku 1936 vojenský atašé v Římě. Funkcionář Národního souručenství, účastník delegace protektorátní vlády ke Spojencům 25. – 28. 4. 1945. Po válce byl postaven před lidový soud, který však vynesl jednomyslný osvobozující rozsudek (přestože v senátu měly většinu zástupci komunistů a sociálních demokratů). Zemřel za nejasných okolností po pádu z okna bytu v ulici Na Úvoze.

³⁴⁹ AMV f. S, sign. 405-3, protokoly MV s Ottou Štanclem a Lídou Baarovou z 14. 10. 1946. Baarová potvrdila, že Kožíškovo jméno znala, popřela, že by někdy navštívila jeho politický salón.

³⁵⁰ Např. ještě v době první republiky otiskl list NOF *Národní právo* (14. 1. 1938) poděkování Anně Ondrákové a Oldřichu Novému, kteří „jako první zaslali listu svá novoroční přání“. Novoročenky poslali do fašistické redakce i další – Karel Lamač, Věra Ferbasová, Vladimír Neff, František Mrázek, Josef Svatopluk Machar atd.

obsah článku pro jeho nepravdivost. Na návštěvách doprovázela F. Kožíka jeho žena, herečka Zdeňka Švabíková (po určitý čas byla členkou Divadla Vlasty Buriana).³⁵¹

Pestrou společností salónu dotvářely podivné existence všeho druhu, vesměs spolupracovníci SD: za všechny jmenujme konzulárního tajemníka ve výslužbě, *barona* Otto Štancla,³⁵² či Harryho Jelínka, vydavatele Šléglova *Návratu*. Docházel sem i muž, na jehož účet byl celý podnik veden, Jiří Stříbrný ml., který se po dobrovolném odchodu otce do ústraní (žil ve své vile v Káraném u Prahy), ujal vedení celého tiskového koncernu.³⁵³

Druhý pól tohoto mikrosvěta představovali Němci. Kožíškův okruh nacistických známých z Brna (W. Götz-Tschermak, K. Hein atd.) rozšířili vysocí pražští úředníci z ministerstev i ÚŘP. Šlo většinou o osoby, které měly co do činění s tiskovými záležitostmi, případně s ČLPB, VOS a obdobnými organizacemi. Ministerstvo školství a národní osvěty zde zastupoval nejen Ctibor Melč, ale i jeho sudetoněmecký kolega Adolf Leitgeb, pravá ruka Emanuela Moravce.³⁵⁴ Ke Kožíškovi chodil i pracovníci kulturně politického oddělení ÚŘP Artur Söhnel³⁵⁵ a Anton Zankl, jehož bylo možno často zastihnout i ve společnosti filmářské.³⁵⁶ V říjnu roku 1944 „pocitil“ salón svojí návštěvou i šéf kabinetu státního ministra K. H. Franka Dr. Robert Gies. Kožíškovy osobní přátelé Franz Treml (obchodník s filmovými přístroji a filmový poradce NSDAP, proslulý jako kameraman demolice vypálených Lidic)³⁵⁷ či Karl Ansorge, zpravodaj DNB a zemský vedoucí spolku říšského tisku pro Čechy a

³⁵¹ AMV, f. S, sign. 405-3, protokol MV s Františkem Kožíkem ze dne 25. 10. 1946.

³⁵² AMV, f. S, sign. 405-3; AMV, f. 300, sign. 16-6, protokol MV s O. Štanclm. **Otto Štancl** (4. 6. 1891 Velké Bílovice – nezjištěno). Štancl zasáhl nepřímo i do nejnovější historie. Jeho výpovědi o krycí kanceláři gestapa *Glawa*, která měla být podle Štancla umístěna v Havlově Lucerně, se v roce 1989 dovolávalo *Rudé právo* v proslulém článku „*Kdo je Václav Havel?*“. (RP, 69, 1989. 23. 2. 1989, s. 4).

³⁵³ VYKOUPILO L., *Jiří Stříbrný*, s. 216n; **Jiří Stříbrný ml.** (1912 – nezjištěno). V roce 1947, po odsouzení otce k doživotnímu trestu, obvinil J. Stříbrný ml. soudce přímo v soudní síni, že jsou vrahové. Byl zatčen a zažalován.

³⁵⁴ AMV f. S, sign. 405-3, protokol MV s Adolfem Leitgebem ze dne 18. 11. 1946. TOMÁŠEK D. – KVAČEK R., *Obžalována je vláda*, s. 182. **Adolf Leitgeb** (16. 9. 1907 Olomouc – nezjištěno) byl členem SdP a později NSDAP. Příslušník SS a spolupracovník SD. Funkcionář ČLPB. Po válce odsouzen MLS k doživotnímu trestu.

³⁵⁵ Po válce byl kvůli návštěvám salónu vyšetřován Söhnelův jmenovec Wilhelm, za okupace jednatel Českomoravského filmového ústředí, který udržoval důvěrný poměr s herečkami Natašou Gollovou a Adinou Mandlovou. W. Söhnel jakékoliv styky s Kožíškem popřel.

³⁵⁶ AMV, f. S, sign. 405-3, protokol MV s Karlem Wernerem z 15. 10. 1946.

³⁵⁷ ČVANČARA Jaroslav; překlad doslovu do angličtiny František ČVANČARA, do ruštiny Marzia FERRARI, do němčiny, francouzštiny a španělštiny Miloslav RANSDORF, *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc 1941-1943*, 1. vyd. Praha: Laguna: Proxima, 1997.251 s., ISBN 80-85952-19-X. **Franz Treml** (31. 8. 1908 Žireč u Dvora Králové – 30. 5. 1945 Praha). Před válkou měl v pražském paláci Lucerna obchodní zastoupení výrobků kinematografické firmy *Weiss-Ikon*. Počátkem března 1939 zatčen pro podezření ze špionáže ve prospěch nacistů, 15. 3. propuštěn. 10. 6. a 24. 6. 1942 filmoval v Lidicích. V květnu 1945 byl umístěn do internačního tábora na Strahově, odkud se pokusil uprchnout. Při útěku byl postřelen a na následky zranění zemřel v záložní nemocnici v Ženských domovech na Smíchově.

Moravu,³⁵⁸ docházeli se svými manželkami nejenom na *úterky*, ale i na pravidelné nedělní partie karet.

Jak takový večírek u Kožíška probíhal? Hosté se scházeli kolem páté hodiny odpolední a v průběhu večera se stále střídali. Příchozí Němce představoval Kožíšek přítomné společnosti německy. Hosté byli rozptýleni do několika pokojů po skupinách. Úterní seance neměly pevný konec a někteří se zdržovali dlouho přes půlnoc. Jen kusé údaje vypovídají o tématech diskusí – většina hostů se při poválečných výsleších omezila na konstatování o nezávazných hovorech. Podle J. Klimenta se debaty točily okolo tiskových věcí a konferencí, ostatní uváděli jako témata diskusí výhradně literaturu, hudbu a umění. Zdá se, že v úvodních hodinách byla debata vsutku nezávazná. V pozdějších hodinách, pod vlivem alkoholu, došlo i na mnohem konkrétnější záležitosti. Vilém Nejedlý, redaktor *Poledního listu*, vzpomínal na rozhovory o novinářích a osobách veřejně činných, přičemž „tyto osoby se kritizovaly“. V. Crha údajně slyšel o tom, že se „v Kožíškově bytě dělaly plány na odstranění různých osob“. On sám nepřikládal těmto pověstem důležitost, protože pokládal Kožíška za „typ, který chce hrát za každou cenu velkou roli a dělá se více důležitým než je, na úkor pravdy“.³⁵⁹

3.6.5. Šlégl a „Salón odmítnutých“

Motivy častých Šléglových návštěv Kožíškova salónu můžeme pouze domýšlet. Jistě to nebylo z důvodů profesních. Z filmařského světa sem prokazatelně chodil už jen režisér Ladislav Brom, muž, který jménem Radoly Gajdy zabíral v březnu 1939 barrandovské ateliéry.³⁶⁰

Šlégl se s mnohými aktivistickými novináři se seznámil za německé cesty kulturních pracovníků. Další spojovací článek mezi Šléglem a Kožíškem lze spatřovat ve Waltru Langovi (i když on sám do salónu docházet nemohl - jak víme, byl na počátku roku 1943 z trestu převelen z Prahy). Langovu skupinu však převzali „do správy“ jiní příslušníci SD. Skladba návštěvníků Kožíškova bytu vytvářela pro jejich práci mimořádně příznivé prostředí.

³⁵⁸ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 117; AMV f. S, sign. 405-3, protokol MV se S. Hrubým z 23. 10. 1946. S Ansorgem si Kožíšek dopisoval již jako šéfredaktor brněnských novin, v nichž také otiskoval jeho články.

³⁵⁹ AMV f. S, sign. 405-3, protokol MV s Leopoldem Mazáčem z 24. 10. 1946, protokol ŘNB Brno s Vilémem Nejedlým z 24. 10. 1946.

³⁶⁰ AMV f. 300, sign. 1-3; BEDNAŘÍK P., *Arizace*, Praha 2003, s. 35n; KAŠPAR L., *Český hraný film*, s. 327; **Ladislav Brom**, vl. jménem Kořínek (16. 4. 1908 Choceň – 22. ledna 1969 Spojené státy), natočil v letech 1935 – 1944 9 filmů, nejznámější je zřejmě komedie *Přednosta stanice* s Vlastou Burianem. V roce 1939 odkoupil filmovou půjčovnu *Reiterfilm* a jako *Bromfilm* ji provozoval do roku 1942. Po válce vyloučen disciplinární komisí Svazu filmových pracovníků z veškeré filmařské činnosti. Později žil v Jihoafrické republice, Kanadě a Spojených státech, kde si zařídil filmovou laboratoř a střížnu a točil filmy o Africe.

Řada návštěvníků salónu vypověděla, že jedním z hlavních motivů jejich účasti na „útercích“ byl strach z Kožíška a nemožnost uniknout jeho vytrvalému zvaní.³⁶¹ Nelze prokázat, že by Kožíšek svůj salón založil přímo na popud nacistické bezpečnostní služby, její pracovníci se však v Gürtlergasse č. p. 14 stali pravidelnými hosty. Podle výpovědi některých návštěvníků jim přítomnost Ericha Richtera, Kurta Klöpfera či Wilhelma Richtera nebyla nijak nápadná, protože pravidelně docházeli i do večerní společnosti v *Presseklubu*. Podle jiné verze se aktivity SD staly příčinou postupného úpadku Kožíškova společenského podnikání, neboť, jak alespoň tvrdil J. Křemen, se účastí SD „strašlivě difamovalo a ztratilo mezi českými lidmi důvěru“.³⁶² V. Krychtálek potvrzoval, že novináři znali dobře zařazení jednotlivých příslušníků SD a byli si také vědomi jejich úkolu získávat mezi aktivistickými novináři „zpravodaje o věcech politických“.³⁶³

Lze předpokládat, že Šlégl vyhledával kontakty s příslušníky SD a představiteli českého aktivismu především v zájmu ochrany rodiny. V roce 1943 se manželům Weissovým narodila dcera Zuzana. Podle rasových předpisů se stala automaticky židovskou míšenkou, tedy další blízkou osobou, jíž hrozil transport.

Svojí účastí na salónu se Šlégl dostal do prostředí osob, jejichž stálým soupeřem byl strach. Nevypočitatelní okupanti, intriky kolegů, bojujících o pochybné místo na slunci, a s narůstajícími neúspěchy německých vojsk na všech frontách i stále reálnější vidina odplaty, posilovaná výzvami londýnského rozhlasu, aby si české obyvatelstvo dobře pamatovalo všechny zrádce, to vše nepochybně přispívalo k silné frustraci. Ke klidu jim nepřidávaly ani desítky anonymních dopisů s výhrůzkami. Sám hostitel si několikrát stěžoval, že má poplivané dveře u bytu a v srpnu 1943 si pro jistotu pořídil zbrojní pas.³⁶⁴

V roce 1941 si František Finger, pravidelný účastník tiskových konferencí pořádaných Úřadem říšského protektora, posteskl, že do novinářských kruhů pronikají lidé, kteří byli za první republiky v profesním prostředí zcela zavržováni. Nazval je „**Salómem odmítnutých**“. Při pohledu na společnost Kožíškova salónu zřejmě neexistuje přílehavější označení. Podivné společenství českých aktivistů se začalo vzdalovat od zbytku společnosti. S pocitem odmítnutí se setkával i Šlégl. Ztratil práci ve filmu a nesouhlas s jeho činností mu dávalo najevo i

³⁶¹ AMV, f. S, sign. 405-3. Další z uváděných důvodů byl více než prozaický – jídlo a pití. Ceny nedostatkových potravin dosahovaly na černém trhu závratných výšek. Např. kilo kávy stálo od 5.000 do 8.000 K. Otto Štancel charakterizoval většinu přítomných jako „příživníky využívající v době nedostatku lihovin a potravin Kožíškova snobismu“.

³⁶² AMV, f. S, sign. 405-3, protokoly MV s K. Wernerem, J. Křemenem a Janem Scheinostem ze 16. 10. 1946.

³⁶³ Tamtéž, protokol MV s V. Krychtálkem.

³⁶⁴ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 116, soubor anonymních dopisů z období let 1940 – 1945; AMV, f. S, sign. 405-3, protokol MV s B. Hubenou. Kvůli znečištěným dveřím si Kožíšek stěžoval na policii, která posléze vyšetřovala domovnici.

obecenstvo v divadle: „je těžko vylíčit, jak je herci, když pozoruje, jak ztrácí své nadšence. Čeká tleskající ruce a ty – mlčí.“³⁶⁵

Kožíškův salón poskytuje plastický obraz protektorátního establishmentu posledních let války. Filmový a divadelní umělec Čeněk Šlégl se stal součástí mikrosvěta zaplněného životními ztroskotanci, dobrodruhy a politickými extremisty, osobami, které by se v normálních poměrech pohybovaly na okraji společnosti. Příležitost v podobě okupačního režimu je vynesla mezi společenskou smetánku. Dostaly se tak na stejnou úroveň s lidmi, kteří se v profesním životě mohli vykázat prokazatelnými úspěchy. Čeští aktivisté byli skupinou velmi nesourodou, s výraznými rozdíly ve vzdělání, předválečné minulosti a nakonec i v míře a pohnutkách pro spolupráci s Němci, která však byla zároveň jejich jediným společným atributem.

Vědomí o nevyhnutelnosti německé porážky poznamenalo i atmosféru Kožíškova salónu. Hosté se vytráceli (Němci kvůli povolávacím rozkazům na frontu), schůzky ztrácely na pravidelnosti. V posledních měsících války se Kožíškovy společenské styky omezily na úzký okruh posledních známých a přátel. Se Šléglem se Kožíšek podle dochovaného denního záznamníku setkal už jednou v únoru roku 1945.

Odpor k aktivistům se však v době války projevoval především tichým nesouhlasem. O to hlasitěji vyvřel v době poválečných retribucí. Z dostupných údajů vyplývá, že minimálně 7 z českých návštěvníků salónu, včetně samotného hostitele, bylo v poválečných procesech odsouzeno k trestu smrti, 2 k doživotnímu vězení, mnoho dalších k dlouholetým trestům odnětí svobody. Paradoxně o mnoho lépe dopadla německá část salónu s jediným registrovaným trestem doživotního vězení.³⁶⁶

3.7. Byl Čeněk Šlégl konfidentem gestapa?

V přehledu Šléglovy protektorátní činnosti zůstává nezodpovězena ještě jedna otázka. Několikrát v průběhu okupace se Šléglovo jméno objevuje v souvislosti s gestapem. Jaký byl jeho vztah k německé tajné policii? Byl konfidentem gestapa?

Poprvé se toto tvrzení objevuje v seznamu příslušníků gestapa, zaměstnanců policejního ředitelství, zrádců atd. zpracovaných v roce 1941 odbojovou skupinou tzv. tří

³⁶⁵ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

³⁶⁶ Zejména o poválečných osudech příslušníků SD jakékoliv informace. Řada z nich zřejmě skončila v rukou sovětských bezpečnostních orgánů.

králů – Josefa Balabána, Josefa Mašína a Václava Morávka.³⁶⁷ Šlégl zde figuroval v dlouhém seznamu konfidentů s poznámkou „herec, Praha Burianovo divadlo, člen Vlajky.“³⁶⁸

Plukovník Josef Balabán se zapojil do odboje hned v roce 1939. Jeho hlavní činností bylo vydávání ilegálního časopisu *V boj* a také zpravodajství, resp. podávání četných radiových depeší československému exilu (zejména o zbrojních záležitostech, hospodářské situaci v protektorátu, životních podmínkách a názorech obyvatelstva atd.). Na jaře roku 1940 se stal centrem široké sítě informátorů, které řídil společně s dalšími dvěma důstojníky čs. armády – Mašínem a Morávkem.³⁶⁹ Skupina, která proslula svými kousky zesměšňujícími pražské gestapo, se opírala o spolupracovníky z Obrany národa a speciální zpravodajské kontakty v leteckém průmyslu či plzeňské Škodovce a dalších zbrojovkách. „Tři králové“ měli informace z nejvyšších hospodářských a finančních kruhů, Národní banky (Jan Filip), z okruhu Národního souručenství, vlády i prezidenta Háchy (spojkou byl Václav König z ČTK, zatčený v prosinci 1941).³⁷⁰

Odbojová skupina prováděla také zpravodajství obranné, spočívající zejména ve shromažďování informací o zrádcích a kolaborantech. Základy informační sítě pocházely od plukovníka Františka Heikeho, který ještě před odchodem do zahraničí dokázal infiltrovat svými spolupracovníky české fašistické organizace a měl kontakty na pražskou policii i nacistické bezpečnostní orgány. Tato síť byla postupně rozšiřována. V srpnu 1939 se pplk. Balabán seznámil s policejním radou Dr. Karlem Jarošem. Čeští policisté byli přidělováni jako tlumočníci k německým bezpečnostním složkám, někteří dokonce pracovali přímo v pražské služebně gestapa (Karel Jaroš, Karel Habán). Jaroš vytvořil konspirační středisko v Bartolomějské ulici č. p. 14, kde za pomoci Habána vznikala kartotéka zrádců a konfidentů gestapa. Středisko bylo v květnu 1940 odhaleno, kartotéku se však podařilo včas odvézt a část zničit.³⁷¹ Přečkala i postupné zatčení všech členů skupiny – Josefa Balabána (zatčen 22. dubna 1941), Josefa Morávka (zatčen 13. května 1941) a Vladimíra Morávka (zemřel na Prašném mostě v Dejvicích při přestřelce dne 21. března 1942). Právě Morávek uschoval seznamy v prosinci 1941 u Josefa Bílka.³⁷² Bylo to krátce poté, co si pro něj gestapo přišlo do

³⁶⁷ **Josef Balabán** (*4. 6. 1894 Obora - † 3. 10. 1941, Praha, popraven); příslušník čs. legií v Rusku, v období právní republiky vojákem z povolání a úředníkem Ministerstva národní obrany. Na počátku okupace působil jako přednosta oddělení, které rozmisťovalo bývalé dělostřelecké důstojníky do civilních zaměstnání. Tím se přímo podílel na založení odbojové organizace Obrana národa.

³⁶⁸ AMV, svazek 12443.

³⁶⁹ Petr KOURA, Podplukovník Josef Balabán. Život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“, Praha 2003, s. 69.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 148.

³⁷¹ KOURA P., *Podplukovník Josef Balabán*, s. 81.

³⁷² AMV, svazek 12443.

bytu hluchoněmých manželů v Karlově ulici, odkud se prostřílel na ulici.³⁷³ Seznamy obsahující Šléglovo jméno zůstaly u Josefa Bílka do konce války, kdy je odevzdal vojenskému obrannému zpravodajství.

Šlégl se prokazatelně stýkal s pracovníkem kulturního oddělení pražského gestapa Wernerem Dressesem.³⁷⁴ Podle vlastní výpovědi u něho Šlégl intervenoval za svého zatčeného zetě. V lednu 1941 byl Arnošt Weiss zatčen pro nedovolenou návštěvu kavárny Flóra převezen do malé pevnosti v Terezíně. Na gestapu byla vyslýchána i Blanka Šlégllová. Její otec se odhodlal jít právě za Dressesem, kterého znal z jeho návštěv v Divadle Vlasty Buriana. Šléglův zásah, jehož součástí bylo i Dressovo pozvání do Strašnic na večeři, zafungoval a Weiss se po šesti týdnech vrátil v pořádku domů.³⁷⁵

V roce 1963 si Jaroslav Nachtmann při výslechu vzpomněl, že v roce 1942 byl prostřednictvím Dressova tlumočnicka Hochmanna seznámen se Šléglem a navštívil ho v jeho bydlišti ve Strašnicích. Z rozhovoru Nachtmann vyrozuměl, že je Šlégl členem vlajky a také Dressovým agentem. Jeho dcera se provdala za německého státního příslušníka (sic!). Nachtmannovi Šlégl „osobně neimponoval“, proto s ním po několika setkáních přerušil styky. O půl roku později v únoru 1942 si vzpomněl ještě na určitou souvislost mezi Šléglem a řidičem, který převážel „beznohého ilegalistu Beneše z bytu Šáry v Praze na Moráni“. Tento řidič měl být konfidentem gestapa.³⁷⁶

Škpt. v záloze Miloslav Šára (*20. 9. 1901) byl příbuzným brigádního generála Václava Šáry, významného činitele Obrany národa. Generál Šára udržoval spolu s Vladimírem Morávkem spojení na zahraniční odboj. Po jeho zatčení v roce 1941 (1. 10. téhož roku byl popraven) se ujal velení odbojové skupiny, která přijala krycí název KOS, škpt. Šára. Skupina se scházela v jeho pedikérském salónu v ulici ve Smečkách. Shodou okolností v nedaleké Mikovcově ulici zřídil na konci roku 1942 protikomunistický a protiparašutistický odbor gestapa, vedený Willy Leimerem, pod značkou firmy Albatros konspirační konfidentskou stanicí. Jejím „šéfem“ se stal Jaroslav Nachtmann, vystupující do té doby jako „český policista Šulc“, spolupracovníky další konfidenti gestapa Jaroslav Žícha, Josef Musil a Nestor Holejko. Na jaře roku 1943 pronikl Nachtmann do organizace KOS, když se představil jako emisar ze SSSR Kalinin. Skupina KOS byla poté infiltrována i dalšími spolupracovníky gestapa. Cílem gestapa bylo vytvořit z organizace „volavčí“ síť, která se napojí na další odbojové aktivity. Na jaře 1944 však Miloslava Šáru náhodně zatklo jiné

³⁷³ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 210.

³⁷⁴ W. Dress v roce 1941 zatýkal Karla Hašlera při natáčení Binovcova filmu *Městečko na dlani*.

³⁷⁵ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

³⁷⁶ AMV, f. 325, sign. 158 – 2, s. 100.

oddělení gestapa a v říjnu téhož roku byl popraven. Konfidenty prorostlá organizace KOS tak vzala za své.³⁷⁷

Lze z těchto kusých informací něco vyvozovat? Šlégl se každopádně s příslušníky gestapa stýkal. Jeho dcera byla na gestapu a české policii několikrát vyslýchána.³⁷⁸ Pro výraz konfident (původně důvěrník z lat. *confidō* = důvěřuji, spoléhám) se po trpkých historických zkušenostech ustálil v českých zemích výklad: placený udavač, důvěrník policie, tajný spolupracovník či policejní špicl.³⁷⁹ Walter Dress docházel do Burianova divadla v rámci svých pracovních povinností. Jaroslav Nachtmann sám uvádí, že Šlégl sice kontaktoval, ale ke spolupráci ho nezáskával. Nachtmann navíc vystupoval jako podnikatel a přepážka Albatros jako zasílatelský podnik. Příslušníci odboje ho dokonce považovali za jednoho ze svých řad. Při současném stavu znalosti věcí proto nelze označit Čeňka Šléglu za konfidenta gestapa. Ke stejnému závěru ostatně došlo v roce 1947 po opakovaném prošetřování i Ministerstvo vnitra.³⁸⁰

3.8. Závěrečné období okupace

3.8.1. Svatováclavská orlice

V roce 1944 pokračovala Šléglůva protektorátní anabáze udělením „Čestného štítu Protektorátu Čechy a Morava s orlicí Svatováclavskou“.³⁸¹ Vyznamenání zřídil státní ministr K.H. Frank výnosem ze 4. června 1944. Vyznamenání bylo určeno pro osoby, které se „osvědčily postojem nebo plněním povinností a stálou pohotovostí k nasazení“. Ideově navazovalo vyznamenání na leitmotiv Heydrichovy, resp. Moravcovy koncepce, spočívající ve svérázném výkladu svatováclavské tradice. Podle Heydricha měl být sv. Václav využit ne jako „světec Čechů“, nýbrž jako muž, „který došel k poznání, že český národ může existovat jen v německém prostoru“.³⁸² Návrh na „Štít“ vypracovaný kulturně politickým oddělením státního ministerstva byl zaslán ke schválení přímo Hitlerovi. Výtvarné provedení diplomu, který podepisoval osobně K. H. Frank, bylo zadáno předním českým umělcům.³⁸³

³⁷⁷ TOMÁŠEK Dušan, *Konfidenti*, Praha: Orbis, 1991. 235 s., ISBN 80-235-0019-8, s. 82n.

³⁷⁸ Dopis Blanky Weissové, 21. 5. 2008

³⁷⁹ Tamtéž, s. 208.

³⁸⁰ AMV, svazek 12439

³⁸¹ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46

³⁸² ČELOVSKÝ B., *So oder so*, s. 305.

³⁸³ HEINC Zdeněk, KOUNOVSKÝ Josef, BAUMRUK Vlastimil, *Vyznamenání z doby nesvobody 1939-1945*, Vyd.1. Praha: Česká numismatická společnost, 1999. 64 s., ISBN 80-902452-3-5 (chyb.) s. 18n. Vyznamenání tvořil štít ze slitiny z bílého kovu. Na lícové straně byla v bíle smaltovaném poli černá orlice, obklopená malými

První udílení se uskutečnilo 17. června 1944 v Černínském paláci u příležitosti druhého výročí úmrtí R. Heydricha. K. H. Frank při této příležitosti přednesl projev, v němž (vedle protektorátní vlády) vyzdvihl fakt, že mezi vyznamenanými je i několik českých sedláků a dělníků, čímž je „vzdána pocta nejen jejich zvláštní osobní zásluze, nýbrž zároveň celkovému výkonu jejich stavu“. Frank avizoval, že v nejbližší době bude vyznamenáno několik dalších osob z jiných povolání.³⁸⁴

Při druhém hromadném udílení 28. září 1944 se tak dostalo i na novináře a umělce a mezi vyznamenanými se octil i Čeněk Šlégl. Spolu s ním přebírali v Rudolfinu tuto „poctu“ režisér Jan Svíták, v té době vedoucí protektorátní filmové centrály³⁸⁵, redaktor Karel Chalupa, provozovatel politického salónu Antonín J. Kožíšek, funkcionář Národní arijské kulturní jednoty Emil Šourek, malíř Karel Rélink, dramatik František Zavřel a další.³⁸⁶

Celkově bylo uděleno cca 930 Svatováclavských orlic. Vyznamenání mělo tři stupně podle míry zásluh. Nejvyšším vyznamenáním, zlatou orlicí, byli „poctěni“ členové protektorátní vlády, ale i přední redaktoři³⁸⁷. Odhadem bylo uděleno 30 zlatých orlic. Čeněk Šlégl obdržel orlici stříbrnou, stejně jako Václav Crha, Antonín Jaromil Kožíšek, Alois Kříž,³⁸⁸ František Teuner a přibližně další stovka vyznamenaných.³⁸⁹ Orlice bez štítu byla udělena např. autorovi rozhlasových skečů Josefu Opluštilovi.

Po dvou hromadných udíleních v roce 1944 se od tohoto způsobu dekorování upustilo. V roce 1945 bylo individuálně uděleno ještě několik desítek „Svatováclavských orlic“. Udílení bylo prováděno prostřednictvím oberlandrátů. Důvodem pro udělení bylo např. spolehlivé plnění předepsaných dodávek v zemědělství, či vítězství na výstavách hospodářského zvířectva.³⁹⁰ Svatováclavskou orlici obdržel i mnohý člověk, jehož chování za okupace bylo po válce označeno za bezúhonné.³⁹¹

rudými plamínky. Dekorace byla rozdělena do třech stupňů: štít bez věnce, štít doplněný postříbřeným věncem a štít s pozlaceným věncem. Autorem musel být vysoce kvalifikovaný výtvarník. Není znám, ale předpokládá se, že to mohl být Max Švabinský. Dekorace byly udíleny v papírové čtvercové krabičce, potažené žlutohnědou imitací hadí kůže.

³⁸⁴ Tamtéž, s. 58.

³⁸⁵ Během květnového povstání byl Jan Svíták ubit na ulici davem.

³⁸⁶ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, NA, f. 925, sign. TNS 6/47, karton 114. František Zavřel však druhý den po obdržení Orlice obdržel z Ministerstva lidové osvěty dopis, že je dán do trvalé výslužby.

³⁸⁷ Např. Vladimír Krytechtálek, Rudolf Novák, Emanuel Vajtauer a Karel Werner.

³⁸⁸ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 106. Podle Josefa Opluštila si Kříž v rozhlase stěžoval na to, že jeho práce není dostatečně oceněna, protože nedostal zlatou orlici jako Hugo Tuskány.

³⁸⁹ HEINC Z. – KOUNOVSKÝ J. – BAUMRUK V., *Vyznamenání z doby nesvobody*, s. 32.

³⁹⁰ HEINC Z. – KOUNOVSKÝ J. – BAUMRUK V., *Vyznamenání z doby nesvobody*, s. 18n.

³⁹¹ Tamtéž, s. 35; ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 352. Mezi držiteli Svatováclavské orlice nalézáme Maxe Švabinského či Václava Talicha.

3.8.2. Uzavření českých divadel

Divadlo Vlasty Buriana pokračovalo po celou dobu okupace v uměleckém a provozním trendu nastaveném v období první republiky. Významnou změnou v souboru divadla byl snad jen odchod Jaroslava Marvana do Městských divadel pražských v květnu 1943.³⁹² Vše běželo až do léta roku 1944.

V červnu 1944 byla po více než 350 reprízách hry *Když kocour není doma* nasazena starší komedie *Konto X* (resp. *Ducháček to zařídí*). *Konto X* se hrálo od 16. června do začátku divadelních prázdnin 2. července 1944. Novou sezónu však již divadlo nezahájilo. Úloha korvetního kapitána na odpočinku z Wengenu se tak stala poslední rolí Čeňka Šlégl v jeho profesionální divadelní kariéře.

19. srpna 1944 byla na návrh K. H. Franka vyhlášena v protektorátu ostrá válečná omezení. Ta se dotkla prakticky všech oblastí života v protektorátu. Došlo ke snížení počtu vlaků a autobusů, všechny úřady musely vydat k pracovnímu nasazení 40 % zaměstnanců. Vedle mnoha zásahu do školství (uzavření škol odborného a uměleckého směru, převedení žáků osmých tříd do válečného nasazení), bylo zrušeno 186 novin a časopisů, a byla nařízením ministra lidové osvěty Moravce zastavena činnost orchestrů, kabaretů a divadel.³⁹³

Zaměstnanci těchto podniků včetně výkonných umělců byli převedeni do válečné výroby. Pracovnímu nasazení se ovšem dalo uniknout, např. činností v Moravcově Veřejné osvětové službě.³⁹⁴ Řada herců byla povolána k práci ve filmu (biografie fungovaly i nadále), nebo byla nasazena do čet protiletectvé obrany v divadelních objektech.

Herci nasazení ve výrobě pochopitelně nedosahovali takových výdělků jako v divadle. Šlégl měl v rámci pracovního nasazení malovat obrázky na sklo³⁹⁵. Za kus dostával 8 korun. Rozdíl ve výdělcích částečně vyrovnávaly podle směrnice 6413/44 z 26. září 1944 na krytí personálních nákladů subvence Ministerstva lidové osvěty. Divadelní podnikatelé těmito dotacemi dorovnávali hercům platy z divadla (měl-li např. v divadle 1500 K a na nasazení si vydělal 800 K, zbytek pokryla subvence), pokud nebyl člen souboru pracovně nasazen, kryla

³⁹² HOŘEC J., *Jaroslav Marvan*, s. 29. Poslední Marvanovou rolí u V. Buriana byl statkář Hrabánek ve hře *Prodaný dědeček*. V souvislosti s Marvanovým odchodem od Buriana se traduje historka o několika smlouvách, které Burian Marvanovi nabídl, aby zabránil jeho odchodu. V první byla uvedena gáže 8.000 K, v druhé dvojnásobek a ve třetím návrhu dokonce 32.000 K měsíčně. Poté předložil Burian Moravanovi smlouvu, kde si mohl gáži vyplnit sám.

³⁹³ Nařízení ministra lidové osvěty ze dne 30. 8. 1944 o zastavení činnosti českých divadel, varieté a kabaretů; MOULIS M. – TOMÁŠEK D., *K. H. Frank*, s. 331.

³⁹⁴ ČERNÝ F. (ed.), *Theater – Divadlo*, s. 145.

³⁹⁵ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

dotace celý plat. Do příspěvku byl zahrnut i „existenční příspěvek podnikatelů“, resp. ušlý zisk, v řádech tisíců korun měsíčně.³⁹⁶

O osudech Čeňka Šléglů v posledních měsících války bohužel nemáme skoro žádné informace. Podle pozdějších zpráv trpěl vážnými zdravotními problémy, když se začaly projevovat deformace páteře v důsledku Bechtěrevovy choroby. V zimě roku 1945 byl léčen injekcemi.³⁹⁷

4. února 1945 byl z Prahy vypraven transport AE2, kterým bylo k „zavřenému pracovnímu nasazení“ zavlčeno do Terezína 896 vězňů. Mezi nimi i Šléglův zeť Arnošt Weiss. Šléglůvy intervence trvajících po celou dobu okupace vedly k tomu, že Weiss odejel až v jednom z posledních protektorátních transportů. Tím se výrazně zvýšila jeho šance na přežití války (z celého transportu AE2 zahynuli tři lidé).³⁹⁸

3.8.3. Události během Pražského povstání

Od počátku roku 1945 již bylo zcela zřejmé, že Německo válku prohraje. Otázkou zůstávalo kdy, a jakým způsobem se válečné operace dotknou českých zemí. Mezi aktivisty panovala nervozita. Někteří přicházeli s fantaskními nápady na ustavení českých jednotek, které budou nasazeny proti sovětské armádě (Dr. František Teuner a okruh Kuratoria)³⁹⁹, či ještě zesílili svojí aktivitu. Extrémním příkladem tohoto postoje byl Rudolf Novák, který ještě 3. března 1945 v *Árijském boji* ubezpečoval čtenáře, že „Říše nebude nikdy kapitulovat“ a hrozil srazit „každého alibistu a pokrytce, který by si dovolil vpadat bojující Říši vzad panikářskými tlachy a zločinnou činností“. Většina se však stáhla do ústraní a očekávala příští dění. Část aktivistů se snažila svojí spoluprací s okupanty retušovat.⁴⁰⁰

Mnozí pomýšleli na útěk a doufali, že jim SD či gestapo za jejich dosavadní služby zařídí falešné cestovní doklady, případně i odvoz. Když se ukázala nereálnost těchto představ,

³⁹⁶ NA, f. MŠNO 1918 – 1949, karton 491.

³⁹⁷ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46.

³⁹⁸ Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941 – 1945. II. díl, s. 1294.

³⁹⁹ GREGOROVIC M., *Kapitoly o českém fašismu*, s. 147. Jednotka měla nést název Dobrovolnická svatováclavská rota. 5. března 1945 byla povolena úředním rozkazem K. H. Franka.

⁴⁰⁰ NA, f. 925 NS, sign. TNS 6/47, karton 117, denní záznamník A. J. Kožíška, záznam z 15. dubna 1945. Přišel Dr. Zavřel se 14. vydáním im memoriám *Za živa pohřben*. Nechce vydat jinak než se škrtnutými místy, v nichž napadal Beneše. Řekl jsem mu, že to vydá s omluvou a Beneše odprosí. Odpověděl, že bude-li to zapotřebí, i to že učiní. Podle Nietzscheho Němci přinášejí každému smůlu, tak od nich pryč. To jsou hrdinové. Večer přišel ke mně Werner, který věří ještě v nové zbraně. Nařiká si, že se nikdo o nás nestará, že nemá falešný pas.“

začali se obhajovat „bilančními“ články. Některé z nich (A. J. Kožíšek, R. Novák) však ani v posledních dnech války neopouštěl primitivní antisemitismus.⁴⁰¹

Na počátku května kolovaly po Praze nejrůznější fámy. Jedna z nich hovořila i o dalším transportu, kterým budou odvezeni další židovští míšenci. Čeněk Šlégl a jeho dcera měli velkou obavu o dvouletou Zuzanu Weissovou, která byla podle rasových předpisů dítětem židovského původu. Proto se Blanka Weissová ještě 5. května 1945 ráno vydala intervenovat za jakýmsi Dr. Königem z SD.⁴⁰²

V Praze však již naplno propukalo povstání. Čenka Šléglův přišli do Strašnic zatknout dva muži z Revolučních gard, kteří se údajně zajímali především o to, „jak to bylo s tím rozhlasem“. Ve stejný den dorazil domů z Terezína Arnošt Weiss. Němci opustili ghetto již 4. května, čehož část vězňů využila k odjezdu (o dva dny byl koncentrační tábor znovu uzavřen z důvodu karantény kvůli velké epidemii tyfu). Arnošt Weiss tak mohl tchánovi vrátit ochranu z doby okupace. Ukázal příslušníkům RG dokumenty z Terezína a vysvětlil příčiny Šléglůva chování během války. Hlídka odešla s tím, že Šlégl zatčen nebude, ale bude nutné vše podrobně vyšetřit.⁴⁰³

Konec války znamenal pro rodiny Šléglůvých a Weissůvých nepochybně úlevu. Šest válečných let plných napětí a strachu se podepsalo na Šléglově fyzickém i psychickém zdraví. Během války zhubl o více než 30 kilo.⁴⁰⁴ Návštěva příslušníků RG však byla předzvěstí nových útrap. Rozbíhal se proces, který měl českou společnost „očistit“ od všech, kdo se za války provinili spoluprací s okupanty.

⁴⁰¹ Např. Rudolf Novák *Árijský boj* 28. 4. 1945: „Emigranti nechali národ na holičkách. Aby národ nepropadl zoufalství, musela se mu ukázat cesta ze zmatků, tj. spolupráce s Němci. Zachránila národu velké statky materiální a mravní. Hlásíme se docela hrdě k tomu, že jsme přispěli značně k zesílení směru protizidovského. Nezapíráme a nikdy nebudeme zapírat, že považujeme židovstvo za parazity. Najednou slyšíme, že amnestovaná židovská společnost volá po šibenicích pro české národovce a pro české Árijce, kteří zůstali doma a nechtěli poslouchat bláznivých pokynů emigrantského rozhlasu. Jenomže my o žádnou amnestii nestojíme!“ A. J. Kožíšek, *Polední list* 1. 5. 1945, článek *V osudové hodině*: „Teď se budou moci rozvinout židovské intriky a bude se moci na bojiště vrhnout židovské peníze a vliv“

⁴⁰² STÁTNIK D., *Agenti*, s. 18; BIMAN S., *Nacistická bezpečnostní služba*, s. 352. Vlastním jménem Dr. Hans Karl Klier. Příslušel k pobočce č. 110, ale měl vlastní blokovou odbočku na Vinohradech ve Schwerinově ulici.

⁴⁰³ Dopis Blanky Weissové z 23. 5. 2005.

⁴⁰⁴ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

4. POVÁLEČNÉ VYŠETŘOVÁNÍ A JEHO PERIPETIE

4.1. Retribuce jako reakce společnosti na léta okupace

Období po skončení druhé světové války nebylo v české historii prvním a ani posledním, kdy se bouřlivě diskutovala otázka kolaborace. Vzpomeňme na druhou polovinu 19. století a „soud národa“ s Karlem Sabinou, debaty o „pohrobcích“ habsburského režimu v meziválečném Československu či stále otevřenou otázku spolupráce se sovětskou okupační mocí a komunistickou tajnou policií. I na základě nedávné zkušenosti z polistopadového vývoje je možno konstatovat, že „dobro“ a „zlo“ se jeví zřetelně pouze v okamžiku dějinného zvratu. S postupem času dochází k zvažování míry provinění či jeho relativizaci, hledání motivů i omluv.

Podobným vývojem prošla česká společnost i v letech 1945 – 1947, a to ve velmi vyhrocené podobě - v konfrontaci se zločiny proti lidskosti, nemající v dosavadních dějinách obdoby. Situace byla o to komplikovanější, že součástí tohoto „vypořádání se s minulostí“ bylo radikální ukončení stovky let trvajícího soužití českého a německého živlu masovým transferem obyvatelstva. Většina české společnosti toto řešení akceptovala a předmětem diskusí (a to ještě s určitým časovým odstupem) se staly pouze excesy, které odsun provázely.

Vedle problematiky „německé“ však existovala ještě ožehavější otázka domácích zrádců.⁴⁰⁵ Zde spolu s oprávněnou potřebou zadostiučinění za přestálé útrapy působila na společnost traumata kolektivního selhání: Mnichova, stotisícových shromáždění se zdviženými pravicemi či (i pro Němce) překvapující počty udání od „obyčejných“ českých lidí. Každý z obyvatel protektorátu se za okupace ocitl na rozcestí, z něhož vedly tři cesty: přímá účast v odboji, program pasivní rezistence či aktivní spolupráce s okupanty.⁴⁰⁶ V pasivní rezistenci přežívala většina společnosti. O to větší nároky byly (zpětně) uplatňovány na chování osob veřejně činných, tedy politiků, umělců, novinářů atd.

Jen nepočtená hrstka příslušníků *skutečného* odboje a osvícených duchů z oblasti kultury varovala před unáhlenými soudy. Šlo např. o či účastníka domácího odboje Jaroslava Drábka (po válce veřejného žalobce u MLS)⁴⁰⁷ či Ladislava Feierabenda, který reflektoval

⁴⁰⁵ Ústavodárné Národní shromáždění Republiky Československé (ÚNS RČS) 1946 – 1948, 55. schůze. Stenozáznam vystoupení ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny z 29. 5. 1947: „Pokud šlo o posouzení viny Němců, nebylo celkem v zásadě v našem tisku a veřejnosti vůbec nepříznivé kritiky. Naproti tomu, pokud šlo o posuzování viny osob, stíhaných z českých řad, bylo velmi často patrné, že v tomto směru nebylo ve veřejnosti a také někdy mezi soudci z lidu jednotné hledisko.“

⁴⁰⁶ ČERVINA F., *Česká kultura*, s. 43.

⁴⁰⁷ DRÁBEK Jaroslav, *Z časů dobrých i zlých*. 1. vyd.. Praha: Naše vojsko, 1992. 166 s. ISBN 80-206-0365-4, s. 72. „Bál jsem se. A dobře jsem si to zapamatoval. Když pak po válce lidé, kteří ani neměli tušení, jak vypadá

svoji zkušenost z činnosti v Eliášově vládě, či národněsocialistického ministra spravedlnosti Jaroslava Stránského, který 21. července 1945 deklaroval v *Novém slovu*: „Není vše hodné trestu, co je hodné zavržení. Nechceme trestat lidi, kteří se za teroru třásli před Němci tak, že jim při podpisu spadl háček z některé souhlásky.“⁴⁰⁸

Potrestání kolaborantů samozřejmě dostalo právní rámec, o němž bude pojednáno v následující kapitole. Ve své podstatě měl proces retribuací povahu výlučně politickou, přičemž hlavní iniciativu převzali komunisté. Již zmíněný L. K. Feierabend označil s odstupem kapitolu lidových a národních soudů za „smutné listy českých dějin“. Ještě dál šel bývalý šéf čs. zpravodajské služby František Moravec, který tvrdil, že pro komunisty se staly retribuční soudy „prostředkem k odstraňování nebo alespoň skandalizování politických protivníků. Přitom se neštíteli ani nejhnusnějších podvodů, falešných svědků, podvržených dokumentů a ovšem i násilí. Ministerstvo vnitra, které hned na počátku ovládli, zavedlo ihned vyšetřovací metody, které se nijak nelišily od metod gestapa. Ani národně socialistický ministr pak nemohl zabránit celé řadě křiklavě nespravedlivých rozsudků, v mnoha případech i jasných justičních vražd“. Klement Gottwald pojetí retribuací jako jednoho z nástrojů pro uchopení moci komunisty nijak zvlášť nezastíral a vedle národních výborů považoval zákon o stíhání zrádců a kolaborantů za „velmi ostrou zbraň“, kterou lze buržoazii „osekat tolik výhonků, že z ní zůstane pahýl. Touto zbraní můžeme nepřítele postihnout přímo fyzicky“.⁴⁰⁹

Jak bylo řečeno, postoj společnosti k otázce trestání domácích zrádců se postupně vyvíjel. Místo volání po radikálních řešeních z prvních poválečných měsíců se postupně začaly projevovat tendence ke zmírnění striktních stanovisek v otázce trestu a viny. Přispěly k tomu zprávy o řadě chyb a justičních omylů, o vyšetřovacích metodách, které se nijak nelišily od metod nacistů, či neúnosných poměrech v internačních táborech. Díky interpelaci několika poslanců se staly tyto nepravosti předmětem jednání i na parlamentní půdě.⁴¹⁰

Soudy vynášely za obdobná provinění stále mírnější rozsudky.⁴¹¹ Proces s protektorátní vládou, koncipovaný jako jakési vyvrcholení retribuací, tak skončil neočekávaně nízkými tresty, když senát pod vedením Dr. Františka Tomsy projevil velkou míru nezávislosti na politické reprezentaci (na zasedáních Gottwaldovy vlády se mj.

výslech na gestapu nebo koncentrační tábor a káznice, začali dělat přísné soudce a rozhodovali autoritativně o tom, jak se kdo měl v nejtěžších chvílích chovat, byl jsem zdrženlivý a opatrný ve svých úsudcích.“

⁴⁰⁸ BORÁK M., *Spravedlnost podle dekretu*, s. 12. Stránský již v Londýně hájil zásadu, že postih by se neměl vztahovat na vynucenou součinnost s nepřítelem.

⁴⁰⁹ tamtéž. s. 11 – 13.

⁴¹⁰ Interpelace O. Hory a dalších národně socialistických poslanců (mj. O. Hora, M. Horáková, V. Krajina, F. Zeminová a další) z 29. 4. a 29. 5. 1947. ÚNS RČS, tisky 555 a 629.

⁴¹¹ BORÁK M., *Spravedlnost podle dekretu*, s. 48n.

opakovaně liciovalo o počtech trestu smrti).⁴¹² Zejména u komunistů vyvolal výsledek velké pobouření. Spustili divokou kampaň proti ministru spravedlnosti Prokopu Drtinovi, jejíž součástí byly i protestní tábory pracujících v továrnách. Vyčítali mu, že nadřazuje kolaborantům, a požadovali revizi rozsudku, ačkoliv opravné prostředky právní řád neumožňoval.⁴¹³ Vypjatá atmosféra ovlivnila závěrečnou fázi retribučního soudnictví (od podzimu roku 1946).

Otázka vypořádání se s minulostí se významně dotkla i oblasti kultury. „Očistný proces“, jehož mechanismy budou popsány v následujících kapitolách, se netýkal jen personálních záležitostí, ale samotného charakteru umělecké tvorby. V prvních měsících po válce tak začalo tažení proti „braku“ a vznikaly instituce, které měly kontrolovat kulturní úroveň. V první řadě šlo o ministerstvo informatiky vedené ministrem za Komunistickou stranu Československa (KSČ) Václavem Kopeckým. Cenzura se dotýkala všech oblastí kultury, zejména však literatury, divadel a filmu. Silné pozice získávaly i umělecké svazy.⁴¹⁴

Na pozadí utužování cenzury probíhaly procesy a disciplinární řízení proti jednotlivým umělcům. Jejich chování v době okupace bylo veřejností sledováno s mimořádnou pozorností. V českých zemích již od dob národního obrození byla kultura úzce svázána s politikou. Ačkoliv např. kterýkoliv loajální úředník ministerstva měl mnohem větší možnost fakticky ovlivňovat život v protektorátu, jevíly se pronacistické projevy umělců „z hlediska českých národních zájmů mnohem škodlivějšími než obdobné vynucené projevy jiných složek obyvatelstva.“⁴¹⁵

Očistný proces v kultuře reagoval také na protektorátní konjunkturu středního proudu zábavy. Její protagonisté byli obviňováni, že svojí prací pomáhali udržovat okupantům pořádek v protektorátu. Tím začala být činnost protagonistů ve své podstatě nepolitické

⁴¹² TOMÁŠEK D. – KVAČEK R., *Obžalována je vláda*, s. 184n. V procesu byly uloženy tresty odnětí svobody pro A. Hrubého (doživotí), J. Krejčího (25 roků), R. Bienerta (3 roky) a Jindřicha Kamenického (5 roků). Josef Kalfus byl seznán vinným, soud však upustil od potrestání. Státní prezident Emil Hácha souzen nebyl. 12. května 1945 byl zatčen a ve vězeňské nemocnici na Pankráci 27. června 1945 zemřel.

⁴¹³ DRÁBEK J., *Z časů dobrých i zlých*, s. 120. Drtina byl napadán i za upozornění pro soudy, aby brali opatrně svědectví příslušníků gestapa. Důvodem bylo zjištění čs. orgánů, že příslušníci německých bezpečnostních složek dostali před koncem války příkazy, aby svými výpověďmi kompromitovali své demokratické nepřátele. Další příčinou Drtinovy opatrnosti byly poměry v resortu ministerstva vnitra, který neváhal usměřňovat výpovědi v neprospěch politických oponentů. Drtina chtěl vyloučit možnost, aby byli čeští lidé nevinně odsouzeni na základě nacistické výpovědi, nastražené komunisty. Ti ho ovšem líčili jako člověka, který chce krýt válečné zločince a mařit objektivní vyšetření jejich činnosti.

⁴¹⁴ ČERNÝ Jindřich, 1945. *České divadlo a společnost v roce 1945*. In Divadelní revue, roč. XIV, č. 2, Praha: Divadelní ústav, 2003. ISSN 0862-5409 s. 4. Syndikát českých spisovatelů vydal v polovině května 1945 prohlášení, v němž avizoval, že Syndikát „chce mít přímou účast na kontrole veškeré ediční činnosti, aby mohl ostře stíhati a vymycovati všechn literární brak, jeho původce, rozšiřovatele a protektory, jakož i všechny reakční živly, zneužívající písemnictví ke svým temným cílům.“ Jan Grossmann v *Mladé frontě* 5. 6. 1945 označil dokonce „paumění za sabotáž“.

⁴¹⁵ B. SRBA, *O nové divadlo*, s. 94.

zábavy vnímána politicky, s uplatněním vyšší míry odpovědnosti. Zvláštní skupinu tvořili filmoví a divadelní herci, kteří byli obecnstvu, na rozdíl od jiných uměleckých profesí, stále na očích.⁴¹⁶

4.2. Právní rámec retribuční

Přípravy „očistné“ mašinérie se rozběhly již dlouho před koncem války. Samo označení „retribuční“ naznačovalo, že půjde především o odplatu, kde právní aspekty budou hrát roli spíše organizační a technickou. Výjimečnost válečných poměrů a rozsah válečných zločinů se stal odůvodněním pro odklon retribuční legislativy od zásad moderního práva, zejména pro retroaktivitu jdoucí dokonce před počátek okupace (začátek doby tzv. zvýšeného ohrožení republiky byl stanoven na 21. května 1938), opuštění zásady „nullum crimen sine lege“ a neexistenci opravných prostředků. Důležitým aspektem při přípravě příslušných dekretů byl politický boj mezi londýnským a moskevským exilem, tedy zápas o budoucí charakter obnovené republiky.

Legislativní práce na retribučních zákonech byly zahájeny v Londýně již v listopadu 1942, v lednu následujícího roku vypracovalo svůj vlastní návrh i moskevské vedení KSČ. Pro jednání Košické vlády se stal nakonec oficiálním podkladem dekret londýnský, čímž se do jisté míry zamezilo snahám o to, aby očistu prováděly ihned po osvobození národní výbory „vlastním revolučním pořádkem“.⁴¹⁷ Přesto dekrety vyvolaly kritiku. Představitelé domácího odboje poukazovali nejen na zjevné odchylky od základních právních zásad, ale zejména na fakt, že neměli žádný vliv na textaci zákonů.⁴¹⁸ Někteří soudci vytýkali retribučnímu dekretu, že stanovuje stejné trestní sazby pro Čechy i Němce, přičemž Němci jsou hlavními viníky a Češi viníky druhotného rázu.⁴¹⁹

Retribuční dekret byl publikován pod č. 6/1945 Sb. s okamžitou účinností v *Ústředním věstníku československém* 6. března 1945. Po osvobození byl vydán znovu pod č. 16/1945 Sb. jako tzv. „velký retribuční dekret“ v mírně upraveném znění (přibyl např. nový trestný čin udavačství).⁴²⁰ Zřizoval mimořádné lidové soudy, které měly soudit méně významné delikventy a Němce.⁴²¹

⁴¹⁶ ČERNÝ F., *Theater-divadlo*, s. 347. Podle Černého „lid tvrdě odsuzoval každé zakolísání divadelního umělce, které nezůstalo veřejnosti utajeno, poněvadž v divadelnicích za okupace viděl své mluvčí“.

⁴¹⁷ BORÁK M., *Spravedlnost podle dekretu*, s. 23n.

⁴¹⁸ DRÁBEK J., *Z časů dobrých i zlých*, s. 106.

⁴¹⁹ ÚNS RČS 1946 – 1948, 55. schůze. Stenozáznam vystoupení Prokopa Drtiny z 29. 5. 1947.

⁴²⁰ Dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech, z 19. června 1945.

⁴²¹ J. DRÁBEK, *Z časů dobrých a zlých*, s. 106.

Pro významné provinilce zřídil další Benešův dekret č. 17 (vyšel ve sbírce zákonů 9. července 1945) Národní soud. Byl definován jako tribunál pro osoby s „vedoucím postavením v životě politickém, vysokým úřadem, vysokou funkcí velitelskou nebo význačným místem hospodářským“. V toto postavení měl svým spoluobčanům představovat „vlastenecký vzor“. Šlo především o státního prezidenta, členy protektorátních vlád a vedoucí různých protektorátních organizací, např. Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOÚZ). Politická důležitost byla přiznána i vedoucím činitelům Vlajky, a také vybraným redaktorům, především z pražských listů (V. Krychtálek, A. J. Kožíšek, A. Kříž, R. Novák, E. Šourek a další).

Z dekretu č. 16/1945 Sb. citujme ustanovení, která byla relevantní pro případ Čenka Šlégl: § 3 stanovoval trestní sazbu 10 až 20 let těžkého žaláře tomu, kdo „v době zvýšeného ohrožení republiky tiskem, rozhlasem, filmem či divadlem, nebo na veřejném shromáždění schvaloval nebo obhajoval nepřátelskou vládu nebo jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství a úřadů a orgánům jim podřízených“. Pokud však chtěl tímto činem „rozvrátit mravní, národní nebo státní vědomí československého lidu, zejména mládeže“, bylo možno uložit i trest doživotní či smrti. Podle téhož paragrafu bylo trestné i samotné členství ve fašistických organizacích, se sazbou od 5 do 20 let těžkého žaláře. Tyto organizace specifikovalo 16. ledna 1946 svou směrnicí Ministerstvo vnitra, přičemž hnutí Vlajka zde byl věnován samostatný odstavec.⁴²²

Velký retribuční dekret obsahoval i „změkčující“ opatření. Na základě § 16 existovala možnost zmírnění trestu, nebo upuštění od potrestání, pokud obžalovaný jednal s úmyslem prospět „obecnému zájmu“. Přes toto ustanovení byl „velký“ retribuční dekret nastaven poměrně přísně a praxe ukázala, že na drobné přečiny jej nebude možné aplikovat. Někteří lidé zůstávali měsíce ve věznicích, aniž bylo proti nim zahájeno jakékoliv řízení. Na druhou stranu se na svobodě pohybovaly osoby, jejichž provinění bylo očividné. Řešení měl přinést další dekret, který Edvard Beneš podepsal pouhý den před ukončením své mimořádné legislativní pravomoci. Do dějin vstoupil jako tzv. „malý retribuční dekret“.⁴²³

Toto označení získal podle míry možného postihu (vězení do jednoho roku nebo pokuta do 1 mil. korun). Malý však rozhodně nebyl co do počtu osob, jichž se nějakým způsobem týkal. Šlo přitom o velmi stručnou právní normu. Zatímco „velký“ dekret popisoval

⁴²² Směrnice Ministerstva vnitra č. j. Z/II-31366-45. Nacistické a fašistické organizace – výklad ustanovení §§ 2 a 3 retribučního dekretu.

⁴²³ Dekret prezidenta republiky č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, z 27. října 1945. O den později zahájilo činnost Ústavodárného národního shromáždění.

ve 34 paragrafech jednotlivá provinění, trestní sazby a procesní pravidla⁴²⁴, omezil se „malý“ dekret ve 4 paragrafech na velmi vágní formulace provinění i řízení, které měly vést okresní národní výbory (ONV). Pravomoc stanovit bližší podrobnosti získal ministr vnitra.

Malý dekret odrážel dobový spor o podobu očistného procesu (soudy versus národní výbory, resp. Ministerstvo vnitra či Zemský odbor bezpečnosti - ZOB)⁴²⁵ mezi komunisty a demokratickými stranami. Zatímco retribuční soudy spadaly do kompetence ministerstva spravedlnosti, vedeného národními socialisty Jaroslavem Stránským a (od 6. listopadu 1945) Prokopem Drtinou, národní výbory, resp. rezort vnitra byl v rukou komunistů (ministr Václav Nosek se počínaje Košickou vládou udržel ve funkci až do roku 1953). Dopady nového rozložení sil se projeví již za několik měsíců, v době příprav na parlamentní volby v roce 1946. Komunisté prostřednictvím Ministerstva vnitra již v tomto období shromažďovali pod rouškou vyšetřování kompromitující materiály na své politické odpůrce, zejména národní socialisty, často aktivní účastníky domácího odboje.⁴²⁶

4.3. Šlégl a očistný proces v uměleckých svazech

4.3.1. Svaz filmových pracovníků

Soudní a státní orgány zahájily očistný proces s určitou časovou prodlevou⁴²⁷, způsobenou debatami vlády o konečné podobě retribučních dekretů. Mezitím ovšem probíhalo rozsáhlé zatýkání osob označených za státně nespolehlivé, často bez ohledu na důkazy či prošetření vznesených obvinění. Národní výbory, správní komise, či vyšetřovací komise lidových soudů (které ještě nebyly ustaveny) vedly v rámci „revoluční spravedlnosti“ svá vlastní řízení, končící v extrémních případech i popravami.⁴²⁸ Rovněž na úrovni

⁴²⁴ Šlo o kombinaci zásad, které obsahoval platný trestní řád v části týkající se státních soudů, a nově zavedených pravidel.

⁴²⁵ ČERNÝ V., *Paměti*, s. 35. „A kde se vzal, tu se vzal, na ZNV se objevil nový odbůrek, velepověstný ZOB, protože tykadla Noskova nového MV, lidé zcela neznámí, kteří samo sebou neměli nic společného s Českou národní radou a jejichž počet bobtnal: tam přijímali informaci každou, falešnou, nefalešnou, neodepřeli sluchu nikomu, materiály jim rostly pod rukama, ti mlčenliví a vyčkávaví pánové viděli daleko, daleko.“

⁴²⁶ DRÁBEK J., *Z časů dobrých a zlých*, s. 105. Podle Drábka v roce 1946 Ministerstvo vnitra dokonce vydalo úřední seznam osob, které spolupracovaly s gestapem. Po jejich zveřejnění vypukla „hotová vřava“, protože na seznamu se ocitli lidé, o jejichž bezúhonnosti se nikdo neodvážil pochybovat.

⁴²⁷ BORÁK M., *Spravedlnost podle dekretu*, s. 60. Tamtéž, s. 48n. Prvním zasedání MLS se uskutečnilo 8. 6. 1945 v Brně, prvním odsouzeným v Praze byl bývalý nacistický náměstek primátora Josef Pfitzner (odsouzen a veřejně popraven 6. 9. 1945). Úvodní přelíčení před Národním soudem bylo zahájeno 15. 1. 1946 (proces s vojenskými činiteli gen. Robertem Rychtrmocom, gen. četnictva Otto Bláhou a mjr. gšt. Gustavem Mohlaplem).

⁴²⁸ STANĚK T., *Tábory v českých zemích*, s. 14n. Na zasedání vlády dne 23. 5. 1945 ministr vnitra Nosek prohlásil, že mezi zajištěnými osobami v Praze je značné množství lidí, kteří se proti republice neprovinili.

profesních svazů vznikaly již v prvních dnech po osvobození nejrůznější disciplinární orgány, prověřující činnost členstva v době okupace. Svě vlastní disciplinární komise měly úřady⁴²⁹, univerzity, umělecké svazy, i jednotlivé podniky.

Na pozadí očistného procesu byly v uměleckých svazích zároveň prováděny rozsáhlé organizační změny. Znárodnění kinematografie či zabavení divadel, nakladatelských podniků, galerií apod. soukromým provozovatelům,⁴³⁰ to vše vytvářelo velký prostor pro nejrůznější majetkové převody, často pochybného charakteru.

Na nové podmínky zareagovali nejrychleji filmaři. Kinematografie skýtala potenciál stát se nejdůležitějším nástrojem propagandy. Personálním a organizačním otázkám byla proto zvýšená pozornost věnována již v době okupace (spolu s plány na znárodnění a „socializaci“). Ihned po osvobození zajistil všechny filmové podniky Národní výbor českých filmových pracovníků.⁴³¹ Souběžně zahájila činnost Disciplinární rada českých filmových pracovníků, první orgán, z jehož šetření vůči Čeňku Šléglovi máme záznamy. Šléglův výslech z 30. května 1945 je zajímavý tím, že v něm Šlégl doznává některé skutečnosti, kterým se v pozdějších výpovědích raději vyhnul.⁴³² Přiznal, že používal nacistický pozdrav, ale pouze při hromadných příležitostech.⁴³³ Vypovídal rovněž o členství ve Vlajce, v protokolu chybně datovaném k 20. březnu 1939, a o svých stycích s Rysem – Rozsévačem. K rozhlasovým skečům uvedl, že ho k účasti na natáčení vyzval příslušník SD Walter Lang. Další, s kým se z řad SD stýkal, byl vedoucí úředník kulturního oddělení velitelského úseku SD Kurt Klöpfer. S oběma se stýkal pouze společensky, nikoliv úředně. Šlégl se zmínil rovněž o Svatováclavské orlici. Protokol z 30. května 1945 byl strohým souhrnem přečinů, komise se na motivy jeho aktivistického chování neptala. Šlégl jí proto vzápětí adresoval mnohastránkovou obhajobu. Oba dokumenty nakonec skončily u Mimořádného lidového soudu.

Ještě předtím však disciplinární rada rozhodla o Šléglově doživotním vyloučení z práce v českém filmu. Obdobný trest stihl 7. července 1945 i režiséra Václav Binovce. Disciplinární rada za předsednictví JUDr. Františka Klímy a účasti zástupce Ústřední rady

Ministerstvo vnitra koncem května oficiálně zakázalo Národním výborům soudit a trestat lidi podezřelé ze zrady či kolaborace.

⁴²⁹ ČERNÝ V., *Paměti 3*, s. 33. „Na úřadech včetně ministerstev (...), se přes noc utvořila solidární bratrstva dosud neznámých mužů, vyhnala z vedoucích míst dosavadní činitele, pravidelně obviněním ze spolupráce s Němci anebo prostě i jen tvrzením, že nemůže setrvat na dosavadním místě, kde by na něm musil měnit tvář. Rozpoutal se hon na lidi a o místa“.

⁴³⁰ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 394. Václav Černý byl po roce 1945 předsedou očistné komise Svazu československých spisovatelů.

⁴³¹ BARTOŠEK L., *Náš film*, s. 351.

⁴³² SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46.

⁴³³ V tom nebyl zdaleka výjimkou. 26. června 1942 přinesly *Lidové noviny* reportáž ze shromáždění herců v Národním divadle, jemuž vévodila fotografie hlediště zaplněného umělci se zdviženou pravicí.

odborů (ÚRO) ho na zasedání trvajícím 15 minut vyloučila z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru a postoupila spisy Komisi pro vnitřní národní bezpečnost.⁴³⁴ Během roku 1945 bylo kromě Šléglů vyloučeno z účinkování v českém filmu dalších 30 osob. Na konci ledna 1946 se však *Svobodné noviny* pohoršovaly nad tím, že mezi nimi chybí Vlasta Burian, Adina Mandlová, Pavel Ludikar či režisér František Čáp.⁴³⁵

4.3.2. Divadlo kolektivní tvorby

Konec války byl v českém divadelnictví příležitostí pro nástup nové umělecké generace, která se formovala v průběhu okupace. Velmi dravě se o slovo hlásila především skupina mladých divadelníků, která do veřejného života vstoupila v první polovině 40. let. Po osvobození „zaplnila“ prostor po starší „zkompromitované“ garnituře.⁴³⁶

Součástí nástupu nové generace byly i významné změny v organizaci divadelnictví. Vedle zrušení divadel (Stálé divadlo v Unitarii, Velká opereta a další) a změn názvů⁴³⁷ došlo i k zásadnímu převratu v repertoáru. Prosazoval se tzv. „Nový realismus“ či „Nové divadlo“, jehož nástup komentoval hlavní inspirátor změn E. F. Burian takto: „Divadlo musí dostat do rukou ti, co ho vytváří. (...) Komediantství, které vytloukalo na svůj pouťový buben sprosté, košilaté zápletky a bavilo svými výkřiky zvířecích pudy primitivních lidí, bude novým divadlem zlikvidováno jednou provždy.“⁴³⁸ Česká divadla tak pod vedení někdejších avantgardních scén nastoupila cestu k socialistickému realismu.

V těchto koncepcích samozřejmě nebylo pro Divadlo Vlasty Buriana místo. Po Burianově zatčení dne 24. května 1945⁴³⁹ bylo jeho divadlo zabráno částí uměleckého souboru a přejmenováno na Divadlo kolektivní tvorby (DKT). Důraz na „kolektivní tvorbu“ měl demonstrovat programový rozchod s divadlem dominantní herecké hvězdy.⁴⁴⁰ Divokou

⁴³⁴ AMV, svazek 531-9

⁴³⁵ ČERNÝ Jindřich, 1946. *České divadlo a společnost v roce 1946*, in Divadelní revue, roč. XIV, č. 4, Praha: Divadelní ústav, 2003. ISSN 0862-540 s. 5. Vyloučení však např. režisér Ladislav Brom či filmový producent Miloš Havel.

⁴³⁶ SRBA B., *O nové divadlo*, s. 15.

⁴³⁷ Intimní divadlo se stalo „Realistickým“, Komorní „Divadlem 5. května“, atd.

⁴³⁸ ČERNÝ J., 1945, s. 5. E. F. Burian ve studii z července 1945 navrhoval přechod divadelního podnikání do rukou družstev pod státní kontrolou, řízených vládou jmenovaným uměleckým ředitelem. Součástí plánu bylo i zřízení dramaturgické centrály, která by určovala celostátní dramaturgický plán. Burian se vyjádřil i k otázce kolaborace: „Přímý kolaborant ať je dán na donucovací práce, nepřímý kolaborant přesunut na méně zodpovědné místo, v pochybnějším případě na rok nebo více let z divadelní práce vyřazen a dán tam, kde potřebujeme divadelní síly. Ti umělci, jejichž chování za protektorátu nebylo bezúhonné, ať jsou pod přísným dozorem postaveni na ta místa, kde je míti musíme, ale jejich zodpovědnost ať je tak veliká, že každý chybný krok bude klasifikován jako sabotáž, která zasluhuje smrt.“

⁴³⁹ JUST V., *Věc Vlasta Burian*, s. 30

⁴⁴⁰ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 54, 91, 95; ČERNÝ J., 1945, s. 11, 24. Podobně jako Vlasta Burian byla postížena i Anna Sedláčková, která byla rozhodnutím souboru 14. 5. 1945 vyhnána z divadla Mozarteum.

socializaci divadla legalizoval na počátku června 1945 výnos ministra školství a osvěty Zdeňka Nejedlého, který zrušil s okamžitou platností všechny dosavadní divadelní koncese. Oficiálním provozovatelem DKT se stala organizace „přátel Svazu sovětských socialistických republik“.

Ačkoliv byl Nejedlého výnos provizorním opatřením s platností do doby přijetí nového divadelního zákona, jeho důsledky byly dalekosáhlé. Všechny divadelní budovy a veškeré vybavení se staly „majetkem, určeným veřejným zájmům kulturním“. Jejich právoplatní majitelé tak byli zbaveni práva s tímto majetkem nakládat bez souhlasu ministerstva.⁴⁴¹

Novopečení správci DKT se rekrutovali především z řad Burianových „figurkářů“ a několika nově příchozích. Administrativním ředitelem se stal dosavadní inspicient a herec epizodních rolí Karel Němec.⁴⁴² Vůdčí pozici však díky funkci uměleckého šéfa získal čerstvý člen KSČ Zdeněk Podlipný, bývalý člen „Děčka“ E. F. Buriana a příležitostný filmový herec, ačkoliv neměl ohledně své činnosti v době okupace nejčistší svědomí. Po zatčení E. F. Buriana v roce 1941 uvedl v srpnu 1942 „osiřelý“ soubor, působící pod správou Spojeného družstva Národního divadla jako Divadlo na Poříčí, hru Eberharda W. Millera *Rothschild válčí u Waterloo*. Na inscenaci tohoto antisemitského kusu se podílelo několik umělců, kteří po válce díky svému členství v KSČ zastávali velmi významné pozice. V režii Františka Salzera a výpravě Miroslava Kouřila se Podlipný ujal role Rothschilda, jehož, alespoň podle pochvalného článku ve *Vlajce* „demonizoval zvláště výstižnými grimasami tváře“.⁴⁴³ Nově vzniklé DKT si tak vysloužilo označení „Divadlo kolektivního másla na hlavě“.⁴⁴⁴

Závodní rada DKT začala od 23. června 1945 sbírat výpovědi o Šléglově činnosti v době okupace. Bývalí Šléglovi kolegové, jako např. Burianův partner z počátku umělecké dráhy Dalibor Pták, fotbalista a herec František Plodr, Václav Menger a někteří další (Václav

Nepomohlo jí ani to, že byla v době okupace perzekvována. Na místě její scény mělo působit „Divadlo Revolučních gard“, které ovšem nezahájilo činnost. O divadlo přišel i Oldřich Nový, zůstal však ředitelem (provozovatelem se stalo Družstvo zaměstnanců a návštěvníků). Járovi Kohoutovi, vyšetřovanému v roce 1940 gestapem, se rovněž podařilo zůstat ředitelem združstevněného Divadla u Nováků. Po návratu Voskovce a Wericha z emigrace jim v září 1946 jejich někdejší působiště odevzdal.

⁴⁴¹ Výnos ministerstva školství a osvěty č. j. B- 150 001/45 – II ze 6. června 1945. Dalším výnosem z 13. června byla zřízena Divadelní rada, která se fakticky ujala vlády nad českým divadelnictvím, připravovala návrhy na dislokaci divadel a obsazení ředitelských postů.

⁴⁴² Podle časopisu *Přestávka Divadla Vlasty Buriana* z února 1940 působil Karel Němec před příchodem do divadla v roce 1926 jako herec venkovských společností a Uranie.

⁴⁴³ ČERVINKA F., *Česká kultura*, s. 52; JUST J., *Věc Vlasta Burian*, s. 86. Děj hry pojednává o Rotschlidově spekulaci, který po porážce Napoleona u Waterloo rozšířil opačnou zprávu o vítězství Francouzů a vydělal miliony. Podlipný ztvárnil Rotchilda v „úmyslně nadneseném a do odporosti přehnaném podání.“ Miroslav Kouřil ve vzpomínkách na dobu okupace ve sborníku *Theater-Divadlo* (s. 144) éru Divadla na Poříčí přešel slovy: „Nebudu zde líčit premiéry. Ponechám historikům tuto málo vděčnou práci“.

⁴⁴⁴ STANKOVIČ Andrej, *Všichni kolaborovali ?* in *Lidové noviny* 4. 11. 1999.

Trégl, Arnošt Tábor) svědčili o Šléglově členství ve Vlajce, jeho sympatiích k nacistickému režimu či antisemitském smýšlení. Po sepsání desátého protokolu byl celý spis 5. července 1945 postoupen Disciplinární komisi Odborové rady divadelníků se žádostí o vyšetření a potrestání podle stanov komise. Závodní rada k výsledkovým protokolům připojila i Šléglovu obhajobu, která se až na drobné rozdíly shoduje s tou, kterou předložil kárné komisi filmařů.⁴⁴⁵

Podle směrnice odborové rady divadelníků (viz následující kapitola) měla divadla v prvních dnech po osvobození zahájit repertoárem, který „odpovídá výsledku doby“. V případě DKT šlo o Podlipného hru *Asyl*, premiérovanou 20. června 1945. Hra velmi nízké úrovně pružně reagovala na dobové události.⁴⁴⁶ Dokonce ani *Rudému právu* se nelíbil způsob další inscenace DKT, hry sovětského dramatika Katajeva *Milion trápení*, v níž se Václav Trégl marně snažil napodobit styl Vlasty Buriana.⁴⁴⁷

Podlipný záhy odjel šéfovat činohru do rodné Opavy⁴⁴⁸ a DKT se začalo profilovat jako „veseloherní scéna zpola lidového zpola bulvárního typu“. Bez Vlasty Buriana a s novým repertoárem se však od počátku potýkalo s diváckým nezájmem. Třetí „divadelní“ výnos ministra Nejedlého předpokládal, že zde vznikne Divadlo čs. armády. Tento záměr nebyl realizován, a DKT nezachránilo od krachu ani sloučení s „Kolektivním divadlem Nový život“. Na konci sezóny 1945/1946 DKT zaniklo a část souboru přešla do nově zřizovaného Divadla města Žižkova.⁴⁴⁹ V červenci vzala na vědomí jeho krach vyhláška MŠNO a do bývalého Burianova divadla umístila Divadlo pro mládež.⁴⁵⁰

4.3.3. Disciplinární komise Odborové rady divadelníků

Protokoly výpovědí Šléglových kolegů putovaly do kanceláře divadelních odborů. Revoluční odborová rada divadelníků vznikla na přelomu roku 1944/1945 z iniciativy několika komunistických umělců, kteří po uzavření divadel v září 1944 našli zázemí v protektorátní odborové ústředně NOÚZ (v dramaturgickém referátu akce „Radost a práce“). Hlavní slovo v této „ilegální buňce“, která se aktivovala se necelý měsíc před koncem války,

⁴⁴⁵ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

⁴⁴⁶ ČERNÝ J., 1945, s. 15. Podlipný uvedl hru pod pseudonymem Brodský. Hrál se měsíc před poloprázdným jevištěm. J. Černý ji označuje za „elaborát pouze na klinické posouzení“.

⁴⁴⁷ tamtéž, s. 13.

⁴⁴⁸ V Opavě Podlipný 23. 7. 1946 náhle zemřel.

⁴⁴⁹ ŠORMOVÁ E. (red.), *Česká divadla*, s. 96; ČERNÝ J., 1945, s. 9.

⁴⁵⁰ ČERNÝ J., 1946, s. 4.

měl ing. Miroslav Kouřil⁴⁵¹, v letech 1936 – 1941 šéf výpravy Burianova „Děčka“.⁴⁵² Ihned po svém ustavení vypracovala rada tři programové dokumenty, obsahující hlavní zásady uspořádání českého divadelnictví po skončení války. Podle Kouřila čerpali jejich autoři mj. ze „sovětského dekretu o znárodnění divadel z roku 1919“. V každém divadle měl dojít k založení revoluční odborové organizace (divadelního výboru), opírající se o ilegální buňku v NOÚZ. Úkolem divadelního výboru bylo zahájit první etapu socializace divadel, resp. vymanit je z rukou soukromých podnikatelů, s jejichž érou byla (alespoň podle Kouřila) spojena řada neřestí – chamtivost, prodejnost, malá politická uvědomělost, maloměšťáctví či „citový a sentimentální vztah k dobrému řediteli“.⁴⁵³

Odborové buňky měly divadla přebírat ve spolupráci s dosavadní správou, pokud se ovšem neprovinila kolaborací nebo nebyla reprezentována lidmi, „jež je nutné do vyšetření lidovými soudy od správy divadla oddělit“. V závodním výboru měly být povinně zastoupeny technické profese, čímž se vytvářel základ pro převzetí moci „dělnickou třídou“ - zvláště ve spojení s nařízením o vyloučení osob podezřelých ze spolupráce s okupanty (u uměleckých a řídicích profesí byla mnohem větší pravděpodobnost pracovního styku s Němci, než u pomocných technických pracovníků).⁴⁵⁴ Jedním z hmatatelných výsledků této směrnice byl i vznik Divadla kolektivní tvorby.

Oficiálně zahájila Odborová rada divadelníků (ORD) svojí činnost v okamžiku, kdy z budovy v ulici Na Perštýně zmizela tabule NOÚZ a byla vystřídána novým štítem „ÚRO“.⁴⁵⁵ 12. května 1945 se v sídle Svazu českého herectva⁴⁵⁶ sešlo 42 zástupců divadel, kteří schválili dosavadní činnost revoluční ORD a svolali na 22. května velkou schůzi zástupci závodních

⁴⁵¹ Jára Kohout ve svých pamětech *Hop sem, hop tam* vzpomíná, jak ho Miroslav Kouřil, coby činovník Národní odborové ústředny zaměstnanecké (NOÚZ) několikrát donutil uspořádat představení pro zraněné vojáky z wehrmacht. V roce 1947 se stal Kouřil vedoucím kulturního odboru na sekretariátu ÚV KSČ.

⁴⁵² PÓMERL Jan, *K situaci českého divadla v letech 1945 – 1948*. In HÁJEK Jiří [et al.], *Divadlo nové doby 1945-1948*. 1. vyd., Praha: Panorama, 1990. -- 505 s. ISBN 80-7038-140 (chyb), .s. 10; ČERNÝ J., 1945, s. 6. Členy divadelnické buňky v NOÚZ byli dále Oldřich Kozák, Jaroslav Pokorný, Zdeněk Podlipný a Bohuš Machník. Kromě nich byli v radě také zástupci Svazu českého herectva Jaroslav Průcha a Vítězslav Vejražka, režisér Antonín Kurš a další.

⁴⁵³ ČERNÝ F. (ed.), *Theater – divadlo*, s. 146n. Kouřil shrnuje ideu dokumentů takto: „Obnovit čsl. Divadelnictví ve službě lidu, revolučně likvidovat soukromopodnikatelský provoz divadel, podchytit majetek a hmotné nástroje divadelního umění a dát plnou moc odborovému orgánu. Současně rána proti Svazu divadelních ředitelů, který připravoval tiché postátnění svého jmění a zachování vlivu i moci tzv. postátněním divadel“.

⁴⁵⁴ PÓMERL J., *K situaci českého divadla*, s. 11; ČERNÝ J., 1945, s. 7.

⁴⁵⁵ BROD Toman, *Osudný omyl Edvarda Beneše: 1939-1948 : československá cesta do sovětského područí*, vyd. 2. upr., V Akademii v tomto svazku 1. Praha: Academia, 2002. 700 s. ISBN 80-200-0971-X, s. 519. Vrcholní činovníci NOÚZ si vytyčili úkol „zachovat se pro poslední kolo“ a „předat neporušenou budovu, organizaci i sebe vítězné revoluci“. „Ilegální“ ÚRO se tak ustavila až v posledních dnech války (ustavující schůze se uskutečnila 1. května 1945).

⁴⁵⁶ ČERNÝ Jindřich, 1948. *České divadlo a společnost v roce 1948*, in *Divadelní revue* roč. XV., č. 4, Praha: Divadelní ústav, 2004. ISSN 0862-5409, s. 5. Svaz českého herectva oficiálně fungoval do roku 1948. Tři dny po Únoru se ustavil Akční výbor svazu ve složení J. Muclinger, J. Balda, J. Pokorný (ani jeden nebyl činoherec) a rozhodl o včlenění kompetencí svazu do ROH.

rad v Národním divadle. Následně se ORD obrátila prostřednictvím odborové centrály na MŠNO s návrhem na znárodnění a socializaci všech divadel.⁴⁵⁷

Na schůzi v ND došlo nejen k volbě vedení ORD pod předsednictvím Oldřicha Kozáka (M. Kouřil se stal hlavním referentem)⁴⁵⁸, ale rovněž k ustavení velmi důležitého orgánu rady, disciplinární komise. Jejím prvním předsedou se stal dlouholetý člen ND a syn známého levicového básníka Stanislav Neumann (později ho vystřídal Dr. Jaroslav Bízek), členy herci Ludvík Veverka (rovněž z ND) a Otto Motyčka, za technické profese zřízenci Karel Vopálka a Dr. Miloš Bayer.⁴⁵⁹

Komise našla zázemí nejprve v budově Národního divadla a posléze v Krakovské ulici. Na základě obžalob a oznámení závodních rad jednotlivých divadel vedla do května 1946 řízení proti 101 osobě. Na komisi se individuálně obraceli i sami umělci, zejména v případech, kdy potřebovali potvrdit „národní spolehlivost“.⁴⁶⁰ Její jednání byla neveřejná, kromě členů komise se jich účastnil pouze „veřejný žalobce“ za závodní radu příslušného divadla. Šlo většinou o komunisty. Např. Městská divadla pražská zastupoval Václav Vydra ml., Národní divadlo Božena Půlpánová, tj. osoby, které se po roce 1948 významně exponovali v Divadelním Ústředním akčním výboru.⁴⁶¹ Senát zpravidla zasedal v pětičlenném složení. V ojedinělých případech vysílala komise jednoho či dva zástupce k výsledkům zadržených divadelníků do věznic.⁴⁶²

Komise sama se označovala za „čestný soud“. Zpočátku svojí činnost úzce koordinovala s Komisí pro vnitřní národní bezpečnost (KVNB) při Zemském národním výboru (ZNV). Tento orgán vznikl oficiálně 22. května 1945 a jeho primárním úkolem bylo zajišťování vnitřní bezpečnosti, budování Sboru národní bezpečnosti (SNB) a provádění očisty starého bezpečnostního aparátu. Od 26. května 1945 byly komisi podřízeny i Revoluční gardy. Komise měla v době chaotického zatýkání převzít odpovědnost za zajišťování a vyšetřování podezřelých osob. Řídícím orgánem KVNB byl ZOB, který později převzal i její kompetence.⁴⁶³

⁴⁵⁷ SRBA B., *O nové divadlo*, s. 273.

⁴⁵⁸ ČERNÝ J., 1945, s. 7.

⁴⁵⁹ Později se v komisi objevili i další funkcionáři, např. scénograf Zdeněk Rossmann.

⁴⁶⁰ AMV, svazek 10882. Tyto případy však komise odmítala řešit a odkazovala žadatele na příslušné národní výbory.

⁴⁶¹ ČERNÝ J., 1948, s. 4. Václav Vydra ml. byl předsedou tohoto výboru.

⁴⁶² AMV, svazek 11024.

⁴⁶³ KVAPILOVÁ Iva, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950*. In Internetová verze Sborníku Archívu Ministerstva vnitra, 1/2003. [cit. 2009 05-14]. Dostupné z <http://www.abscr.cz/cs/sbornik1>; STANĚK T., *Tábory v českých zemích*, s. 17. Národní výbory získaly kompetence v oblasti vnitřní bezpečnosti Nařízením vlády č. 4/1945 Sb., o volbě a pravomoci národních výborů. Na nařízení navázal výnos Ministerstva vnitra č. j. B-3235-27/6-45-II/1 z 22. května 1945, který ustanovil

Tresty ukládané Disciplinární komisí ORD se pohybovaly od celkové distance od divadelní činnosti (4 případy), důtky (3) či pokuty od 500 do 10 000 korun (12). S pokutou odešli od komise např. František Salzer, který se mezitím stal režisérem Vinohradského divadla, operní pěvkyně Maria Tauberová nebo herec Zvonimír Rogoz. 32 případů bylo postoupeno jiným orgánům, nejčastěji mimořádnému lidovému soudu (20 osob, mezi nimi i Vlasta Burian a Jára Kohout).⁴⁶⁴ Předání případu MLS bylo většinou doprovázeno rozhodnutím komise o dočasném či trvalém vyloučení z veřejného vystupování.⁴⁶⁵

V případě Čeňka Šléglů vytvořila disciplinární komise skupinu „Šlégl a spol.“ Patřili do ní herecký kolega z Burianova divadla Karel Postranecký, a dvě osoby úzce spojené s divadelním podnikáním Vlasty Buriana: podplukovník Roja a ředitelova „pravá ruka“ Vincenc Baudis. Všichni byli předáni lidovému soudu. Je zajímavé, že v případě Šléglů nebyl zároveň vydán zákaz divadelní činnosti. Jedním z vysvětlení je fakt, že komise znala Šléglův zdravotní stav, který jakákoliv veřejná vystoupení vylučoval. Problémy s páteří sužovaly Šléglů natolik, že se ocitl v trvalém ošetřování vinohradské nemocnice.⁴⁶⁶

Ve více než čtvrtině případů komise zprostita umělce viny či řízení zastavila. Jedním z nich byl i František Kostka (vlastním jménem Říha), který se zodpovídal ze svého členství ve Vlajce. Komisi stačilo Kostkovo prohlášení, že ho ke členství v Rysově hnutí donutil Šlégl, na němž byl jako asistent režie existenčně závislý. O Vlajce nevěděl nic, neznal účel a cíl sdružení a nevyvíjel v něm žádnou činnost. Na základě této výpovědi komise konstatovala, že Kostka „byl sveden politickým nátlakem Čeňka Šléglů a bylo přitom využito jeho politické neinformovanosti“, zastavila na konci července 1945 disciplinární řízení a zrušila Kostkův distanc od umělecké činnosti.⁴⁶⁷ V této souvislosti připomeňme, že i samotné členství ve Vlajce bylo podle retribučního dekretu považováno za trestný čin.

Z přehledu, který disciplinární komise vypracovala 11. května 1946 pro ZOB, se dovídáme, že ještě rok po osvobození měla rozpracováno 22 řízení, často proti hvězdám největších pražských divadel: Zdeňku Štěpánkovi, Františku Vnoučkovi, Rudolfu Deylovi ml., Josefu Grussovi či Františku Kreuzmannovi. Zvláště komplikovaný byl případ člena Národního divadla Zdeňka Štěpánka. Jeho herecké dispozice ho předurčovaly k „úkolům z vládních míst“. V roce 1938 oznámil (údajně na přání samotného Beneše) mnichovskou

KVNB při ZNV Praha. Komise byla zrušena výnosem Hlavního velitelství SNB č. II 2091/1945 dne 31. 7. 1945. Její úkoly převzal ZOB.

⁴⁶⁴ Sedm spisů bylo předáno disciplinární komisi sídlící v Brně.

⁴⁶⁵ AMV, svazek 11024. Např. 4. 7. 1945 byli MLS předáni herci Městských divadel pražských Adina Mandlová, Karel Hradilák, Vladimír Majer a Bedřich Veverka.

⁴⁶⁶ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9. Lékařské vysvědčení vydané 6. dubna 1946 MUDr. Vavřínem Borovcem, městským okresním lékařem ve Strašnicích.

⁴⁶⁷ AMV, svazek 11024.

kapitulaci, po atentátu na Heydricha přednášel rezoluci loajality českého národa s říší. 28. června 1945 obvinila komise Štěpánka z řady deliktů, mj. ze styků s Antonem Zanklem, a předala spis veřejnému žalobci při MLS.⁴⁶⁸ Případ byl přidělen Dr. Kotýnkovi, náměstkovi hlavního prokurátora, kterého lze označit za „specialistu“ na herce. Ve stejné době jako Zdeňka Štěpánka řešil i případ Vlasty Buriana. Obě causy zastavil, protože „neshledal důvod pro stíhání podle velkého dekretu.“⁴⁶⁹ Rozhodnutím veřejného žalobce však martýrium těchto hereckých hvězd neskončilo. Proti oběma bylo vedeno trestní řízení u zvláštní trestní komise ÚNV č. 50 ve Valentýnské ulici (o její činnosti bude pojednáno dále). Disciplinární komise proto vedla v květnu 1946 oba případy jako nedořešené. Zdeňka Štěpánka nakonec před potrestáním zachránila stranická legitimace a v červnu 1946 se za bouřlivého potlesku publika vrátil na prkna ND.⁴⁷⁰ Naopak u Vlasty Burian se po protestu Svaz českého herectva ujala případu trestní komise podle „malého dekretu“ a dovedla ho až k potrestání.⁴⁷¹ 3. května 1947, tedy den před skončením účinnosti retribučních dekretů, odešel Burian od komise s pokutou půl miliónu korun.⁴⁷²

Z citovaného přehledu vyplývá, že hlavní část své práce komise odvedla v průběhu roku 1945 a v roce následujícím řešila případy komplikované či politicky citlivé. Rozhodování disciplinárních orgánů se navíc stávalo stále častějším terčem kritiky. Objevily se i požadavky na vznik odvolacích senátů, aby se zamezilo různým nespravedlnostem.⁴⁷³ Většina nedořešených případů nakonec vyzněla do ztracena. „Očištěný“ František Vnouček dokonce zasedl po Únoru 1948 po bok svých bývalých žalobců do ústředního akčního výboru.⁴⁷⁴

Pro Čenka Šléglu mělo řízení před Disciplinární komisí ORD mimořádnou důležitost. Přestože důkazní řízení, tj. výslechy podezřelých osob a svědků, shromáždění doličného písemného materiálu měly v tehdejšímu systému provádět zejména bezpečnostní složky (StB, ZOB, MV),⁴⁷⁵ v případě Šléglu se hlavním podkladem pro řízení před soudem stal právě spis disciplinární komise divadelníků. Ministerstvo vnitra a jeho podřízené orgány sice o Šléglově činnosti v době okupace shromáždily řadu informací, podnět k MLS však nepodal.

⁴⁶⁸ Tamtéž

⁴⁶⁹ AMV, svazek 10290; V. JUST, Věc: Vlasta Burian, s. 79. Podobně bylo dne 23. 12. 1946 zastaveno stíhání Lídy Baarové

⁴⁷⁰ Státní bezpečnost však o něj neprestala mít zájem, o čemž svědčí časté vstupy bezpečnostních orgánů do Štěpánkova spisu v 50. letech.

⁴⁷¹ ČERNÝ J., 1946. „Očištění odporuje všemu smyslu pro spravedlnost a právo i vůli lidu, kterou je soud povinen vyjadřovat. (...) Burian proto není oprávněn hrát divadlo, ani se neslučuje se ctí českého herce hrát společně s ním.“

⁴⁷² JUST V., *Věc Vlasta Burian*, s. 118.

⁴⁷³ KOŽÍK F., *Vzpomínky*, Praha 1995, s. 244.

⁴⁷⁴ ČERNÝ J., 1948, s. 4.

⁴⁷⁵ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 5.

4.4. Vyšetřování

V předchozí části byla zmíněna epizoda s jednotkou Revoluční gardy v květnových dnech, o níž se nezachovaly žádné písemné prameny. Stejně je to s prvním vyšetřovacím řízením, jež zůstalo zachováno jen jako rodinná vzpomínka na jakýsi „lidový soud“ na Národním výboru ve Strašnicích. „Soud“ měl probíhat krátce po osvobození. Blanka Weissová vzpomíná na krátké jednání, během něhož vysvětlila pohnutky otcova chování v době okupace. Poté měl Šlégl obdržet potvrzení o „zproštění viny“. Jedinou písemnou stopou o řízení ve Strašnicích je dopis Obvodní rady pro Prahu XIII z 19. dubna 1946, kterým oznamovala ÚNV, že jsou u ní „uloženy spisy, týkající se řízení proti Čenku Šléglovi, jehož činy pravděpodobně spadají pod ustanovení malého dekretu“ a žádá o sdělení, komu mají být odevzdány.⁴⁷⁶ Obvodní rada nedostala na svůj dopis odpověď a zahájila své vlastní řízení (viz kap. 4.6.). Nelze již bohužel zjistit, co měla Obvodní rada v dubnu 1946 k dispozici (dochovaly se pouze dokumenty z její pozdější vyšetřovací činnosti). Snad i na základě výsledku jednání na strašnickém národním výboru neskončil Čeněk Šlégl ve vězení a celé jeho vyšetřování probíhalo na svobodě.⁴⁷⁷ V této souvislosti připomeňme, že krátce po válce byly kromě Vlasty Buriana uvězněny i další filmové hvězdy, např. Adina Mandlová či Lída Baarová.⁴⁷⁸ Celkově se ve věznicích ocitly desítky tisíc osob.⁴⁷⁹

Jak víme, před lidovým soudem stanul Šlégl na základě podnětů od uměleckých svazů. Bezpečnostní orgány však měly již mnohem dříve k dispozici řadu indicií, které by pro Šléglovo obvinění bohatě postačovaly. Jedním z prvních impulsů se mohla stát složka, obsahující seznamy konfidentů gestapa sestavené odbojovou skupinou Tři králů, na nichž Šlégl figuroval. (viz kap. 3.7.). Po válce získalo seznamy vojenské obranné zpravodajství, odkud se prostřednictvím ministerstva vnitra dostaly 12. listopadu 1945 na Ředitelství národní bezpečnosti (ŘNB) s požadavkem, aby proti všem osobám zahájilo vyšetřování a případně je i

⁴⁷⁶ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

⁴⁷⁷ STANĚK T., *Tábory v českých zemích*, s. 17. Ministerstvo vnitra nařídilo výnosem z 22. 5. 1945, že osoby, u nichž se vyšetřováním prokázalo, že „nebyli zrádci národa, škůdci, rozvratníky nebo kolaboranty“, nebo že jejich obvinění nebyla závažná, se „prozatím“ neměly brát do vazby.

⁴⁷⁸ AMV, svazek 11024, Rozhodnutí Disciplinární komise Odborové rady divadelníků ze 4. 7. 1945. Adina Mandlová byla po zatčení 21. května 1945 umístěna do zajišťovací vazby na Pankráci. Lídu Baarová uprchla do Německa, odkud jí v září 1945 vydalo CIC zpět do Československa.

⁴⁷⁹ STANĚK T., *Tábory v českých zemích*, s. 29n. Zpráva ze zasedání vlády 23. 5. 1945 hovořila o internaci 25.000 na přibližně 40 místech v obvodu Velké Prahy. Šlo jednak o policejní a soudní věznice na Pankráci (3 000 osob) a na Karlově náměstí, barákové tábory, kasárna, veřejné budovy atd. Na strahovském stadionu bylo podle odhadů umístěno zprvu 5000 – 8000 osob. Poměry ve věznicích dostaly určitý řád až 10. 6. 1945 kdy MV vydalo důvěrný výnos, v němž specifikovalo pravidla zacházení s tzv. policejními vězni. Zajištěným osobám bylo možné přinést jednou za 14 dnů čisté prádlo, předávání jídla nebylo povoleno. Korespondence byla cenzurována, psát se smělo pouze česky. Rozsahu dopisů byl omezen na jednu čtvrtku papíru jedenkrát měsíčně. Zadržovat se měly jen osoby, o kterých se důvodně předpokládalo, že budou postaveny před soud

zajistilo. Šlégl zajištění unikl díky laxnosti pracovníků ŘNB. Po více než roce učinil jakýsi úředník Ministerstva vnitra na složku přípis: „Tento spis v tomto stavu zpracování jsem převzal 28. ledna 1947 od Bouchala, který uvedl, že jej měl uschován ve stole p. Putna.“⁴⁸⁰ Teprve 17. dubna 1947 (v době, kdy Šlégl již dávno odpykával svůj trest), požádalo Ministerstvo vnitra pražskou úřadovnu StB, aby činnost Šlégl jako údajného konfidenta gestapa přešetřila.⁴⁸¹

K lidovému soudu rovněž nedorazily informace o Šléglově spolupráci s SD, které bezpečnostní orgány získaly při výsleších dalších obviněných osob na přelomu let 1945 a 1946. Bohumil Svoboda, agent Waltera Langa, v prosinci 1945 na ZOB vypověděl, že se na SD setkal s celou řadou českých lidí, mj. Františkem Teunerem, redaktorem Vondráčkem z *Národní politiky* a Čěnkem Šléglem.⁴⁸² A 6. ledna 1946 osvětloval Václav Binovec na ŘNB okolnosti vzniku svého denunciantského dopisu Emanuelu Moravcovi, v němž, jak víme, byla Šléglovi věnována samostatná pasáž.⁴⁸³ ŘNB si stejně jako u seznamů „tří králů“ nechalo informace pro sebe. Zdá se, že vyšetřovatele zajímala především osoba vyslýchaného a zmínky o závadné činnosti dalších osob nijak nerozpracovávali. ZOB alespoň požádal 15. ledna 1946 StB, aby Šléglu vyslechla „stran jeho činnosti v době okupace a členství v organizaci Vlajka“.⁴⁸⁴ Výsledky tohoto šetření však se opět nedostaly před soud, ale po linii „vnitra“ byly postoupeny trestní komisi.⁴⁸⁵ Ta se Šléglem zahájila řízení podle „malého dekretu“.

4.5. Trestní komise

4.5.1. Zvláštní komise č. 50

Od dubna 1946 tak byl Šlégl stíhán podle „malého“ dekretu, a to přesto, že se ve stejné době se rozbíhalo jeho vyšetřování u Mimořádného lidového soudu (viz následující

⁴⁸⁰ AMV, svazek 12443. Na základě seznamů skupiny Balabán – Mašín – Morávek vznikl v červnu 1948 na Ústředně státní bezpečnosti spis, do něhož bezpečnostní orgány aktivně vstupovaly až do roku 1983. Vždy šlo o vyhledávání informací ke konkrétním osobám.

⁴⁸¹ AMV, svazek 12439. Na dopis odboru VII-C Ministerstva vnitra odpověděla 29. dubna 1947 Oblastní úřadovna, že Šlégl byl již odsouzen MLS a prováděným šetřením nebylo zjištěno, že by byl konfidentem gestapa. 13. května 1948 byl spis uložen do evidence ústředny StB.

⁴⁸² AMV, f. 300, sign. 13-2.

⁴⁸³ AMV, f. S, sign. 531-6.

⁴⁸⁴ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9

⁴⁸⁵ Nařízení vlády č. 46/1945 Sb., o prozatímní organizaci správy hlavního města Prahy ze 7. srpna 1945. Vláda svěřila ÚNV pravomoc zřídit potřebný počet čtyřčlenných trestních komisí. Alespoň jeden z nich měl mít „právní školení“. Tyto zásady však v některých případech nebyla dodržována.

kapitolu).⁴⁸⁶ Tato duplicita byla vysoce účelová. Osoba obviněná podle retribučního dekretu byla mj. zbavena volebního práva. Před volbami do Ústavodárného národního shromáždění 26. května 1946 bylo komunisty ovládaným bezpečnostním aparátem údajně jen v samotné Praze rozesláno 15 tisíc takových oznámení. O jak mocnou politickou zbraň šlo a jaký vliv mohla mít na výsledek nadlouho posledních svobodných voleb, svědčí fakt, že v případě některých ONV bylo až 80 % procent obvinění shledáno jako neodůvodněných.⁴⁸⁷

U Šléglova osudu je příznačné, že i řízení podle „malého dekretu“ probíhalo po dvou liniích. Na základě podnětu ZOB byl případ nejprve přidělen místně příslušné vyšetřující komisi ÚNV č. 29 ve Vršovicích. JUDr. Štěpán Šindler, bezpečnostní referent ÚNV, však řízení vzápětí převedl na komisi č. 50 ve Valentýnské ulici na Praze I, která byla „zvláštní komisí pro herce“. Lze se jen dohadovat, zda došlo k chybě ve vnitřní komunikaci, ale vyšetřování nakonec zahájily (byť s určitým časovým odstupem) obě komise. 2. května 1946 převzal Šlégl pozvánku k výsledku před vyšetřující komisí č. 50, který se měl uskutečnit 22. května. Místo Šlégla dorazila k výsledku dcera Blanka a doložila lékařským potvrzením, že otec je nemocen a nemůže se dostavit. Komisi měsíc a půl staré potvrzením nestačilo a žádala nové úřední lékařské vysvědčení. Přes Šléglova nepřítomnost komise rozhodla o zahájení trestního řízení pro přestupek podle § 1 „malého dekretu“. Oznámení Šlégl obdržel 23. května 1946, tj. tři dny před parlamentními volbami.⁴⁸⁸

K výsledku Čeňka Šlégla došlo až 10. července 1946. Mezitím si od ÚNV vyžádala jeho spis pražská oblastní odbočka Státní bezpečnosti.⁴⁸⁹ U výsledku nejprve vyšetřovatel Čapek seznámil Šlégla s jeho proviněními, jichž se měl dopustit tím, že „odborně spolupracoval s Němci v rozsahu přesahujícím průměrně nařízený výkon, propagoval, obhajoval a vychvaloval nacismus a fašismus, byl členem Vlajky a stýkal se společensky s Němci nad míru nezbytné nutnosti.“ Šlégl zopakoval svou verzi o okolnostech vstupu do Vlajky a účasti ve skečích. Odmítl nařčení bývalých kolegů, že v kuřárně divadla propagoval a vychvaloval nacismus: „nejsem si vědom, že bych se provinil proti národní cti. Pokud jsem se někdy tvářil loajálně, nebylo to z přesvědčení, ale předstíral jsem to, abych uchránil dceru a zetě“. Jako svědků se kromě členů rodiny dovolával své známé Boženy Haisové, které si

⁴⁸⁶ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

⁴⁸⁷ BORÁK M., *Spravedlnost podle dekretu*, s. 37n.

⁴⁸⁸ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

⁴⁸⁹ AMV, sv. 10882. Šlo o širší zjišťovací akci s názvem „divadelníci – setření“. Ve stejné době požádala Zemská úřadovna StB Disciplinární komisi odborové rady divadelníků, aby jí předložila k nahlédnutí spisy 39 známých herců – mj. Josefa Grusse, Rudolfa Deyla ml., Jára Kohouta, Františka Kreuzmanna, Adiny Mandlové, Zvonimíra Rogoze, Zdeňka Štěpánka, Jiřiny Steimarové, Františka Vnoučka a operní pěvkyně Marie Tauberové.

v době okupace „stěžoval se svými starostmi.“ Haisová byla vyslechnuta 15. července a Šlégl se skutečně zastala, zmínila i příhodu fingovaným sádrovým obvazem.⁴⁹⁰

Po tomto výslechu nastala ve Šléglově řízení několikaměsíční přestávka. O příčinách nečinnosti komise se můžeme jen dohadovat, stejně jako o důvodu, proč si v říjnu 1946 jeho spis (s nímž se kromě zmiňovaných výsledků v podstatě nepracovalo) vyžádala znovu k nahlédnutí Státní bezpečnost. Další výslechy pokračovaly až v prosinci 1946, kdy se začala přibližovat doba ukončení platnosti retribučních dekretů. Vyšetřovatel Čapek mezitím dostal telefonickou informaci z ŘNB, že byl v archívu protektorátního předsednictva ministerské rady nalezen záznam o Šléglově účasti na výpravě českých novinářů a kulturních pracovníků do Říše.⁴⁹¹ Oblastní úřadovny StB začaly v listopadu 1946 „rozpracovávat“ a vyslýchat jednotlivé účastníky zájezdu, např. Josefa Trägera, Jana Čarka nebo Václava Renče.⁴⁹²

Další poznatky získalo Ministerstvo vnitra v sérii výsledků na podzim roku 1946 ve dvou trestních causách - Antonína Jaromila Kožíška, a Rudolfa Nováka. V Kožíškově vyšetřování padlo Šléglovo jméno několikrát, především v souvislosti s jeho návštěvami „politického salónu“ bývalého šéfredaktora *Poledního listu*. Na Šléglovu účast při těchto dýcháncích předních českých aktivistů vzpomínali během mnoha výsledků „na Kožíška“ lékař Dr. Stanislav Hrubý, šéfredaktor *Árijského boje* Rudolf Novák, konfident SD Otto Štancel a 25. listopadu 1946 i sám Kožíšek.⁴⁹³ V souběžně probíhajících výsledcích „na Rudolfa Nováka“ byl Šlégl označen Bohumilem Lainem (manželem majitelky *Árijského boje* Olgy Lainové roz. Břetenářové) dokonce za „Novákova přítele“. Novák však při několikadenním výslechu v prosinci 1946 u útvaru Ministerstva vnitra „Hrad“ Šlégl nezmínil.⁴⁹⁴

V případě systematické práce všech složek Ministerstva vnitra se však mohla Šléglůva situace při vyšetřování značně zkomplikovat. Metoda soustředování spisů a informací k jedné osobě však byla v té době teprve v počátcích. Resort vnitra se také potýkal s nebývalým množstvím rozpracovaných případů a nových podání. Šlégl tak byl u komise č. 50 konfrontován pouze se svědectvím svých bývalými hereckými kolegy, kteří byli poté, co

⁴⁹⁰ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9, protokoly ze svědeckých výsledků Blanky Weissové 17. 6. 1946 a Boženy Haisové z 15. 6. 1946.

⁴⁹¹ Tamtéž, Zprávu o Šléglově účasti na výpravě v roce 1940 předalo Ministerstvo vnitra Státní bezpečnosti 14. 10. 1946, vyšetřovatel Čapek tuto informaci obdržel s více než měsíčním zpožděním 22. 11. 1946.

⁴⁹² AMV f. 301, sign. 103-2, protokol s Josefem Trägerem u Oblastní úřadovny StB Praha dne 13. 11. 1946; Zpráva o šetření Zemské úřadovny StB Brno k Václavu Renčovi ze dne 20. listopadu 1946; protokol Oblastní úřadovny StB Praha s Janem Čarkem ze dne 14. listopadu 1946.

⁴⁹³ AMV f. S, sign. 405-3, protokoly MV s MUDr. Stanislavem Hrubým dne 23. 10. 1946, Rudolfem Novákem dne 24. 10. 1946, s Ottou Štanclem z 30. - 31. 10. 1946, A. J. Kožíškem 25. 11. 1946.

⁴⁹⁴ AMV, f. 300, sign. 16-6, svědecká výpověď Bohumila Laina u MV – Hrad ze dne 5. 12. 1946 a Rudolfa Nováka u MV – Hrad z 12. - 17. 12. 1946. Novák naopak přiznal své kontakty s osobami napojenými na SD, s nimiž se Šlégl rovněž stýkal – Waltrem Langem (i Novákovi se představil jako Dr. Balke), Ladislavem Fialkou nebo Harry Jelínkem.

komise obnovila svůj zájem o Šléglův případ, znovu předvolání k výsledkům (probíhaly od prosince 1946 do března 1947). Jejich jednoznačné formulace z prvních poválečných měsíců však vzaly dávno za své. Václav Trégl uvedl, že v době Šléglůva účinkování ve skečích Radiojournalu byl rovněž angažován v rádiu (nikoliv ovšem ve skečích), kde se „říkalo, že se Šlégl propůjčuje pro skeče dobrovolně“. On sám „ovšem nebyl svědkem, že by se k něčemu takovému hlásil.“ Zopakoval, že v divadle dával Šlégl najevo své protizidovské smýšlení. František Plodr vypověděl, že „Šlégl se při protiněmeckých rozhovorech (tzv. šuškanď), kterou vedli ostatní členové souboru v kuřárně divadla, obvykle zastával Němců.“ Když mu kolegové vytýkali, že hraje ve skečích, omlouval to paušálními frázemi. Plodr však dodal, že Šlégl byl jinak obětavý kolega, nikoho neudal ani neprozradil, poněvadž před ním mluvili vždy otevřeně. Naopak svých známostí využíval k prospěchu českých lidí a obětavě za ně intervenoval. Podobně hovořil i Ferdinand Schneiberg: „Šlégl se při debatách v kuřárně divadla zastával vždy německého režimu a věřil do poslední chvíle ve vítězství německé říše. Na druhé straně musím prohlásit, že se před Čeněkem Šléglem vedly ty nejvelezrádnější řeči a Šlégl nikomu nepovolanému nic neprozradil.“⁴⁹⁵ Titíž lidé vypovídali ve stejné době u téže komise proti Vlastovi Burianovi a svá starší udání proti Burianovi většinou odvolali. Výstižně zhodnotil tento trend Prokop Drtina: „radikalismus proti provinilým z českých řad silně poklesl“⁴⁹⁶

4.5.2. Trestní komise ve Vršovicích

Na konci roku 1946, tedy v době, kdy se vyšetřující komise č. 50 „specializovaná“ na herce vrátila znovu k případu „Šlégl“, zahájila své vlastní vyšetřování další komise ÚNV, č. 29 v Praze - Vršovicích. Nepodařilo se nalézt z jakého podnětu (případ byl řešen jak u MLS, tak u jiné komise ÚNV), takže se můžeme pouze domnívat, že to bylo na základě starších spisů, které měla obvodní rada pro Prahu XIII k dispozici. Vše nasvědčuje tomu, že dokumenty ke Šléglově osobě u obvodní komise zůstaly a místně příslušná vyšetřovací komise zahájila s vědomím blížícího se ukončení platnosti retribučního dekretu své vlastní řízení. Zdá se, že obvodní úřad vůbec nevěděl, že proti Šléglůvi probíhají i jiná řízení.

⁴⁹⁵ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9, protokoly ze svědeckých výsledků Václava Trégla (18. 12. 1946), Ferdinanda Schneiberga a Františka Plodra (12. 3. 1947)

⁴⁹⁶ DRTINA Prokop, *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století. Svazek II. Kniha 2, Rok 1947 - únor 1948*, 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992. s. 257-714, ISBN 80-7023-114-9, s. 222n.

Pokud bychom trvali (na základě dokumentů, které jsou dnes k dispozici) na striktním právním výkladu, komise č. 29 v té době již právo Šléglu obvinít neměla. Podle malého dekretu začínala promlčecí lhůta 6 měsíců poté, co ONV „nabyl vědomost“ o přečinu ze spisů (v případě vršovického ONV to bylo nejpozději 5. prosince 1946). Na procesní lhůty se však tehdy příliš nehledělo.

20. prosince 1946 byl Šlégl u komise vyslechnut. V té době šlo již o pátý vyšetřující orgán, před nímž opakoval svou verzi vstupu do Vlajky. Také k této komisi si jako svědka povolal přítele Drvotu.⁴⁹⁷ 12. února 1947 komise za Šléglův nepřítomnosti (tedy opět v rozporu se zásadami řízení – Šlégl byl řádně omluven kvůli cestě mimo Prahu) rozhodla trestní komise nalézací č. 29 za přítomnosti 5 členů (dle směrnice MV měla být pouze čtyřčlenná)⁴⁹⁸ včetně předsedy a zároveň zpravodaje JUDr. Rudolfa Šuláka všemi hlasy o tom, že se Šlégl dopustil provinění podle § 1 odst. 1 dekretu 138/1945 Sb. Tato skutečnost byla obviněnému oznámena zpravodajem až 15. února 1947 po jeho návratu z cesty. Šlégl však Dr. Šulákovi oznámil, že je již proti němu vedeno řízení u lidového soudu a navíc u zvláštní komise pro herce ve Valentinské ulici. A již je navíc vyloučen z herecké činnosti rozhodnutím organizace filmových tvůrčích pracovníků. Po tomto rozhovoru postoupila Vršovická komise své spisy ÚNV „za účelem předání komisi příslušné pro umělecké pracovníky“.⁴⁹⁹

4.6. Mimořádný lidový soud

4.6.1. Před vyšetřujícím soudcem

Souběžně s trestními komisemi ÚNV se Šléglovým případem zabýval i Mimořádný lidový soud. Poté, co disciplinární komise divadelníků postoupila soudu případ „Šlégl a spol.“, začal se Čeněk Šlégl na řízení důkladně připravovat. Sháněl různá podpůrná svědectví, která by jeho činnost v období okupace postavila do jiného světla. Předpokládal, že hlavním bodem obžaloby se stane jeho účinkování v rozhlasových skečích a zaměřil se na prokázání své snahy skoncovat s vystupováním simulací zlomeniny nohy. Na jehož žádost mu vystavili

⁴⁹⁷ Tamtéž, výslech Čenka Šléglu u vyšetřující komise ÚNV č. 29 dne 20. 12. 1946, svědecký výslech Antonína Drvoty ze dne 23. 1. 1947.

⁴⁹⁸ Odchylky od zásad řízení jsou zde zdůrazněny záměrně, protože se staly v souběžně probíhajícím řízení dle dekretu 138/1945 Sb. proti Vlastovi Burianovi důvodem pro odvolání Burianova advokáta JUDr. Vojtíška proti trestnímu nálezu komise č. 50 ze 7. 5. 1947 (tedy několik dnů po skončení platnosti dekretů). Vojtíšek např. namítal, že Burianův případ měl být posuzován místně příslušnou komisí a ne zvláštní komisí. Komise č. 50 měla navíc pět členů místo čtyř stanovených směrnicí MV čj. B 2220/23/11/45-I/2. Dr. Vojtíšek poukazoval na řadu dalších nesrovnalostí, mj. na fakt promlčení. Rozhodnutí komise však zrušeno nebylo.

⁴⁹⁹ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

dobrozdání o skutečném průběhu úrazu nejen jeho domnělí společníci (Roja, Baudis, Postranecký), ale i svědek nad jiné věrohodný - Jaroslav Marvan.⁵⁰⁰

Přes tato dobrozdání rozhodl 18. května 1946 JUDr. Vaněček o zavedení vyšetřování. Z causy Šlégl a spol. se však stalo individuální trestní řízení. Případ byl přidělen vyšetřujícímu soudci Janu Vavříkovi, který vydal pokyny k získání scénářů rozhlasových skečů a románu *Návrat*, předvolání Šléglů a řady svědků. Podkladem pro jejich výběr se stala Šléglůva písemná obhajoba, zasláná v květnu 1945 uměleckým svazům. Z toho lze vysledovat snahu soudce zjistit objektivní stav věci a nespolehat se pouze na obvinění vznesená profesními svazy.

Mnozí z potencionálních svědků však již nemohli Šléglůvu verzi potvrdit. Vlajka Burda stál před Národním soudem a zbývaly mu poslední týdny života (popraven 27. června 1946). Čáma zmizel během květnového povstání (podle některých zpráv byl 8. května na Kampě zabit příslušníky Revoluční gardy). V květnu 1945 zahynul také redaktor rozhlasu Ladislav Fialka, k dispozici nebyl ani bývalý režisér Josef Medeotti Boháč.⁵⁰¹ Ti, co se dostavili, svědčili vesměs v Šléglův prospěch. Policejní komisař Zdeněk Borkovec při výslechu 4. června 1946 potvrdil, že se na něj Blanka Weissová opakovaně obracela v záležitostech svého manžela. Po Heydrichiádě ho vyhledal Šlégl a požádal ho o pomoc při problému s přihlašovacími lístky. Borkovec, který byl tehdy konceptním úředníkem na Vinohradech, dal celou záležitost do pořádku.⁵⁰² Zdeňka Weissová, příbuzná Šléglůva zetě, popisovala pomoc při přechovávání majetku a zasílání balíků do Terezína. Sám Arnošt Weiss vypovídal o četných intervencích při jeho opakovaných zatčeních a také o skutečnosti, že byl tchánem po celou dobu války finančně i materiálně podporován. V jakém strachu žila rodina po celou dobu okupace, svědčí fakt, že Šlégl byl na návštěvě v domácnosti dcery za celou dobu války jen třikrát, Arnošt Weiss ho doma nenavštěvoval vůbec. Teprve poslední noc před

⁵⁰⁰ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46. Marvan Šléglůvi 20. května 1946 napsal: „Potvrzuji Ti, že asi v první polovině roku 1942 v mé přítomnosti při výstupu z elektrické dráhy jsi upadl a druhý den jak rozhlasu, tak divadlu jsi oznámil, že jsi utrpěl úraz, a sice zlomení kotníkové kosti pravé nohy. Pamatuji se, že Burian Tě dal večer přivést do divadla vozem a tam přemlouval, abys hrál. Tys však odmítal s poukazem na zlomeninu. Ale teprve po zprávě Postraneckého, který Ti oznámil, jaké bylo v rozhlase rozhořčení nad Tvým odřeknutím, jsi definitivně odmítl v divadle vystoupit. Toto tvoje rozhodnutí mi bylo velmi nápadné, protože jsem Tě znal za téměř 20 let, co jsme byli u Vlasty Buriana, jsi nevynechal ani jedno představení vzdor vážnému onemocnění, které Tě mnohdy postihlo: vyšel jsi Burianovi v tom směru vstříc, žes po dobu představení seděl za scénou, abys radou byl nápomocen kolegovi, který za tebe musel narychlo roli převzít. Pak asi pět neděl jsi zůstal doma, během kteréžto doby jsem Tě navštívil a všiml si sádrového obvazu na Tvé noze. Můj celkový dojem byl, žes záležitost zlomené kotníkové kosti pouze předstíral.“

⁵⁰¹ Dostupná literatura uvádí u Josefa Medeotti Boháče rok 1945 jako datum jeho úmrtí. Podle SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, se však v roce 1946 nacházel ve vazbě.

⁵⁰² **Dr. Zdeněk Borkovec** se záhy stal vedoucím kriminální ústředny a angažoval se rovněž při vyšetřování smrti Jana Masaryka. Krátce po Únoru 1948 byl z policie propuštěn. Spolu s bratrem Jaroslavem počali organizovat skupinu lidí, kteří se nehodlali smířit se stavem po komunistickém puči. Z této skupiny se vyvinula polovojská organizace připravující reálně ozbrojené vystoupení proti novému režimu. Byla však prozrazena a Jaroslav Borkovec v roce 1949 odsouzen k trestu smrti.

transportem do Terezína strávil ve Strašnicích.⁵⁰³ Okolnosti Šléglova vstupu do Vlajky a působení ve skečích potvrdil i rodinný přítel Antonín Drvota. Podle něj se Šlégl domníval, že tak získá možnost, aby intervenoval za zete u německých úřadů. Měl rovněž prohlásit, že ho „k jakékoliv práci ve Vlajce nikdy nedostanou, protože velmi brzy poznal u kolegů i obecenstva, že se náhle stal neoblíbeným“.⁵⁰⁴ Šléglovi verzi o důvodech členství ve Vlajce potvrdil i někdejší filmový producent Vladimír Pošusta.

Pouze Jaroslav Marvan změnil svojí výpověď oproti jen měsíc starému dobrozdání a vypověděl, že neví, zda byl Šlégl v roce 1943 skutečně zraněn či ne. I v dalších záležitostech se vyjadřoval velice rezervovaně. Také Marvan prý obdržel pozvánku ke zkouškám pro případné zařazení do rozhlasových skečů, omluvil se však pro zaneprázdnění filmovou prací.⁵⁰⁵ Vyčítal údajně Šléglovi, proč účinkuje v rozhlase, dostalo se mu odpovědi, že příčinou jsou soukromé důvody. Marvan z toho vyrozuměl, že to Šlégl dělá kvůli dceři a zeti, aby mohl za ně nějakým způsobem intervenovat.⁵⁰⁶

Vedle těchto výpovědí měl soudce Vavřík k dispozici scénáře skečů, zaslané Československým rozhlasem. Naopak novelu *Návrat* nedodal ani sám autor (Šlégl tvrdil, že nemá ani jeden výtisk), a ani bývalá Jelínkova manželka, spravující po válce Evropské vydavatelstvo, neboť „bývalý společník a prokurista si celý archív odvezl do nakladatelství Jelínek a spol.“⁵⁰⁷ Na počátku srpna mu došla také oficiální obhajoba vypracovaná Šléglovým právním zástupcem JUDr. Františkem Turkem. Její součástí byl i výsledek rentgenologického vyšetření, vylučující dřívější zlomeninu nohy, a také lékařský posudek o současném Šléglově zdravotním stavu. Kromě potíží s páteří trpěl Šlégl podle strašnického lékaře Jiřího Duchaje také „na nervovou chorobu – záchvaty depresivních stavů, které pravděpodobně vznikaly následkem útlaku, který byl na něj činěn z německé strany a kterému podlehl jen pro záchranu své dcery“.⁵⁰⁸

V srpnu probíhaly výslechy dalších svědků navržených obhajobou. Jan Vavřík tak ve své kanceláři č. 16 v prvním patře pankrácké soudní budovy slyšel další výpovědi svědčící v Šléglově prospěch.⁵⁰⁹ Ani ty ovšem nezabránili tomu, aby v polovině září 1946 nebyl podán

⁵⁰³ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, protokoly z výslechnů Zuzany Weissové a Arnošta Weisse z 12. 6. 1946.

⁵⁰⁴ Tamtéž, protokol z výslechu Antonína Drvoty dne 12. 6. 1946.

⁵⁰⁵ U Šlégla tato omluva nepřicházela v úvahu, protože od poloviny roku 1941 nefilmoval.

⁵⁰⁶ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, protokol z výslechu Jaroslava Marvana 22. 6. 1946.

⁵⁰⁷ Tamtéž, dopis Ludmily Bačkovské z 13. 6. 1946.

⁵⁰⁸ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9, lékařské potvrzení MUDr. Vavřina Borovce ze 6. dubna 1946, SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, potvrzení Rentgenologického oddělení státní nemocnice na Královských Vinohradech z 31. 7. 1946, potvrzení MUDr. Duchaje z 30. 7. 1946.

⁵⁰⁹ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46. Kriminální asistent Josef Linc: „s obviněným jsem se seznámil koncem roku 1939, znal jsem jeho dceru vystupovala v Uranii a obstarávala mi lístky, a to nejen do Uranie, ale i do Divadla Vlasty Buriana i jiných podniků a tak jsem se seznámil s jejím otcem. Co se týče vstupu do Vlajky,

návrh na zahájení trestního stíhání, „protože Čeněk Šlégl povoláním herec, v době okupace v Praze, tedy v době zvýšeného ohrožení republiky propagoval a podporoval fašismus a nacismus tím, že jako člen Vlajky a herec svojí účastí ve skečích rozhlasem hanobil zahraniční představitele našeho odboje a tak schvaloval a obhajoval nepřátelskou vládu na území republiky, čímž spáchal zločin proti státu podle § 3/1 retribučního zákona č. 16/1945 Sb. a budiž za to podle citovaného zákona potrestán“.⁵¹⁰

Mimořádný lidový soud však v projednávání spisu pokračoval až téměř po půl roce. 22. října 1946 bylo do spisu poznamenáno, že se spis zatím odkládá, protože referentu byl přidělen případu proti 16 poslancům Sudetendeutsche Partei, který jest velmi obsáhlý a vyžaduje podrobného studia jak spisů, tak i příloh, neboť souvisí s případy proti K.H.Frankovi a K. Daluegemu.“ Mezitím, jak víme, pokračovala Šléglůva řízení u trestních komisí.

Šléglůvu situaci v tomto období popisuje ve svých pamětech František Kožík: „Jednou o Vánocích jsem se dozvěděl, že jeden člen Divadla Vlasty Buriana je nemocen a trpí hladem v jedné vilce ve Strašnicích. Na Štědrý den jsem tam zašel. Ve studeném kumbále bez světla jsem našel Čenka Šléglu, kterého Burian posílal někdy účinkovat místo sebe do rozhlasu.“⁵¹¹ Po překonání nemoci nastoupil Šlégl na počátku roku 1947 jako šofér u obchodníka s textilem Václava Caldy, který byl společníkem Arnošta Weisse.

4.6.2. Rozsudek

Počátkem roku 1947 bylo zřejmé, že další prodloužení platnosti retribučních dekretů (měly skončit 4. května 1947) již nepřipadá v úvahu. Ministerstvo spravedlnosti na schůzi vlády 17. ledna 1947 informovalo, že MLS svojí činnost do konce dubna dokončí. Problém byl pouze

vím od Šléglu samotného, že jakýsi vlajkařský časopis proti němu psal, on měl z toho obavu, jeho dcera měla známost s Židem, kteréžto známosti on nebránil a pouze ji chtěl uchránit pronásledování. Říkal mi, že mu vyhrožovali, že znemožní i jeho samotného a prý mu někdo poradil, aby se naoko stal členem. Pokud jde o skeče v rozhlasech, tehdy to bylo až po svatbě jeho dcery koncem roku 1941. Šlégl se o tom zmiňoval, že buď on i jeho dcera a zeť budou zatčeni a dáni do koncentračního tábora nebo, že bude účinkovati v skečích a že odčiní to, že přivoli ke svatbě s Židem. Také byl volán k nějakému úřadu, kde na něj bylo naléháno. Také jsem viděl obvaz sádrový na noze, ale dělalo to dojem, že mu to žádný lékař nedělal, protože to bylo neodborné.“ Jiří Nathan, příbuzný Weissových: „Za války jsem žil v Brně, při jedné návštěvy dcery Šléglu v Brně jsem se ptal, proč otec provádí takové věci a ona mi odpověděla, že mu bylo pohroženo, že jeho dceru a zetě zatknou a dají do koncentračního tábora. Jednou se mi také stalo, že Šlégl byl na divadelním zájezdu v Brně, navštívil mě a také mi říkal ty okolnosti a já jsem k němu dal schovat 50.000 K, poněvadž podle německých předpisů jsem byl považován za Žida, nesměl jsem ničeho mít, ani cestovat.“ Šléglůva známá Božena Haisová: „Já jsem mu vytýkala, že vystupuje ve skečích a on řekl, že musí, jinak by jeho dcera Blanka nestačila být stále na gestapu a že prý i Vlajka na něj útočila“. Podobně vypovídala i dcera Blanka: „mohu uvést, že se otec velmi přičinil o to, aby můj manžel přečkal válku“.

⁵¹⁰ Tamtéž, návrh státního žalobce JUDr. Petra Vaněčka na zahájení trestního řízení ze 17. 9. 1946.

⁵¹¹ KOŽÍK F., *Vzpomínky*, s. 244.

v Praze, kde bylo narychlo zřízeno dalších deset soudních senátů. 25. února 1947 tak došlo i na Šléglův případ a udělení pokynů k přípravě hlavního líčení.⁵¹² Hlavní přelíčení bylo svoláno na 12. března 1947 o půl třetí odpoledne do síně číslo 95 v prvním patře pankrácké soudní budovy. Jako svědci byli předvoláni Weissovi, A. Drvota, K. Postranecký, J. Marvan aj. Roja. Velitelství SNB vystavilo na požádání soudu zprávu o pověsti, v níž se pravilo, že „Šlégl v místě pobytu a v okolí požíval po dobu okupace nevalné pověsti v ohledu státní a národní spolehlivosti. Z jeho kulturní (doslovný přepis) činnosti vystihli obyvatelé, že je smýšlením nakloněn režimu okupantů a z těchto důvodů se jej stranili. Nikomu nevyhrožoval, ani nikoho v okolí neudal. Dle jeho výpovědi je on i jeho manželka nemajetný.“ Československý rozhlas potvrdil soudu přesné termíny vysílání skečů. Zdůraznil, že Opluštilův skeč *O čem se dnes mluví* nebyl vysílán 20. února 1942, jak uvedl MLS (soud však přitom vycházel z předchozího sdělení rozhlasu z 5. června 1946), ale až 5. března 1943. Tato zdánlivá drobnost sehrála u soudu velmi důležitou roli, protože do jisté míry zpochybňovala Šléglůvu obhajobu, založenou na příhodě s fingovanou zlomeninou.

Hlavní líčení proběhlo v plánovaném termínu, ve středu 12. března 1946, ale až od půl páté odpoledne. Šlégl se představil a soudce Josef Machek ho poučil, aby „dal pozor na obžalobu, která se začne číst.“ Zároveň vyzval svědky, aby opustili soudní síň. Veřejný žalobce Petr Vaněček obvinil Šléglu ze zločinu proti státu kvůli členství ve Vlajce a účasti ve skečích. Šlégl odpověděl, že je nevinný. Předseda soudu mu na to řekl, že má právo, aby souvisle vylíčil, jak se věc seběhla a poté okomentoval provedené důkazy. Šlégl přiznal, že ve skečích hrál, a asi ve dvou případech představoval Jana Masaryka. Začal vystupovat krátce po sňatku dcery, poslední vystoupení bylo v roce 1942. Cestu k účinkování popsal takto: „nejprve mě Němec Lang formou spíše přátelskou doporučil, abych s ohledem na manželství dcery se účastnil skečů. Dal mi také adresu ředitele Fialky, na něhož jsem se měl obrátit. Původně jsem k Fialkovi nešel, až teprve, když jsem byl jednou volán do Italské ulice, kde bylo vyhrožováno mě a mojí dceři koncentračním táborem a řečeno, že existují jen dvě cesty, buďto koncentrační tábor nebo loajální spolupráce. (...) Že moje role ve skečích nebyla chvalozpěvem na naší zahraniční vládu, jsem si byl vědom. (...) Z Vlajky jsem vystoupil, když jsem sebral a uvědomil si, jaké elementy se tam soustřeďují.“ Po Šléglově výpovědi nastoupili svědci. Arnošt Weiss k předchozím výpovědím dodal, že při své internaci v Terezíně v roce 1945 dostal od manželky moták, v němž stálo, že jejich dvouleté dceři hrozí nebezpečí koncentračního tábora a že ji budou ze všech sil bránit. Blanka Weissová před soudem popisovala, jak otce k účinkování ve skečích uprosila po noční rodinné poradě. Josef

⁵¹² KAPLAN K., *Dva retribuční procesy*, s. 124.

Roja vzpomněl na zlomeninu nohy a na fakt, že Šlégl odmítl po úraze přijmout nemocenskou podporu. Za Šléglu postavil i Antonín Drvota: „za revoluce, když jsem byl velitelem podúseku Žižkov, mě obžalovaný podával pravidelně zprávy, jak vypadá situace v mém přepdolí. Pokládal jsem ho za spolehlivého Čecha.“ Marvan ani Postranecký se k soudu nedostavili, takže se četly záznamy jejich svědeckých výsledků, stejně jako protokoly s osobami, které vypovídaly v přípravném řízení a které nebyly k hlavnímu líčení pozvány. Na závěr navrhl žalobce odsouzení podle obsahu obžaloby, obhájce František Turek požádal o zproštění od obžaloby nebo alespoň uložení mírného podmíněného trestu. Soud se poté odebral k poradě.

Předseda soudu Machek a přísedící Augustin Bartoň, František Rycka, Josef Kuhn a Ing. Dojáček hlasovali nejprve o návrhu obhájce a jednomyslně ho zamítli. Šlégl byl uznán vinným a Machek navrhl šest měsíců nepodmíněně zostřených jedním postem (resp. „tvrdým ložem“) čtvrtletně. Tři přísedící se připojili k předsedovi, pouze Ing. Dojáček navrhoval nižší trest – 3 měsíce. Kromě vězení obsahoval rozsudek ztrátu občanské cti po dobu trestu a propadnutí $\frac{1}{4}$ jmění. Šlégl měl rovněž uhradit náklady řízení, vzhledem k jeho nemajetnosti byly ihned prohlášeny za nedobytné. Po vyhlášení rozsudku (líčení skončilo ve 20:30 hod.) nastoupil Šlégl ihned výkon trestu.

Rozsudek byl odůvodněn výčtem účasti na skečích podle dopisu Československého rozhlasu včetně citací některých scén. Šléglovým zesměšňováním Jana Masaryka rozhlasem, „tedy prostředkem, který se dostává ke slechu ohromného množství posluchačstva ve všech možných místech českých zemí“, mohli „posluchači národně méně spolehlivý bytí zvikláni v důvěře představitele našeho odboje a to v roce 1942, kdy Němci měli ještě značné válečné úspěchy“. Na druhou stranu při posouzení členství ve Vlajce soud uznal, že šlo skutečně o prostředek, jak se vyhnout nevybíravým útokům. Soud učinil několik „zajímavých“ vývodů. Na základě výpovědi dcery Blanky, že se po nátlaku ze strany SD dlouho do noci radili, došel k závěru, že Šlégl „se rozhodl účinkovat na sketschích po zralém uvážení věci, že tak učinil v zájmu okupantů a že hlavním zesměšňovatelem ministra Masaryka projevil vůli, tedy úmysl hanobiti představitele londýnské vlády.“ Z fingoané zlomeniny soud vyvodil, že „takové možnosti mohl použít k vyhnutí se účasti na skečích již po pohružce shora zmíněné a není tedy možnost mluvit o neodolatelném donucení ve smyslu § 2 g tr.z., které by bylo důvodem vylučujícím trestnost.“⁵¹³ Podle soudu bylo tedy možné hrozbě deportace Weissových do koncentračního tábora možno „odolat“, a záchrana životů blízkých se stala pouze „pohnutkou,

⁵¹³ Tohoto ustanovení, kdy došlo k uznání viny ve smyslu retribučního dekretu, ale zároveň k upuštění od vyměření trestu, bylo užito pouze u necelých 2 % osob, které stanuly před MLS.

mající význam z hlediska § 16, odst. 2 retr. zák.“, tedy prostředkem k pouhému zmírnění trestu, nikoliv ke Šléglově osvobození. Miska vah se vychýlila v Šléglově neprospěch.⁵¹⁴

Krátké zprávy o Šléglově odsouzení otiskly některé noviny, např. *Rudé právo*, již druhý den ráno. Jaká asi byla hodina uzávěrky, když víme, že k vynesení rozsudku došlo až kolem osmé hodiny večerní? Nebo byla informace o výši trestu známa předem? Každopádně pouhých pár hodin po vynesení rozsudku se mohli čtenáři dočíst: „Ve středu stanul před lidovým soudem na Pankráci bývalý herec Čeněk Šlégl, aby se odpovídal z účasti na známých Opluštilových skečích. Šlégl v těchto slátaninách hrál ministra Masaryka. Obžalovaný se vymlouval, jak je již obvyklé, že byl k tomu donucen okolnostmi a přímým nátlakem, Byl odsouzen na 6 měsíců žaláře.“⁵¹⁵

4.7. Dozvuky retribučního soudnictví

Týden po vynesení rozsudku proběhl poslední svědecký výslech u vyšetřující komise č. 50. Josef Borovec-Balda, působící u *Divadla Vlasty Buriana* v letech 1937 – 1944, vypovídal o muži, který se všemi prostředky snažil o záchranu zetě a vnučky, nosících během války žlutou hvězdu: „Čeněk Šlégl se zastával Němců, schvaloval jejich činy a projevoval důvěru v konečné vítězství Říše. Byl také velkým antisemitou, alespoň podle jeho výroků jsem měl dojem, že Židy velmi nenávidí“. Zdlouhavou úřední cestou také putoval spis komise č. 29. Než se vršovický spis složitými cestami přes ÚNV k Čapkovi do Valentinské ulice dostal, nezbyvalo mu než připsat na něj rukou: „je již odsouzen na 6 měsíců dle novinových zpráv.“⁵¹⁶ Podobně jako Šléglovo řízení dopadlo v obvodu „Velké“ Prahy dalších 23.000 caus, které vyšetřovací komise z různých příčin nedokázaly do 4. května 1947 ukončit.⁵¹⁷ Nelze bohužel vyčíslit, kolik osob bylo zároveň řešeno u MLS. Lze však vyvozovat, že velký počet neukončených případů ukazuje na neoprávněnost a zjevnou účelovost mnoha obvinění. Svou roli sehrál také fakt, že některé případy řešilo (bez výsledku) několik komisí najednou.

4. června 1947 si Šléglovy spisy od ÚNV a MLS vyžádal Krajský soud trestní, odd. XXIII pro potřeby trestního řízení proti autorovi rozhlasových skečů Josefu Opluštilovi. Magistrát spisy zapůjčil s prosbou o jejich rychlé vrácení. Řízení proti Opluštilovi se protahovalo, protože 13. října 1947 urgoval Referát veřejné národní bezpečnosti vrácení

⁵¹⁴ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46, protokol z hlavního líčení a rozsudek.

⁵¹⁵ *Rudé právo*, 13. 3. 1947, s. 3.

⁵¹⁶ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9.

⁵¹⁷ ÚNS RČS 1946 – 1948, 63. Schůze, stenozáznam z vystoupení ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny ze dne 2. 7. 1947.

spisů. Šléglovo řízení podle malého dekretu tak vyznělo do ztracena. Když se spis po více než roce konečně vrátil, stal se již jen jednou z mnoha složek magistrátního archívu.

Po únoru 1948 otevřeli komunisté znovu otázku retribucí. Odpovídalo to plně jejich programu, spočívajícím v kritice „mírnosti“ očistného procesu a také momentální mocenské situaci – diskreditace politických odpůrců prostřednictvím vyšetřování jejich činnosti v době okupace se mohla vždy hodit. Souhlas s revizí retribučního soudnictví dal i prezident Beneš, což se s časovým odstupem velice dotklo zejména Prokopa Drtiny.⁵¹⁸

Zákon 33/1948 Sb., o obnově retribučního soudnictví, přijatý parlamentem v březnu 1948 poskytoval možnost otevřít jakýkoliv případ, dokonce i u pravomocného či dokonce vykonaného rozsudku. Součástí prověřování se stal i Šléglov případ. 23. července 1948 však veřejný žalobce konstatoval, že neshledal důvod k revizi.⁵¹⁹ Jeho případ se tak zdál být u konce. O jeho skutcích v době okupace se však v téže době začalo hovořit na místě, kde by to zřejmě nikdo nečekal - v kanceláři obnoveného mimořádného lidového soudu ve východočeském Náchodě.

⁵¹⁸ VEJVODA J., *Pomsta pozdních partyzánů*, s. 188. Drtina byl po nezdařeném pokusu o sebevraždu až do roku 1960 vězněn. Zemřel 16. 10. 1980 v Praze.

⁵¹⁹ SOA Praha, f. MLS, sign. LS VI 2515/46.

5. POD DOHLEDEM STÁTNÍ BEZPEČNOSTI

5.1. V nucených pracovních oddílech

Ihned po odsouzení nastoupil Šlégl svůj trest. Tresty kratší délky byly konány v sídle krajského soudu, v tomto případě ve věznici na Pankráci. Šlégl byl přidělen do zvláštního nuceného pracovního oddílu. Tento institut existoval od října 1945, kdy byly oddíly zřízeny dekretem prezidenta č. 126/1945 Sb. Dekret reagoval na neúnosnou situaci v přeplněných věznicích a táborech. Internované osoby byly umísťovány do kasáren, škol, sálů kin a hostinců, skladišť či továrních hal. Stát se potýkal s desítkami tisíc zadržovaných osob, Němců připravených k odsunu, válečných zajatců a nově i retribučních vězňů.⁵²⁰ Významným motivem pro vydání dekretu byl i potenciál levných pracovních sil využitelných pro obnovu hospodářství postiženého válkou.⁵²¹

Do oddílů byly zařazovány lidé odsouzení na základě „velkého dekretu“, tedy „nacističtí zločinci, zrádci a jejich pomahači“. Vedle oddílů bylo možno zřizovat i zvláštní tábory, a to především pro vězně, jejichž trest přesahoval pět let. Trestanci neměli nárok na odměnu, úplata sjednaná za jejich práci připadala státu. V roce 1947 byl objem jejich práce plánován na 120 mil. Kčs., ale již za první čtyři měsíce se podařilo dosáhnout poloviny této částky. V roce 1947 bylo do nucených pracovních oddílů nasazeno 11.654 trestanců, tedy více než 60 % tehdy vězněných osob (cca 18.800). Jejich pracoviště byla v uhelných dolech, lomech, železárnách a dalších průmyslových podnicích a také v zemědělství. Část vězňů byla nasazena i na venkovní práce.⁵²²

V pankrácké věznici vznikl první pracovní oddíl 25. dubna 1946. Do konce roku 1946 jejich počet vzrostl na 28. V době, kdy zde Šlégl vykonával svůj trest, do nich bylo zařazeno přes 800 trestanců, které na pracovištích střežilo 24 členů vězeňské stráže. Ve výroční zprávě si vedení věznice pochvalovalo, že „pracovní oddíly trestanců mají stravu více než dostatečnou a odpovídající těžkým pracovním podmínkám. Je třeba kvitovati, že většina

⁵²⁰ STANĚK T., *Tábory v českých zemích*, s. 168. Odhady o počtu internovaných osob se pohybují mezi 100 – 150 tisíci.

⁵²¹ Dekret prezidenta republiky 126/1945 Sb., o zvláštních nucených pracovních oddílech, § 3. „Oddílů bude použito především k provádění prací nutných k obnově hospodářského života nebo k jiným pracím, konaným ve veřejném zájmu, např. k odstraňování válečného materiálu a trosk, k opravě a stavbě veřejných budov a jiných veřejných zařízení, zvláště dopravních, k pracím v zemědělství a lesnictví, k regulaci řek apod....“

⁵²² ÚNS RČS 1946 – 1948, 63. Schůze, stenozáznam z vystoupení ministra spravedlnosti Prokopa Drtiny ze dne 2. 7. 1947. V zemědělství pracovali např. bývalí předsedové vlády Rudolf Beran a Jan Syrový, nasazení na práci ve velkostatku v Javorníku u Vrchlabí. Komunisté to kritizovali, že „Beran se Syrovým jsou na rekreaci v Krkonoších“.

trestanců si toto plus pracovních oddílů chválí. Také zacházení v pracovních oddílech je celkem slušné a vedoucí pracovních táborů si nedovolují žádná extempore.“⁵²³

I po skončení trestu zůstávali bývalí vězňové pod dohledem Státní bezpečnosti. Její spolupracovníci z místa bydliště či pracoviště propuštěného podávali krajským velitelstvím StB zprávy o chování a „postupující převýchově“.⁵²⁴ O Čeňka Šléglu se však StB zajímala nejen z důvodu jeho „převýchovy“.

5.2. Náchodská komise a akce „Izolace“

5.2.1. Nová role Státní bezpečnosti

V dokumentech retribučních řízení narážíme opakovaně na Státní bezpečnost. StB předávala podklady Mimořádnému lidovému soudu, spolupracovala s disciplinárními komisemi divadelníků a filmařů, zasahovala také do práce vyšetřovacích komisí národního výboru. V letech 1945 – 1948 fungovala StB jako výkonný bezpečnostní orgán, zapadající v podstatě integrálně do očistného procesu. V tomto období zároveň probíhala centralizace bezpečnostních složek, vrcholící v roce 1947 přijetím zákona 149/1947 Sb. V roce 1946 docházelo k prvním pokusům o vybudování kartotéčního systému a shromažďování materiálů k jednotlivým osobám.⁵²⁵ Systém přenosu informací však byl na úplném počátku, docházelo k opakovanému šetření již zjištěných skutečností, některé dokumenty docházely příslušným orgánům s velkou časovou prodlevou.⁵²⁶

Po roce 1948 získala StB v rámci bezpečnostních orgánů výsadní postavení. Získala zcela nové úkoly, když na počátku 50. let začal v komunistické straně dominovat hon na „vnitřní nepřátele“. Již v září 1948 vystoupil na zasedání Ústředního výboru KSČ Gottwaldův zeť a ministr Alexej Čepička s návrhem na zavedení kartotéky nepřátelských a podezřelých osob. Měla zachycovat nejen „staré nepřátele“, ale i „poúnorové“. O rok později již bylo takto evidováno přes 100 tisíc lidí.⁵²⁷ Některé z těchto „bývalých lidí“ se StB rozhodla zapojit do vlastních zpravodajských akcí.

⁵²³ AMV Kanice, f. E1, inv. č. 16, karton 14.

⁵²⁴ KAPLAN Karel, *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948-1956*, 1. vyd. Brno: Doplněk, 1999. 289 s., ISBN 80-7239-024-4, s. 168.

⁵²⁵ AHMP, f. Trestní komise vyšetřovací a nalézací, sign. 36-647/9. Když 27. 9. 1946 došly na StB kopie žaloby a svědeckých protokolů z MLS, byl spis označen poznámkou: „centralizovat na Čeňka Šléglu a zpět na r. 3.“

⁵²⁶ AMV, sv. 10219. Např. 1. 2. 1947 oznamovala zemská úřadovna StB, že zabavila část archivu hnutí ČNTS – Vlajka a žádala ÚNV, aby prošetřil členství Čeňka Šléglu, herce, narozeného 30. 11. 1893 (připomeňme při této příležitosti na záměnu devítky a trojky na Šléglově členské přihlášce). Pokud by existoval funkční evidenční systém, tak by zemská úřadovna zjistila, že o stejné záležitosti již jednou informovala (29. 3. 1946).

⁵²⁷⁵²⁷ KAPLAN K., *Nebezpečná bezpečnost*, s. 82n.

5.2.2. Náchodské protokoly

V předchozí kapitole bylo zmíněno, že po Únoru 1948 se Šléglovo jméno „překvapivě“ objevilo u soudu v Náchodě, resp. u tzv. Náchodské komise. Ta vznikla z iniciativy ambiciózního náchodského soudce a posléze důstojníka StB Bohumila Smoly, velkého kritika způsobu (resp. „mírnosti“) retribuací. Smola již před Únorem 1948 jako předseda okresní vyšetřovací komise v Náchodě vyslýchal vězněné příslušníky gestapa a jejich konfidenty. V roce 1947 navrhoval, aby byly všechny tyto osoby soustředěny a z jejich výpovědí rekonstruována podoba agenturní sítě, vytvořené již za války v komunistické straně (sic!). Přesvědčoval vedoucí činitele StB Karla Švába a Jindřicha Veselého o možnosti infiltrace KSČ nacistickými agenty tak přesvědčivě, že se v roce 1948 rozhodli vytvořit pod Smolovým vedením skupinu, která v Náchodě vězněné nacisty a kolaboranty vyslýchala.⁵²⁸ Od 1. listopadu 1948 byla včleněna do struktur Ministerstva vnitra a přemístěna do Hradce Králové.⁵²⁹ Náchodská komise stála u počátků velkých politických procesů s představiteli KSČ. Podle návodu sovětských poradců se zaměřovala na hledání zrádců mezi vedením strany.⁵³⁰

Hlavním zdrojem Smolových informací se stal bývalý protektorátní redaktor a člen skupiny kolem Waltera Langa Josef Vondráček (*1905).⁵³¹ Vondráček podle svých slov pracoval za války v redakci interního časopisu SD *Tagesbericht*, sídlícím v budově služebny SD 110 v Bolzanově ulici. O dění v SD měl proto velmi dobrý přehled.⁵³² Zároveň však měl pracovat pro Intelligence Service. Po válce se pohyboval na svobodě. Pod jménem Josef Pospíšil pracoval pro ZOB a Ministerstvo vnitra.⁵³³ Po zatčení v roce 1948 se Vondráček (pod Smolovým vedením) vypracoval na „univerzálního svědka“ využívaného Státní bezpečností k přípravě nejrůznějších akcí a soudních procesů. Vypovídal k čemukoliv a komukoliv. K jeho fantastickým konstrukcím však měli rezervovaný postoj i někteří pracovníci StB. Pro Smolu ovšem představoval nástroj pro další kariérní vzestup.⁵³⁴

⁵²⁸ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 36. Bohumil Smola se stal po Únoru 1948 předsedou okresního akčního výboru a zároveň předsedou obnoveného MLS.

⁵²⁹ AMV, f. S, sign. 292-1; Karel KAPLAN, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, Praha 1992, s. 70; STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 36. Skupina vedená Smolou si nechala do Hradce Králové dovézt 20 trestanců, mj. bývalé redaktory Karla Chalupu a Václava Crhu či funkcionáře VOS Huga Tuskányho. V listopadu 1949 byla formálně likvidována, ale Smola v nové skupině, sídlící až do podzimu 1950 v Hradci Králové pokračoval v odhalování „rozvědky bývalé policie, případně gestapa a SD ve stranických organizacích“. V roce 1951 se Smola přesunul do Prahy.

⁵³⁰ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 6.

⁵³¹ Tamtéž, s. 33. Josef Vondráček byl zatčen až v roce 1948 a odsouzen MLS na 12 let vězení.

⁵³² AMV, f. S, sign. 292-1. Výpověď Josefa Vondráčka z 21. – 31. 5. 1952.

⁵³³ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 36.

⁵³⁴ KAPLAN K., *Nebezpečná bezpečnost*, s. 256n.

O Vondráčkově informačním záběru vypovídají protokoly z jeho srpnových výsledků (tzv. náhodské protokoly). Mezi 10. – 12. srpnem vypovídal na Štěpána Plačka, tehdejšího velitele vnitrostátního zpravodajství a podle všeho také agenta sovětské tajné služby. Podle Vondráčka měl Plaček za války spolupracovat s Němci.⁵³⁵ Od 13. do 20. srpna 1948 byl postupně vyslýchán na lidovce, národní socialisty, Vladimíra Clementise (popraven v prosinci 1952 v procesu se Slánským), Ferdinanda Peroutku, Pavla Tigrida a další. 24. srpna se dostal k rekonstrukci seznamu osob, který dal Vondráček údajně k dispozici německé zpravodajské službě a který vedle krátké charakteristiky obsahoval i hlavní údaje o činnosti jmenovaných během války. Vondráček vyjmenoval celkem 110 osob, z umělců herce Jiřího Plachého, Karla Hradiláka, herečky Natašu Gollovou, Adinu Mandlovou nebo spisovatele Jaroslava Durycha. Na seznamu se však ocitl i veřejný žalobce u MLS Dr. Kotýnek, který zastavil vyšetřování Vlasty Buriana.⁵³⁶

Na posledním 110. místě seznamu figuroval Čeněk Šlégl. Vondráček vypověděl, že byl „ve styku s vedoucími činiteli Leitabschnittu SD v Praze např. s oběma Richtry, s Dr. Langem, obdržel svatováclavskou orlici za zásluhy. Šlégl měl tchána žida a dělal prý vše proto, aby ho uchránil. Zprávy Šléglovy pro SD týkaly se herců a českého divadla a byly velmi vyčerpávající. Po válce byl Šlégl zajištěn a odsouzen MLS v Praze k 7 měsícům vězení. Dnes pracuje u nějakého svého přítele jako šofér, ačkoliv udržuje rozsáhlé společenské styky.“⁵³⁷

Smolovy aktivity vyústily v přípravu několika bezpečnostních akcí. V StB panovala (kromě jiného) představa, že část bývalých nacistů a jejich konfidentů byla naverbována západními tajnými službami. Na počátku stál předpoklad, že zejména západoněmecká rozvědka, tzv. Gehlenova organizace, se pokusí o agenturní průnik na naše území a využije k tomu své bývalé spolupracovníky. StB proto plánovala protiakci, v níž sama získá ke spolupráci někdejší spolupracovníky SD a gestapa.⁵³⁸

⁵³⁵ AMV, f. S, sign. 292-1. Na podzim roku 1948 byl Plaček zbaven funkce.

⁵³⁶ Tamtéž. Podle Vondráčka byl Dr. Kotýnek organizovaný lidovec a germanofil. Pomáhal českým i německým obviněným proti dopadu retribučního dekretu, na základě intervencí z Československé strany lidové, hlavně organizačního tajemníka Bašeho a Dr. Klimka. V únoru 1948 byl zbaven funkce.

⁵³⁷ Vondráček měl o Šléglovi poměrně dobré informace, pomineme-li záměnu tchána za zetě a nepřesný údaj o délce trestu. I po uvěznění v roce 1948 však měl údajně ve vazbě k dispozici denní tisk, z něhož mohl čerpat inspiraci pro své výpovědi.

⁵³⁸ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 6n.

5.2.3. Akce „I“

V souvislosti s tímto průnikem se Šléglovo jméno objevilo u StB 12. ledna 1951. Ministerstvo národní bezpečnosti (MNB) zaslalo Krajskému velitelství StB v Praze (I. sektor, referátu 12) pod názvem „osoby podezřelé ze spolupráce s gestapem – šetření“ seznam osob „označených ze spolupráce a konfidentství s gestapem za dobu okupace“. Seznam pocházel z archívu Ministerstva národní obrany v Londýně v roce 1940 – 1942. Je docela možné, že šlo o odvysílanou depeši skupiny Balabán – Mašín – Morávek, totožnou se seznamy prověřovanými v roce 1947. MNB připojilo k seznamu jasný příkaz: „Ze seznamu se má vycházet pro budování agentury po linii bývalých spolupracovníků gestapa. Je třeba tyto osoby rozpracovat a na základě výsledků roztřídit. Bude možné některé vhodné typy získat pro spolupráci.“⁵³⁹ Přesvědčovacím prostředkem jejich k souhlasu byly kompromitující materiály z jejich minulého života.

Šlégl byl pražským velitelstvím StB v Bartolomějské ulici „rozpracován“ až 21. března 1952. V denní svodce 1. referátu (jeho činnost odpovídala zaměření I. sektoru Velitelství StB)⁵⁴⁰ nalezneme zprávu o Šléglově výslechu, během něhož se doznal, že se v době okupace stýkal s osobami SD a gestapa a že podával informace o postoji našich lidí. Výslech byl součástí série výslechů zájmových osob mezi 19. – 24. březnem 1952 v rámci přípravy akce *Izolace* (neboli *Akce I*) a jeho výsledky předány referátu č. 12 ve třetím oddělení StB (referát „Německo“). Cílem akce *Izolace*⁵⁴¹ bylo maximálně zpřetrhat styky československých institucí a občanů se západním světem. StB se v jejím rámci snažila infiltrovat českou emigraci a zastupitelské úřady. U Šléglu se zřejmě předpokládalo, že udržuje i nadále kontakty s bývalou sítí SD. Vynucená výpověď, která se v podstatě rovnala přiznání se k udavačství, měla sloužit jako donucovací prostředek v případě, že by StB uvažovala o další spolupráci. V případě nesouhlasu se mohl Šlégl okamžitě ocitnout znovu ve vězení.

Při rekonstrukci událostí z počátku 50. let se musíme opět obrátit k rodinným vzpomínkám. Šlégl byl údajně atakován z několika stran. Na straně jedné to byly výslechy StB, údajně velmi brutální (o tom jak vypadalo vyšetřování na I. sektoru v 50. letech vypovídá zpráva Ministerstva vnitra z ledna 1963, která popisovala případy několikadenních

⁵³⁹ AMV, f 305 sign. 401-3.

⁵⁴⁰ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 13. Týž referát zavázal 23. 4. 1952 ke spolupráci vedoucího pražské pobočky SD č. 110 Kurta Wilfera. Cílem jeho „verbovky“ bylo odhalovat agenturu německých zpravodajských složek na území ČSSR. V případě odmítnutí měl být zatčen a podáno na něj trestní oznámení. Wilferovu činnost kontroloval jako agent StB někdejší autor rozhlasových skečů Josef Opluštíl.

⁵⁴¹ Akce StB se stejným názvem, namířená proti Chartě 77, proběhla i v roce 1983.

výslechů končících smrtí vyslýchaných). Na straně druhé byl Šlégl přemlouván, zejména svým přítelem Antonínem Drvotou, který mezitím vstoupil do KSČ, aby se vrátil na uměleckou dráhu. Šlégl to vytrvale odmítal. Na počátku 50. let museli „kandidáti spolupráce“, resp. ti lidé, o něž měla StB zájem, napsat dopis veliteli StB nebo ministrovi národní bezpečnosti, v němž se sami a „dobrovolně“ nabízeli ke spolupráci.⁵⁴² Šlégl takový dopis nenapsal.

Přitom mohl již jako řidič Caldova podniku a následně i jako závozník pražských uhelných skladů, kam nastoupil po návratu z vězení, sledovat, jak se jeho herečtí kolegové a kolegyně, kteří byli kvůli chování za okupace odstaveni od umělecké práce, za cenu nejrůznějších ústupků novému režimu vracejí postupně k divadelní a filmové práci. Jeho bývalý principál Vlasta Burian se o návrat na divadelní prkna marně snažil pět let. V roce 1946 se scházel s bývalým majitelem *Zdar filmu* Vladimírem Poštustou v sídle jeho společnosti na Václavském náměstí. Spolu s bývalým divadelním ředitelem Oldřichem Rosenbergem plánovali podle šetření Ministerstva vnitra přesun na Slovensko, kde by pod hlavičkou ÚRO provozovali kabaret.⁵⁴³ Ukončení zákazu činnosti však ÚRO povolilo až v roce 1950. Po krátkém angažmá v kladenském divadle se Burian mohl vrátit do Prahy, do Státního divadla v Karlíně.⁵⁴⁴ V témže roce se znovu objevil i na filmovém plátně, v prorežimní agitce režisérů Oldřicha Lipského a Jana Strejčka *Slepice a kostelník*. K filmové práci se vrátili i další distancovaní herci: Bedřich Veverka, Růžena Šlemrová, František Mrázek atd.

Ve Strašnicích také mohl prakticky každý den potkávat někdejšího blízkého přítele Jaroslava Marvana, který se v 50. letech stal největší filmovou hvězdou v Československu. Marvan bydlel od 30. let v ulici U Červeného dvora, Šlégl do konce války o dvě ulice výše – v ulici Pod Třebešíně, a poté v ulici na Třebešíně. Před lidovým soudem Marvan vypověděl, že se s Šléglem stýkal přátelsky jen do roku 1939. Cesty bývalých přátel se rozešly – co mohou mít společného závozník v uhelných skladech a národní umělec?

Šléglovo odmítnutí návratu k někdejší profesi⁵⁴⁵ se zřejmě stalo důvodem, proč o něj StB ztratila zájem. 22. ledna 1953 se sice Velitelství StB podřízené krajské správy dotazovalo, jak Šléglůva přiznání ke stykům s gestapem a SD využila, její odpověď z 16. února téhož

⁵⁴² STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 13.

⁵⁴³ AMV, f. 301, sign. 103-2. Šetření Vladimíra Pošusty odborem Z Ministerstva vnitra z 27. 4. 1946. Pošusta byl v roce 1946 sledován odborem Z Ministerstva vnitra kvůli častým cestám do ciziny a podezřením ze „šmeliny“.

⁵⁴⁴ LONGEN.E.A., *Král komiků*, doslov Š. VLAŠÍNA.

⁵⁴⁵ Na divadlo však Šlégl úplně nezanevřel. V podnikovém klubu režíroval ochotnická divadelní představení, z nichž se dochovalo několik fotografií.

roku je velmi obecná: „výslech jmenovaného v akci I byl prováděn za účelem jeho využití pro naše účely.“⁵⁴⁶ Šléglovo jméno na seznamech spolupracovníků StB nenalezneme.

Nic na tom nezměnila ani nová série výslechů Josefa Vondráčka mezi 21. – 31. květnem 1952 na Velitelství StB. Vondráček popisoval své styky s SD a celých pět dnů odpovídal na otázku: „Vyjmenujte všechny filmové herce a herečky a další filmové pracovníky, o nichž je známo, že spolupracovaly s gestapem nebo s SD v době okupace a popište charakteristiku a formu spolupráce“. Vondráček uvedl, že osoby z filmového oboru spolupracující s SD byly soustředěny ve Filmovém ústředí (Zentralfilmstelle) a že nejdůležitější roli hrál ředitel Jan Sviták. 23. května 1952 došla řeč i na Binovce a Šléglu. Binovce označil Vondráček za agenta gestapa, měl figurovat na tzv. Gallově seznamu konfidentů. V případě Šléglu Vondráček rozvinul a zkonkrétnil svojí „náhodskou“ výpověď z roku 1948: „od počátku okupace spolupracoval s velitelským úsekem SD v Praze a sice s Dr. Klöpfrem, Dr. Josefem Richtrem, Dr. Erichem Richtrem, se slečnou Sboneckovou, s Dr. Langem a jinými a patřil k nejoblíbenějším zpravodajům SD. Svoje zprávy podával zásadně ústně a jednotliví referenti SD je formulovali s výslovným podotknutím, že se jedná o zprávy Čenku Šléglu. Vím to proto, poněvadž jsem do časopisu *Tagesbericht* takové zprávy obdržel. Zprávy Šléglu se týkaly hlavně uměleckých návrhů, posudků o jednotlivých hercích eventuelně režisérech, po stránce politické i pracovní, jakož i návrhů na nové filmy. Stanoviska Šléglu byla rozhodující pro jednotlivé herce, pokud se týkalo jejich činnosti. Velitelství SD si jeho práce vysoce cenilo. Ku konci války mi řekl Dr. Zuber z velitelského úseku SD, že Šlégl nezpůsobil ani jediné zatčení, že však měl největší ideologický vliv na české filmové pracovníky. Je známo, že obdržel svatováclavskou orlici. Rovněž o něm jsem podával zprávu IS do Londýna a po válce, když byl jako kolaborant zajištěn, intervenovalo za něj anglické velvyslanectví v Praze na ministerstvu spravedlnosti. Vím, že Šlégl zamlčel všechna fakta o spolupráci s SD a byl odsouzen k sedmi měsícům vězení, které měl odpykány vyšetřovací vazbou. Na svoji obhajobu uvedl, že kolaboroval proto, že chránil svého tchána Žida.“

Vondráčkova tvrzení se ovšem u všech jím popisovaných osob stávala stále silnějšími. Ukažme si to pro srovnání na příkladu Adiny Mandlové. Zatímco při výslechu u Náhodské komise v roce 1948 Vondráček uvedl, že „Mandlová měla styky pracovníky SD a ÚŘP, jejichž prostřednictvím sice ovlivňovala poměry v divadelnictví, ale zároveň se přimlouvala za české herce“,⁵⁴⁷ v roce 1952 již byla v jeho výpovědi „konfidentkou SD, zpravodajkou i

⁵⁴⁶ AMV, f. 305, sign. 401-3.

⁵⁴⁷ AMV, f. S, sign. 292 – 1., Protokol sepsaný u okresního soudu v Náchodě s Josefem Vondráčkem dne 24. 8. 1948, s. 87.

milenkou šéfa filmového oddělení německého státního ministerstva Dr. Oehmkeho, hlavní iniciátorkou založení Prag-filmu a nejvýznačnější spolupracovnicí gestapa.⁵⁴⁸ Podle Vondráčka měly být konfidentkami gestapa i Zita Kabátová, Jiřina Štěpničková (vězněná v té době za pokus o nelegální přechod hranic) a s Němci údajně spolupracovali i pozdější členové KSČ Otomar Korbelař a Vladimír Hlavatý či herec Jiří Plachý. 45 stran protokolu však zůstalo StB v podstatě nevyužito, bezpečnost si je ponechala v rezervě pro případ dalšího využití.⁵⁴⁹ Svojí roli mohl sehrát i fakt, že po čtyřdenní přestávce začal Vondráček od 5. června 1952 vypovídat na osoby zcela jiného kalibru. Rozbíhal se totiž proces s Rudolfem Slánským, Vladimírem Clementisem, André Simonem a dalšími. A Vondráček pod Smolovou taktovkou vypovídal...

Josefa Vondráčka využívala StB do druhé poloviny 50. let. Poté byl prohlášen Dr. Sommrem za duševně chorého a strávil řadu let na psychiatrii vězeňské nemocnice v Praze na Pankráci.⁵⁵⁰

5.3. Akce Karel

Na počátku 60. let rozjela Státní bezpečnost další velkou akci, jejímž cílem bylo odhalení někdejších spolupracovníků gestapa. V roce 1962 vedla IV. správa Ministerstva vnitra (dřívější 3. sektor StB) rozhovor s bývalým konfidentem gestapa Miroslavem Hanušem (dříve Hnátem). O duševní úrovni Hnáta vypovídá fakt, že se během války dobrovolně hlásil do armády Slovenského štátu a když byl odmítnut, zkoušel své štěstí u wermacht. Ani sem nebyl aktivní člen Vlajky a ČPLB přijat a tak v listopadu 1944 nabídl své služby gestapu. Za to byl v roce 1946 odsouzen MLS na 20 let do vězení. V roce 1955 se dostal na svobodu díky podmínečnému propuštění, když mu již předtím prezidentská amnestie Antonína Zápotockého zkrátila trest o 7 let. StB Hanuše (krycí jméno Hrnčíř) „vytěžovala“ v rámci akce KAREL, jejímž cílem bylo získání bývalého příslušníka gestapa Jaroslava Nachtmanna ze Sovětského svazu.

Jaroslav Nachtmann se dal v květnu 1945 k dispozici sovětské rozvědce. Na počátku 60. let byl Sověty vydán zpět do Československa. Zde byl vyslýchán kvůli své činnosti v době

⁵⁴⁸ AMV, f. S, sign. 292-1. Výpověď Josefa Vondráčka z 21. – 31. 5. 1952, s. 6 – 7; AMV f. 325, sign. 158-2, protokol s Jaroslavem Nachtmannem z 5. 8. 1963. Pracovník gestapa Nachtmann v roce 1963 vypověděl, že se gestapo snažilo Mandlovou v roce 1944 naverbovat pro spolupráci komisařem Willy Leimerem, ta však odmítla.

⁵⁴⁹ Vondráčkovy výpovědi neměly v té době na uvedené osoby přímý dopad. Pouze v případě Jiřího Plachého, tehdejšího člena Národního divadla, je možno při zkoumání příčin a okolností jeho sebevraždy 2. prosince 1952 uvažovat o určité spojitosti s Vondráčkovými tvrzeními o jeho údajné spolupráci s SD.

⁵⁵⁰ VEJVODA J., *Pomsta pozdních partyzánů*, s. 153.

okupace. Jak víme, zmínil se ve výsleších, stejně jako Hanuš-Hnát i o Čeňku Šléglovi (viz kap. 3.7.). V roce 1964 stanul Nachtmann před soudem spolu s Miroslavem Hnátem a dalšími konfidenty. Byl odsouzen ke 14letému trestu odnětí svobody, přesně na dobu, kterou strávil v sovětských vězeních. Byl propuštěn a ve Vodičkově ulici vykonával praxi zubního technika. V druhé polovině 60. let si StB začala uvědomovat morální rozporuplnost agentury složené z bývalých příslušníků a spolupracovníků SD a gestapa.⁵⁵¹ Proto i Nachtmann dostal po srpnu 1968 povolení k odjezdu do západního Německa.⁵⁵²

Další postup StB ukazuje, že již ztratila o Čeňka Šléglu definitivně zájem. Po „vytěžení“ Hanuše vydala IV. správa MV příkaz k rozpracování řady osob. V té době již fungovala jednotná evidence a archivace spisů (v tzv. Studijním ústavu), kde měl Šlégl svojí složku. V souhrnné zprávě z vyšetřování bylo uvedeno, že ve výpovědích Hanuše se narazilo na „Čeňka Šléglu, nějakého filmového herce, byl členem Vlajky, členem veřejné osvětové služby. Pracoval pro Nachtmanna a po osvobození byl zavřen.“ Příkaz k jeho rozpracování vydán nebyl.

5.4. Stáří ve Strašnicích a Domově důchodců v Kobylisích

Na počátku 60. let přivedl zhoršující se zdravotní stav Šléglu do invalidního důchodu. Pracovat však nepřestal – docházel do družstva invalidů ve Francouzské ulici. I jeho manželka Helena totiž těžce onemocněla a zůstala po dlouhá léta odkázána na pomoc manžela. Pamětníci vzpomínají na starce ohnutého k zemi chorobou páteře, který ve strašnických a malešických hospodách prodával své obrázky.⁵⁵³ V letech 1966 – 1967 se o Šléglovi staral středoškolský student Ivan Liška (v 90. letech starosta Horních Počernic). Podle jeho vzpomínek žil Šlégl se svojí ženou velmi skromně ve dvou místnostech – v jedné byla kuchyně a v druhé Šlégl maloval.⁵⁵⁴

Dcera Blanka vystřídala po válce řadu zaměstnání. Byla servírkou, zapisovatelkou u podniku Řempe, nápovědkou v divadle, pracovala dokonce u zedníků a pokrývačů.⁵⁵⁵ V září 1967 emigrovala do Rakouska a manželé Šléglovi podali žádost o přijetí do domova důchodců. Malířské náčiní a několik kousků oblečení bylo jediným majetkem, který si s sebou vzali v do Kobylis, poté co byla v červenci 1968 jejich žádost kladně vyřízena. O

⁵⁵¹ STÁTNÍK D., *Agenti*, s. 8.

⁵⁵² TOMÁŠEK D., *Konfidenti*, s. 112n. Jeho nadřízený Willi Leimer pracoval údajně jako zpravodajský expert v SSSR. Jaroslav Žička měl zemřít během pražského povstání, Nestor Holejko zmizel ji v dubnu 1945 do Švýcarska, odkud odjel do USA.

⁵⁵³ SUCHÝ Ondřej, *Čeňk Šlégl (pohled zpátky)*. In Xantypa r. IX, č. 12, 2003, s. 86 – 87.

⁵⁵⁴ Rozhovor s Ivanem Liškou 20. 11. 2001.

⁵⁵⁵ Dopis Blanky Weissové, 21. 5. 2008.

jejich finanční situaci v té době vypovídá výše Šléglova důchodu – od poloviny 60. jediného příjmu starých manželů - 892 Kčs.

Jejich společný pobyt v domově důchodů netrval ani pět měsíců. 10. listopadu 1968 Helena Šléglová zemřela. Čeněk Šlégel přežil svou ženu o necelý rok a půl. 2. února 1970 byl pro náhlé zhoršení zdravotního stavu převezen na chirurgické oddělení nemocnice na Bulovce. 17. února 1970 zde zemřel. Jeho pohřbu ve strašnickém krematoriu se nemohli dcera ani vnučka zúčastnit. Legálně mohl přicestovat pouze manžel vnučky, který byl rakouským státním občanem. Z kulturních institucí zaregistroval Šléglovo úmrtí pouze Český filmový ústav. Vedoucí její filmotéky Myrtil Frída zaslal 23. února 1970 rodině soustrastný dopis. Poslední odpočinek našel Čeněk Šlégel na Vinohradském hřbitově v hrobce příbuzných své zemřelé ženy.

6. ZÁVĚR

V této práci jsme sledovali „vzestup a pád“ herce a režiséra Čeňka Šlégl. Jeho uměleckou kariéru do roku 1939 lze označit za příběh selfmademana, který se „od píky“, resp. z pozice začátečníka u kočovných divadelních společností, vypracoval na populárního komika, jednu z hlavních opor úspěšného divadla a vyhledávaného filmového režiséra.

Po celý profesionální umělecký život se Šlégl pohyboval ve středním proudu masové zábavy, ve své podstatě nestranické a apolitické. I jeho samostatná autorská činnost v období první republiky (divadelní frašky, filmové scénáře) nevykazuje zřejmé politické tendence. Nebyly nalezeny žádné doklady o tom, že by již před rokem 1939 byl „přesvědčeným fašistou“ či antisemitou. Člověk s tímto přesvědčením by sotva toleroval vztah neplnoleté dcery s mužem židovského původu. Stěží by si také jako námět filmu vybral román *Hory Matky Boží* Vojty Beneše, který je oslavou legionářství (tedy republiky, hradní politiky atd.) a tolerance mezi osobami odlišného rasového původu. Připomeňme v této souvislosti, že čeští fašisté byli již před válkou zaměřeni protižidovsky.⁵⁵⁶

V červenci roku 1939 dochází v jeho životě k osudovému zlomu. Při povrchním pohledu na činnost Čeňka Šlégl v době okupace, se nám jeví jako jednoznačný kolaborant (a je tak často v odborné i populární literatuře líčen): člen Vlajky v její nejtemnější éře Rysa - Rozsévače, protagonist antisemitských skečů, autor knihy s protižidovskou tendencí, držitel Svatováclavské orlice, člověk s kontakty na gestapo a SD atd.

Bližší zkoumání pohnutek však toto striktní hodnocení poněkud relativizuje. V zájmu ochrany dcery a jejího židovského manžela (a od roku 1943 i vnučky) se dostal do mašinerie, kterou výstižně charakterizoval František Červinka: „Každý, kdo se pod jakoukoliv taktickou záminkou upsal d'áblovi, odevzdával mu jeden kus duše za druhým.“⁵⁵⁷ Šlégl své jednání za okupace označil za „masku loajality“. Byl však velmi dobrým hercem a jeho maska seděla až příliš dokonale.

Šlégl se již v době okupace ocitl v „salónu odmítnutých“, mezi osobami, kterých se kvůli zjevné spolupráci s nacisty zbytek společnosti stranil. Symbolickým vyjádřením tohoto postavení byly jeho návštěvy „politických čajů“ u šéfredaktora *Poledního listu* Antonína Jaromila Kožíška, kde se v letech 1943 – 1944 pravidelně scházel „výkvět“ českého aktivismu.

⁵⁵⁶ GREGOROVÍČ M., *Kapitoly o českém fašismu*, s. 80. Národní obec fašistická dokonce spolupracovala se „Svazem pro světovou pravdu“, tedy říšskou organizací tzv. Antikominterny, provádějící ostře antisemitskou propagandu.

⁵⁵⁷ ČERVINKA F., *Česká kultura*, s. 29.

Odpoověď na základní otázku položenou v úvodu práce, totiž je-li možné označit Šléglu za kolaboranta, resp. přísluhovače ve smyslu definice Tomáše Pasáka, odvisí od zhodnocení, zda měl možnosti volby. Jak již bylo řečeno v úvodu této práce, existovaly v podstatě tři možné postoje – aktivní odboj, pasivní resistance a aktivní spolupráce. Do aktivního odboje se zapojila jen nepočtená skupina filmových a divadelních umělců (za všechny jmenujme Annu Letenskou či Jindřicha Plachtu). Stejně úzká byla skupina programových kolaborantů. Filmoví a divadelní herci byli, jako osoby veřejně činné, v poněkud obtížnější pozici než ostatní obyvatelé protektorátu. Němci i protektorátní správa měli eminentní zájem o jejich aktivní zapojení do válečné propagandy.

Většina těchto umělců proto přežívala v „šedé zóně“, zahrnující pasivní rezistenci, úplné stažení do soukromého či pracovního světa či navenek předstíranou (a v soukromých hovorech popíranou) loajalitu, tedy „angažovanost na přijatelné úrovni“. Některé aktivní odbojáře však i postoj pasivní resistance popuzoval a hodnotili jej jako trpný druh spolupráce s okupačním režimem.⁵⁵⁸ Poněkud menší nároky kladl na své spoluobčany člověk, který zřejmě nejvíce poznal obtížnost pozice veřejně angažovaných osob, předseda druhé protektorátní vlády Alois Eliáš. Jeho měřítkem pro posuzování jednotlivce byl vztah k národní jednotě. Aktivní odbojovou činnost vyžadoval výhradně od dobrovolníků. Čestný postoj tedy spočíval v jediném: nezradit.⁵⁵⁹

Čeněk Šlégl však hranici pasivní spolupráce s okupačním režimem zřetelně překročil. Kolaboraci lze definovat i jako vztah mezi ovládajícím a ovládaným. I za největšího použití násilí však spolupráce nemůže existovat bez třeba jen minimální míry souhlasu ovládaných.⁵⁶⁰ Vyslovení tohoto souhlasu může mít rozmanité motivy. V případě Čenka Šléglu jsme vyloučily pohnutky ideologické i materiální. Zůstává motiv existenční. Jeho snaha byla úspěšná, členové dceřiny rodiny válku přežili. Cenou za to byla ztráta cti, postavení, práce a nakonec i svobody. V mezních situacích a ohrožení však neexistuje obecně platný návod na „přežití“.

⁵⁵⁸ VESELÝ-ŠTAINER Karel, *Cestou národního odboje: bojový vývoj domácího odbojového hnutí v letech 1938-1945*, 1. vyd. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1947. 295 s. Např. Karel Veselý – Štainer, jedna z předních osobností domácího odboje, po válce (již jako zemský velitel SNB) vzpomínal, že více než „německé bestie“ nenáviděl „ty Čechy, kteří nechápali co se děje, žili dále svým životem, sbírali peníze a plnili svůj volný čas Němci povolenou kulturou. (...) V době, kdy jsme si nemohli koupit ani kus chleba bez podezření a bez obav, že budeme stíháni, tancechtivá mládež se tlačila do sálů k tanečkářkám Němci milostivě povoleným, zatímco čeští lidé v houfech umírali na popravištích a koncentračních táborech. Viděl jsem stát fronty českých lidí na lístky do německých biografů. Stáli tam celé hodiny i bývalí aktivní důstojníci. Tehdy jsem zatínal prsty nejtvrději.“

⁵⁵⁹ ČERNÝ V., *Křik koruny české*, s. 131.

⁵⁶⁰ PERZI Nikolas, *Protektorátní policie, protektorátní četnictvo. Stav zkoumání, ožehavé a otevřené otázky, hranice bádání*. In Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace! : sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006. Sestavil Jiří Petráš. V Českých Budějovicích: Jihočeské muzeum, 2007. 131 s., s. 16 – 26. ISBN 978-80-86260-63-1.

Při pohledu na Šléglu a jeho nepopiratelné ústupky okupantům, musíme mít na paměti skutečného viníka – zločinný nacistický režim a jeho exponenty, režim, který nutí lidi jednat proti svému přesvědčení. Z této perspektivy můžeme Šléglu označit za oběť. Nemohl volit cestu pasivní nečinnosti, nemohl se vytrazit do „šedé zóny“, jako většina obyvatelstva.⁵⁶¹ Je však člověk zbaven odpovědnosti za vlastní činy nesvobodou společnosti? Při hodnocení proto musíme na druhou miskou vah položit příklady lidí, kteří se ocitli v podobné situaci a nepodlehli, třeba i za cenu ztráty života svého či blízkých. Čeněk Šlégl v zájmu záchrany blízkých obětoval svou čest a z tohoto pohledu při konfrontaci s nacistickým režimem selhal. Označit ho ovšem za přísluhovače ve smyslu definice Tomáše Pasáka nemůžeme.

Totožné činy a postoje z doby okupace byly po válce posléze hodnoceny rozdílným metrem. Zvýšené nároky na chování v době okupace byly uplatněny i na filmové či divadelní herce, jejichž povolání se ještě několik desetiletí předtím vyznačovalo nevalným společenským statutem. Uplatněním těchto nároků se po roce 1945 stává z herce „společensky angažovaný umělec“. Odborové organizace filmových a divadelních pracovníků, resp. jejich disciplinární komise, na pozadí této změny vynášely poměrně přísné tresty, včetně doživotních zákazů činnosti, a na rozdíl od jiných uměleckých svazů⁵⁶² předávali své kolegyně a kolegy k dalšímu řešení státním orgánům.

Šléglův případ se tak stal jedním z 130.114 trestních oznámení podaných v letech 1945 – 1947 k rukám veřejných žalobců a z 38.316 caus projednávaných před retribučními soudy.⁵⁶³ Šlégl postupně prošel vyšetřováním disciplinárních komisí uměleckých (resp. odborových) svazů, dvěma vyšetřovacími komisemi ÚNV a mimořádným lidovým soudem. Zároveň se o jeho případ zajímali ZOB a Státní bezpečnost. Vyšetřování zřetelně probíhalo po dvou liniích – ministerstva spravedlnosti a ministerstva vnitra. Systém předávání informací mezi těmito resorty vykazoval značné rezervy. Neexistoval jednotný informační systém ani centrální databáze vyšetřovaných osob. Na Šléglově případu lze dokumentovat institucionální složitost retribučního soudnictví.

⁵⁶¹ Jacques Rupnik k tomu dodává, že „oč bylo obyvatelstvo v některé zemi pasivnější, o to větší je pak touha se vypořádat s kolaboranty. Je to dobře známý a v literatuře popsáný moment kompenzace vlastního selhání“. Rozhovor in *Mladá fronta Dnes*, 13. 7. 2007.

⁵⁶² ČERNÝ V., *Paměti IV*, s. 50. Např. Syndikát čs. spisovatelů rozhodl, že všechna disciplinární řízení budou vedena jen na úrovni svazu a nebudou dále předávána k řešení lidovým soudům a trestním komisím.

⁵⁶³ ÚNS RČS 1946 – 1948, 55. schůze. Stenozáznam vystoupení Prokopa Drtiny z 29. 5. 1947. U více než 40.000 podání nenalezli veřejní žalobci dostatek usvědčujících důkazů. Podle Drtiny tvořily značný díl odložených věcí ony případy, „v nichž také někteří jedinci charakterově narušení dlouhou okupací využili revoluční doby k tomu, aby lichými, zkrslými, nebo přímo úmyslně nepravdivými udáními si vyřídili staré účty se svými odpůrci“.

V 50. letech byl Šlégl konfrontován s dalším totalitním režimem. Nabízela se mu možnost vrátit se - za cenu spolupráce s komunistickou Státní bezpečností - k umělecké práci. Na rozdíl od doby okupace se Šlégl rozhodoval v situaci, kdy jeho blízkým nehrozilo nebezpečí případných represí. A tentokrát vynucené spolupráci odolal.

Důsledky svého protektorátního provinění tak nesl až do konce života. Na rozdíl od řady profesních kolegů a kolegyň s problematickou protektorátní minulostí se nikdy k filmu ani divadlu nevrátil. Přes vážné zdravotní problémy vykonával až do konce 60. let různé dělnické profese. Poté, co v roce 1967 opustila Československo jeho jediná dcera, dožil osamocen v kobylišském domově důchodců.

Šlégl byl téměř 30 let svého života konfrontován s dvěma totalitami. V případě nacistické okupace se v zájmu záchrany blízkých dal do služeb režimu a byl za to potrestán. Komunistickému režimu, kde šlo již jen o něho samotného, nepodlehl. Protektorátní a poválečný osud Čenka Šléglá tak ukazuje na ošidnost jednoznačných soudů o spolupráci jednotlivců s totalitními režimy. Po Čenku Šléglovi zbylo více než 70 filmů, jeden román, desítky divadelních her, několik obrazů a vzpomínka na lidský osud, dokumentující složitost českých dějin 20. století.

RESUMÉ

Tématem této diplomové práce jsou životní osudy herce a režiséra Čenka Šlégl (*30. 9. 1899, Praha – † 17. 2. 1970, tamtéž) a v obecné rovině také otázka kolaborace v českém uměleckém prostředí. Čeněk Šlégl se v období první republiky vypracoval na oblíbeného filmového herce, úspěšného režiséra (během let 1937 – 1939 natočil osm filmů) a na jednu z hlavních opor populárního Divadla Vlasty Buriana. Jeho příběh ukazuje, jak hluboce mohou do v podstatě bezproblémového a úspěšného života zasáhnout totalitní režimy.

Šlégl byl konfrontován jak s nacistickým, tak komunistickým režimem. V době nacistické okupace se jeho jediná dcera ocitla kvůli známosti a následnému sňatku s mužem židovského původu v přímém ohrožení života. Poté, co byl Šlégl napaden v kolaborantském deníku *Vlajka*, vyhnul se dalším útokům vstupem do stejnojmenné fašistické organizace. Jako „Vlajkaři“ se mu však začali vyhýbat profesní kolegové i diváci. V roce 1941 proto po více než dvaceti letech náhle skončila jeho filmová kariéra.

Zároveň se stal objektem zájmu německých bezpečnostních služeb, zejména Sicherheitsdienstu. Pod hrozbou zatčení rodinných příslušníků se účastnil mj. propagandistické práce v pražském rozhlase a vydal román *Návrat* s antisemitskou tendencí. Šlégl označil své jednání za okupace za „masku loajality“. Byl však velmi dobrým hercem a jeho maska seděla až příliš dokonale. Po složitém vyšetřování v letech 1945 – 1947 ho mimořádný lidový soud odsoudil k trestu 6 měsíců vězení, které si odpykal v tzv. „nucených pracovních oddílech“.

Po návratu z vězení byl Šlégl vystaven několika pokusům o navázání spolupráce ze strany komunistické tajné policie. Zároveň se mu nabízela příležitost vrátit se k umělecké práci. Šlégl spolupráci se Státní bezpečností (StB), a tím i návrat k divadlu a filmu, odmítl. Přes vážné zdravotní problémy, způsobené nemocí páteře, vykonával až do 60. let různé dělnické profese. Po odchodu dcery do emigrace dožil osamocen v jednom z pražských domovů důchodců.

Na Šléglově příběhu, zasazeném do širších historických souvislostí, můžeme sledovat umělecké a aktivistické prostředí v době okupace, průběh a metody tzv. retribučního soudnictví, ale i snahy StB zpravodajsky využít osoby, které se během okupace kompromitovaly spoluprácí s okupačními orgány. Součástí práce je několik detailnějších exkursů do dobových fenoménů, jež významně zasáhly do Šléglova života: např. antisemitské rozhlasové skeče protektorátního rozhlasu, „politický salón“ novináře Antonína Jaromila Kožíška, v němž se v letech 1943-44 scházeli významní představitelé českého aktivismu, a z

doby poválečné „očistný proces“ v rámci uměleckých svazů, zejména činnost disciplinární komise odborové rady divadelníků.

Práce „Čeněk Šlégl (1899 – 1970). Konfrontace umělce s dvěma totalitními režimy“ je nejen biografií dodnes populárního umělce, ale i studií lidského chování v mezních situacích. Přílohy obsahují kompletní seznam Šléglovy filmové a literární práce a soupis divadelních rolí. Řada životopisných informací o dalších osobách je uvedena v poznámkovém aparátu. Výsledky zkoumání mohou využít další práce obecnějšího charakteru z oblasti českého divadla a filmu či na téma spolupráce jedince s totalitními režimy.

RÉSUMÉ

This master's thesis deals with the career of the actor and director Čeněk Šlégl (born 30 September 1899 in Prague, died 17 February 1970 in Prague), and also explores the issue of collaboration in Czech artistic circles. Čeněk Šlégl rose to become a popular film actor in the so-called First Republic. He became a successful director (making eight films between 1937 and 1939), and was one of the leading figures of the Vlasta Burian Theatre. His story depicts how totalitarian regimes may impact an otherwise hassle-free and successful life.

Šlégl was confronted both by a Nazi regime and by a communist regime. During the Nazi occupation his only daughter fell under direct threat as a consequence of her relationship and a later marriage to a man of Jewish descent. After being attacked in the collaborating *Vlajka* newspaper, Šlégl forestalled further such attacks by joining the fascist organization of the same name. A side-effect of this was that Šlégl became increasingly isolated at work, both from his colleagues and from the audiences. Finally, in 1941, after more than twenty years, his film career came to a sudden end.

At that time, Šlégl came to the attention of the German security services, namely the *Sicherheitsdienst*. Under threat of imprisonment of his family members, Šlégl agreed to take part in the propaganda work of Prague radio, and published his novel "Comeback", which contains an anti-Semitic bias. Šlégl himself described his conduct during this period as a "mask of loyalty". Sadly, he played his role far too well. After a complicated investigation between 1945 and 1947, Šlégl was sentenced by a special people's tribunal to six months of forced labour.

After returning from prison, Šlégl encountered several attempts by the communist secret police (StB) to establish cooperation with him. StB operatives offered him a return to his professional career, but Šlégl refused to work for them and therefore also lost the opportunity to make his comeback as an actor. Despite his poor health, linked to a serious spinal illness, he remained a blue-collar worker until the late 1960s. After his daughter emigrated, he spent his final years alone in a retirement home in Prague.

Čeněk Šlégl's story, embedded in its wider historical context, gives us a closer look at the artistic and activist circles during the period of Czechoslovak occupation. We can observe the course and methods of retributive justice, and also follow the efforts of the StB to exploit for the purposes of the intelligence services persons who had been compromised by their cooperation with the occupation forces. The thesis includes several detailed discussions on

phenomena of the period that had a significant impact on Šlégl's life, for example anti-Semitic radio sketches that were broadcast during the occupation, the "political salon" of the journalist Antonín Jaromil Kožíšek, where leading Czech activists gathered in 1943-1944 and, from the post-war period, the purge process within the artistic associations and especially the activities of the disciplinary board of the theatre workers' council.

The thesis Čeněk Šlégl (1899 – 1970) – The Confrontation of an Artist with Two Totalitarian Régimes is not just a biography of a still-popular artist but also a study of human behaviour in moments of extreme measures. The appendices of the work include complete lists of Šlégl's film and literary works and a list of his stage roles. The thesis also contains (in the footnotes) rich biographical material on several people connected to Šlégl. The findings of this thesis can be used for further works dealing with the history of Czech drama and film, or with the issue of the collaboration between an individual and a totalitarian regime.

PRAMENY

Archív českého rozhlasu

Archív Hlavního města Prahy

fond Popisní referát IV Magistrátu hl. m. Prahy

fond Státní reálka Praha I, Dušní 7, 1865 – 19

fond Trestní komise vyšetřovací a nalézací ÚNV Hlavního města Prahy

Archív Ministerstva vnitra

fond 300 Zemský odbor bezpečnosti

fond 301 Vyšetřovací komise pro národní a lidový soud při MV

fond 305 Ústředna státní bezpečnosti

fond 325 Stíhání nacistických válečných zločinců

fond S Sběrka různých písemností

fond E/1 Ministerstvo spravedlnosti – Správa vězeňské stráže Praha

Literární archív Památníku národního písemnictví

fond Vlasta Burian

Národní archív

fond 371 Ministerstvo školství a národní osvěty 1918 - 1949

fond 753 Zemský úřad Praha

fond 925 Národní soud

fond 1075 Ministerstvo vnitra

Státní oblastní archív Praha

Fond Mimořádný Lidový soud Praha 1945 - 1948

EDICE PRAMENŮ

Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943. Díl 2, Spolupráce československé emigrace na západě s domácím odbojem, její vztah k tzv. protektorátní vládě a germanizační politika okupantů. K vydání připravily Libuše OTÁHALOVÁ a Milada ČERVINKOVÁ. 1. vyd. Praha: Academia, 1966. S. 417-815.

So oder so: řešení české otázky podle německých dokumentů 1933-1945. Boris ČELOVSKÝ. 2. vyd., V Tiliu 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002. 543 s. ISBN 80-86101-55-X

Svět rodokapsu: komentovaný soupis sešitových románových edic 30. a 40. let 20. století. Pavel JANÁČEK, Michal JAREŠ. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova - nakladatelství Karolinum, 2003. 448 s., [16] s. obr. příl. ISBN 80-246-0640-2

Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara: stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941. Jakub KONČELÍK, Barbara KÖPPOVÁ, Jitka KRYŠPÍNOVÁ. 1. vyd. V Praze: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2003. 503 s. ISBN 80-246-0591-0

LITERATURA

ENCYKLOPEDICKÁ LITERATURA

Šárka BARTOŠKOVÁ, Luboš BARTOŠEK. *Filmové profily 2: českoslovenští filmoví herci*. 1. vyd. Praha: Československý filmový ústav, 1990. 2 sv. (605 s.). ISBN 80-7004-017-3

BŘEZINA Václav, *Lexikon českého filmu: 2000 filmů 1930-1996*. 2. vyd.. Praha: Cinema, 1997. 545 s. ISBN 80-85933-13-6

BUCHNER Alexandr, *Cedule kočovných divadelních společností v Čechách a na Moravě*. Praha: Divadelní ústav, 1968. 521 s.

Český hraný film = Czech feature film; úvod Vladimír OPĚLA; překlad do angličtiny Karolina VOČADLOVÁ. Praha: Národní filmový archiv, 1995-2007. 5 sv. ISBN 80-7004-082-3 (1. díl), ISBN 80-7004-090-4 (2. díl)

FIKEJZ Miloš. *Český film: herci a herečky*. III. díl S-Ž. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. 907 s. ISBN 978-80-7277-353-4

KNAPPOVÁ Miloslava, *Jak se bude Vaše dítě jmenovat?*, Vyd. 3. (dopl. a přeprac.). Praha: Academia, 1996. 358 s., ISBN 80-200-0591-9

Napsal kolektiv pracovníků Historického ústavu Akademie věd ČR pod vedením Františka KOLÁŘE, *Politická elita meziválečného Československa 1918-1938: kdo byl kdo*. 1. vyd. Praha: Pražská edice, 1998. 302 s. ISBN 80-901509-8-5

Ottova encyklopedie obecných vědomostí na CD-ROM [elektronický zdroj] : věrná digitální replika Ottova slovníku naučného ve 28 svazcích (1888-1909) : vyhledávání v plných textech Ottova slovníku naučného (1888-1909). Aion CS; ve spolupráci s firmou AMD. Verze 2.. Zlín: Aion CS, c1997.

Pražský uličník: encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství Zpracoval kolektiv autorů pod vedením Marka LAŠŤOVKY; úvodní stať napsal Václav LEDVINKA. 1. vyd. Praha: Libri, 1997-1998. 2 sv. (604, 725 s.). ISBN 80-85983-23-0

Postavy brněnského jeviště: umělci Národního, Zemského, a Státního divadla v Brně. Sv. 2, 1884-1989. Brno: Státní divadlo v Brně, 1985-1989. 754 s.

Postavy brněnského jeviště: umělci Národního, Zemského, Státního a Národního divadla v Brně. Sv. 3, 1884-1994. Brno: Národní divadlo, 1990-1994. 791 s.

Zpracoval Kabinet pro studium českého divadla Divadelního ústavu; hlavní redaktor Eva ŠORMOVÁ, *Česká divadla: encyklopedie divadelních souborů*. 1. vyd. Praha: Divadelní ústav, 2000. 615 s., ISBN 80-7008-107-4

Terezínská pamětní kniha: židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945. D. 2 / [editor Miroslav KÁRNÝ. [et al.]. 1. vyd. Praha: Melantrich: Nadace Terezínská iniciativa, 1995. S. 687-1559. ISBN 80-7023-225-0.

TOMEŠ Josef a kol., *Český biografický slovník XX. Století*. Praha-Litomyšl: Paseka, Petr Meissner, 1999, ISBN 80-7185-247-0

DOBOVÁ LITERATURA, MEMOÁRY A BELETRIE

BAAROVÁ Lída, *Života sladké hořkosti*. V nakl. Ametyst 1. vyd. Praha: Ametyst, 2005. 242 s., ISBN 80-85837-72-2.

SVATOPLUK Beneš, VALTROVÁ Marie, *Být hercem*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992. 193 s., ISBN 80-7023-118-1

BENEŠ Vojta, *Hora matky boží: povídka pro mládež*, 2. vyd. Brno: Epos, 1934. 170 s.

BENEŠ Vojta, *Žalář milionů: protektorát Čechy a Morava*, 3. české vyd. Praha: Pokrok, 1947. 254 s.

BRANALD Adolf, *My od filmu*, 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1988. 494 s.

BURDA Josef, *Abý se nezapomnělo*. Praha: Orbis, 1958. 663 s.

- ČERNÝ Václav, *Paměti 1938-1945. II, Křik Koruny české*, 3. vyd. Brno: Atlantis, 1992. 438 s., ISBN 80-7108-059-4
- ČERNÝ Václav, *Paměti. 3 (1945-1972)*. 2. rozš. vyd. Brno: Atlantis, 1992. 670 s. ISBN 80-7108-036-5
- ČERNÝ Václav. *Paměti*. [D.] 4. Toronto: Sixty-Eight Publishing, 1983. 602 s. ISBN 0-88781-098-5
- DRÁBEK Jaroslav, *Z časů dobrých i zlých*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1992. 166 s. ISBN 80-206-0365-4
- DRTINA Prokop, *Československo můj osud: kniha života českého demokrata 20. století. Svazek II. Kniha 2, Rok 1947 - únor 1948*, 1. vyd. Praha: Melantrich, 1992. s. 257-714, ISBN 80-7023-114-9
- FABIÁNOVÁ Vlasta, *Jsem to já?* 1. vyd. Praha: Odeon, 1993. 470 s. ISBN 80-207-0419-1
- KABÁTOVÁ Zita, literární spolupráce FORMÁNKOVÁ Marie, *Lásky a lidé z mého života*, 1. vyd. Praha: BVD, 2006. 195 s., ISBN 80-903754-3-X
- HAVEL Václav Maria, *Mé vzpomínky*, Praha: Lidové noviny, 1993. 462 s., ISBN 80-7106-026-7
- HOŘEC Petr, MARVAN Jaroslav, *Nejen o sobě*. 2. dopl. a přeprac. vyd. Praha: Melantrich, 1991. 351 s., ISBN 80-7023-089-4
- KOHOUT Jára, *Hop sem - hop tam*, 1. vyd. Praha: J. Kanzelsberger, 1991. 267 s., ISBN 80-85387-00-X
- KOŽÍK František, *Vzpomínky*, 1. vyd. Praha: Orbis, 1995. 388 s., ISBN 80-235-0055-4
- KRÁL Antonín, KRÁL Petr, *Vlasta Burian*, 1. vyd. Praha: Orbis, 1969. 236 s.
- LONGEN Emil Artur, *Král komiků*, 2. vyd.. Praha: Melantrich, 1979. 219 s.
- MANDLOVÁ Adina, *Dneska už se tomu směju*, 1. vyd. Praha: Filmový ústav, 1990. 283 s., ISBN 80-7004-058-0
- Protižidovská čítanka: příručka k židovské otázce v zemích českých. Praha: Holinkova tiskárna, 1944. 308 s.
- PRŮCHA Jaroslav, *Má cesta k divadlu*, Praha: Divadelní ústav, 1977. 271 s.
- SEIFERT Jaroslav, *Všechny krásy světa*. 3. přeprac. vyd.. Praha: Československý spisovatel, 1993. 544 s. ISBN 80-202-0368-9
- SCHEINPFLUGOVÁ Olga; [k vydání připravil a doslov napsal František KRČMA], *Byla jsem na světě*, 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1994. 349 s., ISBN 80-204-0421-X
- SUCHÝ Ondřej, *Zavřete oči, přichází: leccos kolem Oldřicha Nového*, 1. vyd. Praha: Melantrich, 1993. 179 s., ISBN 80-7023-162-9
- ŠLÉGL Čeněk. *Návrat: pohled zpět: román* 1. vyd. Praha: Evropské vydavatelstvo, 1942. 166 s.
- TUNYS Ladislav. *Šarm & šeptý Oldřicha Nového*. 1. vyd. Praha: Interpress, 1992. 167 s.
- TVRZNIČEK Jiří, *Herecké eso: Jaroslav Marvan vzpomíná*, Praha: Univers, 1995. 200 s., ISBN 80-901525-5-4
- VAJČNEROVÁ Pavlína, *Gustav Nezval: oči spíše sympatické*, 1. vyd. Praha: Brána, 2005. 167 s., ISBN 80-7243-265-6
- VEJVODA Jaroslav, *Pomsta pozdních partyzánů a jiné poválečné tragédie: svědectví archivů*, 1. vyd. Brno: MOBA, c2007. 277 s., ISBN 978-80-243-2889-8
- WERICH Jan, *Jan Werich vzpomíná, vlastně, Potlach*. Vyd. 3., v nakladatelství Hynek 1. Praha: Hynek, 1999. 263 s., ISBN 80-86202-49-6
- ZAVŘEL František, *Za živa pohřben: vlastní životopis*, 3. rozš. vyd., Praha: Mazáč, 1944. 267s.

MONOGRAFIE

- BARTOŠEK Luboš, *Náš film: kapitoly z dějin. D. 1, (1896-1945)*, 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1985. 420 s.
- BEDNAŘÍK Petr, *Arizace české kinematografie*, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2003. 153 s., ISBN 80-246-0619-4
- BĚLINA Pavel (et al.), *Dějiny Prahy. 2, Od sloučení pražských měst v roce 1784 do současnosti*, 1. vyd. Praha Litomyšl: Paseka, 1998. 565 s., ISBN 80-7185-143-4

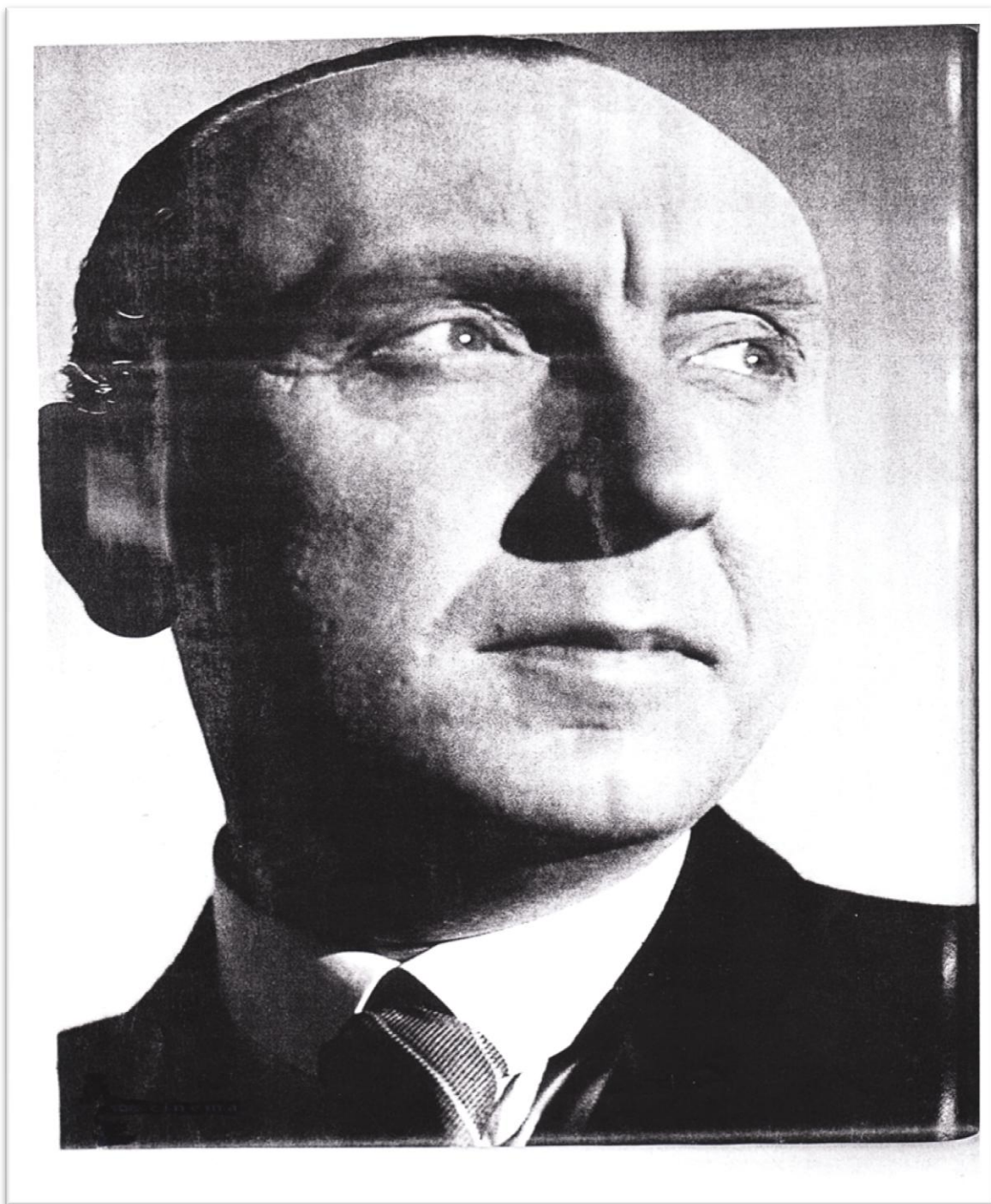
- BORÁK Mečislav. *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945-1948)*. 1. vyd. Ostrava: Tilia, 1998. 450 s. ISBN 80-86101-07-X.
- BRANDES Detlef, přeložil Petr Dvořáček, *Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*, v českém jazyce 1. vyd. Praha: Prostor, 1999. 657 s., ISBN 80-7260-017-6
- BROD Toman, *Osudný omyl Edvarda Beneše: 1939-1948 : československá cesta do sovětského područí*, vyd. 2. upr., V Akademii v tomto svazku 1. Praha: Academia, 2002. 700 s. ISBN 80-200-0971-X
- BROŽ Jaroslav – FRÍDA Myrtil, *Historie československého filmu v obrazech 1898-1930*. 1. vyd.. Praha: Orbis, 1959. 235 s: 622 il.,.
- ČELOVSKÝ Bořivoj, *Strážce nové Evropy: prapodivná kariéra novináře Emanuela Vajtauera*, 1. vyd. Šenov u Ostravy: Tilia, 2002. 204 s., ISBN 80-86101-64-9
- ČERNÝ František, *Theater = Divadlo: vzpomínky českých divadelníků na německou okupaci a druhou světovou válku*, Praha: Orbis, 1965. 442 s.
- ČERVINKA František; k vydání připravila Eva ČERVINKOVÁ; jmenný rejstřík sestavil Petr TUREK, *Česká kultura a okupace*. 1. vyd.. Praha: Torst, 2002. 153 s., ISBN 80-7215-180-0
- ČVANČARA Jaroslav; překlad doslovu do angličtiny František ČVANČARA, do ruštiny Marzia FERRARI, do němčiny, francouzštiny a španělštiny Miloslav RANSDORF, *Někomu život, někomu smrt: československý odboj a nacistická okupační moc 1941-1943*, 1. vyd. Praha: Laguna: Proxima, 1997. 251 s., ISBN 80-85952-19-X
- FOJTÍK Pavel, *Stoletá historie nymburského gymnázia s přihlédnutím k širším souvislostem českého středního školství: (1903-2003)*, Nymburk: Gymnázium, 2003. 252 s.
- GEBHART Jan, KUKLÍK Jan, *Dramatické i všední dny protektorátu*, 1. vyd. Praha: Themis, 1996. 287 s., ISBN 80-85821-35-4
- GEBHART Jan, KUKLÍK Jan, *Velké dějiny země koruny české, sv. XVa. 1938 – 1945*, Praha: Litomyšl: Paseka, 2006, 623 s., ISBN 80-7185-582-0.
- GEBHART Jan, KUKLÍK Jan, *Velké dějiny země koruny české, sv. XVb. 1938 – 1945*, Praha: Litomyšl: Paseka, 2007, 743 s., ISBN 978-80-7185-835-5.
- GREGOROVICH Miroslav, *Kapitoly o českém fašismu: fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha: Nakladatelství Lidových novin, 1995. 186 s., ISBN 80-7106-100-X
- HÁJEK Jiří [et al.], *Divadlo nové doby 1945-1948*. 1. vyd.. Praha: Panorama, 1990. -- 505 s. ISBN 80-7038-140 (chyb.)
- HALADA Andrej, *77 českých filmových komiků*, 1. vyd. Praha: Brána, 1999, 344 s., ISBN 80-7243-056-4.
- HEINC Zdeněk, KOUNOVSKÝ Josef, BAUMRUK Vlastimil, *Vyznamenání z doby nesvobody 1939-1945*, Vyd. 1. Praha: Česká numismatická společnost, 1999. 64 s., ISBN 80-902452-3-5 (chyb.)
- HOLZKNECHT Václav, *Jaroslav Ježek & Osvobozené divadlo*, 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1957. 419 s.
- JUST Vladimír, *Věc: Vlasta Burian. Díl 1., Rehabilitace Krále komiků*, 1. vyd. Praha: Rozmluvy, 1991. 142 s., ISBN 80-85336-04-9
- JUST Vladimír, *Vlasta Burian: mystérium smíchu: život a dílo krále komiků*, 1. vyd. Praha: Academia, 1993. 264 s., ISBN 80-200-0490-4
- MARVAN Jaroslav, HOŘEC Petr, *Nejen o sobě*, 2. dopl. a přeprac. vyd.. Praha: Melantrich, 1991. 351 s., ISBN 80-7023-089-4
- MOULIS Miloslav – TOMÁŠEK Dušan, *K .H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*. 2. rozš. vyd. Praha: Epocha, 2003. 443 s., ISBN 80-86328-21-X,
- KAPLAN Karel, *Dva retribuční procesy: komentované dokumenty: (1946-1947)*, 2. vyd.. Praha: R, 1992. 346 s., ISBN 80-901431-1-3
- KAPLAN Karel, *Nebezpečná bezpečnost: Státní bezpečnost 1948-1956*, 1. vyd. Brno: Doplněk, 1999. 289 s., ISBN 80-7239-024-4
- KAPLAN Karel, *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka*, 1. vyd. (v ČSFR). Praha: Mladá fronta, 1992. 301 s., ISBN 80-204-0269-1

- KAŠPAR Lukáš, *Český hraný film a filmaři za protektorátu: propaganda, kolaborace, rezistence*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007. 491 s. ISBN 978-80-7277-347-3
- KLUČINA Petr [et al.], *Vojenské dějiny Československa. Díl 2, 1526-1918*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. 589 s
- KOURA Petr, *Podplukovník Josef Balabán. Život a smrt velitele legendární odbojové skupiny „Tři králové“*, Praha 2003., ISBN 80-86182-72-X
- MOULIS Miloslav, TOMÁŠEK Dušan, *K.H. Frank: vzestup a pád karlovarského knihkupce*, 2. rozš. vyd.. Praha: Epoque, 2003. 443 s., ISBN 80-86328-21-X
- NAKONEČNÝ Milan, *Vlajka: k historii a ideologii českého nacionalismu*, 1. vyd. Praha: Chvojko nakladatelství, 2001. 332 s., ISBN 80-86183-24-6
- PASÁK Tomáš, předmluvu napsal Robert KVAČEK, *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha: Práh, 1999. 486 s., ISBN 80-7252-017-2
- PASÁK Tomáš, *Pod ochranou říše*, Praha: Práh, 1998. 302 s., ISBN 80-85809-88-5
- PASÁK Tomáš, *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*, 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1980. 2 sv., 441 s.
- SCHONBERG Michal, *Osvobozené*, 1. vyd. v tomto překladu a rozsahu. Praha: Odeon, 1992. 402 s., ISBN 80-207-0415-9
- SRBA Bořivoj, úvod HÁJEK Jiří *O nové divadlo: nástup nových vývojových tendencí v českém divadelnictví v letech 1939-1945*, 1. vyd. Praha: Panorama, 1988. 295 s.
- STANĚK Tomáš; překlad resumé do němčiny FRANKOVÁ Tamara, *Tábory v českých zemích 1945-1948*, 1. vyd.. Šenov u Ostravy: Tilia, 1996. 263 s., ISBN 80-902075-3-7
- ŠESTÁK Zdeněk, *Jak se ze Žižkova stalo velké město: 1865-1914*, 1. vyd.. Praha: Academia, 2008. 492 s., ISBN 978-80-200-1599-0
- TOMÁŠEK Dušan, *Deník druhé republiky*, 1. vyd. Praha: Naše vojsko: Český svaz protifašistických bojovníků, 1988. 241 s.
- TOMÁŠEK Dušan, *Konfidenti*, Praha: Orbis, 1991. 235 s., ISBN 80-235-0019-8
- TOMÁŠEK Dušan, KVAČEK Robert, *Obžalována je vláda*, 1. vyd.. Praha: Themis, 1999. 236 s., ISBN 80-85821-68-0
- podle stejnojmenného českého filmu převyprávěli VAŠÁK Čestmír a ZELENKA Bedřich; doprovodný text připravila BOUŠKOVÁ Kateřina, *Kristián: cesta do historie* Vyd. v této podobě 1. Praha: XYZ, 2005. 216 s., ISBN 80-86864-24-3
- KLUČINA Petr (et al.), *Vojenské dějiny Československa. Díl 2, 1526-1918*, 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1986. 589 s.
- VESELÝ-ŠTAINER Karel, *Cestou národního odboje: bojový vývoj domácího odbojového hnutí v letech 1938-1945*, 1. vyd. Praha: Sfinx, Bohumil Janda, 1947. 295 s.
- VYKOUPIIL Libor, *Jiří Stříbrný: portrét politika*, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita: Matice moravská, 2003. 317 s., ISBN 80-210-3241-3 (Masarykova univerzita), ISBN 80-86488-11-X (Matice moravská)

ČLÁNKY, STUDIE, DIPLOMOVÉ PRÁCE

- BIMAN Stanislav, *Nacistická bezpečnostní služba v Protektorátu Čechy a Morava. Vznik, organizace a činnost*. In Sborník archivních prací, r. XXII, č. 2, Praha: Ministerstvo vnitra, 1972, s. 297 – 355. ISSN 0036-5246
- BRABEC Jiří, *Antisemitská literatura v době nacistické okupace*. In Revolver Revue, č. 50, Praha: Společnost pro Revolver Revue 2002, s. 275 – 313. ISSN 1210-2881
- ČERNÝ Jindřich, 1945. *České divadlo a společnost v roce 1945*. In Divadelní revue, roč. XIV, č. 2, Praha: Divadelní ústav, 2003. ISSN 0862-5409
- ČERNÝ Jindřich, 1946. *České divadlo a společnost v roce 1946*, in Divadelní revue, roč. XIV, č. 4, Praha: Divadelní ústav, 2003. ISSN 0862-5409

- ČERNÝ Jindřich, 1948. *České divadlo a společnost v roce 1948*, in Divadelní revue roč. XV., č. 4, Praha: Divadelní ústav, 2004. ISSN 0862-5409
- FROLÍK Jan, *Nástin organizačního vývoje státněbezpečnostních složek Sboru národní bezpečnosti v letech 1948 – 1989*. In Sborník archivních prací, r. XLI, č. 2, Praha: Ministerstvo vnitra 1991, s. 447 – 510. ISSN 0036-5246
- KOBZA Zdeněk, *Kulturní Chrudim*, in Chrudim. Athény českého východu, Chrudim 1927.
- KOSATÍK Pavel, 3. září 1940. *Čeští umělci jedou za Goebbelsem do říše*. In Týden 29. 8. 2005, Praha: Magnet-press, ISSN 0862-7495.
- KVAPILOVÁ Iva, *Přehled organizačního vývoje Sboru národní bezpečnosti v letech 1945 – 1950*. In Internetová verze Sborníku Archívu Ministerstva vnitra, 1/2003. [cit. 2009 05-14]. Dostupné z <http://www.abscr.cz/cs/sbornik1>
- LEBL Julius, *Medailony našich herců. Čeněk Šlégl*, in Přestávka Divadla Vlasty Buriana, prosinec 1939
- MITÁČKOVÁ, J., *Nevyhnutelnost kolaborace aneb Pomahači zla v Protektorátu Čechy a Morava a v Nizozemí*, Brno 2008, Diplomová práce na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Vedoucí diplomové práce Libor Vykoupil.
- OSCHLIES Wolf, *September 1940: Tschechische Intellektuelle zu Besuch in „Gross-Deutschland*, [cit. 2008 11-20]. Dostupné z <http://www.shoa.de/content/view/458/63/>
- PASÁK Tomáš, *Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace*, in Příspěvky k dějinám KSČ č. 1, Praha: Ústav dějin KSČ, 1968, s. 52 – 80
- PERZI Nikolas, *Protektorátní policie, protektorátní četnictvo. Stav zkoumání, ožehavé a otevřené otázky, hranice bádání*. In Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace! : sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006. Sestavil Jiří Petráš. V Českých Budějovicích: Jihočeské muzeum, 2007. 131 s., s. 16 – 26. ISBN 978-80-86260-63-1
- RÖDLING Jan, *Causa Karla Wernera před Národním soudem*. Brno 2007. Bakalářská diplomová práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. 60 s. Vedoucí práce Pavel Večeřa.
- ROTKIRCHENOVÁ Livie, *Osud židů v Čechách a na Moravě v letech 1938 – 1945*, in Osudy židů v protektorátu 1939-1945: sborník studií; Livie Rothkirchenová; Eva Schmidtová-Hartmannová; Avigdor Dagan; úvod Milan Šimečka; z něm a angl. orig. přel. Jan Čulík a; Františka Faktorová; k vyd. připrav. Milena Janišová. Praha: Trizonia, 1991. 160 s. . ISBN 80-900953-7-2 80-85270-01-3, s. 17 – 80.
- SEDLÁČEK Jaroslav, Čeněk Šlégl, in *Cinema : filmový měsíčník* 5, 2003, Praha: Albatros nakladatelství, ISSN 1210-132X, s. 108-110.
- STÁTNIK Dalibor. *Agenti nacistických bezpečnostních složek gestapa a Sicherheitsdienstu ve službách StB. (Kurt Wilfer a ti druzí)*. In Internetová verze Sborníku Archívu Ministerstva vnitra, 1/2003, s. 5 – 35. [cit. 2009 05-14]. Dostupné z <http://www.abscr.cz/cs/sbornik1>.
- Dalibor STÁTNIK, *Kolaborace ! Kolaborace ? Kolaborace...* In Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!: sborník příspěvků z vědecké konference konané v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích dne 5. května 2006. Sestavil Jiří Petráš. V Českých Budějovicích: Jihočeské muzeum, 2007. 131 s., ISBN 978-80-86260-63-1, s. 5 – 8.
- ŠPRINGL Jan, *Protektorátní vzor mladého člověka. Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě (1942 – 1945)*. In Soudobé dějiny 1-2, 2004.Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. ISSN 1210-7050.

Čeněk Šlégl (30. září 1899 – 17. února 1970)

PŘÍLOHA I.: SOUPIS DIVADELNÍCH ROLÍ ČEŇKA ŠLÉGLA

Datec ⁵⁶⁴	Autor	Hra	Role	Divadlo	Počet ⁵⁶⁵
1916	Victorien Sardou	Tosca	Maliř Mario Cavaradossi	?	
21.5.1925	Régis Gignoux- Max Maurey- Alfred Savoir- Jacques Théry	Nezralé ovoce	Lord Steeple	ND	26
4.11.1925	Richard Havelka	Ich melde	Fredy	DVB	
4.11.1925	Siegerfield Vegesack	Člověk v kleci	Jim Jimsen, profesor zoologie	DVB	
1926	F. Parkinson	Profesor specialist	Anatole Lemblanc	DVB	
21.10.1926	Walter Tschupik	Major Semič neboli Bitva v Malostranské kavárně	Setník Schlagmüller	DVB	
16.11.1926	H. Reg.Nack	V páře	Kníže ze Schnepfendrecku	DVB	
13.12.1926	Franz Arnold-Arnošt Bach	Přerušená svatební noc	Dr. Jiří Zibelius, soukromý učenec	DVB	
31.12.1926	Emil Artur Longen	Nehoupej mě	Ženich	DVB	
31.12.1926	Franz Arnold-Arnošt Bach	Finfrlíne, jen do toho !	Karel Pilný	DVB	
18.2.1927	A.Impekoven-K.Mathern	Forbes a Čejčl	Dr. Hanuš Sviták	DVB	
17.3.1927	Emil Artur Longen	Osudy trůnu habsburského	Ferdinand Tapsis, bývalý kníže	DVB	
27.4.1927	William Wig	Mě už nikdo nemá rád	Jimmie Nick	DVB	
12.5.1927	Georges Berr – Maurice Verneuil	Advokátka JUDr. Bolbeková	Rebiscoul	ND	14
10.8.1927	Franz Arnold-Arnošt Bach	Hurá máme kluka !	Profesor Dalibor Vávra	DVB	
26.9.1927	Roda-Roda, Karel Rössler	C a K.	Rytmistr von Lützelburg	DVB	88
15.10.1927	Julius Brestl	Dover – Calais	Dr. Basquette, lodní lékař	DVB	26
9.12.1927	Franz Arnold-Arnošt Bach	Nudle (Špunt)	Hrabě Passeti	DVB	61
11.12.1927	Emil Artur Longen	Davidson a Löwyson	Fric Grünhut, příručí	DVB	
19.12.1927	Petr Kropáček	Stavba	Předseda stavební komise	ND	5
?	Bedřich Gustav Frietschl	Konečně o samotě	Karásek	DVB	
24.2.1928	Emil Artur Longen	Princ Schrafenberk u pumpy	Princ Albert Schrafenberk, majorátní pán	DVB	22
7.9.1928	Willi Evans – Arthur Valentine	Foukni do svičky	Henry	DVB	
8.10.1928	Jean Guittton	Jim Ťuntě, mistr zločinu	Philibert Bretonneau	DVB	26
11.12.1928	Franz Arnold-Arnošt Bach	To neznáte Hadimršku	Konzul Wieland	DVB	190
16.8.1929	Ladislav Fodor	Kostelní myška	Hrabě Bedřich Sternheim	DVB	
1.9.1929	Emil Artur Longen	C. a k. polní maršálek	Hrabě Gesa Törkösz, c.k. nadporučík	DVB	
15.11.1929	Franz Arnold-Arnošt Bach	Aj, aj, aj (weekend im Paradies)	Vrchní odborový rada Hohenau	DVB	170
1.9.1930	Jiří Voskovec-Jan Werich	Sever proti jihu	De Rocheto	OSV	158

⁵⁶⁴ Datum premiéry, příp. cenzurního povolení. U rolí v ND datum, od něhož v představení vystupoval Čeňek Šlégl.

⁵⁶⁵ Odhadovaný počet premiér (dle poznámek v knihách nápovědy či dostupné literatury).

13.1.1931	Jiří Voskovec-Jan Werich	Don Juan a comp.	Don Fernandez	OSV	114
4.9.1931	Ivan Špelec	Jeho poslední čundr	Markýz de Gráves	DVB	
23.10.1931	Vlasta Burian - Emil A. Longen	Hajný v lese usnul	hrabě Alex Winsfeld, majitel panství	DVB	
20.11.1931	Rudolf Bernauer - Rudolf Österreicher	Konto X (Ducháček to zařídí)	Quido Ernani Kristofovič, korventní kapitán v.v.	DVB	130
29.12.1931	Glas – Klein	Firma (Potaš a Perlmutter)	Mak Pasinski, zástupce	DVB	
26.8.1932	Václav Kliment Klicpera	Hadrián z Římsů	Soběbor	DVB	40
5.10.1932	Artur Roberts – Friedmann Frederich	V tlamě velryby (Strýček Jonáš)	Adolf	DVB	
2.12.1932	Rudolf Österreicher - Ludwig Hirschfeld	Cesta do ciziny (Kozderka to prozradí)	Dr. Artur Havelka	DVB	
1932	Eugen Burg, Louis Taufstein	Děti v notesu (Poklesek, In flagranti)	Hrabě Ervín Schlieben/Monte Atlas	DVB	
31.12.1932	Julius Horst	Poslušně melduju, že rukuju	Robert Fuksa	DVB	
6.3.1933	Roda-Roda	C a K.	Vévoda Karel Eberhardtz	DVB	
?	Goerges Courteline	Četník je neúprosný	Baron Larade	DVB	
8.4.1933	Theo Halton – Hans Reimann	Generál Babka	Baron Fiori	DVB	
1.9.1933	Nikolas Nancey - André Mouzëy-Eon	Přednosta stanice	Baron de Sandivolta	DVB	110
7.12.1933	Vilém Lichtenberg	Komu dá bůh úřad	Dr. Heller, ministr zemědělství	DVB	
1934/1935		Cihly v kufru	Mr. Kurt Schanda von Lipce, prototyp německého šlechtice	DVB	
16.9.1934	Pavel Schurek	Ulice zpívá	Puškvorec	DVB	
14.12.1934	Nikolas Nancey – Paul Armont	Pronajme se balkon	Malvoisier	DVB	
1.3.1935	Gustav Davis, Miloš Kareš	Mušketýři z katakomb	Křištof, generální ředitel ministerstva	DVB	
12.5.1935	Rudolf Bernauer - Rudolf Österreicher	Konto X (Ducháček to zařídí)	Quido Ernani Kristofovič, korventní kapitán v.v.	DVB	
30. 8.1935	Jean Kolb – Leon Belières	Vláda padla	De Vernicel, prezidiální přednosta	DVB	
25.10.1935	Miloš Kareš	Ryba a host třetí den (Host do domu)	Pan Valášek, intendant se značnými nároky	DVB	min. 100
31.12.1935	Jo Swerling – Eduard G. Robinson	Čertovo kolo	Rektorys, burzovní makléř	DVB	
3.4.1936	Richard Havelka	Fajfka Petržel	Nadporučík von Nieselberg	DVB	
28.8.1936	Miloš Kareš, H. R. Nack	Ruce vzhůru	Guvernér státu patagonského	DVB	61
23.10.1936	Jiří Verner	U pokladny stál	Poslanec Pěna	DVB	160
26.2.1937	Leo Lenz	Manželství po kapkách	Dr. Emerich Windhorst, advokát	DVB	
20.4.1937	Franz Arnold-Arnošt Bach	4 párky s hořčicí	Raul Trabuko, profesor	DVB	
3. 9. 1937	D. R. Zoulek	Případ revizora Kožulina	Morway, šéf prezidia gen. Ředitelství	DVB	
22.10.1937	Alexandr Hunyady	Pučalka, člověk naměkko	Senátor Kvapil	DVB	
30.10.1937	Franz Arnold-Arnošt Bach	Ahoj na neděli	Hohenau, vrchní odborový rada	DVB	
2.9.1938	Jiří Verner	Rozkaz pane ministře	Prezident Pagát	DVB	
25.11.1938	Emil Synek	Navoněná primadona	Stavitel Pyšveje	DVB	
1.9.1939	Bronislav Nušič	Za peníze všecko	Dr. Reiser, univerzitní profesor	DVB	

10.11.1939	Emil Artur Longen	Děkuji, bylo to krásné	Milner, předseda soudu v.v.	DVB	
19.4.1940	Jindřich Hořejší, Julius Lebl	Provdám svou ženu	JUDr. Kabrhel, odborový rada	DVB	130
17.10.1940	Ferdinand František Šamberk	Palackého třída 27	Bankéř Trnka	DVB	133
7. 2. 1941	Ferdinand František Šamberk	Jedenácté přikázání	Emanuel Střela, veřejný žalobce, přítel Voborského	DVB	280
14.11.1941	Pavel Schurek	Ulice zpívá	Puškvorec	DVB	300 ⁵⁶⁶
7.8.1942	Anton Hamik	Prodaný dědeček	Sedlák Kalina	DVB	300
24. 11.1943	Robert Neuner = Erich Kästner	Když kocour není doma	Brand, ředitel hotelu	DVB	350
16.6.1944	Rudolf Bernauer - Rudolf Österreicher	Konto X (Ducháček to zařídí)	Korventní kapitán na odpočinku, z Wengenu	DVB	

⁵⁶⁶ Včetně prvního uvedení v roce 1934

PŘÍLOHA II.: SOUPIS DIVADELNÍCH REŽIÍ ČEŇKA ŠLÉGLA

Datace	Autor	Hra	Divadlo
1926	Emil Artur Longen	Byt za větrem	DVB
26.9.1927	Roda-Roda	C a K.	DVB
8. 10. 1928	Jean Guitton	Jim Ťuntě, mistr zločinu	DVB
4.9.1931	Ivan Špelec	Jeho poslední čundr	DVB
5.10.1932	Artur Roberts – Friedmann Frederich	V tlamě velryby (Strýček Jonáš)	DVB
31.12.1932	Julius Horst	Poslušně melduju, že rukuju	DVB
6. 3. 1933	Roda-Roda	C a K.	DVB
8.4.1933	Theo Halon – Hans Reiman	Generál Babka	DVB

PŘÍLOHA III.: FILMOGRAFIE ČEŇKA ŠLÉGLA

1. FILMOVÉ ROLE

NÁZEV FILMU	PREMIÉRA	ROLE	REŽISÉR /pořadí filmu/	POZNÁMKA
Utrpením ke slávě	nebyl uveden	J.A.Komenský	Branald F. Richard	Němý, nedochovaný
Zloděj	1919	Ctítel paní Kulajdové baron Malenický	Červenková Thea	Němý
Mořská panna	27.8.1926	Číšník	Boháč Medeotti Josef 1.	Němý, nedochovaný
Vebloud uchem jehly	12.11.1926	Berka-ctítel Lili	Lamač Karel - 1.	Němý, nedochovaný
Lásky Kačenky Strnadové	25.12.1926	Návštěvník u senátora	Innemann Svatopluk – 1.	Němý, s Vlastou Burianem
Svéhlavička	7.1.1927	Pan Alfréd, ctítel Zdenky - svéhlavičky	Měšťák Rudolf	Němý
Otec Kondelík a ženich Vejvara II.	11.2.1927	Host na svatbě	Anton Karel – 1.	Němý, nedochovaný
Aničko, vrať se (Tulák)	11.2.1927	Landův přítel	Pištek Theodor	Němý
Irča v hnízdečku	22.4.1927		Binovec Václav	Němý, nedochovaný
Osm srdcí v plamenech (Zlaté časy)	13.5.1927	Majorátní pán Dobeš Petrovický	Seidl Ferry – 1.	Němý, část. dochovaný
Krásná vyzvědačka	9.3.1928	Policejní prefekt Karlys	Krňanský J. Miroslav – 1.	Němý
Z českých mlýnů	5.7.1929	Artur, nápadník zámecké slečny	Seidl Ferry-2., Krňanský J.M.-2.	Němý
Hříchy lásky	25.10.1929	Warrenův tajemník	Lamač Karel – 2.	Němý
Pražské švadlenky	29.11.1929	Robert Řimbaba alias Mušoár	Pražský Přemysl	Němý
Černé oči proč pláčete ?	28.3.1930	Mjr. von Rohrerich	Marten Leo – 1.	Němý
Když struny lkají	19.9.1930	Michovského přítel Toman	Féher Friedrich (něm.)	Zvukový
Utrpení šedé sestry	28.11.1930	Velkostatkář Horák zvaný Bubi	Marten Leo– 2.	Němý
Fidlovačka	18.12. 1930	Matěj Dudek aneb von Dudek – němčící švihák	Innemann Svatopluk – 2.	První zvukový
C. a k. polní maršálek	24.10. 1930	Rittmeister Géza von Medák	Lamač Karel – 3.	s Vlastou Burianem
Aféra plukovníka Redla	20. 2. 1931	Arcivévoda	Anton Karel – 2.	
Miláček pluku	31.8.1931	Nadporučík Slípka	Longen Emil Artur – 1.	
Psohlavci	18.9. 1931	Hlasatel rozsudku	Innemann Svatopluk – 3.	
Karel Havlíček Borovský	25.9.1931	Místodržitelův úředník	Innemann Svatopluk – 4.	
To neznáte Hadimršku	16.10. 1931	Konzul Wieland	Frič Martin – 1., Lamač Karel 4.	s Vlastou Burianem
Skalní ševci	20.11. 1931	Nadporučík Edy Fohr	Longen Emil Artur – 2.	
Třetí rota	25.12. 1931	Rakouský důstojník	Innemann Svatopluk – 5.	
Děvčátko, neříkej ne !	19.2.1932	Pepito Nožiani, vlastním jménem Josef Nožička	Boháč Meddeoti Josef – 2.	
Lelíček ve službách Sherlocka Holmese	25.3.1932	Dvorní maršálek	Lamač Karel – 5.	s Vlastou Burianem
Funerák	10.6.1932	Ženich Anny Plicové	Lamač Karel – 6.	s Vlastou Burianem
Kantor Ideál	23.9.1932	Majitel zámku Karel Domin, Suchého spolužák	Frič Martin – 2.	
Písníčkář	25.11.1932	Policejní komisař	Innemann Svatopluk – 6.	

Anton Špelec ostrostřelec	16.12. 1932	Špalcův advokát u soudu	Frič Martin – 3.	s Vlastou Burianem
Pobočník jeho výsosti	14.4.1933	Vrchní v baru	Frič Martin – 4.	s Vlastou Burianem
S vyloučením veřejnosti	8.9. 1933	Herec Jára Marek	Frič Martin – 5.	
U snědeného krámu	1.11.1933	Plagowitz, bývalý důstojník	Frič Martin – 6.	s Vlastou Burianem
Dobrý tramp Bernášek	24.11.1933	Jack Polívka, zvaný Grizzly	Lamač Karel – 6.	
Na sluneční straně	1. 12. 1933	Rada	Vančura Vladislav	
Za řádovými dveřmi (Dva bratři)	25.5. 1934	Bankéř Alfréd Fuchs	Marten Leo – 3.	
Pán na roztrhání	22.6. 1934	Dotěrný zákazník	Cikán Miroslav – 1.	
Tři kroky od těla	24.8. 1934	Flamendr, uprchlý trestanec	Innemann Svatopluk – 7.	
Hrdinný kapitán Korkorán	24.8. 1934	Penzionovaný admirál Piacci	Cikán Miroslav – 2.	s Vlastou Burianem
Polská krev	21.12.1934	Předseda Jockey klubu	Lamač Karel – 7.	
Nezlobte dědečka	21.12.1934	Továrník Adolf Daněk, Emanův bratranec	Lamač Karel – 8.	s Vlastou Burianem
Na růžích ustláno	25.1. 1935	Bankéř Landmann	Cikán Miroslav – 3.	
Pozdní máj	29.3. 1935	Bohumil, švagr paní Almy	Marten Leo – 4.	
Rozpustilá noc	5.4. 1935	Člen tlupy Monokla Fredyho	Majer Vladimír	
Hrdina jedné noci	19.4 1935	Učitel, člen obecní rady	Frič Martin – 7.	s Vlastou Burianem
Ať žije nebožtík	8.2.1935	Politý flameng	Frič Martin – 8.	
Studentská máma	20.9.1935	Podvodník s obrazy	Slavínský Vladimír – 1.	
Klub tří	26.12. 1935	Herec	Kmínek Oldřich	
Světlo jeho očí	6.3. 1936	Bankéř Burda	Kubásek Václav	
Sextánka	13.3. 1936	Nakladatel, Hronův přítel	Innemann Svatopluk – 8.	
Irčin románek	11.9. 1936	vedoucí inženýr - konstruktér	Hašler Karel	
Ulička v ráji (Dobrodinec chudých psů)	25.9. 1936	Záletník u střelnice	Frič Martin – 9.	obnovená premiéra srpen 1967
Uličnice	23.10. 1936	Alexandr Michajlovič	Slavínský Vladimír 2.	
Švadlenka	27.11. 1936	Reportér	Frič Martin – 10.	
Rozvod paní Evy	12.3. 1937	státní návladní	Sviták Jan – 2.	
Srdce na kolejích	27.4. 1937	Přednosta stanice	Sviták Jan – 3.	
Advokátka Věra	30.4. 1937	Básník Karel Benda	Frič Martin – 11.	
Tři vejce do skla	24.9. 1937	učitel zpěvu	Frič Martin – 12.	s V. Burianem, znovu uveden v lednu 1952
Ducháček to zařídí	3.6.1938	Quido Kristofovič, korventní kapitán v.v. Alžbetin otec	Lamač Karel – 9.	s Vlastou Burianem, znovu uveden leden 1969
Škola základ života	11. 11. 1938	Profesor tělocviku Lusk	Frič Martin – 13.	
Hrdinové hranic	-	Kapitán štábní zpravodajské služby	Blažek Jaroslav	
U pokladny stál	10.2. 1939	Gremiální rada Richard Pěna	Lamač Karel – 10.	s Vlastou Burianem

Ted' zas my	21.4. 1939	Předseda senátu	Šlégl Čeněk	
Bílá jachta ve Splitu	25.8. 1939	Mome, hraběnčin švagr	Brom Ladislav – 1.	
Kristián	8.9. 1939	Elegán s kapesníčkem	Frič Martin – 14.	Znovu uveden v lednu 1954
Ulice zpívá	22.9. 1939	Vetešník	Burian Vlasta, Čeněk Šlégl, Brom Ladislav	s Vlastou Burianem
Svátek věřitelů	13.10. 1939	Intrikán bankéř Hegner	Hašler Gina – debut	
U svatého Matěje	27.10. 1939	Majitel vily Vilém Parbus	Sviták Jan – 4.	
Katakomby	23.2. 1940	Ředitel Pozemkové úřadu L. Kryštof	Frič Martin – 15.	s Vlastou Burianem
Panna	2.8. 1940	Bankéř Viktor Jonát	Čáp František – 1.	
Baron Prášil	13.9.1940	Senilní hrabě Bohdan Kocharowski	Frič Martin – 16.	s Vlastou Burianem
Přednosta stanice	12.4.1941	Statkář Pěnkava	Sviták Jan – 5.	s Vlastou Burianem
Provdám svou ženu	8.8.1941	Baron Hypolit Studený, Lauřin nápadník	Cikán Miroslav – 5.	s Vlastou Burianem
Hotel Modrá hvězda	29.8. 1941	Ředitel hotelu	Frič Martin – 17.	
Noční motýl	10.10. 1941	Šéf baru	Čáp František 2.	

2. FILMOVÉ SCÉNÁŘE A REŽIE

NÁZEV FILMU	PREMIÉRA	SCÉNÁŘ	REŽISÉR	POZNÁMKA
Divoch	4.8. 1936	Čeněk Šlégl, podle románu Miloše Křenovského	Sviták Jan	
Rozvod paní Evy	12.3. 1937	Čeněk Šlégl podle námětu Beno Mládka	Sviták Jan	
Jarčín profesor	13.8. 1937	Čeněk Šlégl, Karel Feix	Čeněk Šlégl, Jiří Slaviček	
Armádní dvojčata	4.2. 1938	Čeněk Šlégl, Karel Feix	Čeněk Šlégl, Jiří Slaviček	
Děti na zakázku	25.3.1938	Čeněk Šlégl, Karel Feix, námět vlastní	Čeněk Šlégl	první samostatná režie
Vandiny trampoty	2.9. 1938	Čeněk Šlégl podle románu Miloše Křenovského	Cikán Miroslav	
Stříbrná oblaka	16.9. 1938	Čeněk Šlégl podle námětu Petra Plavce (pseudonym Jana Drdy)	Čeněk Šlégl	
Venoušek a Stázička	24.3.1939	Čeněk Šlégl, Antonín Drvota podle námětu J. Skružného	Čeněk Šlégl	
Paní morálka kráčí městem	31.3 1939	Čeněk Šlégl, Antonín Drvota	Čeněk Šlégl	
Teď zas my	21.4. 1939	Čeněk Šlégl podle námětu Čenka Šlégla a Antonína Drvoty	Čeněk Šlégl	
Ulice zpívá	22.9. 1939	Čeněk Šlégl, Ladislav Brom	Burian Vlasta, Čeněk Šlégl, Brom Ladislav	
Vy neznáte Alberta	22.3. 1940		Čeněk Šlégl	

3. REKLAMNÍ FILMY

NÁZEV FILMU	PREMIÉRA	ROLE	REŽISÉR	POZNÁMKA
Tři muži na silnici (slečnu nepočítaje)	červen 1935	Strážník na motorce	Filmová šestka	Na pneumatiky firmy Baťa
Hledá se paní Polášková	23.10.1935		Elmar Klos	Na domácí obuv firmy Baťa
Vlaštovky v hotelu	Únor 1936	Hotelový host	Filmová šestka	Na jarní kolekci bot firmy Baťa

4. STŘIHOVÉ FILMY

NÁZEV FILMU	PREMIÉRA	REŽISÉR	POZNÁMKA
Kolotoč humoru	1953	Miroslav J. Krňanský	Pásmo složené ze tří filmů - <i>U pokladny stál</i> , <i>Ducháček to zařídí</i> a <i>Funebrák</i>
Vlasta Burian	1958	Bohumil Brejcha	stříhový medailón s výňatky s předválečných veseloher
Král komiků	1963	Rudolf Jaroš, Vladimír Sís	Jiří Štuchal v roli imitátora V. Buriana, ve filmu byly použity ukázky z předválečných Burianovských filmů
Muzeum zázraků	1964	Rudolf Jaroš, Vladimír Sís	
Muž, který rozdával smích	1972	Vladimír Sís	Vzpomínkový film na Martina Friče s ukázkami z jeho 15 filmů

PŘÍLOHA IV.: DRAMATICKÉ A LITERÁRNÍ DÍLO ČEŇKA ŠLÉGLA

Název	Spoluautor	Rok vydání	Nakladatel	Pozn.
Brejle na všetečném	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Sketch o 1 dějství s dodatkem, Pražský kabaret sv. 76, 29 str.,
C.k. ulejšváci	Sedláček Jára	1926	František Švejda	Vojenská fraška o 3 dějstvích, napsaná v upomínku „Jak se nám magořilo“, Pražský kabaret sv. 26, 103 s.
Co je nového	Marvan Jaroslav	1930	František Švejda	Povídání třeba pro konferenciéra. Programové večery a besedy, č. 3
Co zavinila masopustní noc (Pomsta je má)	Marvan Jaroslav	1930	František Švejda	Fraška o třech jednáních. Pražský kabaret sv. 61, 150 s., muži 11, ženy 5
Černý přízrak	Marvan Jaroslav	1930	František Švejda	Veselohra o 1 dějství, Pražský kabaret sv. 64, 25 s.
Dědeček to nevydržel	-	1934	Evžen J. Rosendorf	Satirická fraška o jednom dějství (Lidové hry českého jeviště sv. 227
Dnes v noci – vyloučeno!	Sedláček Jára	1928	František Švejda	Veselohra o dvou dějstvích (na francouzský motiv), Pražský kabaret sv. 43, 15 s.
Hloupá husička, aneb, No- né	Sedláček Jára	1927	František Švejda	Zamilovaná pikantní scéna Pražský kabaret sv. 42, 21 s.
Hluchá pěnice	Marvan Jaroslav	1930	František Švejda	Fraška o jednom dějství, Pražský kabaret sv. 60., 28 s.
Jen jednou za měsíc	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Fraška o jednom dějství, Sborník veselých aktovek, sv. 68, 22 s.
Jen v tom umět chodit	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Fraška o jednom dějství, Sborník veselých aktovek, sv. 58, 29 s.
Kosa na kámen	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Fraška o jednom dějství, Sborník veselých aktovek, sv. 61, 34 s.
Kosa na kameň	Marvan Jaroslav	1932	František Švejda	dtto, poslovenčil Koloman Babilonský, Švejdov slovenský divadelní sborník, 36 s.
Lásku nelze vzít	Sedláček Jára	1928	František Švejda	Veselohra o třech jednáních, Pražský kabaret sv. 46, 55 str.
Milion a jedna noc	Sedláček Jára	1926	František Švejda	Fraška o jednom jednání, Švejdův divadelní sborník sv. 389, 24 str.
Miliónová výhra	-	1928	vlastním nákladem, Thalia	Groteskní veselohra o jednom jednání, Sborník veselých aktovek, sv. 20, 11 s.
Nachytaní	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Fraška o jednom dějství, Sborník veselých aktovek sv. 67, 18 s.
Návrat		Září 1942	Evropské vydavatelstvo	Próza, obálka H.J.Jelínek
Pan obršt inšpicíruje (Byt k pronajmutí)	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Vojenská fraška o jednom dějství, Pražský kabaret sv. 77, 16 str.
Pane vrchní platit				Hudební komedie, inscenovaná v prosinci 1939 Divadlem Járy Kohouta
Paní mého pána	Sedláček Jára		Thalia	79 listů, strojopis na průklepovém papíře, veselohra o 3 jednáních.
Pěkně prosím – uříznou mě	-	1934	Evžen J. Rosendorf	Veselohra o jednom dějství – Lidové hry českého jeviště, sv. 236
Reportér	Marvan Jaroslav	1930	František Švejda	Sólový výstup, 8 str. Programové besedy a večery, č. 12
Spánek spravedlivého	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Fraška o jednom dějství, Pražský kabaret sv. 73, 32 s.
Ševče drž se kopyta	-	1935	Evžen J. Rosendorf	Fraška o jednom dějství, Lidové hry českého jeviště sv. 266, 27 str.
Ted' mohli zhasnout !	Marvan Jaroslav	1931	František Švejda	Sketch o jednom dějství, Pražský kabaret sv. 78, 4,50 Kč
To tu ještě nebylo !	Sedláček Jára	1928	František Švejda	Satyra o 1 dějství, Sborník veselých aktovek sv. 3, 21 s.,
XIII. přikázání, aneb „nebudeš nikdy strkat hlavy své - kam nemáš“	Sedláček Jára	1926	František Švejda	Fraška o třech jednáních, Pražský kabaret sv. 28, 103 str., repertoární hra DVB.
Za oponou	Marvan Jaroslav	1930	vlastním nákladem, František Švejda	Nákladem vlastním, vzpomínka na Jarouška Sedláčka „Zlaté dítě“, 85 str., monografie
Zápas faunů	Boža Vronský	1925	-	Divadelní komedie o třech dějstvích

Překlady z němčiny (ve spolupráci s Janem Svitákem)

Autor	<i>Název</i>	Vydavatel, rok	Pozn.
Bernauer Rudolf, Österreicher Rudolf	Konto X	František Švejda, 1932	Veselohra o třech dějstvích, Knihovna vybraných her našeho i světového repertoaru, sv. 27
Franz Arnold	Veřejné pohoršení	František Švejda	Fraška o třech jednáních, Pražský kabaret 102, po r. 1926, 109 s.

PŘÍLOHA V.: FILMOGRAFIE EDUARDA ŠLÉGLA

NÁZEV FILMU	PREMIÉRA	ROLE	REŽIE	POZNÁMKA
Svéhlavička	7.1.1927	Alfrédův otec	Měšťák Rudolf	Němý, s Č.Š.
Aničko, vrať se (Tulák)	11.2.1927	Starý zahradník	Pišťek Theodor	Němý, s Č.Š.
Pohorská vesnice	2.11.1928	Zchudlý šlechtic	Miroslav J. Krňanský	Němý
Páter Vojtěch	1.3.1929	Farář	Martin Frič	Němý
Z lásky	22.2.1929	Komorník továrníka Franka	Vladimír Slavínský	Němý
Známosti z ulice	11.1.1929	Sluha na svatbě	Josef Medeotti Boháč	Němý
Pancéřové auto	31.1.1930	Bankéřův komorník	Rolf Randolf	Němý
Černé oči proč pláčete ?	28.3.1930	Důstojník	Marten Leo	Němý, s Č.Š.
Džungle velkoměsta	27.6.1930	Lichvář Veider	Leo Marten – Margueritte Viel	Němý
Fidlovačka	18.12. 1930	Návštěvník pouti	Innemann Svatopluk	První zvukový, s Č.Š.
C. a k. polní maršálek	24.10. 1930	Stoletý občan	Lamač Karel	s Č.Š.
Opeřené stíny	13.3.1931	Pacient v sanatoriu	Leo Marten	Němý
Dobry voják Švejk	1931	Komorník	Martin Frič	
Miláček pluku	31.8.1931	Host na tancovačce	Emil Artur Longen	s Č.Š.
Karel Havlíček Borovský	25. 9. 1931	Sluha ministra Bacha	Svatopluk Innemann	s Č.Š.
Poslední bohém	1931	Host na večírku u Pazderů	Svatopluk Innemann	
Děvčátko, neříkej ne !	19.2.1932	Zřízenec v továrně	Josef Medeotti Boháč	s Č.Š.
Lelíček ve službách Sherlocka Holmese	25.3.1932	Sluha	Karel Lamač	s Č.Š.
Peníze nebo život	1932	Host	Jindřich Honzl	
Sňatková kancelář	1932	Člen klubu starých mládenců	Svatopluk Innemann	
Anton Špelec ostrostřelec	16.12. 1932	Host na pohřbu	Martin Frič	s Č.Š.
Pobočník jeho výsosti	14.4.1933	Komorník	Martin Frič	s Č.Š.
Extase	1933	Návštěvník hospody	Gustav Machatý	
Pozdní máj	29.3. 1935	Kibic u kuželniku	Leo Marten	s Č.Š.